

Зроодненны з культурай

Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь
УА «Беларускі дзяржаўны інстытут праблем культуры»

Зроднены з культурай



Мінск • 2008

УДК 008(476)(092)+929Гілеп
ББК 71(4Бси)
З-90

Аўтар ідэі і кіраўнік праекта *Мікола Козенка*

Пад рэдакцыяй *Генрыха Далідовіча, Міколы Козенкі*

Беларускі дзяржаўны інстытут праблем культуры, Уладзімір Аляксандравіч Гілеп выказваюць шчырую ўдзячнасць усім, хто далучыўся да выдання кнігі, дапамог ёй убачыць свет справай, словам, матэрыяльна, у тым ліку ўстановам ААТ «Белзнешэканамбанк», выдавецтву і друкарні НАН Беларусі, ТАА «Цэнтр па рэгенерацыі гісторыка-культурных ландшафтаў і тэрыторый», Інстытуту Польскаму ў Мінску. Асаблівыя словы ўдзячнасці І. Б. Багачовай, Д. М. Кропатаву, С. А. Нічыпаровічу, С. М. Рыбаравай, Н. В. Ходар...

Фотаграфіі з архіваў У.А. Гілепа, Т.І. Стружэцкага, Я.В. Пясецкага, Л.Ф. Анцух, Г.А. Ткачэвіча, Л.Н. Бароўскага, Н.В. Ходар.

Зроднены з культурай / аўт. ідэі і кіраўн. праекта
З-90 Мікола Козенка; пад рэд. Генрыха Далідовіча, Міколы
Козенкі. — Мінск: БелДППК, 2008. — 400 с.: іл.

ISBN 978-985-472-157-6

Кніга прысвечана вядомаму дзеячу беларускай культуры, мусейнаму работніку і краязнаўцу, арганізатару культурнага будаўніцтва і захавальніку гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі, старшыні Беларускага фонду культуры, кіраўніку Беларускага камітэта Міжнароднай рады па помніках і мясцінах (ІКАМОС), галоўнаму рэдактару «Краязнаўчай газеты» Уладзіміру Аляксандравічу Гілепу.

УДК 008(476)(092)+929Гілеп
ББК 71(4Бси)

ISBN 978-985-472-157-6

© Афармленне. БелДППК, 2008

Кніга «Зроднены з культурай» выпускаецца з нагоды 70-гадовага юбілею Уладзіміра Аляксандравіча Гілепа, вядомага дзеяча культуры Беларусі.

Схема жыццёвага шляху У. А. Гілепа складалася па прынцыпу эвалюцыйнага развіцця. Сялянскае дзіця, маленства якога апаліла вайна, па сямейных абставінах на нейкі час адарваны ад Беларусі, вучань рускамоўных школ, студэнт Белдзяржуніверсітэта. А пасля імклівая кар’ера: намеснік дырэктара музея, работнік ЦК КПБ, першы намеснік міністра культуры БССР, старшыня ГА «Беларускі фонд культуры», галоўны рэдактар «Краязнаўчай газеты». І хоць гэта схема ўкладваецца ў адзін абзац, але падзей, абавязкаў, праблем, камяняў тых, «што губяць сілы маладыя», хапіла б і на некалькі чалавек.

Дзяржава ў поўнай меры выкарыстала здольнасці гэтага чалавека, які прайшоў шлях ад рабочага да першага намесніка міністра культуры. Трэба дадаць даніну савецкаму часу: ён умеў

выхоўваць кіраўнікоў няспешна, паступова ўзвышаючы іх па службовай лесвіцы. Выхаваўчы працэс ішоў усё творчае жыццё. Але і аддачу ад такіх людзей дзяржава патрабавала жорстка. Яны гэта ведалі і працавалі з поўнай аддачай.

Ва ўсіх справах У. А. Гілепа ўдала спалучыліся здольнасці і набыткі гісторыка і археолага, музеёлага і фалькларыста, мастацтвазнаўца і краязнаўца. Усё гэта разам і паасобку спрыяла яго навуковай, арганізацыйна-адміністрацыйнай, журналісцкай працы, асноўным накірункам якой была і ёсць ахова, зберажэнне і папулярызацыя народнай культуры, гісторыка-культурнай спадчыны нашай краіны.

Займаючыся рознымі пытаннямі і праблемамі развіцця беларускай культуры, а яны былі складанымі на ўсіх этапах развіцця краіны, Уладзімір Аляксандравіч прыдбаў шмат сяброў, аднадумцаў, паплечнікаў і паслядоўнікаў. Нязмушана і з задавальненнем яны напісалі свае нататкі, угаварылі юбіляра паўдзельнічаць у выданні, і так талакою стварылі гэтую кнігу.

Кніга складаецца з трох раздзелаў. Першы раздзел «Прызнанні калег, сяброў» — аповеды тых, хто вучыўся, жыў, працаваў побач і разам з У. А. Гілепам.

Для другога раздзела «Краязнаўча-журналісцкі неспакой. Слова — Уладзіміру Гілепу» складальнікі папрасілі юбіляра самому расказаць пра свой род і сябе, падабраць для публікацыі тое-сёе з таго, што ён працаваў як публіцыст.

У трэцім раздзеле змешчаны артыкулы вядомых даследчыкаў пра стан, здабыткі і складанасці развіцця тых накірункаў нашай культуры, у якія У. Гілеп укладваў і працягвае ўкладваць багаты жыццёвы і творчы вопыт, свае сілы.

Такім чынам, шануюны чытач, азнаёміўшыся з гэтай кнігай, ты даведася, за што і вядомыя дзеячы навукі і культуры, і, як кажуць, простыя працаўнікі культуры гавораць добрыя словы Уладзіміру Аляксандравічу Гілепу.

Выданне ілюстравана здымкамі з яго сямейнага архіва.

Раздзел першы ПРЫЗНАННІ КАЛЕГ, СЯБРОЎ

Выдатны дзеяч культуры адзначае свой юбілей

Уладзімір Аляксандравіч Гілеп — юбіляр. Гэта дае магчымасць сказаць колькі слоў пра шаноўнага чалавека і пра яго дзейнасць у галіне культуры Беларусі. Вялікая частка яго творчага жыцця звязана з дзейнасцю музеяў нашай краіны, захаваннем гістарычнай спадчыны беларускага народа.

Само месца ягонага нараджэння як бы прадвызначала далейшую дзейнасць Уладзіміра Аляксандравіча. Капільскі раён, частка якога была ў Слуцкім княстве з багатай і цікавай гісторыяй, стагоддзямі захоўваў гістарычныя традыцыі мясцовых людзей, самабытную культуру і асаблівасці гаворкі. І ў новы час традыцыі працягваліся, а да іх дадаваліся новыя з'явы. Гэта — і змаганне за незалежнасць Беларусі, і партызанскія дзеянні падчас Вялікай Айчыннай вайны і пасляваеннае ўзнаўленне.

Лёс звязаў здольнага юнака з гісторыяй нашай краіны, з працай па стварэнні многіх нашых музеяў. Пасля вялікую работу выконваў Уладзімір Аляксандравіч у галіне арганізацыі і кіравання культурнымі працэсамі грамадства Беларусі. Апошняе дзесяцігоддзе ён кіруе Беларускім фондам культуры — грамадскай арганізацыяй, створанай з мэтай адраджэння і развіцця нацыянальных традыцый і краязнаўчага руху.

Яго вопыт і арганізацыйныя здольнасці дазволілі Беларускаму фонду культуры разгарнуць дзейнасць у некалькіх напрамках — тут і праца камісіі «Вяртанне», і выданне кніг — «Славутыя імёны Бацькаўшчыны», літаратурных твораў класікаў літаратуры, і мастацкія выставы ды інш.

Уладзімір Гілеп удзельнічае і ў міжнародным супрацоўніцтве музеяў Беларусі з музеямі іншых краін. Ён узначальвае Беларускі камітэт Міжнароднай рады па помніках і мясцінах, памагае ладзіць розныя канферэнцыі і выставы. Ён з'яўляецца галоўным рэдактарам «Краязнаўчай газеты» ад самага пачатку яе выдання. Фактычна газета аб'ядноўвае і накіроўвае краязнаўчы рух у нашай краіне, дае магчымасць краязнаўцам каардынаваць сваю працу. У газеце друкуюцца матэрыялы па гістарычнай і сучаснай краязнаўчай тэматыцы, адзначаюцца гістарычныя даты, юбілеі славутых асоб і інш.

Хочацца пажадаць шанюўнаму юбіляру добрага здароўя, новых поспехаў у яго шматграннай працы і асабістага шчасця.

*Анатоль Грыцкевіч,
сябра Рады Беларускага фонду культуры,
старшыня камісіі «Славутыя імёны Бацькаўшчыны»
17 студзеня 2008 г.*

Гэтага чалавека я не магу ўявіць без справы, па-руску кажучы «праздно шатаюцца». На гэта ў яго проста няма часу. І жадання. І ніколі, напэўна, не было. І ўжо не будзе. Такі характар мае Уладзімір Аляксандравіч Гілеп. Ну хто б на яго месцы мог сёння пахваліцца, што шмат гадоў маючы пенсію, ён не сядзіць ні дома, ні на дачы, хоць на гэтым лапіку вязінкаўскай зямлі ён таксама дбайны гаспадар, рупны земляроб і нястомны паляпшальнік быту, пабудоў, калядачнага лесу, не ляжыць на траўцы тварам да сонца?

Трынаццаты год узначальвае ён Беларускі фонд культуры. Як вы зразумелі, на грамадскіх пачатках, у што ніяк не могуць паверыць пільныя збіральнікі падаткаў, час ад часу спрабуючы падлавіць яго. А ён — мала што ў фондзе шчыруе на ўсю моц за бясплатна, дык і яшчэ адну грамадскую ношку ўзваліў на сябе, і таксама бясплатную, дакладней — беззарплатную. Пяць гадоў ужо з'яўляецца галоўным

рэдактарам першай у нашай краіне і адзінай «Краязнаўчай газеты». Ды яшчэ і адзін з заснавальнікаў яе. А ў рэдакцыі той супрацоўнікаў — і пальцаў адной рукі замнога.

Вось цяпер і памяркуйце, колькі «страчанай матэрыяльнай выгады» недабірае Уладзімір Аляксандравіч. Але справу сваю робіць — як дай Бог кожнаму, бо не ўсякі і за грошы хацеў бы і рабіў бы тое ж і столькі. А ён — як салдат, якога некалі паставілі на пост вартавога і забыліся зняць. Кожны дзянёчак раным-раненька, задоўга да пачатку ўсеагульнага працоўнага дня, найчасцей пешкі, ідзе ён у Трасцкае прадмесце, дзе і Фонд культуры, і рэдакцыя газеты.

А там ужо, між чытаннем матэрыялаў чарговага нумара, — людзі, людзі, людзі... Яны ідуць у фонд, не, не столькі ў сам фонд, як менавіта да Гілепа, са сваімі прапановамі, праблемамі і нават балячкамі, якія датычаць не адно іх, найперш — не іх. Бо зберажэнне беларускай культуры, мовы, захаванне нашай спадчыны, фальклору, развіццё краязнаўства, бібліягэк і шмат што іншае, вядома ж, клопат не аднаго Гілепа і нават не аднаго Фонду культуры. І дзякаваць Богу, думаю я, што не звяліся такія людзі, не ўсіх захліснула абьякавасць, бо неспалучальныя гэтыя словы і паняцці: культура і абьякавасць.

Так сталася па жыцці, што менавіта з асобай У. А. Гілепа атаясамліваюцца многія карысныя праекты ў сферы культуры, і найперш мо спроба скрануць з месца цяжкавагавую праблему вяртання нашых каштоўнасцяў з-за межаў Беларусі. Хіба не пра тое сведчыць выданне Фондам культуры кніг серыі «Вяртанне», намаганні надаць гэтай справе дзяржаўнае гучанне?

Людзі ідуць да Гілепа, бо ведаюць яго безадмоўную натуру, а яшчэ — ягоную глыбокую дасведчанасць у галіне культуры, аховы помнікаў (а як жа — сам некалі і ў археалагічных раскопках браў удзел, і ў Беларускім дзяржаўным музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны працаваў), ягоную напорыстасць у вырашэнні праблемы, якой ён «захварэе». Ой, як жа часта да-

водзіцца яму «хварэць». Але хай бы Бог дараваў яму толькі гэтую хваробу і ніякіх больш.

Што ж да дасведчанасці, то яна, відаць, традыцыйная, нязменная, можна сказаць — пажыццёвая.

Так сталася, што маё першае руканне з Уладзімірам Аляксандравічам адбылося ў тым высокім партыйным, як яго называлі «чырвоным доме», дзе за савецкім часам вызначалася галоўная палітыка не адно ў самой палітыцы (гэтага права ў саюзных рэспублік, што праўда, было якраз найменш), не толькі ў эканоміцы, але (што складала мо найбольшы партыйны клопат) і ў сферы ідэалогіі і культуры.

Вядома ж, ЦК КПБ быў тады заканадаўцам моды (наколькі дазвалялі лейцы з ЦК КПСС) ва ўсіх сферах беларускага жыцця. Калі я прыйшоў у 1980 годзе ў сектар мастацкай літаратуры аддзела культуры ЦК КПБ, там ужо была «магучая кучка»: Сяргей Законнікаў, Уладзімір Гілеп, Іван Вашкевіч, Мікалай Карпенка, Іван Пашкевіч, Паўла Украінсц, Іван Антановіч і іншыя дасведчаныя ў сваёй сферы людзі.

Дасведчаныя не па пасадах, а па ведах, здольнасцях, магчымасцях, вопыту, нарэшце. Выпрабаваных не адной грунтоўнай справай у культуры, загартаваных не толькі працоўнымі буднямі, суботамі ды нядзелямі, але і познечаровымі (часам ажно чыя-небудзь клапатлівая жонка чыгунок з гарачай бульбай перад поўначчу прыносіла) у дзесяты раз пісаннямі-перапісваннямі чарговых запісак, дакладаў, аналізаў, даведак — не, не хопіць моўнага запasu, каб пералічыць усё тое, што даводзілася пісаць бедным інструктарам і не больш вольным за іх загадчыкам сектараў.

Дык мо адтуль гэткая працавітасць і вынослівасць і ў Гілепа, былога загадчыка сектара мастацтваў аддзела культуры? Цэкоўская загартоўка, так сказаць, памножаная на партыйную адказнасць і асабістыя якасці характару. І кажу я гэта зусім сур'ёзна, без усялякай, нават маленечкай нацяжкі і без жарту, а тым больш пацэвельвання. Хто сам прайшоў тую

партыйную школу — не дасць схлусіць, а хто ведаў пра тое, як працуюць там, калі сумленны, — пацвердзіць. І пацвярджалі, і пацвярджаюць — не адно пра Гілепа і не толькі з ліку людзей творчых, якія найбольш ведалі нашы «цэкоўскія працоўныя будні».

Згадаю хоць некаторыя з тых праектаў (што помніцца) падчас дацэкоўскай і цэкоўскай працы Уладзіміра Аляксандравіча, да ажыццяўлення якіх ён меў дачыненне. Знакаміты комплекс «Хатынь», не менш знаны Курган Славы пад Мінскам, пачатковы — падрыхтоўчы і ўстаноўчы — этап стварэння зноў жа знакамітай серыі кніг «Памяць»...

Дык мо і за такое працалюбства павысілі неўзабаве Уладзіміра Аляксандравіча да пасады намесніка міністра культуры? Справядліва і законна, так мы, ягоньня калегі, меркавалі. Ну, а калі ён і там не здрадзіў практыцы не толькі суботняга ды надзельнага шчыравання, мы лішні раз пераканаліся, што не ўсё залежыць ад пасады, многае — ад характару і выхаванасці. І з той пасадай Уладзімір Аляксандравіч справіўся як найлепей. І зноў побач з ім заўсёды было шматлюдна — адчувалі людзі ягоную ўважлівасць і ўважнасць да думкі іншага, ягоную спагадлівасць (але не добранькага чалавека), ягонае імкненне да ўсяго дакапацца самому і самому ж многае зрабіць.

І пазней ужо, калі самастойная Беларусь навава фарміравала свае кіраўнічыя кадры, не магла яна пакінуць без увагі вопыт, здольнасці і магчымасці Гілепа. Ягоная праца на пасадзе першага намесніка міністра культуры, а пасля культуры і друку была хоць і цяжкай (а дзе ж вы бачылі бяхмарны і беспраблемны перыяд станаўлення?), але выніковай. Я гэта магу засведчыць з усёй адказнасцю. Маю вопыт сумеснай працы. Бачыў сваімі вачыма — а ім я пакуль што давяраю.

Таму магу сцвярджаць — з такім чалавекам я асабіста згодны не адно ў разведку пайсці. Ён не падвядзе, не спасуе, не перакладзе адказнасць на іншага, а тым больш ніколі не схавецца за спіну некага. Не такога заводу.

Мо ад бацькі свайго — вынослівага вайскоўца Аляксандра Васільевіча — пераняў гэткую працоўную ўпартасць?

Ці мо ў маці (мамкі, як дагэтуль заве яе) — сённяшняй 90-гадовай случанкі Марыі Пракопаўны навучыўся і да людзей прыслухоўвацца, і з павагай да іх ставіцца, і дапамагаць, і разам з імі пасмяяцца ды па-добраму пакіпіць не адно з сябе?

Так ці інакш, а ўжо ўнучка ягоная Леначка пераймае дзедаў досвед і спазнае ягоную школу жыцця, разам ходзячы то ў музей, то на канцэрт, то на выстаўку. А што да дачкі Наташы, сына Андрэя ці жонкі Рымы Віктараўны (такой жа нястомнай і настойлівай, гэткай жа апантанай дабрыйсёй і спагадлівасцю), то яны ўжо і не заікаюцца пра тое, каб пакінуў дзед, бацька і муж сваё грамадскае шчыраванне. Ведаюць — марная трата слоў і часу. Без гэтага Гілеп не быў бы Гілепам, а яны не былі б ягонымі вернымі і надзейнымі спадарожнікамі па жыцці.

Я таксама веру ў гэта. І спадзяюся, што так будзе яшчэ не адзін год. Бо калі на сёлетнім справаздачным сходзе Беларускага фонду культуры ягоны старшыня У. А. Гілеп заікнуўся, каб папрасіцца ў адстаўку, людзі не пажадалі прыняць яе, угаварылі Уладзіміра Аляксандравіча застацца.

А людзей ён падводзіць не ўмее.

*Анатоль Бутэвіч,
пісьменнік, Старшыня Дзяржкамдруку,
Міністр інфармацыі, Міністр культуры і друку
Рэспублікі Беларусь у 1990—1996 гг.
30 студзеня 2008 г.*

Слова пра настаўніка і старэйшага сябра

З нагоды выдатнай аказіі — 70-годдзя з дня нараджэння У. А. Гілепа, лічу сваім гонарам і абавязкам публічна сказаць некалькі слоў пра гэтага вельмі цікавага чалавека, які ўсё сваё свядомае жыццё звязаў з беларускай культурай, унёс значны ўклад і дай Бог яшчэ доўга будзе працаваць на яе карысць. Напэўна, маю права на сваё слова, бо ведаю Уладзіміра Аляксандравіча больш за 25 гадоў, у тым ліку амаль 15 гадоў давялося працаваць пад яго непасрэдным кіраўніцтвам.

Неабходна адразу адзначыць, што гэта былі складаныя гады, існавала шмат розных абмежаванняў, у тым ліку і фінансавых, і ідэалагічных, якія не заўсёды давалі магчымасць рэалізаваць цікавыя пачынанні і ідэі, але менавіта ў тыя гады зараджалася многае, што пазней было рэалізавана.

Трэба асабліва падкрэсліць, што менавіта ў час працы Уладзіміра Аляксандравіча першым намеснікам міністра культуры Беларусі, у адносі-

нах паміж супрацоўнікамі і кіраўніцтвам міністэрства, паміж міністэрствам і падначаленымі арганізацыямі панаваў дух па-разумення і ўзаемапавагі, рэдка сустракалася публічнае хамства. Ніводная цікавая і карысная для справы ідэя не была чыноўніцкім жэстам адкінутая, нават калі яна не ўпісвалася ў той час. Шмат гадоў давалася штодзённа сустракацца з Уладзімірам Аляксандравічам у розных абставінах, але не магу ўспомніць прыкладаў грубага начальніцкага голасу, застрашэння, што дазвалялі сабе некаторыя іншыя кіраўнікі.

Гэта сёння многія стараюцца падкрэсліць словы «ўпершыню, дзякуючы ім, зусім новае» і г.д., а на самой справе, калі ўважлівей азірнуцца назад і глыбей прааналізаваць культурна-асветную практыку і творчыя дасягненні, то можна ўбачыць вытокі сённяшняга новага і тых людзей, якія засейвалі ўчарашняе поле, з якога збіраецца ўраджай сёння. Многія з такіх прыкладаў добра памятаюцца.

Як зараз памятаю май 1988 года, калі ў Віцебску праводзіўся першы Рэспубліканскі фестываль народнай музыкі. І сама ідэя фестывалю была не ўсімі зразумелая і падтрыманая, і з адборам удзельнікаў фестывалю было няпроста — з усёй рэспублікі змаглі сабраць тады ўсяго каля 150 выканаўцаў. Менавіта ў час таго фестывалю была заснавана Рэспубліканская асацыяцыя народных майстроў па вырабе музычных інструментаў. Трэба было прайсці праз многія гады, прыкласці шмат высілкаў многім людзям, праз некалькі гадоў прыйсці ў Паставы ...каб пабачыць сённяшні фестываль «Звіняць цымбалы і гармонік», які па праву набыў статус міжнароднага і з'яўляецца адным з найбольш цікавых і адметных музычных фестываляў на Беларусі. Шмат гадоў апекаваўся ім Уладзімір Аляксандравіч, амаль ад пачатку заснавання яго была вельмі зацікаўленая прафесійная падтрымка і сённяшніх старшыні і членаў журы народнага артыста Беларусі, прафесара Міхася Казінца, заслужаных дзеячаў культуры Уладзіміра Тарана і Уладзіміра Грома. Пазней далучыліся вядомыя і выдатныя

прафесіяналы — народны артыст, прафесар Міхась Дрынеўскі, дырэктар Мінскага музычнага вучылішча Валерый Башура, выкладчыца Мінскага інстытута культуры Валянціна Трамбіцкая, народны артыст Яўген Гладкоў і іншыя. А як станоўча паўплываў фестываль на адраджэнне і развіццё жанру традыцыйнай народнай музыкі, колькі новых і цікавых калектываў з’явілася дзякуючы гэтаму фестывалю. Як найбольш яркія прыклады можна прывесці ансамблі народнай музыкі «Крупіцкія музыкі» і «Паазер’е». Яны задавалі тон фестывалю, яны творча раслі з фестывалем, іх традыцыі падхапілі па ўсёй рэспубліцы, яны першымі адкрылі спіс заслужаных самадзейных калектываў Беларусі.

Пры зацікаўленых адносінах Уладзіміра Аляксандравіча зараджалася ідэя і былі праведзены першыя Усесаюзныя фестывалі польскай песні ў Віцебску, якія пазней перараслі ў фестываль мастацтваў «Славянкі базар».

У 1990-я гады актыўна фармавалася нацыянальная заканадаўчая і нарматыўная база беларускай культуры і мастацтва, што дало значны штуршок не толькі для юрыдычнай абароны, але і з’явілася важным стымулюючым фактарам развіцця цэлых накірункаў. Перш за ўсё гэта «Закон аб народным мастацтве, народных промыслах і рамёствах», «Аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны», «Аб музейным фондзе і музейнай справе», «Аб бібліятэчнай справе», шматлікія нарматыўныя дакументы. Менавіта ў той час Міністэрства культуры, дзякуючы і зацікаўленым адносінам У. А. Гілепа, вельмі актыўна падтрымала ідэі вядомых навукоўцаў і даследчыкаў Яўгена Сахуты, Тамары Варфаламеевай і іншых, напрацоўкі творчай лабараторыі Беларускага інстытута праблем культуры па адраджэнні і развіцці традыцыйнай культуры Беларусі. Сёння гэта паўсядзённая практыка, а набыты вялікі навукова-даследчы і практычны вопыт абагульнены ў шматлікіх анталогіях, зборніках і метадычных дапаможніках, а традыцыйная культура з’яўляецца найбольш

адметнай характарыстыкай беларускай нацыянальнай культуры і мастацтва.

Яшчэ ў тыя часы актыўна абмяркоўваліся і прапаноўваліся ідэі ўсталявання прафесійных свят: Дня работнікаў культуры, Дня бібліятэк, якія пазней былі зацверджаны на дзяржаўным узроўні.

Уладзімір Аляксандравіч сам быў і да гэтага часу з'яўляецца генератарам многіх цікавых ідэй, а яго няўрымслівы характар і выдатныя арганізатарскія якасці спрыялі гэтыя ідэі разам з аднадумцамі даволі хутка рэалізоўваць. Дапамагалі гэтаму і яго заслужаны вельмі высокі «непасадны» аўтарытэт, выдатнае веданне культурнай практыкі, як мясцовай, так і замежнай.

Менавіта ў час працы Уладзіміра Аляксандравіча на пасадзе першага намесніка міністра культуры актыўна фармаваліся беларуска-польскія культурныя сувязі, пасля ўстанаўлення паміж краінамі афіцыйных адносін. У яго кабінёце зараджаліся і абмяркоўваліся вельмі важныя на той час дакументы — Пагадненне паміж Урадам Рэспублікі Беларусь і Урадам Рэспублікі Польшча аб супрацоўніцтве ў галіне культуры, навукі і асветы, якое было падпісана 27 кастрычніка 1995 года ў Мінску, Пагадненне паміж Урадам Рэспублікі Беларусь і Урадам Рэспублікі Польшча аб супрацоўніцтве ў пытаннях аховы гісторыка-культурнай спадчыны, якое было падпісана 25 сакавіка 1995 года ў Варшаве.

Развіццю беларуска-польскага культурнага супрацоўніцтва спрыялі добрыя і нават сяброўскія адносіны Уладзіміра Аляксандравіча з тагачаснымі намеснікамі міністра культуры Польшчы Тадэвушам Полякам, Міхалам Ягела і Рафалам Скомпскім, вядомымі навукоўцамі і даследчыкамі Анджэем Цеханавецкім і Анджэем Міхайлоўскім, Тадэвушам Бернатовічам, даўнія цесныя сувязі з Польскім фондам культуры.

І да гэтага часу рэалізуюцца некаторыя важныя праекты, пачатыя па ініцыятыве і з удзелам У. А. Гілепа. Напрыклад,

дзеінасць Беларуска-Польскай кансультацыйнай камісіі па справах гісторыка-культурнай спадчыны.

Дзякуючы і намаганням Уладзіміра Аляксандравіча былі ў свой час падрыхтаваны дакументы і прыняты станоўчыя рашэнні аб унясенні ў спіс аб'ектаў сусветнай спадчыны ЮНЕСКА замкавага комплексу «Мір», палацава-замкавага комплексу «Нясвіж». Наогул, адраджэнне і стварэнне Нацыянальнага гісторыка-культурнага запаведніка «Нясвіж» стала для У. А. Гілепа адной з важнейшых прафесійных спраў на многія гады. З'яўляючыся яшчэ і старшынёй Беларускага камітэта Міжнароднай рады па помніках і мясцінах (ІКАМОС), Уладзімір Аляксандравіч прыклаў шматлікія намагання, каб гэты і іншыя аб'екты гісторыка-культурнай спадчыны сталі сапраўднымі адметнымі візітнымі карткамі Беларусі. Спрыялі гэтаму і многія звароты ад імя камітэта, праведзеныя шматлікія канферэнцыі, напрыклад, міжнародная навуковая канферэнцыя «Нясвіж як агульнаеўрапейская каштоўнасць» у 1994 годзе, на якой была абмеркавана навуковая канцэпцыя будучага запаведніка, створаны Міжнародны фонд «Нясвіж».

На мой погляд, вельмі цікавым і ўзаемакарысным было ў той час стварэнне па ініцыятыве Уладзіміра Аляксандравіча Міжнароднай паслядыпломнай летняй школы «Нясвіжская акадэмія», якая паспяхова дзейнічае з 1995 года. За гэты час праведзена XII курсаў, дыпламы школы атрымалі каля 160 выпускнікоў з Літвы, Польшчы, Украіны і Расіі, у тым ліку 86 — з Беларусі. 13 верасня 2007 года ў Нацыянальным Цэнтры даследаванняў і дакументацыі гістарычных помнікаў у Варшаве адбылося ўрачыстае ўручэнне дыпламаў выпускнікам XII курса па тэме «Ахова і фармаванне культурнага ландшафту» Міжнароднай паслядыпломнай летняй школы «Нясвіжская акадэмія». Дыпламы атрымалі 14 выпускнікоў, у тым ліку 6 — з Беларусі. Многімі спецыялістамі неаднаразова адзначалася важная роля «Нясвіжскай акадэміі» ў падрыхтоўцы кваліфікаваных спецыялістаў у галіне даследаванняў і аховы по-

мнікаў, вывучэння і выкарыстання назапашанага досведу ў розных краінах.

17

І калі ўзніклі нейкія неспрыяльныя сітуацыі ў дзейнасці Нясвіжскай акадэміі, Уладзімір Аляксандравіч заставаўся і застаецца яе апекуном, бо гэты накірунак культурнай дзейнасці заўсёды з'яўляецца для яго важным і блізкім.

Вельмі важным застаецца ўклад У. А. Гілепа ў справу развіцця музейнай і краязнаўчай сферы Беларусі, аховы гісторыка-культурнай спадчыны. Будучы ініцыятарам і заснавальнікам, галоўным рэдактарам «Краязнаўчай газеты», Уладзімір Аляксандравіч спаўна выкарыстоўвае яе магчымасці для выхавання і фармавання нацыянальнай свядомасці, любові да беларускай гісторыі і культуры, малой і вялікай радзімы.

Колькі памятаю і ведаю Уладзіміра Аляксандравіча, ён заўсёды адстойваў і адстойвае нацыянальны дух і традыцыі ў беларускай культуры, што робіць яе непаўторнай і адметнай, цікавай для іншых краін і народаў.

І яшчэ аб адной вельмі важнай рысе Уладзіміра Аляксандравіча неабходна сказаць — ён заўсёды знаходзіцца ў нейкай пастаяннай занепакоенасці той ці іншай праблемай, выношвае нейкія новыя ідэі. Да месца будзе прывесці цікавыя словы вядомага беларускага даследчыка-філолага Фёдара Янкоўскага: «Калі робіш добрае і робіш добра, не чакай і не шукай сабе спакою. Ён, мабыць, не твой...»

Хацеў бы пажадаць Уладзіміру Аляксандравічу, каб гэты неспакой за важныя справы, за беларускую культуру надаваў яму фізічную сілу і новыя становачыя эмоцыі, каб людская ўдзячнасць была і надалей самай высокай адзнакай, каб шчырыя і надзейныя сябры былі заўсёды побач.

З нізкім паклонам і вялікай павагай

Тадэвуш Стружэцкі,

саветнік Пасольства Беларусі ў Польшчы

Варшава, 12 лютага 2008 г.

Адно хобі на дваіх

Пры ўсёй значнасці і рознабаковасці спраў, якімі мне даводзілася займацца ў ЦК КПБ у якасці інструктара, загадчыка сектара, а потым і загадчыка аддзела культуры, адкрыліся пэўныя магчымасці для рэалізацыі зусім не шкодных для агульнай адраджэнскай справы і сваіх схільнасцяў-прыхільнасцяў, якія мы тады, яшчэ ў 1970—1980-х называлі «хобі». Былі-засталіся тыя схільнасці і ў мяне. У вузкім сэнсе — гэта музеі, музейная справа, у шырокім — наша сапраўдная, а не навязаная суседам гісторыя і гістарычная памяць як аснова нацыі, цывілізацыі, дзяржаўнасці і незалежнасці. Якраз гэтак хобі пасля і вывядзе мяне на Энцыклапедыю, 145-томную хроніку Беларусі «Памяць» ды на серыю дакументальных гістарычных драм і трагедый ад Рагнеды і Рагвалода да Янкі Купалы.

Удзячны за гэта Уладзіміру Гілепу. З ім мы і ўваходзілі ў дарослае жыццё з адным «хобі». Асабіста я гэтаю «хваробай» захварэў змаладу і зусім выпад-

кова, прыйшоўшы на працу пасля заканчэння юрыдычнага факультэта БДУ у ЦК ЛКСМБ, дзе атрымаў ад папярэдніка стол і дзве шафы, запоўненыя паперамі. Непасрэдны мой начальнік, таксама навічок, жадаў вызваліць канторскую мэблю ад непатрэбшчыны: прыбіральшчыца, маўляў, здасць усё ў макулатуру. І змахнуў з верхніх паліц пажоўклыя папярковыя столы і скруткі на падлогу. Калі пыл асеў, прысеў і я да той «макулатуры», ды і праседзеў да поўначы над сапраўды музейным скарбам. І на падлозе, і на паліцах шафаў былі партызанскія насценгазеты, самапісныя ўлёткі, баявыя лісткі, рукапісныя часопісы, сшыткі вершаў юных партызанаў, іх жа песеннікі, дзённікі, пісьмы і запіскі родных і блізкіх. У шуфлядах аказалася некалькі пячатак падпольных райкомаў і шмат што іншае з камсамольска-партызанскага падпольнага жыцця.

Патэлефанаваў у Музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, натрапіў на намесніка дырэктара па навуковай частцы, тады яшчэ незнаёмага мне Уладзіміра Гілепа. Сказаў пра знаходку. Ён прыслаў супрацоўніцу музея Дзіну Петрачэнка. Яна ўсё і забрала, каб да ладу прывялі.

Можа, з гэтага і нарадзілася ідэя стварыць у кожным раёне Летапіс народнай славы ды ствараць па школах свае краязнаўчыя музеі. А што з гэтага Летапісу (а зроблена было нямала) і нарадзілася ідэя выдаць шматтомную хроніку «Памяць», прысвечаную падзеям вайны ў кожным горадзе і раёне Беларусі, то гэта дакладна. Першы сакратар ЦК КПБ Пётр Міронавіч Машэраў падтрымае гэта і дасць штуршок ініцыятыве «знізу» прыкладна такімі словамі: «Мы павінны прыдумаць такое выданне, каб увекавечыць у ім усе ахвяры вайны ад немаўляці да старога».

Першыя метадычныя ўказанні, як збіраць матэрыял, пісаць і рэдагаваць хронікі «Памяць» мне з Уладзімірам Гілепам і давялося складаць, а яму яшчэ і арганізоўваць напісанне першага ўзору «Летапісу Шумілінскага раёна». З гэтымі ўказаннямі і заданнем П. Машэрава я і перайшоў на працу ў Галоўную рэ-

дакцыю Беларускай Савецкай Энцыклапедыі, дзе і ўзначаліў стварэнне рукапісаў хронік фактычна падпольна. ЦК КПСС, дзе нам з У. Гілепам і А. Кузьміным давялося «праштурхоўваць» «Летапіс» як шматтомнае выданне, забараніў яго аж да пачатку т.зв. «перабудовы».

А да гэтага ў ЦК КПБ мне зноў пашэнціць натрапіць на унікальныя партызанскія экспанаты і важныя партыйныя дакументы часоў «партызанкі».

Нейкая патрэба завяла мяне ў падвал будынка, там і пабачыў шгук дзесяць партатыўных друкарскіх машын, якімі карысталіся партызаны. Папыгтаўся ў рабочых, якія чысцілі падвал, куды яны падрыхтавалі гэтыя машыны. «У металалом, а то куды ж...» — адказалі рабочыя.

Уладзімір Гілеп прыбег неадкладна. Перш, чым забраць экспанаты, агледзеў памяшканні падвала і ў адным з іх знайшоў сапраўдныя сховішчы папак з партызанскімі дакументамі. Ён і абрадаваў знаходкай супрацоўнікаў Партархіва ЦК КПБ.

Сяброўства з Уладзімірам Гілепам і з дырэктарам Дзяржаўнага музея БССР Станіславам Сапежкам добра замацавалася. З Гілепам перажылі і няшчасце, што здарылася са Станіславам Сапежкам. Ён і сам «падзяляе» перад цэкоўскім непасрэдным начальствам, праявіўшы «непонимание» нечаканай неабходнасці для Дзяржаўнага музея БССР усяляць Музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны ў будынак на Цэнтральнай плошчы Мінска (цяпер Кастрычніцкая плошча). Логікі ў гэтым не было аніякай, адна палітызаванасць, бо спачатку ў новым будынку з самадастатковай плошчай меркавалася прадставіць тысячагадовую гісторыю Беларусі. Ды, як кажуць, начальству было «виднее».

Пстрычку за сваё асобае меркаванне інструктар-пачатковец перажыў без асобых пакут, бо ўсё роўна нічога змяніць у бязглуздым рашэнні не мог. Для дырэктара ж Дзяржаўнага музея Станіслава Сапежкі, які ў будаўніцтве і адкрыцці новага паўнаважнага гістарычнага музея бачыў сэнс свайго тады

ўжо немаладога жыцця, крушэнне мараў і надзей скончылася асабістай трагедыяй. Спачатку надарыўся інфаркт, а неўзабаве пакінуў ён гэты жорсткі, несправядлівы і nelaгічны свет.

Па сваім другім прыходзе ў ЦК КПБ на пасаду загадчыка аддзела культуры заспеў я там і інструктара па музейных справах Уладзіміра Гілепа. Разам з ім мы будзем шукаць пляцоўку для музея архітэктуры і быту Беларусі пад Мінскам, будзем курыраваць дакументацыю па яго планіроўцы і экспазіцыі, а як зноў сыйду з ЦК КПБ у БелСЭ, то ў яе лёхах на некалькі гадоў зробім часовы склад экспанатаў гэтага музея. Разам з У. Гілепам будзем ратаваць ад будаўнікоў адзін з самых вялікіх курганоў на Беларусі, які трапіў у забудову мінскага мікрараёна «Паўднёвы Запад», а пасля шэфстваваць над ім, аж пакуль на археалагічным помніку IX—X стст. не ўсталуюць знак, жартам скажам, «ахоўвасцца ад дзяржавы».

Разам з У. Гілепам аднясем на разгляд бюро ЦК КПБ каля пяцідзесяці прасктаў пастаноў на адкрыццё раённых і гарадскіх музеяў (была адна пастанова, у якой загадвалася стварыць 7 новых музеяў). А ў кампенсацыю за будынак Дзяржаўнага музея БССР у Мінску ўнесці П. Машэраву прапанову аб адкрыцці другога дзяржаўнага гістарычнага музея ў Пінску на базе будынка былога езуіцкага калегіума. Ідэя была ўспрынята Машэравым зацікаўлена. Ён убачыў у ёй магчымасць не толькі паказаць жыццё цэлага краю, але і падсвятціць палескія партызанскія справы, якія нібыта наўмысна многія гады неяк прыніжаліся, аддаваліся на ўганараванне ўкраінцам-каўпакаўцам. А каб не дражніць, як ён казаў, маскоўскіх гусей другім рэспубліканскім музеем, трэба падумаць над назвай установы. Мы з Гілепам прапанавалі назваць яго Музеем сацыялістычнага пераўтварэння Палесся, калі ўжо мець на ўвазе тых гусей і схваць за гэтай назвай музей гістарычны, краязнаўчы.

— На гэта гусі могуць клонуць, — пагадзіўся партыйны шэф і парэкамендаваў параіцца з міністрам культуры Міхневічам, не кажучы яму пра яго, машэраўскія, меркаванні і згоду.

А мы да гэтай гаворкі наогул трымалі ў сакрэце ад Юрыя Міхайлавіча гэтую нашу ідэю, каб ён не перашкодзіў яе здзяйсненню.

Баючыся рэўнасці міністра да загадчыка аддзела культуры (былі ў яго такія бзікі), я рашыў адразу зрабіць міністра сваім аднадумцам і саюзнікам. І перасцярога аказалася не лішняя. А «дух супярэчнасці», што валодаў Юрыем Міхайлавічам, пайшоў на карысць справе.

Патэлефанаваў міністру і з такой чыноўнай ленаватасцю і абьякавасцю кажу, што група энтузіястаў носіцца з ідэяй стварэння ў Пінску рэспубліканскага музея сацыялістычнага пераўтварэння Палесся. А я, маўляў, лічу, што гэта лішняе, бо хопіць нам і Дзяржаўнага музея ў Мінску... І гэтак далей, у такім жа духу. Як і чакаў, Юрый Міхайлавіч вельмі ажывіўся, абудзіўся і яго «дух супярэчнасці». Ён даволі моцна «насеў» на мяне ды пачаў пераконваць, што музеяў у нас мала, а на Палессі іх наогул «кот наплакаў», калі не лічыць вельмі цеснага і перагружанага Пінскага гарадскога музейчыка. Гэта было тое, што трэба, і я з «неахвотай» даў сваю згоду толькі на тое, што не буду перашкаджаць міністру самому «штурхаць ідэю». Усё астатняе было справай тэхнікі. На ўсіх дакументах, неабходных для прыняцця рашэнняў і пастаноў, побач з візаю міністра стаяла і мая. Назва ж музея доўгі час была ўмоўнай, «сацыялістычнай», а як ужо сацыялізм скончыўся, музей усё ж быў адкрыты і ўяўляе сабой сёння палескі дзямент, у якім жыве тысячагадовая гістарычная праўда пра палескі край і яго людзей і нават пра пакуты яго «перабудавання» ў сацыялістычнае Палессе.

Цяжкай справай было стварэнне помнікаў нашым асветнікам Францыску Скарыну ў Полацку, Кірылу Тураўскаму ў Тураве. Крыху лягчэй, але не проста праходзілі дакументы і будаўніцтва помніка Сымону Буднаму ў Нясвіжы. Пра гэта варта сказаць асобна, бо было тое вельмі характэрным для савецкай эпохі. Шавіністы і свае зносікі адносілі нашых асвет-

нікаў да цемрашалаў і глушылі любую ідэю ўвекавечыць помнікамі тых, хто меў хоць нейкае дачыненне да рэлігіі.

Адзін характэрны, але шчаслівы эпізод, калі бюро ЦК КПБ «адзінагалосна» прыняло пастанову на пабудову помніка «цемрашалу» Сымону Буднаму.

Пры аб'ездзе майстэрняў мастакоў трапіла мне на вока і нечым кранула, зацікавіла невялічкая скульптура Сымона Буднага. Належала яна студэнтцы-выпускніцы тэатральна-мастацкага інстытута — Святлане Гарбуновай і сведчыла пра таленавітасць маладога майстра. Вобраз вельмі адпавядаў майму ўяўленню аб гуманісце часоў Вялікага княства Літоўскага. А пра яго жыццё і дзейнасць я ўжо ведаў па кніжках Я. Парэцкага, С. Падокшына. Далажыў сакратару ЦК па ідэалогіі А.Т. Кузьміну, што бачыў вельмі цікавую работу, якая магла б быць увасоблена ў помнік Сымону Буднаму. Пасля гэтага прайшоў непрацяглы час, і Аляксандр Трыфанавіч даручыў мне падрыхтаваць матэрыялы для разгляду на бюро ЦК аб уз'ядзенні помніка асветніку ў Нясвіжы. Разам з Гілепам матэрыялы былі падрыхтаваны. Мне ж давялося дакладваць гэта пытанне на пасяджэнні бюро. Па завяршэнні даклада і матывацыі неабходнасці ўз'ядзення помніка П. Машэраў папрасіў членаў бюро выказацца. А. Кузьміна на бюро не было. Большасць яго членаў выказалася супраць помніка «очередному мракобесу», меншасць — устрымалася ад выказванняў. Складвалася ўражанне, што члены бюро проста не ведаюць годнасці асветніка Рэфармацыі.

Машэраў хітра пасміхаецца і кажа:

— Даказвай, Аляксандр Лявонавіч!

І я з новым імпэтам даводжу, што Сымон Будны — гуманіст, рэфармацыйны дзеяч, асветнік, філосаф, высокаадукаваны чалавек свайго часу, настаўнік, выдавец «Катэхізіса» на беларускай мове ў Нясвіжскай друкарні (сёння думаю: знайшоў, дуралей, чым членаў бюро ўзяць). Даказваю, што ён не такі ўжо каб вельмі веруючы. Нават твор напісаў «Супраць

хрышчэння дзяцей». Распінаюся і адчуваю, што не вераць. Хапаючыся на апошні бальшавіцкі аргумент, кажу, што Будны — заснавальнік навуковай крытыкі Бібліі, папярэднік самога Спінозы, а яго творчасць садзейнічала фармаванню рускага вальнадумства, што ён выступаў за роўнасць усіх саслоўяў, а войны, як Ленін, падзяляў на справядлівыя і несправядлівыя. І наогул, зрабіў, можа, болей, чым Скарына.

Тут Машэраў і спыніў:

— Наконт Скарыны наш дакладчык, канечне, крыху перабраў, але помнік Буднаму варта паставіць, — і звяртаецца да калег па бюро тырадаю. — Хто «за»? Хто «супраць»? Хто «ўстрымаўся»? — усе маўчаць, бо не ўгадалі думкі шэфа і ўважліва разглядаюць паперкі, што ляжаць перад носам. — Прымаецца аднагалосна! — пад здэклівую ўсмішку дадае той, каму пярэчыць «не положена».

Такое вось сутыкненне з горкім вопытам увекавечання славурых асоб Беларусі было звязана з невучтвам і палітычнай зашоранасцю высокага чынавенства (пра нейкі іх нацыянальны патрыятызм і наогул гаварыць не даводзіцца). Да прыкладу, помнік на магіле паэту, драматургу, тэатральнаму дзеячу, пачынальніку новай беларускай літаратуры, асветніку Вінцэнту Дуніну-Марцінкевічу быў пастаўлены без якіх бы то ні было афіцыйных пастаноў, рашэнняў, абмеркаванняў. Выпадак рэдкі, але ж ён быў. На былой сядзібе Дзяржынскіх у былым Івянецкім раёне будаваўся мемарыял галоўнаму савецкаму чэкісту «жалезнаму Феліксу» і асфальтавалася дарога да яго, якая пралагала паўз закінутыя могілкі, дзе пакоіцца Дунін-Марцінкевіч. Адказным за гэту юбілейную новабудову быў намеснік міністра культуры і наш з Гілепам даўні сябра Арсен Ваніцкі. У парадку партыйнага кантролю давялося мне пабыць у Дзяржынаве. Сустрэў там А. Ваніцкага і У. Гілепа. Абодва пагадзіліся за кошт асігнаванняў на мемарыял Дзяржынскаму добраўпарадкаваць «под сурдинку» і могілкі, каб не было сорамна перад людзьмі і Богам за забытае пахаванне

Дуніна-Марцінкевіча і яго блізкіх. І работа закіпела. Могілки былі расчышчаны ад кустоўя, рэстаўравана капліца, побач з якой спачывае славыты беларус. Вядомага скульптара Мікалая Якавенку не доўга давялося ўгаворваць, каб той зрабіў гранітны бюст класіка беларускай літаратуры і пастамент пад яго, і, вядома ж, без матэрыяльнай ўзнагароды з боку дзяржавы, бо ўсё рабілася «інкогніта», амаль патаемна. Як жа было афіцыйна аформіць такую ўзнагароду? Галоўнае ж было ўвекавечыць памяць таго, хто на яе меў большае права, чым жалезны чэкіст, што сам сябе ўвекавечыў масавымі злачынствамі па СССР.

Іншыя свае добрыя справы на карысць Беларушчыне Уладзімір Гілеп зробіць на пасадзе старшыні Беларускага фонду культуры і як галоўны рэдактар «Краязнаўчай газеты», у фундаментальных выданнях фонду, што нясучь праўду пра годнасць Беларусі і яе найлепшых сыноў, будзяць і ўзбагачаюць людскую памяць.

Здароўя табе і шчасця, дружа і аднадумца! Жыве і жыцьме Беларусь!

Са шчырай павагай,

*Алесь Петрашкевіч,
пісьменнік, кандыдат гістарычных навук
студзень 2008 г.*

Зялёная вуліца жыцця

Уладзімір Гілеп адыграў у маім лёсе, у прыватнасці, на працоўным шляху, вызначальную ролю. У рэальным, ужо сталым жыцці не бывае часціцы «бы». Але ў сённяшнім бягучым моманце мы заўсёды стаім перад выбарам разнастайных магчымасцей, і ад гэтага выбару залежыць далейшы напрамак нашага жыцця ўжо без усялякага ўмоўнага ладу.

Шаснаццаць гадоў таму, калі пасля заканчэння філалагічнага факультэта БДУ і паступлення ў завочную аспірантуру ІМЭФ НАН Беларусі па спецыяльнасці «фалькларыстыка» я была вымушана тэрмінова шукаць работу (завочная форма навучання ў той час жорстка патрабавала працаўладкавання), лёс звёў мяне з маім першым начальнікам — першым намеснікам міністра культуры Уладзімірам Аляксандравічам. І, менавіта дзякуючы яму, традыцыйная культура стала для мяне не толькі прадметам акадэмічнага досведу, а практычнай формай працоўнай дзейнасці, апошнія дзесяць га-

доў — у лабараторыі традыцыйнага мастацтва Беларускага дзяржаўнага інстытута праблем культуры з калектывам, які люблю, якім ганаруся, з якім хацелася б працаваць яшчэ доўгія гады. І хоць да пераходу ў БелДППК Гілеп не меў ніякіх адносін, але без яго маё працоўнае жыццё пайшло б абсалютна па іншым шляху. Гэты іншы шлях абавязкова склаўся б, калі б (першы раз) Уладзімір Аляксандравіч не аказаў давер учарашняй студэнтцы, што з'явілася практычна без рэкамендацый, з «вуліцы»; а другі раз, праз паўтара гады, калі б дазволіў (дакладней сказаць, пагадзіўся б з маім рашэннем) сыйсці на бакавую сцэжку пры перастаноўцы кадраў у выніку злучэння міністэрстваў культуры і інфармацыі (я зусім было сабралася пераходзіць на працу ў Нацыянальную бібліятэку).

З базавай адукацыйнай філолага маё працаўладкаванне ў Міністэрства культуры адразу пасля вучобы было амаль выпадковым: міністэрству быў патрэбны чалавек, які б валодаў беларускай мовай (для перакладу службовых дакументаў), і адначасова выконваў функцыі сакратара ў прыёмнай у першага намесніка міністра. Мне падказалі пра наяўнасць гэтай вакансіі, і пасля папярэдніх, вельмі нядоўгіх, тэлефонных перамоў у той жа самы дзень я аказалася на прыёме ў першага намесніка міністра.

Першае ўражанне было некалькі нечаканым, але надзвычай станоўчым і моцным. Далей, за гады супрацоўніцтва яно не толькі не перамянілася, але, канкрэтызаваўшыся, узмацнілася. Я да гэтага ніколі не сутыкалася з чыноўнікамі такога рангу і ніколі не думала, якія яны. Але, нягледзячы на гэта, стэрэатып, відаць, усё ж такі быў, бо тое, што я сустрэла ў асобе Уладзіміра Аляксандравіча, мяне ўразіла менавіта поўным адмаўленнем гэтага стэрэатыпу. Абсалютна натуральны і нязмушаны, шчыра ўважлівы да суразмоўцы, далікатны, з мяккім гумарам, ён валодаў той неадольнай, нават не дэмакратычнай, а арыстакратычнай прастатой, якая пазбаўляе ад скаванасці і не можа не пакарыць любога чалавека. Дарэчы, калі звярнуцца да пер-

шаснага значэння слова «арыстакрат», пакідаючы па-за ўвагай саслоўна-іерархічныя канатацыі, якімі гэта слова «абрасло» у працэсе свайго маўленча-грамадскага функцыянавання, то ў перакладзе з грэчаскага — aristos — лепшы + kratos — улада.

З наступнага дня я пачала працаваць у Міністэрстве культуры на пасадзе старшага інспектара агульнага аддзела. Уладзімір Аляксандравіч быў начальнікам, пра якога можна было б марыць кожнаму, але, баюся, што яго добрыя да мяне адносіны, асабліва на першым часе, усталяваліся толькі дзякуючы яго бясконцай спагадлівасці да людзей увогуле. Пачнем з таго, што яму пры яго дакладнасці, акуратнасці і арганізаванасці сакратар быў патрэбны як пятае кола ў калёсах (нават тэлефоны ў нас былі розныя), і чыста сакратарскіх даручэнняў у мяне было вельмі няшмат.

Але асобнае пытанне — як я з імі спраўлялася... Прывяду адзін выпадак маёй службовай стараннасці, рэакцыя на вынікі якой вельмі пераканаўча характарызуе Уладзіміра Аляксандравіча. Адночы ён уручыў мне спіс прыкладна з 20-ці чалавек, папрасіўшы абзваніць усіх і, ад яго імя прызначыць сход, здаецца, у Доме літаратара. Я адразу ж узялася тэлефанаваць і, хоць часу было два дні (не кожнага можна было пры адсутнасці мабільнікаў заспець пры тэлефоне), выканала даручэнне ўжо к вечару першага дня. Пры тым некаторых прыйшлося адшукваць па розных тэлефонах, прасіць перадаць, потым перазвоньваць. Без усялякіх сумненняў я ўсім назвала час сходу на 15.40, тады як сапраўдны час быў, як потым высветлілася, 15.30. Гэта зараз я разумею, што нараду на такі дзіўны час ды яшчэ з такой колькасцю народу ніхто ніколі не прызначае, а тады мне ўсё падалося натуральным: ну, міністэрства ж, свае парадкі... Пад канец дня, не без гонару, паведамляю, што даручэнне выканана. Уладзімір Аляксандравіч, яўна чымсьці затурбаваны, абыхава цікавіцца: няўжо ўсіх удалося адшукаць? Адказваю, што так, усе будуць у 15.40. Тут Уладзімір Аляксандравіч адрываецца ад папер, у вачах запальваюцца

кпілывыя іскрынкi, ён уважліва глядзіць на мяне і перапытвае: «У колькі, у колькі?» Да мяне павольна пачынае штосьці даходзіць, хоць я яшчэ не разумею, у чым памылка, але прыходзіцца пацвердзіць гэты недарэчны час. На момант усталёўваецца нямая сцэна, а потым Уладзімір Аляксандравіч пачынае смяяцца проста да слёз. «Так на 15.40? І ніхто, ні адзін чалавек не пацікавіўся, чаму не на 15.42?» Я не ведала, смяяцца мне ці плакаць, і не сумнявалася, што павінна буду заўтра ўсім перазваніваць нанава. Запэўніваю ў гэтым Уладзіміра Аляксандравіча і чую: «Ды няхай будзе 15.40. Няхай ведаюць, які дакладны чалавек першы намеснік — кожная хвіліна ў яго на ўліку...»

У яго не было ў міністэрстве «сваіх» спраў. Усе справы былі дзяржаўныя, грамадскія, усе аднолькава важныя і неадкладныя. А свае, патэнцыяльна магчымыя, у тым ліку творчыя і навуковыя, засталіся як бы «за кадрам» (успамінаючы Томаса Мана: «Усё сапраўднае — толькі магчымае, што не здзейснілася»). Аднойчы да яго на прыём прыйшоў ягоны стары выкладчык лацінскай мовы Беніямін Айзікавіч Мельцар (У. А. Гілеп заканчваў гістфак БДУ), і паколькі яшчэ доўжылася нарада, мы паспелі пазнаёміцца. Успамінаючы студэнцкія гады Уладзіміра Аляксандравіча, былы педагог з невымоўным шкадаваннем сказаў прыкладна наступнае: «А ён жа быў выдатнікам, падаваў надзеі. Ён ездзіў у археалагічныя экспедыцыі, удзельнічаў у навуковых канферэнцыях... У яго сістэмны розум, глыбокія веды, з яго мог бы выйсці выдатны вучоны... І бачыце, што атрымалася?» У старога педагога не было пашаны да высокай пасады. Але і ва Уладзіміра Аляксандравіча шмат захаплення гэтым не было. Ніколі ў ім не бачылася ні ганарлівасці, ні бюракратызму, ён не атаясамліваў сябе ні з якой пасадай, не трымаўся за яе і нікога не баяўся. Можна, таму яго праца на любым месцы была і застаецца такой плённай? І можна, гэтае «магчымае, што не здзейснілася», заўсёды давала і дае тое неабходнае ўнутранае адхіленне, калі ні пасада, ні званні, ні «медныя трубы» не падменяць чалавечай асобы.

Таму, што зрабіў У. А. Гілеп для нацыянальнай культуры, прысвечана гэта кніжка, і ў ёй, безумоўна, яго ўнёсак будзе адлюстраваны толькі фрагментарна і часткова. Вынікі многіх сацыякультурных працэсаў, якія адбываліся ў пачатку і сярэдзіне 1990-х гадоў, і да пазітыўнага станаўлення і ўсталявання якіх меў непасрэднае дачыненне Уладзімір Аляксандравіч, можна назіраць па сённяшні дзень. У прыватнасці (мне б нават хацелася сказаць, у асабліваасці), гэта тычыцца традыцыйнай культуры, сферу якой курыраваў Уладзімір Аляксандравіч. Зробленае пры ім, пры яго садзейнічанні, у сілу яго аўтарытэту і ўплыву на хвалі нацыянальна-культурнага адраджэння засталася і зараз. Перш за ўсё, гэта інфраструктура галіны — дамы рамёстваў, дамы фальклору, школы народнай творчасці, майстэрні пры музеях, грамадскія аб'яднанні і інш. Інфраструктура — гэта вынік, які цяжка пераацаніць. Калі ёсць інфраструктура, будзе і праца, і дзейнасць, і развіццё па сваіх унутраных законах.

Так адбылося, напрыклад, з дамамі рамёстваў: для пачатку і сярэдзіны 1990-х гадоў — новымі тыпамі ўстаноў. Менавіта тады, дзякуючы намаганням У. А. Гілепа, Т.І. Стружэцкага і Н. В. Ходар — выдатнага спецыяліста ўстаноў культуры і народнай творчасці, якога ў рэгіёнах успамінаюць добрым словам па сённяшні дзень, хоць яна звыш 10-ці гадоў не працуе ў Міністэрстве культуры — была распрацавана, абгрунтавана, паспяхова ўзгоднена з т. зв. «зацікаўленымі» міністэрствамі працы і фінансаў і зацверджана (чым далей, тым больш фантастычна гэта выглядае) выдатная для развіцця гэтых устаноў нарматыўная база. Так, тыпавыя штаты для дамоў рамёстваў, што дзейнічаюць звыш 10-ці гадоў, не патрэбна і па сённяшні дзень не тое што мяняць, а нават удасканалваць (выпадак амаль беспрэцэдэнтны). 2-я (без паказчыкаў) група па аплаце працы для раённых дамоў рамёстваў з'явілася сур'ёзным стымулам для з'яўлення не адзінкавых устаноў, а сеткі. Сеткі, што з кожным годам павольна, але няўхільна павялічваецца (у 1989 г. быў створаны першы Дом рамё-

стваў, у 1997 г. іх было ўжо 32, а ў 2006 г. — 88). Толькі для гэтых устаноў з пачатку 1990-х была ўласцівая станоўчая дынаміка, нават у перыяд татальнага скарачэння клубнай сеткі.

Пры У. А. Гілепе стала разгортвацца дзейнасць у рэчышчы мэтавых рэспубліканскіх і рэгіянальных праграм, сталі праводзіцца маштабныя навуковыя даследаванні па традыцыйнай культуры з выходам на сацыякультурную практыку, як, напрыклад, комплекснае даследаванне і наступная распрацоўка мэтавай рэспубліканскай праграмы падтрымкі традыцыйнай мастацкай культуры Палесся (1994-1995 гг.). У канцы 1993 г. Саветам Міністраў была зацверджана рэспубліканская праграма захавання і падтрымкі традыцыйнай культуры на 1994—1996 гг., і, пры куратарстве У. А. Гілепа, непасрэдным удзеле ўпраўлення ўстаноў культуры і народнай творчасці пад кіраўніцтвам Т. І. Стружэцкага, камандай аднадумцаў вялася актыўная праца па яе рэалізацыі.

Пэралік канкрэтных спраў, праграм, дакументаў, мерапрыемстваў, акцый толькі ў галіне традыцыйнай культуры, якія сталі магчымымі, дзякуючы таму рэжыму спрыяння і «зьялёнай вуліцы», што стварыў Уладзімір Аляксандравіч, занялі б не адну старонку. Самае галоўнае, што ў тыя гады праца вялася *сістэмна, мэтанакіравана і на перспектыву*. Вынікі не прымусілі сябе чакаць. І зараз сістэма яшчэ жыве інерцыяй набранага ў тыя гады тэмпу. Але інерцыя, калі не будзе новага штуршка, не можа працягвацца бясконца...

Сённяшняй адміністрацыйнай сістэме культуры так не хапае людзей падобных У. А. Гілепу: таленавітых дальнабачных упраўленцаў, здольных, як выказаўся адзін з іх — Т. І. Стружэцкі — «прырабіць да ідэі рукі і ногі»; здольных слухаць і чуць суразмоўцу; здольных узяць на сябе адказнасць і прыняць рашэнне; здольных працаваць не толькі на бягучы момант, а на будучыню.

Алена Боганева,

загадчык лабараторыі традыцыйнага мастацтва
Беларускага дзяржаўнага інстытута праблем культуры
2 лютага 2008 г.

Рыцары беларускай спадчыны

Ад прадзедаў спакон вякоў
Мне засталася спадчына;
Паміж сваіх і чужакоў
Яна мне ласкай матчынай...

Янка Купала

Маю на ўвазе нашых рушліўцаў Беларускага фонду культуры. Летась споўнілася 20 гадоў гэтай грамадскай арганізацыі. Паводле свайго статуту, яна садзейнічае пашырэнню матэрыяльнай базы беларускай культуры, далучэнню да яе здабыткаў усіх сацыяльных груп грамадзян Беларусі, беларусаў далёкага і блізкага замежжа, памнажэнню культурнай спадчыны нашай краіны, развіццю краязнаўства, захаванню і актуалізацыі традыцыйнай народнай культуры, займаецца пошукамі і вяртаннем на радзіму нашых помнікаў гісторыі і культуры, якія знаходзяцца за межамі нашай краіны, развіццём міжкультурных сувязей.

Гэтыя ды іншыя задачы ўскладзены на Беларускі фонд культуры — унікальную ў Еўропе творча-асветніцкую грамадскую арганізацыю. Але чаму грамадскую, а не дзяржаўную або нацыянальную?

Хіба ўсе названія тут праблемы і задачы не належаць да першачарговых

функцый дзяржавы — яе цэнтральных, рэгіянальных і замежных структур? Бо слова *фонд* (ад лацін. *fundus* — аснова) азначае найперш «грашовыя і матэрыяльныя сродкі, прызначаныя для якой-небудзь мэты», а таксама «рэсурсы, запасы, рэзервы», «каштоўныя паперы, якія даюць прыбытак», арганізацыі і ўстановы для аказання матэрыяльнай дапамогі стваральнікам культурных, у тым ліку мастацкіх каштоўнасцяў, напрыклад, *Еўрапейскі фонд развіцця*, *Нобелеўскі фонд* (Беларуская энцыклапедыя. У 18 т. Т. 16. — Мн., 2003, С. 436).

Паняцце культуры ў шырокім яго сэнсе ахоплівае ўсю пазітыўную творчасць грамадства — *«паспалітне добрае»* паводле нашага асветніка і першадрукара Францішка Скарыны. У свой час я прапанаваў шырокае вызначэнне гэтага паняцця: слова «культура» (ад лацін. *cultura* — апрацоўка, выхаванне, адукацыя, шанаванне) — духоўны змест людской жыццядзейнасці, сацыяльнай арганізацыі і пазнання, якія выяўляюцца ў нацыянальных самабытных тыпах эканомікі, правасвядомасці, рэлігіі, мастацтве, тэарэтычных і практычных ведах, асветных традыцыях, культам і маральнымі імператывамі (Беларуская энцыклапедыя. У 16 т. Т. 9. — Мн., 1999).

У гэтым шырокім аспекце культура ў нацыянальна завершаных грамадствах была і застаецца сферай галоўных функцый нацыянальнай дзяржавы. Але не ў Беларусі XVIII — пачатку XX стст. у складзе Расійскай імперыі. Для гэтай дзяржавы Беларусь была толькі паўночна-заходнім, геаграфічна і гістарычна ў нечым самабытным рэгіёнам «единого русского народа». Аднаведна гэтай каланіяльнай палітыкі Расійская дзяржава ўкладвала свае фонды для развіцця рускай эканомікі, рускай адукацыі, сродкаў масавай інфармацыі, рускага мастацтва. Беларускай заставалася традыцыйная народная культура, фальклор у шырокім значэнні, дыялектная разнастайнасць беларускай народнай мовы. Але і яна разглядалася як сыры матэрыял для ўзбагачэння рускай нацыянальнай культуры, у тым ліку рускай мовы, літаратуры і мастацкай культуры.

У такіх умовах, калі Беларусь не мела не тое што палітычнай, але і хоць бы лакальнай культурна-нацыянальнай аўтаноміі, яе культурную традыцыю абаранялі рыцары нацыянальнай спадчыны, пачынальнікі новай беларускай літаратуры. Спачатку выдатныя творчыя адзінкі: пра нацыянальную самабытнасць нашай мовы, народнай культуры сведчылі Адам Міцкевіч, ягоны паслядоўнік і адзін з першых беларускіх пісьменнікаў Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч. У апошнія дзесяцігоддзі XIX ст. Францішак Багушэвіч канчаткова ахрысціў нашу Бацькаўшчыну, абазначыў яе гісторыю і геаграфію і абвясціў яе родную мову сімвалам нацыянальнай культуры і сведчаннем яе быцця ў свеце.

А ў пачатку XX ст. штотыднёвік «Наша ніва» разам з яе выдавецтвам, кнігарнямі і філіяламі ўжо была грамадскім інстытутам культуры і яе фондам, падтрыманым усімі нацыянальна свядомымі беларусамі. Імперская Расійская дзяржава не толькі не дапамагала, але ўсяляк абмяжоўвала і пры выпадку штрафавала яе рэдактараў — рыцараў Беларусі. Плён гэтага першага фонда нашай культуры неацэнны: стваралася беларуская класічная літаратура, канчаткова завяршылася шматфункцыянальнасць беларускай літаратурнай мовы.

Беларускі фонд культуры (БФК) заснаваны ў красавіку 1987 года на этапе гарбачоўскай перабудовы і частковага паслаблення партыйнага кантролю за навуковай і мастацкай творчасцю. Першым старшынёй яго быў пісьменнік Іван Чыгрынаў. Першай доўгатэрміновай праграмай БФК была «Спадчына». А першай знакавай падзеяй — удзел у фінансаванні унікальнага выдання — Біблія: факсімільнае ўзнаўленне Бібліі, выдадзенай Ф. Скарынаю ў 1517—1519 гг. У 3 т. Т. 1—3. — Мн.: Бел СЭ, 1900-1991. Першае і адзінае ў свеце перавыданне поўнай спадчыны вялікага асветніка, рэдкае ў найбагацейшых бібліятэках свету, стала агульнадаступным для беларусаў.

Падзеяй у беларускай культуры і краязнаўстве было выданне часопіса «Спадчына» Беларускам фондам культуры. Дарэ-

чы, выданнем Скарынаўскай біблейскай кнігі «Апостал» 2002 года займаліся нямецкія гарады трох еўрапейскіх дзяржаў — Падэнборн, Мюнхен, Вена, Цюрых.

Пасля смерці Івана Чыгрынава (5. 01. 1996) старшынёй гэтай арганізацыі выбраны вопытны асветнік Уладзімір Гілеп, які раней працаваў намеснікам міністра культуры тады ўжо незалежнай Рэспублікі Беларусь. Прысутнасць і папулярнасць Беларускага фонда культуры стала прыкметнай ва ўсіх наватарскіх акцыях у беларускім агульнакультурным і творча-мастацкім жыцці. Сумесна з Нацыянальным навукова-асветным цэнтрам імя Ф. Скарыны была здзейснена праграма *Вяртанне* — выяўленне, сумеснае выкарыстанне і вяртанне Беларусі бібліятэчных, архіўных і музейных каштоўнасцяў, якія захоўваюцца ў замежных краінах. Апублікавана сем тамоў анатаваных зборнікаў і матэрыялаў па гэтай праграме. Па ініцыятыве Уладзіміра Гілепа Фонд пачаў выдаваць штогоднік «Краязнаўчая газета» з 2003 года. Аднавілася традыцыя, пачатая ў эпоху палітыкі беларусізацыі 1920-х гадоў. Праўда тады краязнаўчы часопіс «Наш край» выдавала не некалькі энтузіястаў, а дзяржаўны Інстытут беларускай культуры, пазней асобны аддзел Беларускай акадэміі навук.

Гэтую шматграннасць маленькага калектыву БФК адзначылі мае калегі. Мiane ж найбольш уразілі знакавыя кніжныя выданні Фонду па ініцыятыве і старанню Уладзіміра Гілепа лірыка-эпічных паэтаў двух нашых вялікіх пісьменнікаў — класіка польскай літаратуры Адама Міцкевіча «Пан Тадэвуш» (Мн., 1998), класіка беларускай літаратуры Кастуся Міцкевіча (Якуба Коласа) «Новая зямля» (Мн., 2002) на трох мовах — у арыгінале і перакладах на польскую і рускую мовы. Ілюстрацыі і мастацкае афармленне гэтых сусветных шэдэўраў кніжнай культуры здзейсніў народны мастак Беларусі Васіль Шаранговіч. Гэтыя выданні, на мой погляд, не маюць аналагаў у постіндустрыяльных краінах свету, дзе творчыя ўзлёты мастака нярэдка падмяняюцца камп'ютэрнай імітацыяй.

Гэтыя кнігі знакавыя не толькі ў аспекце дасканалай кніжнай эстэтыкі, але і па глыбінным сэнсе твораў. «Пан Тадэвуш» А. Міцкевіча — эпас пра шляхецкі рай на прасторы беларускай гістарычнай Літвы — маёй Навагрудчыны. Але на фоне гістарычнай драмы — вайны 1812 года і трагедыі паўстанцаў 1831—1832 г. Якуб Колас у сваім паэтычным эпасе па майстэрску спалучыў райскія і пякельныя сюжэты: сялянскі рай ва ўспрыманні дзяцінства і першай маладосці, а ў завяршэнні — спасціжэнне трагізму *ўсякага дыхання на зямлі ў сюжэтах — тры смерці*. Наш Кастусь Міцкевіч у сваім творы па-мастацку сінтэзаваў праблематыку эпічнай («Пан Тадэвуш») і драматычнай («Дзяды») паэзіі свайго папярэдніка.

Сучасная сацыяльна-эканамічная структура нашай Беларусі — гэта дзяржаўны, сацыяльна арыентаваны капіталізм. У нас яшчэ няма багатых прыватных уласнікаў, якія маглі б выступіць спонсарамі высокай беларускай духоўнай творчасці і нашага Беларускага фонду культуры. Тут няма аналагаў расійскім мільярдэрам, якія ахвяруюць сотні мільёнаў долараў у фонд рускай культуры. Уся надзея пакуль што на багатую дзяржаву. Калі яна будзе арыентавана толькі на масавыя «базарныя» формы культуры і толькі на эканамічны эфект фундаментальнай навукі, Беларускі фонд культуры ды іншыя структуры класічнага мастацтва будуць звужацца як сімвал рамана Бальзака «Шагрэнева скура».

Сёння лёс усіх фондаў класічнай мастацкай культуры і адпаведнага тыпу навукі аказаўся на драматычным раздарожжы...

Уладзімір Конан,

доктар філасофскіх навук, лаўрэат Дзяржаўнай
прэміі Рэспублікі Беларусь, прафесар

30 студзеня 2008 г.

Імя Гілепа Уладзіміра Александравіча ў нас, у музейшчыкаў, заўсёды выклікала і выклікае пачуццё вялікай павагі, удзячнасці (і кожны знойдзе за што), захаплення яго розумам, эрудыцыяй, адукаванасцю, а калі ўсё гэта спалучыць і сказаць адным словам — культурнасцю. Гілеп — чалавек, якога вылучае вялікая ўнутраная культура ў адносінах да людзей і самае галоўнае, на якой бы ступені свайго службовага становішча ён не знаходзіўся, аднолькава ставіцца да ўсіх, з кім мае стасункі.

Мне пашчасціла з Уладзімірам Аляксандравічам прымаць удзел у агульных прасектах (ён — як старшыня Беларускага фонду культуры, я — як дырэктар музея). Першае, што нас аб'ядноўвае — гэта загал аб стварэнні музея гісторыі тэатральнай і музычнай культуры, які падпісаны быў менавіта Уладзімірам Аляксандравічам. Далей, разам з ім было стварэнне фонду імя заслужанага дзеяча мастацтва Беларусі Івана Міхайлавіча Ушакова. І. М. Ушакоў, мастак-сцэнограф, на жаль рана

памёр, але пакінуў пасля сябе вялікую спадчыну — сцэнаграфічныя творы, мастацкія эцюды. Усё гэта багацце ўдава Зоя Данілаўна Ушакова перадала ў фонды нашага музея, а гэта больш за 200 работ.

Тады ў Гілепа і ўзнікла ідэя стварыць фонд імя І. М. Ушакова, які існуе і сёння. Паспяхова праходзіць уручэнне прэмій мастакам-сцэнографам за лепшую сцэнаграфію прэм'эрных спектакляў, сёлета будзе сёмае ўручэнне прэміі. І ў тым, што фонд існуе, не апошняя роля Уладзіміра Аляксандравіча.

У 2003 годзе нашы творчыя планы былі звязаны з імем М. К. Агінскага, кампазітара, грамадскага дзеяча, чыё імя не пакідае абыякавым нікога, калі пачынае гучаць яго паланез «Развітанне з Радзімай», любімы твор многіх людзей розных прафесій і ўзросту ва ўсім свеце.

Сумесна з Нацыянальнай камісіяй Рэспублікі Беларусь па справах ЮНЕСКА на базе нашага філіяла музея М. К. Агінскага ў в. Залессе Смаргонскага р-на Гродзенскай вобласці была праведзена канферэнцыя «Гістарычныя сядзібы Беларусі: стан і перспектывы».

На канферэнцыі Уладзімір Аляксандравіч выступіў з дакладам «Гістарычныя сядзібы Беларусі: стан і будучыня». З аднаго боку, яму было лёгка выступаць, таму што ў дадзенай тэме ён быў не тэарэтыкам, а практыкам, ведаў ўсе праблемы захавання і аднаўлення сядзіб, сам аб'ездзіў усю Беларусь для вырашэння іх, а з другога — цяжка, бо ён не ў стане вырашыць усе праблемы.

«Я па службовым абавязку на працягу 8 гадоў прымаў удзел як экзаменатар слухачоў у «Нясвіжскай акадэміі». Параўноўваючы, каго адбіраюць і накіроўваюць у акадэмію ўладныя структуры Беларусі, Украіны, Літвы, якія тэмы выбіраюць для распрацоўкі слухачы з гэтых краін і якія пасады яны потым займаюць, бачыш, што менавіта ў Польшчы і Літве ёсць дзяржаўная мэта, накіраваная палітыка па ахове культурнага ландшафту. На жаль, гэтага нельга сказаць пра нашу краіну і праз

9 гадоў існавання гэтай міжнароднай школы, якая, між іншымі, працуе, дзякуючы фінансаванню Беларуссю і Польшчай.

Нам неабходна пачаць!» — словы з яго выступлення.

І Уладзімір Аляксандравіч не сядзіць склаўшы рукі, падымае балючыя пытанні на розных узроўнях, у «Краязнаўчай газеце» Беларускага фонду культуры заўсёды асвятляе праблемы ў гэтым накірунку.

Былі і іншыя праекты — у мінулым 2007 годзе праводзілі сумесна музычны фестываль «Музыка старасвецкіх сядзіб Беларусі» і інш., і ў кожным з іх Гілеп не проста прысутнічаў, не быў «вясельным генералам», а заўсёды актыўна ўдзельнічаў у справе.

Назіраючы за Уладзімірам Аляксандравічам падчас яго працы ў сумесных праектах, я прыходжу да высновы, што сёння ён стаў своеасаблівым брэндам нашай беларускай культуры, маючы на ўвазе якасць, стабільнасць, грунтоўнасць і чалавечнасць. Мне імпануе яго спакойная, вытрыманая манера выступлення, размовы з людзьмі, ён умее слухаць, глыбока пранікаючы ў турботы суразмоўцы, адразу дасць парад, праз нейкі час, не забыўшыся, патэлефануе і скажа, што ён сам змог зрабіць для вырашэння клопатаў.

Гаварыць пра яго я магу доўга і з ухвалою, але тое-сёе мне хочацца сказаць яму асабіста, што я і зраблю падчас нагоды.

Шаноўны Уладзімір Аляксандравіч, з днём нараджэння Вас! Ад сябе і ад нашага калектыву. Мы Вас любім і жадаем Вам, выдатнаму навукоўцу, грамадскаму дзеячу, рупліваму працаўніку на ніве беларускай культуры, моцнага здароўя, шчасця, доўгіх год жыцця, плёну ў працы на карысць нашай роднай Беларусі!

Зінаіда Кучар,

дырэктар Дзяржаўнага музея гісторыі тэатральнай і музычнай культуры Рэспублікі Беларусь

28 студзеня 2008 г.

Пачутае ад Гілепа

Сабраўся ён разам з жонкай, Рымай Віктараўнай, дачкой Наталіяй і ўнучкай Леначкай наведаць агінскае Залессе. З пэўнаю мэтай: каб Агінскія «падзяліліся» з ім расліннасцю. Для таго захапіў з сабою рыдлёўку і вядро.

...У Залессі наведвальнікі яго назіралі, як нейкі дзівак (у адных плаўках) ходзіць па пояс у вадзе і высякае рыдлёўкаю то куст плюскіка, то куст жоўтай лілеі. Складвае ў вядро з вадою, а потым нясе да машыны. А на беразе яго падбадзёрваюць тры жанчыны і маленькая сабачка Арабелка.

Далей, казаў Гілеп, усё было як у казцы: прыехалі на лецішча, пачаў ён тых раслінкі садзіць у сваю маленькую сажалку, а з адкрытых вокан загучаў «Паланез» Агінскага. Трэба ж было ў гэты момант унучыцы ўключыць радыёпрыёмнік!

Так, пад музыку і пасадзіў Уладзімір Аляксандравіч жывыя падарункі ад Агінскіх і растуць яны на ягонай дачы ўжо больш за дзесяць гадоў. Кажа, што той, каму ён тую гісторыю расказваў, абавязкова прасіў у яго — дай і мне што-небудзь ад Агінскіх. І даваў...

Адам Бабарэка, выдатны беларускі крытык, рэпрэсіраваны ў 1930-я гады мінулага стагоддзя, параўноўваў Беларусь з узвышшам. З яго цякуць рэкі і ручаіны ў іншыя культуры... А тут, на пляцы, утвараюцца балаты...

На жаль, наша зямля ўвесь час сілкуе талентамі іншыя культуры, а тыя, хто застаецца тут, часцяком успрымаюць наваколле як балота... Глухую правінцыю...

Таму святую справу робяць людзі, якія аддаюць свой талент, сілы, самое жыццё роднай зямлі, тыя, хто ўтварае жыватворныя крыніцы, хто паказвае іншым, што тут — не край балатоў, тут — сўрапейская дзяржава са сваёй трагічнай, багатай на падзеі, гісторыяй, амаль невядомай тутэйшаму люду, выгадаванаму на «Зорных войнах» ды заморскіх «мыльных операх».

Калі ў наш дом прыносяць «Краязнаўчую газету», сціпла выдадзеную, я заўсёды адчуваю : гэта — глыток крынічнай вады. Прывітанне з беларускага узвышша. Знак, што нехта стаўся яшчэ адной крыніцай на роднай глебе.

Я ведаю чалавека, дзякуючы якому выходзіць «Краязнаўчая газета». Гэта — яе галоўны рэдактар спадар Уладзімір Гілеп. А рэдактарская праца — толькі частка ягонае дзейнасці на нашым узвышшы... Спадар Уладзімір — гісторык, таму ведае, што ў гісторыі застанецца, а што садзьмецца ветрам часу, як пыл... Няхай і залаты...

Помню, як цудоўна было хадзіць пад спевы фальклорных калектываў, назіраючы за работаю народных майстроў, у Траецкім, на святах, што арганізоўваў Фонд культуры, які ачолювае Уладзімір Гілеп.

Лецішча ў яго — таксама на ўзвышшы... У Вязынцы, на радзіме Янкі Купалы. Там цудоўны сад, выпеставаны гаспадаром разам з жонкай, таксама гісторыкам, гасціннай Рымай Віктараўнай. Там заўсёды чакаюць сяброў... Пісьменнікаў, паэтаў, навукоўцаў... Пад шатамі, якія люляюць травеньскую квецень, так добра гучаць вершы...

Аднойчы спадар Уладзімір там, пад квеценню, прамовіў са скрухай пра «чыноўніцкі складнік» свайго жыцця... Так, магчыма, доўгая дзейнасць на адказнай пасадзе накладае адбітак на асобу... Але чыноўнікі бываюць розныя. Спадар Уладзімір застаўся найперш Чалавекам. Беларусам. Творчай асобаю. Няма ў ім стэрэатыпна ўяўляемай начальніцкай фанабэрыі, абьякавасці або боязі новага. Дай, Божа, нам паболей такіх чыноўнікаў на Беларусі... Бо гэта чалавек, у якога па-маладому загараюцца вочы на чарговай выставе ад сузірання старажытнага мяча ці знойдзенага абраза... Гэта чалавек, які чытае беларускія паэтычныя зборнікі, наведвае прэм'еры спектакляў і ведае, што ляжыць у нетрах Менскага гарадзішча, дзе калісьці праводзіў раскопкі. Чалавек, які бачыць свет з беларускага ўзвышша.

А той, хто валодае такім, узвышэнскім, паглядам, спазнаў, як не даць засмактаць сябе балоту: падобна жабы ў збанку з малаком, якая збіла лапкамі кавалак масла, трэба ўласнымі сіламі, не шкадуючы сябе, зрабіць свой востраў... Стацца кры-

ніцай... Аддаць сябе Беларусі... Не чакаючы ўзнагарод і прызнанняў, а проста — таму, што іначай нельга. І каля такіх людзей заўсёды будуць збірацца іншыя. І будзе жыць Беларусь.

Наша Узвышша створана не з горных пародаў. Яно створана з людзей. Такіх, як шаноўны Уладзімір Аляксандравіч Гілеп.

* * *

Уладзіміру Гілепу

А ў Менскім прадмесці —
 нязведаны нетры.
 А ў нетрах Нямігі
 спіць волатаў човен...
 Ды трэба не страціць
 любові і веры
 У пошуку Княства Вялікай Любові.
 Пяскі і снягі засыпалі наш горад.
 У трунах бетонных
 знявольвалі рэкі.
 Ды верым —
 у Княстве Вялікай Любові
 Няміга ў блакіт
 прыадкрые павескі.
 Разбіты вітраж
 прамінулых стагоддзяў
 Збярэцца па шкельцы
 ў малюнак дзівосны,
 Бо ёсць каму верыць,
 шукаць і знаходзіць,
 Радзіме вяртаць
 яе словы і лёсы.

*Людміла Рублеўская,
 пісьменніца, паэтэса
 8 студзеня 2008 г.*

3 сапраўдных грамадзян

Ёсць людзі, якія прыцягваюць да сябе літаральна з першага знаёмства. Цяжка нават адразу сказаць, чым. Як для мяне, дык нейкім унутраным святлом духоўнасці, непадробнасці, шчырасці. Менавіта да такіх людзей я адношу Уладзіміра Аляксандравіча Гілепа. Пазнаёміўся я з ім у Полацку, калі Гілеп яшчэ працаваў у ЦК кампартыі. Нялёгкая і далікатная тады была ў яго місія, бо рашаліся пытанні будучыні гістарычнага цэнтра горада. Не ўсё прымальна было, што прапаноўвалі архітэктары, занадта радыкальную і ваяўнічую пазіцыю займалі некаторыя так званыя нефармалы. І вось «вырульваць» гэтую сітуацыю ў канструктыўнае стваральнае русла давялося менавіта Гілепу. І гэта яму ўдалося.

Бліжэй мы сышліся, калі я пераехаў у Мінск, працаваў у Саюзе пісьменнікаў, а Гілеп пасля працы першым намеснікам міністра культуры ўзначаліў Беларускі фонд культуры, змяніўшы на гэтай пасадзе заўчасна памерлага народнага пісьменніка Беларусі Івана

Чыгрынава. Менавіта ў той час у Гілепа нарадзілася ідэя правядзення «Трасцкіх кірмашоў» з удзелам народных майстроў, мастакоў, літаратараў з беларускай глыбінкі. Памятаю, якімі святамі становіліся гэтыя імпрэзы і для мінчан, і для ўдзельнікаў з рэгіёнаў нашай краіны. У Мінск накіроўваліся прадстаўнічыя дэлегацыі на чале з кіраўнікамі раёнаў. Яны мелі магчымасць паказаць у сталіцы ўсё, чым адметны іх край, пазнаёміць з лепшымі людзьмі раёна, сустрэцца са славутымі землякамі. Творчыя, дзелавыя і сяброўскія адносіны з Гілепам я працягваю вось ужо на працягу больш за дзесяць гадоў. Люблю і паважаю яго за беларускасць, за адданасць любімай справе, за цудоўныя чалавечыя якасці. Думасцца, што менавіта такія людзі — гонар і сумленне нашага народа, сапраўдныя грамадзяне нашай любімай Беларусі.

Мала ў краі родным нарадзіцца,
Трэба ўсёй душою зразумець,
Што найлепшы скарб — сваю Радзіму
У душы заўжды патрэбна мець.

І дзяліць з ёй радасць і нягоды,
Бараніць зямлі сваёй спакой,
І заўсёды са сваім народам
Быць у светлай лучнасці святой.

Навум Гальпяровіч,
паэт
23 лютага 2008 г.

Уладзіміру Гілепу

...Каб ведаць родны Край і быць слугою
Яго палацаў, замкаў і святынь
Патрэбна быць з вялікаю душою,
Як неба, у якім зямная стынь
Ля сонца, як ля сэрца, прападае
І да людзей вяртаецца цяплом,
І нас яднае назаўсёды з Краем
Адвечным, беларускім, як крыжом,
Які мы атрымалі пры хрышчэнні,
Каб з ім ішлі мы праз вятры гадоў,
І толькі перад крыжам на калені
Мы падалі, каб выказаць любоў
Да родных ніў, да матчынага слова,
Да замкаў старасвецкіх і хацін,
Дзе шчэ жыве не падчаркаю мова,
Якую знае Бог, і Ён адзін
Спытае ў нас за ўсё і ўзнагародзіць
За нашыя пакуты...
Родны Край,
Ты нібы ліст бярозавы на лёдзе
У гэтым свеце, дзе жыццё — не рай,
Але дзе людзі ёсць з такой душою,
Як неба, у якім святло, як Храм.
І той Тут гаспадар— хто стаў слугою
Зямлі, якую Бог адмераў нам...

*Віктар Шніп, паэт
20 студзеня 2008 г.*

Хранитель культурного наследия земли белорусской

47

Для себя я уже давно уяснил, что масштаб личности во многом определяется шириной души человека. Есть сферы деятельности, где нельзя работать без призвания. Конечно, можно приспособиться, а затем всю жизнь мучиться самому и мучить всех тебя окружающих. В сфере культуры всегда не хватает денег, принцип финансирования, как раньше говорили, — остаточный. Поэтому и остаются работать в этой сфере чаще люди действительно неординарные, талантливые. Владимир Александрович Гилеп из их числа. За чинами и званиями он не гонялся, а слава и уважение пришли к нему вполне естественно — за работу. Давно вроде завершилась его служба в отделе культуры ЦК КПБ, Министерстве культуры БССР, а память о делах добрых, как оказывается, неподвластна никаким переменам. Владимир Александрович и сегодня востребован, и сегодня в строю — он председатель Белорусского фонда

культуры. Как и прежде, весь в делах и заботах. Я как врач могу с большой долей вероятности утверждать, что добрые дела и любимая работа — залог счастливого долголетия, и жизнь Владимира Александровича тому яркое подтверждение.

Мы с ним земляки, но познакомились уже в Минске. Хоть и живем, как оказывается, на одной улице, вроде бы соседи, а вот она, жизнь городская — все обособлены, друг с другом почти не встречались, за исключением мимолетных кивков при встрече.

Вообще Копыльщина, как мне представляется, — родина талантов. Здесь словно гейзер какой-то из земли хлещет. Что ни человек — талантище. Сколько ученых, инженеров, конструкторов, врачей, писателей, артистов обрели здесь свою малую родину. И среди них особый, никем неповторимый жизненный путь моего земляка, знаменитого деятеля белорусской культуры, подвижника и собирателя талантов Владимира Гилепа. И хотя его звезда возшла в Минске, он весь из белорусской глубинки, впитавший с молоком матери музыку белорусской души, лиризм белорусского языка и мудрость народного фольклора, всю красоту тихой, неброской, но красивой белорусской природы, ее неповторимый ландшафт. Он и сам такой же статный, спокойный, открытый и добрый, весь народный, национальный белорусский человек.

Есть такое понятие в биологии — генофонд жизни, который вбирает в себя бесконечное множество наследственных кодов всего живого на земле. И вновь родившийся человек сразу становится сильным, так как наследует огромный многовековой опыт своих предков, опыт борьбы за физическое выживание. Все-таки правы философы, которые утверждают, что в общественной жизни аналогом такого генофонда является культура. Культурная среда как бы записывает в генетическом коде человека и воспроизводит из поколения в поколение фундаментальные жизненные смыслы, определяющие содержание базовых социальных понятий, ведущих его по жизни.

Почему я об этом говорю? Относительно жизни и судьбы Владимира Гилепа это имеет как бы решающее значение. Он хранитель и самый заинтересованный исследователь культурного генетического кода родной Батьковщины. По жизни он максимально использовал свой талант, огромный авторитет, свое служебное положение для сохранения и приумножения культурного наследия Беларуси. Нет фактически ни одного более или менее значимого культурного проекта или инициативы последних десятилетий, к которым он не был бы по-хорошему причастным.

Писать о Владимире Гилепе можно очень много, и все это будет справедливо и правильно, но больше всего о нем говорят его дела по приумножению нашего народного национального наследия. А для этого, как он сам говорит, и жизни не жалко. В заключение как врач хочу пожелать юбиляру здоровья и еще многих лет такого же верного служения нашей родной Беларуси.

*Н. А. Манак,
доктор медицинских наук, профессор,
заслуженный деятель науки Республики Беларусь
25 января 2008 г.*

О нас, белорусах...

За многие десятилетия своей работы в аппарате Минкультуры мне довелось встречаться с разными людьми. По понятным причинам мы были и остаёмся неоднородными по взглядам, вкусам, привычкам. Встречались и несовместимые по характеру, но жизнь штука такая, когда говорят «надо», тогда не до любви.

О нас, белорусах, говорят как о «памяркоўных». Кажется, степень этой категории вписывается в достаточно пространственный диапазон, но всё-таки доля истины в этом понятии есть.

Появившись в 1971 году по инициативе бывшего секретаря ЦК ЛКСМБ, а потом заместителя министра культуры Арсена Ваницкого в госаппарате, сам того не понимая, как это произошло, я встретил там зам. директора Музея Великой Отечественной войны Гилепа Владимира Александровича. Первоначально в Министерстве культуры мне поручали контроль за проектированием памятников и монументов в республике.

Следует сказать, что это было время крупного подъёма в деле создания произведений монументального искусства. Тогда не следовало убеждать кого бы то ни было в важности этого процесса.

После проектирования и строительства мемориального комплекса «Брестская крепость-герой» казалось: вот-вот появится другой, не менее значимый комплекс — Партизанской славы. Его инициатором был П.М. Машеров, а А.Н. Ваницкий — главным творческим толкачом. Был объявлен конкурс. Место сооружения — Крыжовка. В период от объявленных сроков наблюдаю, как А.Ваницкий, выкуривая не одну сигарету с В.А. Гилепом, как наяву, так и в телефонной форме обсуждают ход конкурсов.

Примерно в это же время проводился ещё один конкурс на не менее значимую тему — «Борцам за Советскую власть в г. Могилёве». Проектов много, как и много всего интересного. Творческий бум чувствовался везде, нужно было находить место для экспонирования наработанного и обсуждения проектов общественностью и руководством страны.

При организации общественного обсуждения проектов в одном из залов цирка (том помещении, которое мечтал В.И. Стельмашенок передать под центр детского эстетического воспитания) мне потребовалось осуществить некоторую перестановку мебели в экспозиционном пространстве. Я попросил В. Гилепа помочь мне передвинуть пару столов в зале, но Володя тонко «увихнулся» от моей просьбы, сославшись на некоторые неудобства. Я их, правда, изначально не заметил, а оказалось, что со вчерашнего дня В. Гилеп был назначен инструктором ЦК КПБ, а я был инспектором Министерства, т.е. иной чиновничьей категории.

К моему удивлению, впоследствии на протяжении многих лет я не ощущал себя в компании этого человека представителем власти более низкой ступени. Он не стремился надеть шапку с кокардой так, чтобы блеск её был виден издалека.

Будучи внимательным, не торопящимся занять отрицательную позицию при любых обращениях граждан, художников, архитекторов, Гилеп всем поведением показывал, что понятия о чести и достоинстве остаются главными. Его не стесняло место в толпе. В конце 1980-х я избирался первым секретарём Союза художников Республики. (Думаю, это происходило не без его «помощи»). Это кончилось крахом через 9 месяцев. На очередном съезде мастеров кисти и резца нас 18 человек, в том числе и меня, мои коллеги забаллотировали. И правильно сделали! Я не должен был по тогдашнему времени и положению в искусстве занимать этот пост.

Но партия не ошибалась! Сказано — сделано! После провала голосования на съезде мне И.И. Антонович говорит: «Стерпи, мы народ серьёзный, мы тебя взяли, мы тебя и вернём». Забегая вперёд, скажу, что этот возврат длился сем месяцев. Его осуществлял В. Гилеп, т.е. всё это время уговаривал Ю. Михневича — надо парня вернуть. Последний понимал это философски: в одну реку дважды не входят... Кстати, А. Бембель тоже так считал. Всё же такой возврат был осуществлён. На мои вопросы В. Гилепу: «Я могу хоть на неделю выехать «вздремнуть» на малой Родине?» — следовал ответ: — «Нет, решаем твоё трудоустройство». В 1982 году В. Гилепа переводят в аппарат Минкультуры на должность первого заместителя министра культуры.

Скажу прямо, выдержать все капризы Ю.М. Михневича было каждому не просто. Его интеллигентная душа, периодически подпитываемая не только московской и республиканской группами, была порой невыносима. Нужен был характер В. Гилепа, чтобы, как пожарнику холодным бранспойтом, тушить конфликт, в котором горели многие. Правда, пламя бушевало не долго, но температуру давало солидную.

Отсутствие страха у меня, наличие достаточной рассудительности у Гилепа В.А. позволяло сохранить массу голов, подлежащих «рубке». Оказавшись в Троицком деле по одну

сторону баррикады со многими «провинившимися», допустившими «ошибки» при проведении недели изобразительного искусства, мы вдвоём перед секретарём горкома КПБ В. Печенниковым терпеливо проглатывали профилактические таблетки, но В. Гилеп, будучи моим куратором, не воспользовался случаем избавиться от неудобного Уроднича В.В., ибо понимал, что у меня двое малышей, которых нужно было кормить. О таких говорят — с ним можно идти в разведку!

Это нас не минуло: наступила перестройка, а потом — так называемый рынок. Произошла смена критериев, а точнее их потеря. Не имея модели развития сегодняшнего современного искусства, потеряв в творческих цехах тренинг по созданию крупных веховых произведений, вспоминаешь тех, кто имел ясное представление, куда должна двигаться ладья творцов во времени и пространстве.

Думаю, что такие, как Гилеп В.А., не сумели (и правильно сделали) отречься от вечных понятий: совесть, честь, Родина. Деньги или иная коммерция — это ещё не Родина. Мы сегодня уже не говорим так часто о важности некоторых бывших партийных постулатов. Но ведь остаётся славянское наследие, которое нас роднит больше всего, независимо от проливного канализационного дождя, обрушившегося на наше общество с запада. Убеждён, что для Гилепа В.А. этот поток не страшен. Думаю, что для него слова: «На Вас смотрит страна» имеет главный смысл. Но пусть он знает, что не одинок в своих чувствах и устремлениях. Значит, мы ещё не всё потеряли в Беловежье.

Искренне рад поздравить Владимира Александровича с серьёзной вехой в жизни. Думаю, что он всё-таки больше нашёл в ней, чем потерял. И, как оказывается, найденное не принадлежит только ему. Обнимаю! Всегда готов быть твоим!

Владимир Уроднич,
художник, заслуженный деятель искусств
Республики Беларусь
24 января 2007 г.

Предназначение

В. А. Гилепу

Кто-то однажды сказал, что в каждом из нас сидят четыре человека: тот, которого знают люди; тот, которого знают близкие друзья; тот, которого знает он сам, и тот, которого знает Бог. Эти четыре человека друг на друга большею частью мало похожи.

Отрадно сознавать, что для меня Вы, Владимир Александрович, — человек, с которым мне посчастливилось познакомиться, и это знакомство растянулось на долгие годы.

Не знаю, как получилось — и разница-то в возрасте небольшая, — но почтение мое и уважение к Вам, как к отцу. Внимая Вашим советам, убеждалась не раз в том, что они были даны с любовью и сердечностью, служили на пользу делу.

Знаете, ведь каждый из нас, пребывая в одном поле (деятельности) со множеством людей, неся свой профессиональный крест, непременно определяет для себя некое пространство, где ему тепло и уютно, и избега-

ют тех мест, где дует промозглый ветер, чего греха таить, и человеческой зависти, и откровенной жестокости. Встречаются холодные расчетливые люди, делающие в культуре не дело, а карьеру, топящие и топчущие рядом идущих во имя удовлетворения собственных амбиций, получения наград, званий, попутно нанося раны, тихо злорадствуя при виде неудач своих собратьев. На предмет этих своих рассуждений, позвольте, я расскажу Вам коротенькую, но очень мудрую притчу, которая попалась мне в одной умной книге. В ней говорится о том, как в дубовую чашу пришел лесоруб, маленький человек с небольшим топором. Никто из деревьев на него и внимания не обратил, и только старый могучий дуб весь затрясся от страха, кивая в ужасе на топор. В ответ деревья помоложе стали стыдить его, говоря: *«Ну, как нам, могучим великанам, может навредить этот крошечный кусочек железа?»* — *«Не железа этого я боюсь, — ответил седой патриарх, — мне страшно при виде его рукоятки, ведь она из наших».*

Искренне признаюсь: возле Вас всегда комфортно: укрепляешься духом, учишься философскому отношению ко всем проявлениям бытия.

Дорогой Владимир Александрович, созданный и ежедневно укрепляемый Вами Белорусский фонд культуры в непростых сегодняшних условиях заявляет о себе множеством замечательных дел, в том числе и издательских. Как издатель учредителю «Краязнаўчай газеты» с пониманием дела могу сказать: Вы — Герой! Объединив вокруг «коллективного организатора и агитатора» людей образованных, богатых опытом, любовью к родной Беларуси, в Вашей газете Вы день за днем рассказываете всем нам о том, чем живут и дышат белорусы в самых далеких уголках страны, «открываете завесу» над событиями давно минувших дней, и даже попутно создаете в ней настоящий Энциклопедический словарь.

Мне хорошо знакома та, на первый взгляд, рутинная каждодневная работа, без которой нельзя отправить книгу в

типографию, тем более Вам — газету. Согласитесь, это — сродни наркомании — втягиваешься в процесс — хочется что-то поправить, изменить, добавить, снова и снова возвращаешься назад. Но какое счастье, при этом ты наслаждаешься высоким смыслом привычных слов, осознаешь их созидательную силу — силу воздействия на читателя!

Ваши личные публикации в газете только подтверждают, что Вы не изменяете своим жизненным принципам, поступая по сердцу и душевным порывам, непрестанно печетесь о возрождении национальной и духовной культуры нашего народа и сохранении историко-культурного наследия Беларуси.

Я верю, «Краязнаўчая газета» будет жить, какие бы ни были трудные времена, потому что сегодня она уже стоит на твердой платформе, как дом, о котором говорится в Евангелии от Матфея: «И пошел дождь, и разлились реки, а подули ветры, и устремились на дом тот, и он не упал, потому что основан был на камне».

Мы, Ваши друзья, часто бывали свидетелями, как Вам удалось пробудить в нас стремление к живому делу. Вы любите жизнь, мне представляется, что Вы всегда ищете, какую пользу в этой жизни Вы можете принести другим людям. Мудрые говорили: «Старайся ежедневно отбавлять немного от огромной горы человеческого страдания и прибавлять к малому холмику человеческой радости». У Вас это получается, дорогой Владимир Александрович.

Накануне Вашего юбилея, позвольте пожелать от любящего сердца Божьей помощи и «многая лета» на нашей общей культурной ниве. А еще заверить Вас в своей беззаветной преданности и готовности участвовать в любой Вашей «затее» на благо нашей любимой Родины.

Лилиана Анцух,
директор издательства «Четыре четверти»

Уладзімір Аляксандравіч Гілеп для мяне — не толькі прозвішча чалавека, але і адрэзак існавання і жыццядзейнасці галіны «культура», майго асабістага жыцця і жыцця майго пакалення, якое сёння можна асэнсаваць з улікам аналізу і сучаснага погляду на культуру і мастацтва Беларусі.

Упершыню я сутыкнуўся з Уладзімірам Аляксандравічам у 1985 годзе, займаючы пасаду намесніка дырэктара Рэспубліканскага навукова-метадычнага цэнтра. Мяне ўразілі яго чалавечыя адносіны да сваіх падначаленых, інтэлігентнасць і даступнасць. Мы, хто працаваў у тых часы пад яго кіраўніцтвам, шуткавалі, што працуем пад патронажам «чыноўніка з чалавечым тварам». Уладзімір Аляксандравіч умеў запаліць агенчык веры, надзеі, творчасці.

Кажуць, што культурны чалавек, той, хто валодае здольнасцю да паразумення іншых, і цярпіма адносіцца да свету і падзей, а таксама жыве ў сферы

дабра, створанага ім самім. Менавіта ўсё гэта ўласціва В.А.Гілепу, які, будучы адным з кіраўнікоў Міністэрства культуры, ўспрымаў сваю працу як вялікую місію захавання і падтрымкі традыцыйнай культуры і мастацтва, апантаных і таленавітых людзей, яго паплечнікаў, калег і сяброў.

Беларускі фонд культуры, які ён сёння ўзначальвае, актыўна ажыццяўляе шматгранную дзейнасць на карысць роднай гісторыі і нацыянальнай культуры і займае дастойную нішу ў культурным жыцці нашай краіны. Нельга пераацаніць значную ролю гэтага грамадскага аб'яднання ў прапагандзе беларускай мовы, папулярызацыі жыцця і творчасці выдатных пісьменнікаў і паэтаў краіны, вяртанні на радзіму гістарычнай і культурнай спадчыны, падтрымцы народнага мастацтва, аказанні дапамогі ў стварэнні ў раёнах і гарадах кнігі «Памяць», ва ўшанаванні помнікамі славурых землякоў і гістарычных падзей.

Міншчына ганарыцца сваім земляком, які не забывае сваёй радзімы і актыўна ўдзельнічае ў вырашэнні пытанняў захавання і развіцця культуры і мастацтва рэгіёнаў. І не толькі яго роднага Слуцкага краю.

Менавіта ў гады кіраўніцтва Фондам з'явіліся новыя праекты — такія, як «Славурыя імёны Бацькаўшчыны», «Трасцкі кірмаш», выпуск штотыднёвіка «Краязнаўчая газета», разгарнулася выдавецкая дзейнасць створанага пад дахам БФК выдавецтва «Беларускі фонд культуры».

Беларускі фонд культуры ад самага пачатку свайго існавання вялікую ўвагу надаваў захаванню нацыянальнай спадчыны і развіццю бібліятэчнай справы ў рэспубліцы. Пры падвядзенні вынікаў рэспубліканскага конкурсу «Бібліятэка — асяродак нацыянальнай культуры» фонд культуры заўсёды адзначаў высокі прафесіяналізм і творчы падыход бібліятэк Міншчыны ў дзейнасці па нацыянальным адраджэнні. За час існавання конкурсу 96 бібліятэк вобласці сталі яго прызёрамі і пераможцамі. Сярод іх — Мінская абласная бібліятэка імя А.С. Пуш-

кіна, Капыльская, Маладзечанская, Пухавіцкая, Чэрвеньская цэнтральныя раённыя бібліятэкі, Крывіцкая гарпасялковая бібліятэка Мядзельскага раёна, Плешчаніцкая гарпасялковая дзіцячая бібліятэка Лагойскага раёна, Івянецкая гарпасялковая бібліятэка Валожынскага раёна, Людвіноўская сельская бібліятэка Вілейскага раёна, Княгінінская сельская бібліятэка Мядзельскага раёна, Зембінская сельская бібліятэка Барысаўскага раёна, Лотвінская сельская бібліятэка Капыльскага раёна, Чаркаская сельская бібліятэка Дзяржынскага раёна, Крупіцкая бібліятэка-музей Мінскага раёна і многія іншыя.

Беларускі фонд культуры мае даўнія творчыя сувязі з многімі ўстановамі культуры Мінскай вобласці. Так, старшыня фонду Уладзімір Аляксандравіч Гілеп з'яўляецца пастаянным удзельнікам мерапрыемстваў у Стаўбцоўскім раёне — літаратурных свят «Каласавіны» і «Слова пра Коласа», прэзентацый кніг беларускіх аўтараў і мастакоў. Па запрашэнні Беларускага фонду культуры творчыя калектывы Стаўбцоўшчыны «Берагіня», «Святлана», «Славяначка» прымалі ўдзел у шматлікіх рэспубліканскіх культурных мерапрыемствах, якія ладзіліся ў Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі, Літаратурным музеі Янкі Купалы, Дзяржаўным літаратурным мемарыяльным музеі Якуба Коласа і інш.

У.А. Гілеп з'яўляецца пастаянным удзельнікам «Чыгryнаўскіх чытанняў», што праходзяць на Пухаўшчыне з 2001 года і прысвячаюцца памяці пісьменніка.

У вёсцы Смольгава Любанскага раёна пры ўдзеле Беларускага фонду культуры і асабіста Уладзіміра Аляксандравіча Гілепа была праведзена навукова-практычная канферэнцыя, прысвечаная юбілею У. Сыракомлі. Пры падтрымцы Фонду ў свяце «Фальклорная вандроўка», прысвечаным 175-гадоваму юбілею вядомага беларускага этнографа, пісьменніка і публіцыста Паўла Шпілеўскага, прыняў удзел загадчык кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта, прафесар А. Баршчэўскі (1998).

Заслугоўвае ўвагі прасект Фонду пад назвай «Славуцья імёны Бацькаўшчыны». Гэта настойлівы пошук і папулярны расказ пра жыццёвы шлях, грамадскую дзейнасць многіх славных сыноў Беларусі, якія вельмі знакамітыя па-за яе межамі і пра якіх нічога не ведаюць на нашай зямлі. Так, дзякуючы нашым літаратуразнаўцам і Беларускаму фонду культуры ў беларускую літаратуру вернута імя беларуска-польскай паэткі Зоф’і Манькоўскай, якое зараз будзе займаць пачэснае месца сярод іншых знакамітых ураджэнцаў Міншчыны — прызнаных і вядомых майстроў мастацкага слова. Уладзімір Аляксандравіч з’явіўся непасрэдным ўдзельнікам і арганізатарам навуковых чыганняў, прысвечаных 160-годдзю з дня нараджэння паэткі, якія прайшлі на Капыльшчыне напрыканцы 2007 года.

Дзякуючы выдавецкай дзейнасці фонду культуры беларускія чытачы змогуць пазнаёміцца з вельмі цікавымі і адметнымі выданнямі — зборнікамі з серыі «Вяртанне» аб нашых каштоўнасцях, вывезеных за межы краіны; «Пан Тадэвуш», «Яўгеній Анегін», «Новая зямля», якія выдадзены на мове арыгіналаў і іх перакладаў, а таксама з іншымі кнігамі, прысвечанымі асобным помнікам гісторыі і культуры, этнакультурным і моўным праблемам.

Нельга не адзначыць высокародную асветніцкую ролю «Краязнаўчай газеты», якая імкнецца звярнуць увагу грамадскасці на пытанні захавання гісторыка-культурнай спадчыны, на праблемы краязнаўства, гісторыі, культуры і народнага мастацтва. Выданне поўна адпостроўвае важныя краязнаўчыя дзяржаўныя праграмы «Наш край», «Жыву ў Беларусі і тым ганаруся». Дастаткова цеснае супрацоўніцтва наладжана паміж рэдакцыяй «Краязнаўчай газеты» і музеямі Міншчыны. На старонках газеты друкаваліся матэрыялы многіх музейных работнікаў вобласці — навуковага супрацоўніка Мінскага абласнога краязнаўчага музея Бароўскага Б.К. («Гарадок вядомы і невядомы», 2005 г.— № 7; «Ураджэнцы Беларусі ў арміі Андрэса падчас Другой сусветнай вайны» 2007 г. №№ 29—

36), дырэктара Уздзенскага гісторыка-краязнаўчага музея Лухверчык Т.П. («У царквы і грамадства адна мэта — ведаць гісторыю свайго краю», 2007 г. № 28), навуковага супрацоўніка літаратурнага музея Якуба Коласа ў Смольні Камароўскага А. («Маці паэта», 2007 г. № 37), намесніка загадчыка гісторыка-краязнаўчага музея Слуцкага прафесіянальна-тэхнічнага каледжа Федзяшынай В. («Летапісы, паясы, героі» 2008 г. № 2) і іншых.

У гэтым годзе цудоўны чалавек, сапраўдны грамадзянін нашай краіны У.А.Гілеп адзначае сваё сямідзесяцігоддзе. Сёння кожнае імгненне яго жыцця — гэта гісторыя. Аналізуючы дзейнасць Уладзіміра Аляксандравіча як грамадзяніна, дзеяча культуры, асветніка, кіраўніка, рупліўца прыходзім да высновы, што скарбніца нашай гісторыі ў надзейных руках.

Асабіста я ўдзячны Уладзіміру Аляксандравічу за сумесную працу, шчырыя адносіны, падтрымку, давер і сяброўства. З надзеяй на далейшую сумесную работу па захаванні крыніц нашай спадчыны

Анатоль Акушэвіч,
начальнік упраўлення культуры Мінскага аблвыканкама
1 лютага 2008 г.

Працаўнік на ніве культуры

Ведаю Уладзіміра Аляксандравіча Гілепа вельмі даўно. Як гісторыка, музейнага работніка, як першага намесніка міністра культуры. Цеснае сяброўства ўзнікла ў нас пасля абрання яго старшынёй Беларускага фонду культуры, членам прэзідыума якога я ў той час быў. Добра памятаю сход у Доме ветэранаў, на якім, пасля раптоўнай смерці Івана Гаўрылавіча Чыгрынава, быў абраны старшынёй БФК менавіта Уладзімір Аляксандравіч. Далейшае жыццё і праца фонду паказалі, што выбар быў зроблены правільны. Ён разгарнуў шырокую дзейнасць фонду, імкнучыся ахапіць усю культурную прастору рэспублікі. Фондам культуры пад кіраўніцтвам Уладзіміра Аляксандравіча зроблена многа добрых спраў, ён змог аб'яднаць вакол сябе выдатных людзей нашага часу.

Я, як мастак-ілюстратар, хацеў бы выдзеліць асобна кнігавыдавецкую дзейнасць фонду, гэту нялёгкую і карпатлівую справу, тым больш калі ўлічыць, што БФК з'яўляецца выключна грамадскай арганізацыяй. Колькі трэба было пры-

класці высілкаў, каб выдаць такія унікальныя кнігі, як «Пан Тадэвуш» Адама Міцкевіча на трох мовах, «Яўтэній Анегін» А. С. Пушкіна на двух мовах, «Новая зямля» Я. Коласа таксама на трох мовах.

Я бязмежна ўдзячны Уладзіміру Аляксандравічу за тое, што ілюстраваль «Пана Тадэвуша» і «Новую зямлю» ён запрасіў мяне, чым дапамог здзяйсненню маіх творчых памкненняў. Працаваць з У. А. Гілепам было лёгка, хоць я бачыў, як яму самому прыходзіцца «круціцца», каб выдаць такія няпростыя кнігі. Але яму заўсёды дапамагала прыродная камунікабельнасць, уменне збіраць вакол сябе аднадумцаў, душэўная дабрыня і шчырасць. Усе гэтыя якасці, памножаныя на самаадданую любоў да сваёй Бацькаўшчыны, зрабілі У. А. Гілепа нашым выдатным сучаснікам, сапраўдным працаўніком на ніве культуры.

У год яго сямідзесяцігадовага юбілею хочацца пажадаць яму моцнага здароўя і быць і надалей такім, як ён ёсць, сябрам і паплечнікам.

*Васіль Шаранговіч,
народны мастак Беларусі, прафесар
24 студзеня 2008 г.*

Пачутае ад Гілепа

Ідзе размова з Чэславам Сэнюхам, — перакладчыкам паэмы Я. Коласа «Новая зямля» на польскую мову. Сядзім за «чаркаю і шкваркаю» ў яго варшаўскай кватэры. Сам Сэнюх — з Наваградчыны. Успамінае знаных палякаў, — акадэмікаў, міністраў, літаратараў, рэстаўратораў, і... раптам спыняецца. Кажэ: «Слухай, Валодзя, ды яны ж усе нашыя, з Беларусі. Яны альбо іхнія продкі. Усе польскія знакамітасці з нашых краёў таго часу, як толькі знаёмімся з новым палякам, то адразу пытаем: «Адкуль род твой?» І сям'я ў Шчэціне, у Вроцлаве ад іх, мясцовых знакамітасцяў чуў: «Я з-пад... мой бацька з-пад Магілёва».

Кожны раз, дзе б у Польшчы ні быў, шукаў карэнных славуных палякаў, так і не знайшоў!»

За словом последовало дело

Предмет нашего разговора часто менялся. То мы говорили о молодёжи, прогуливающейся вокруг ограды танцплощадки Пинского парка культуры и отдыха, вместо того, чтобы со сверстниками вместе веселиться на ней, то вновь возвращались к Чернобылю, дилетантски судя о последствиях аварии, о которой мы узнали, находясь в командировке в Пинске. Но наиболее эмоциональными были наши суждения, когда мы затронули проблемы, близкие нашим служебным интересам, касающиеся наших гениальных предков, числящихся то польскими, русскими, то украинскими и даже чилийскими. И в одном мы были единодушны. И это единодушие касалось того, что народ, страна может заявить о себе в мире только через гениальных соотечественников (писателей, поэтов, художников, музыкантов, выдающихся представителей науки), ибо величие, известность народа определяется тем вкладом, который он внес в развитие европейской и мировой культуры.

Пройдясь мысленно по Брестской земле, мы убедились в том, как много тех, кто достоин воздвижения на пьедестал величия и славы, но забыт своими соотечественниками (А. Мицкевич, Ю. Крашевский, Н. Орда, Т. Костюшко, А. Рымша). Вот в эти минуты убедил меня Владимир Александрович в необходимости «кинуть глаз» на Завоссе — родину А. Мицкевича. И в этом была объективная необходимость — надвигалось 200-летие со дня рождения Адама Мицкевича, восхищавшего своими импровизациями А. С. Пушкина, который позже отметит:

«Он между нами жил...

Мы его любили...

Мы жадно слушали поэта...»

Проходило время и, не ожидая предложений от брестчан, В. А. Гилеп дал начало практическому делу возрождения стропений того хутора.

Как часто разговоры

Мы принимаем за дела.

Здесь же за разговором последовало дело!

Есть основание отметить, что все вопросы, а их было множество, тогдашний заместитель министра культуры БССР, решал глубоко заинтересованно и в срок! И за четыре месяца до юбилея состоялось торжественное открытие возрождённой усадьбы Мицкевичей «Завоссе». Не остаться в стороне от великого и важного дела стремился и я. В канун торжественного открытия усадьбы поэта вышла из печати моя скромная работа с наименованием «...Жаль перестать быть литвином ...» (А. Мицкевич)

В 2003 г. она была переиздана в дополненном варианте и с некоторым изменением названия «...Жаль перестать быть литвином...» (А. Мицкевич)

Чей поэт А. Мицкевич?

А в конце 2007 г. появилось третье издание с изменениями и дополнениями, посвященное Н. Орде.

И кто знает, не будь той командировки В.А. Гилепа в Брестскую область и того памятного разговора, может быть, и не было бы обновленного Завосся и моей книги, к которой проявляет интерес мой благодарный читатель.

В. Климчук,
бывший начальник управления культуры Брестского облисполкома, ныне Председатель правления Брестского областного благотворительного общественно-культурного объединения имени Наполеона Орды
20 января 2008 г.

Пачутае ад Гілепа

Той дзень, калі ён з Віталем Клімчуком гулялі па парку Пінска, быў трэцім днём пасля выбуху на Чарнобыльскай атамнай станцыі. Цёплае надвор'е спрыяла прагуляўшы ў парку, дзе гуляла, праходжвалася і моладзь, і старыя людзі, не ведаючы, што лепш трэба было сядзець дома.

А за дзень да таго Гілеп уручаў пераходны сцяг Міністэрства культуры гораду Мазыру, дзе, як і ў Пінску, яшчэ мала хто ведаў пра вялікую тэхнагенную катастрофу.

Прыехаўшы ў Брэст, дзе 30 красавіка Гілеп павінен быў уручаць такі ж сцяг Брэсцкай вобласці, даведаўся аб катастрофе з... замежнай крыніцы — польскага радыё.

З Уладзімірам Аляксандравічам Гілепам мне папчасціла працаваць побач у Міністэрстве культуры Беларусі болей за 10 гадоў. Аб ім я мог бы і гаварыць, і пісаць бясконца, бо гэта сціплы, светлы, памяркоўны чалавек і, разам з тым, высокапрафесійны спецыяліст. Ён паўплываў не толькі на мяне, але і на іншых былых і цяперашніх калег, перш за ўсё, стаўленнем па-грамадску да вырашэння дзяржаўных пытанняў.

Эпізодаў нашых узаемаадносін па справе музеяў і аховы помнікаў (Уладзімір Аляксандравіч доўгі час веў гэты накірунак у міністэрстве) назапашана шмат, але мне хацелася б прыгадаць асабліва два з іх.

Дзесьці напрыканцы 1985 года і я прыйшоў на працу у міністэрства. Ва ўпраўленне музеяў і аховы помнікаў адбыўся званок з Гомеля. Заклапочаная асоба паведаміла, што ў гэтым абласным цэнтры пачаліся работы па прыбудове да кінатэатра імя Ісачэнка, што пагражае помніку археалогіі (будайніцтва прыпадала на былы пасад

старажытнага Гомля). Было даручана мне пасля навагодняга свята выехаць у Гомель і разабрацца на месцы. Не буду зараз прыгадваць усе далейшыя акалічнасці справы, зазначу адзінае: на стратыграфіі культурнага пласту яскрава прасочваліся былыя стагоддзі, амаль што ад XI ст. Месца пад будоўлю археалагамі папярэдне не даследавалася.

Не цікава распавядаць і тыя сапраўдныя бойкі з мясцовымі ўладамі адносна выканання імі Закона аб ахове помнікаў гісторыі і культуры, бо гэта займе вельмі шмат паперы. Карацей кажучы, я пакінуў папярэджанне аб прыпыненні будоўлі да правядзення археалагічных даследаванняў і ад'ехаў у Мінск. З раніцы наступнага дня быў ужо ў міністэрстве і сутнасць справы распавёў свайму начальніку Канаваленку А.Р. Мы пайшлі да Уладзіміра Аляксандравіча. Ён нас уважліва выслухаў, задаў некалькі пытанняў і загадаў падрыхтаваць службовую запіску на імя Ніны Мікалаеўны Мазай, намесніка Старшыні Савета Міністраў БССР, якая ўзначальвала таварыства аховы помнікаў. Гэта мы з Канаваленкам хутка зрабілі. І вось з гэтага моманту пачалася нейкая незразумелая для нас бльганіна. Уладзімір Аляксандравіч пайшоў да міністра Ю.М. Міхневіча з нашай запіскаю. Выйшаў ён адтуль узрушаны: міністр адмовіўся падпісваць дакумент. Мы губляліся ва ўпраўленні ў дагадках: што адбылося, калі, справа ж ідзе аб спадчыне дзяржавы і г.д.? Гэта толькі пасля Уладзіміра Аляксандравіча даў зразумець, што міністру яшчэ да майго вяртання з Гомеля былі званкі і ад старшыні аблвыканкама, і з абкама КПБ. Як тут быць? Пад пагрозай знішчэння значная частка помніка археалогіі. Праз нейкі час Уладзімір Аляксандравіч зноў паклікаў нас, загадаў перадрукаваць ліст за асабістым подпісам. Мы добра ведалі, што падобны ўчынак недапушчальны пры ўмове знаходжання ў гэты час на працы міністра, аднак даручэнне спадара Гілепа не абмяркоўвалася. Дакумент быў гатовы імгненна, ён падпісаў яго і асабіста пайшоў да Ніны Мікалаеўны Мазай.

Мне невядома, аб чым і ў якіх нотах адбылася гаворка яго з ёй. Як і потым з міністрам, аднак будоўля была прыпыненая. Пазнейшыя археалагічныя даследаванні пад кіраўніцтвам Алега Макушнікава далі выдатнейшыя матэрыялы па гісторыі старажытнага Гомля, асабліва па развіцці ювелірнага майстэрства XII—XV стагоддзяў (па датах магу памыліцца). Была арганізавана выстава здабыткаў археолагаў у Гомельскім музеі, якая мела шырокі рэзананс сярод навукоўцаў і насельніцтва краіны.

Для мяне і зараз учынак Уладзіміра Аляксандравіча існуе як прыклад прафесійнага і грамадскага стаўлення да сваёй справы.

Ішлі гады перабудовы Гарбачова. Народ усё больш і глыбей цягнуўся да сваёй шматпакутнай гісторыі, якая з небыцця вяртала сваіх былых пакутнікаў. Сярод іх так асобна стаяла постаць Максіма Гарэцкага, які загінуў дзесьці ці-то ў Вязьме, ці-то пад Вязьмаю — быў расстраляны. Малады пісьменнік, якога зараз усе мы лічым класікам нашай беларускай літаратуры, быў арыштаваны па паклёпе і знік для многіх пакаленняў беларусаў з кляймо «вораг народа».

Неўзабаве падыходзілі яго стогадовыя ўгодкі. Быў урадам Беларусі прыняты план мерапрыемстваў па падрыхтоўцы да іх. Уладзімір Аляксандравіч, намеснік старшыні аргкамітэта, унёс прапанову аб выяўленні месца расстрэлу Максіма Гарэцкага і ўстаноўцы там помніка ці памятнага знака. Каманда на чале з ім была камандзіравана ў Вязьму. Сам Уладзімір Аляксандравіч разам з родным пляменнікам Максіма Гарэцкага Радзімам Гаўрылавічам прыехалі цягніком пад ноч. Дні тры ці чатыры мы разам з ім аб'ехалі столькі дзяржаўных і не дзяржаўных асоб, адбылося столькі сустрэч, што колькасць іх я ўжо не памятаю. Пры ўсім гэтым я дзівіўся не столькі іх колькасці і часу, якога мы аддалі сустрэчам, але і той уважлівасці, пяшчоты і сапраўднай зацікаўленасці, з якой Уладзімір Аляксандравіч слухаў усіх, задаваў пытанні, удакладняў асобныя моманты. У выніку наша паездка дала плённыя вынікі: было

высветлена не толькі месца расстрэлу Максіма Гарэцкага, але і дасягнута дамоўленасць адносна помніка ці памятнага знаку. Дарэчы, усе тыя дамовы былі выкананы.

Па прыездзе ў Мінск паўстала пытанне аб стварэнні музея Максіма Гарэцкага ў Малой Багацькаўцы. Будынак пад яго быў пабудаваны калгасам. Уладзімір Аляксандравіч не толькі быў перакананы ў неабходнасці гэтай справы, але і нас пераканаў, што мы павінны яе зрабіць нават у апошнія тры дні. Наша каманда, а гэта ўсё профі высокага гатунку: Іван Загрышаў, Лявон Хадкевіч, Косця Федарышкін, Міхаіл Пратасевіч, Анатоль Мяцкокевіч і ваш пакорны слуга, а потым і Рыгор Ткацэвіч рушылі ў Малуя Багацькаўку. Уладзімір Аляксандравіч амаль два-тры разы на тыдзень тэлефанаваў, клапаціўся, падказваў. Яго ўпэўненасць адразу і нам перадавалася. У тэрмін музей мы зрабілі. Менавіта дзякуючы Уладзіміру Аляксандравічу Беларусь мае музей свайго славутага сына — Максіма Гарэцкага. Дзякуй Вам, дружа і настаўнік, Уладзімір Аляксандравіч Гілеп!

Сяргей Маслоўскі,

былы начальнік аддзела музеяў Міністэрства культуры
27 студзеня 2008 г.

З пачутлага ад Гілепа

...Што цікава: расійская Вязьма, дзе мы былі з нагоды адкрыцця помніка Максіму Гарэцкаму на месцы яго расстрэлу, памятае пра свае Вялікакняска-літоўскія карані. Нас, хто прыехаў на ўрачыстасці, запрасілі на сустрэчу з мясцовымі літаратарамі, гісторыкамі. Дык, вось, не мы ліцвіны-беларусы (з-за нашай спрадвечнай сціпласці, ці што?), а яны пачалі ўспамінаць свае ліцвінскія карані-радаводы. Вынік гэтых успамінаў быў адзін — усё скончылася цёпла, па-руску, шчыра і... позна.

Дома пачуў заклапочаны голас Уладзіміра Аляксандравіча пра тое, як я жыву, як я маюся ў Музеі Якуба Коласа, і з нейкім намёкам амаль у рыфму, ці за працу трымаюся і чым буду займацца?.. Я адказаў: «Паабедасм спачатку...» Мяне перапыхнілі.

— Мы таксама без абеду. Прыязджай! Тут мы і паабедасм разам.

У Міністэрстве культуры БССР чакалі:

— Патоцкі Канстанцін Аляксандравіч — начальнік планава-фінансавога ўпраўлення;

— Канаваленка Аляксандр Рыгоравіч — начальнік упраўлення музеяў і аховы помнікаў;

— Маслоўскі Сяргей Іванавіч — галоўны спецыяліст, начальнік аддзела музеяў.

Адразу паклікалі і павялі без адзінаго слова да Гілепа Уладзіміра Аляксандравіча. Я спрабаваў тройчы, каб сказалі, па якой прычыне, што здарылася, чаго раптоўна, без папярэджання?.. Сам задумаўся пра музей Коласа і

яго філіял. Я ўпэўнены быў, што праца і дзейнасць установы ідзе і праходзіць няблага.

Работнікі Мінкультуры запусцілі наперад дырэктара ў кабінет першага намесніка Міністра культуры. Гаворка пайшла прамая. Змест яе для мяне — нечаканы. Уладзімір Гілеп прапанаваў:

— Падумай тут жа: што ты скажаш, калі ты заўтра — дырэктар будучага Беларускага дзяржаўнага музея народнай архітэктуры і побыту?

Я анямеў. Машынальная рука выцягнула цыгарку. Тут бліснула запальнічка. Але я сцішыўся. Гэта ж кабінет. Вольнасці не павінна быць. Але размова працягвалася сур'ёзна.

— Табе будучы ільготы. 20 рублёў на дарозе не валяюцца. Ты гадуеш сына адзін. Абяцаю зямельны надзел каля Вязынкі. Па-трэцяе, гарантую пасля году працы ў Рабочай групе па стварэнні Беларускага дзяржаўнага музея народнай архітэктуры і побыту даць рэкамендацыю па прыёму кандыдатам у члены кампартыі.

Успрынялася вельмі цяжка і надзвычай адказна. Адчуў напорыстую змову чатырох супраць аднаго. Я паласнуў імгненна вачыма па кожным: за што такі круты паварот. У чым я вам не дагадзіў? Стагоддзе Якуба Коласа выцягнулі на ўра! Антановіч Іван Іванавіч з ЦК КПБ сказаў, што каб з Агуновічам Эдуардам Канстанцінавічам за ноч экспазіцыю не дарабілі, то галовы нашы валяліся б у крапіве, вось там каля дома радні... Усё было ў тым савецкім часе... А на чыё месца мяне пераводзяць?.. Ці так можна вырашаць? Пакідай адзін музей, ідзі ў іншы, дзе зноў будзе шмат турбот.

Пачуў спакойны адказ:

— Колас і без цябе пражыве. Музей будзе існаваць. Яго сусветная спадчына на ўсе вякі. Справа па ўвекавечванні класіка сусветнай літаратуры зроблена, таму варта сур'ёзна заняцца стварэннем Музея пад адкрытым небам. І табе гэты пласт культуры не без розніцы! І гэта хтосьці павінен рабіць. Хто, як

не ты?!. Давай пагаджайся. У цябе гэта атрымасца. Ужо пытанне пра перавод узгоднена з міністрам.

Я ў адказ:

— Без мяне мяне ажанілі.

Узнікла безвыніковасць пярэчання. Думка з'явілася: мо вярнуцца ў выдавецкую дзейнасць для далейшай працы па ўвечаванні стогадовага юбілею Якуба Коласа. Зразумела было, што назад ходу ў музей няма. Толькі — у выдавецтва «Беларусь», адкуль мяне выпягнуў пераводам Кулік Васіль Паўлавіч — яшчэ адзін начальнік у галіне культуры па згодзе Ваніцкага Арсена Мікалаевіча — намесніка Міністра культуры. Памяць ім светлая з удзячнасцю на ўсё жыццё.

Давялося пагаджацца з неспрадуманай асцярожнасцю з-за хвалявання ад крыўды, што маглі б папярэдзіць, даць час на роздум. Думаю пра сябе, што зямельны надзел патрэбны будзе і для сына, 20 рублёў — гэта былі грошы — для хуткарослага хлопца, вельмі ж патрэбныя на пакупку штогадовага школьнага касцюма, рубашак і асабліва абутку, які на год мяняецца два разы.

Пазней была доўгая гаворка пра захаванне помнікаў дойлідства і гістарычнага ландшафту, фармаванне знешняга і ўнутранага выгляду нашых вялікіх гарадоў і малых мястэчак, іх будаўніцтва і рэканструкцыя з улікам часу былога і дня сённяшняга — гэтыя, далёка не ўсе пералічаныя пытанні, звязаныя з нацыянальнай культурнай спадчынай, датычацца і Беларускага дзяржаўнага музея народнай архітэктуры і побыту, патрабуюць асаблівай, клопатлівай, змястоўнай, навуковай і пастаяннай увагі на дзяржаўным узроўні.

Праз тры дні была дакладзена думка адносна праблемных пытанняў і пра шляхі вырашэння шэрагу надзённых задач, у тым ліку і вышэйазначаных. У міністра Яўгена Канстанцінавіча Вайтовіча адбылася сур'ёзная гаворка аб лёсе музея.

Мае прапановы па стварэнні Беларускага музея драўлянага дойлідства былі спецыфічныя. Сутнасць будаўніцтва яго ба-

чыў у рэканструкцыі помнікаў на тэрыторыі Музея і захаванні гістарычнага ландшафту мясцовасці, папаўненні Белдзяржмузея народнай архітэктуры і побыту яго філіяламі ў рэгіёнах рэспублікі. У. А. Гілеп падтрымліваў і даваў наказ сваім службам у Мінкультуры садзейнічаць гэтаму.

У вёсках, хутарах, мястэчках, раённых і абласных гарадах мудры народ даўно адчуваў, што мінулае можна знішчыць і ніколі яго не вернеш. Сапраўды, змяніць ландшафт шляхам неспадуманага добраўпарадкавання з дапамогай сучаснай магутнай тэхнікі няма праблем, як і знесці помнікі драўлянай архітэктуры. Узорным прыкладам з'яўляецца стольны горад Мінск. Гадоў за дзесятак сам Уладзімір Гілеп пераканаўся, калі завітаў на Паўночны завулак у жылы дом №24 — помнік драўлянага дойлідства, дзе адбылася дзелавая сустрэча з вядомым траўнікам Беларусі Шмярко Яўгенам Паўлавічам.

Гаворка атрымалася змястоўнай, каля цяпельца, пад потраск бярозавых дроў. Уладзімір Гілеп быў задаволены. Выказаў удзячнасць за захаванне драўлянага Паўночнага завулка.

Будзем лічыць музею-скансэну пашанцавала. У Мінкультуры яго курыраваў (апыкаў) сам Уладзімір Гілеп. Па маёй просьбе Уладзімір Аляксандравіч адмяніў штотыднёвыя планёркі на тэрыторыі музея. Было ім сказана, што мне дае самастойнасць у працы і здымае з сябе апыкунства. Прыходзілася музею звяртацца да Уладзіміра Аляксандравіча толькі з важкімі праблемамі. Але з відавочнага Уладзіміра Гілепа ягоны родненькі музей не прападаў.

Для пацехі душы прывяду адзін забаўны прыклад з суботніка. Была пастаўлена задача, каб удзелнікі суботніка разабралі і перанеслі ветраны млын з экспазіцыйнага сектара «Паазер'е» на іншае месца. Вятрак павінен стаяць каля дарогі на ўзвышаным месцы, дзе ёсць «ружа вятроў.» На суботніку заданне Гілепа было выканана. Помнік-вятрак разабралі і складзіравалі ў надзейным месцы. А ў вечары «добразычліўцы» пачалі надакучваць тэлефоннымі познімі званкамі: дзе вятрак?

Прыйшлося пажартаваць: маўляў, адбылася нечаканая падзея для беларускага скансэна. Раптоўны віхурны парыў моцнага ветру на тым месцы, дзе стаяў вятрак, раскруціў не замацаваныя махі ветранага млыну, бо ён не быў загрузаны зернем для памолу на муку. Незвычайна рэзка ўзняўся помнік над узлескам і дарогамі музея. Наш музейны ветрачок павольна і ўпэўнена пралятаў над бабровымі гонямі каля р. Піцчы, уздоўж земляных надзелаў вёскі Строчыцы. Зацікаўленыя, задраўшы галовы ўверх, трымалі рукамі шапкі на патыліцах, а пасля пачалі махаць імі, а хто і падкідваць над сабою з удзячнасцю, што і іх вецер не панёс у вандроўку.

Але чалавек той так і не ўцяміў, як і чаму знік вятрак. Хаця лепш было б сказаць яму праўду, што, маўляў, вінаваты ва ўсім першы намеснік міністра, які разам са мною шукаў і знайшоў ва ўсіх адносінах лепшае месца для гэтага рэдкаснага зараз помніка драўлянага дойлідства і народнага побыту.

Сутнасць маіх занатавак у тым, каб хоць крыху расказаць пра апантанага музейшчыка, археолага, гісторыка, чыноўніка, але (лепей) чалавека з вялікай літары.

З якой пары музейная (ды і іншая) Муза наведала Уладзіміра Аляксандравіча — гэта вядома яму аднаму. А вось што Уладзімір Гілеп можа стрыножыць любога каня — гэта я пераканаўся на сабе. Я дагэтуль памятую свой лёс музейшчыка, які прышлося несці 25 гадоў як спакойна, так і ў час завірухі жыццёвай пасляыходу У. А. Гілепа з Мінкультуры. Было адразу адчувальна. Дах псаваўся не толькі на помніках... Стрэхі пасхалі ў многіх...

Апошнім зазначу, што светлы божы дар прыходзіць да людзей з адкрытымі сэрцам і душой. Такія імкнунца падзяліцца сваім асаблівым разуменнем жыццёвых сітуацый, бачаннем свету. Ці лёгка лёс у такіх людзей? Усё жыццё Уладзіміра Аляксандравіча праходзіць у працы. Але даслоўна наперакор гэтай цяжарнай долі душа і сэрца імкнунца да святла, прыгажосці, творчасці. Такіх людзей гады не ўтаймуюць, таму што жыве і

працуе ў народзе, як і народжанае ў народзе, творчасць павінна жыць заўсёды ў вечнасці.

Праўда, неяк заўсёды пры кароткіх сустрэчах, не сказаліся ўдзячныя словы, бо заўсёды многае было мімаходзь, у штодзённым тлуме, у міністэрскай запарцы і сумятні. Так тады вялося, што самыя цёплыя, асабістыя, інтымныя, недатыкальныя душою словы, самыя глыбокія пачуцці, народжаныя начамі без сну, застануцца ў душы, нявыказанымі. Ды лічу, Уладзімір Гілеп адчувае гэта, разумее. Вось такое слова Музейшчыку ад музейшчыка з сяброўскімі пачуццямі. Хоць, паўтаруся, хацелася напісаць больш сканцэнтравана, па-чалавечаму прыязна.

*Георгі Ткацэвіч,
былы дырэктар Беларускага дзяржаўнага музея
народнай архітэктуры і побыту
17 студзеня 2008 г.*

Сегодня многим Америка кажется не очень далекой и доступной. Одно неудобство — это самолет, которым нужно туда добираться около 12 часов.

В годы холодной войны, выстроенные вокруг нас невидимые, но очень высокие разделительные стены, делали ее не то чтобы далекой страной. Америка была другим миром, практически недоступным и загадочным, если не параллельным, то запутанным и, как нас убеждали, враждебным миром.

И бывали в той Америке очень немногие.

С Владимиром Гилепом мы познакомились в Москве, где с удивлением узнали, что в бригаде сопровождения М. Горбачева, в традиционный «прессаммит» едут и два человека из Беларуси.

Один ученый, профессор лазерной физики. Второй — министр культуры. Так было написано в программе поездки.

В самолете, несмотря на долгий путь, пообщаться почти не пришлось. И знакомиться мы с ним и дружить начали уже в Америке.

Американская глубинка. На границе двух штатов Арканзас и Теннесси.

Сельская Америка

Город Мэмфис. Город... Зерновой треугольник Америки — Шелби кантри.

Предполагалось, что эта часть Америки будет включена в официальный визит М.Горбачева, поэтому туда едет группа «товарищей» для подготовки общественного мнения. Группа товарищей оказалась совсем малочисленной. Владимир Гилеп и Игорь Малевич. Два незнакомых друг с другом каплянина. Одним словом, «наши в Америке».

Наша с Владимиром зона — это не стэнфорды и не гарварды. Это деревенская Америка. Не очень парадная, но очень интересная.

Визит почти официальный. Поэтому нужно говорить разные речи и встречаться с местным начальством.

...В нашем штате главный местный начальник — это губернатор. Совсем молодой. Зовут Билли Клинтон.

По американской традиции живем в семье профессора местного университета. Он профессор театрального искусства. Почти коллега Владимира Гилепа. Им есть о чем поговорить. Но их жаркие театральные дискуссии нужно кому-то переводить.

Начинаю подозревать, что для этого, по-видимому, меня в эту группу «товарищей» и включили. Переводить американскому народу речи нашего министра.

Кто-то посчитал, что мне пришлось в Америке заниматься театром, а я потратил годы на работы в области лазерной космической физики и в американском театре за многие годы работы там был только один раз.

Натерпелся я от их умных театральных разговоров немало. Но об этом потом.

Первый официальный визит к губернатору. Нас предупредили, что он молодой парень, не очень перспективный в американской политике, но очень амбициозный. И еще. Встреча будет сниматься для телевидения. Для известной всей Америки и всем американцам от детей до стариков передачи «Доброе утро, Америка». Это популярная программа типа нашей «Спокойной ночи, малыши», которая почти пятьдесят лет делается для политической утренней бодрости всей Америки.

Поэтому там нужно и самим быть бодрыми, веселыми и очень умными.

Билли Клинтон, будущий Президент США, не произвел на Владимира особого впечатления. После того, как губернатор вручил нам с Гилепом сертификаты «Почетного гражданина штата» (интересно, нельзя ли за них получить американскую почетную пенсию), Владимир прочел ему небольшую коммунистическую лекцию о преимуществах социализма для Америки.

Нельзя сказать, чтобы она была очень ортодоксальна, но не уходила далеко от курса истории ВКП(б). Как я переводил речи Владимира, сейчас сказать точно трудно.

Дневников, в отличие от министра, я не вел, но помню точно, что пришлось мне бодро соображать легенду о красотах Америки, хорошей погоде и дружбе во Второй мировой войне.

Когда телевизионщики спросили Гилепа, что его потрясло в Америке, мой точный перевод сбил у них бодрое дыхание. «Ничего особенного. Похоже, но немного хуже, чем у нас!».

Хорошо, что журналисты были местные, провинциальные — иначе нам не удалось бы выйти из этого губернаторского приема бодрыми и веселыми.

Чтобы разрядить напряжение, в своем главном ответе на телекамеру всеамериканской утренней передачи, которую смотрят даже президенты, на вопрос «Как понравился Нью-Йорк?!» — мне пришлось сказать тоже, что «ничего особенного; я даже по нему, в отличие от американцев, езжу сам обычно за рулем автомобиля!».

Это вызвало дружный американский хохот, как удачная шутка, хозяева понимают, что такое езда по десятиллионному Нью-Йорку, и мы с Владимиром выглядели на телевидении (потом просмотрели сделанную для нас запись) вполне демократичными и простыми американцами, которые так удачно шутят. Хотя мой ответ был абсолютной правдой и предметом моей гордости.

Если бы вопросы поменялись, Владимир Гилеп наговорил бы им про их Нью-Йорк и не такого. Ему этот город, особенно ночной Тайм сквер и центр Рокфеллера — традиционные красоты Нью-Йорка, совсем не понравился. А мне ньюйоркский Манхэтэн кажется одним из самых красивых американских городов, сразу за Сан-Франциско с его православными церквями и традициями.

Сложнее с переводами было в американских церквях, куда по традиции водят всех иностранцев и в местном драматическом театре, который почему-то работал в студенческом клубе университета.

Наш хозяин, Тэд Моэртс, у которого мы жили дома, решил просветить нас показом старинной шекспировской пьесы с труднейшим старым английским текстом, которую он сам, как профессор театрального искусства, поставил в этом театре и играл там главную роль.

Театр, размером с половину малой сцены нашего купальского театра, был почти полон. Собралось много народу — девять зрителей. И среди них и мы с Владимиром Гилепом.

Владимир с традиционным министерским вниманием пытался сосредоточиться на этом театре. И все время шепотом спрашивал меня, о чем они говорят и о чем эта пьеса? В любом театре можно не ошибаясь говорить, что пьеса про любовь. И это было правдой. Но любовь была по-английски кровавая с жуткими интригами, с убийствами и многократным воскрешением главного героя.

Нить спектакля очень быстро терялась и Владимир сосредоточился на актерских «талантах» участников. Все время называл мне фамилии близких ему купаловских актеров и повторял, что наши лучше. И более правдивы. О какой правде могла идти речь в непонятном по тексту старом английском представлении, мне понять было трудно, но своему хозяину — главному актеру и постановщику Владимир Гилеп сказал много приятных слов.

Отрецензировал на всю его оставшуюся жизнь. Сделал его международно признанным деятелем театра.

Театральные дискуссии скоро надоели и хозяину, и гостям (наверно, из-за скучности моего театрального перевода и отсутствия восторженных слов), и нас с Гилепом повезли знакомиться и просвещать в новую американскую «Церковь Ба Ха». Американцы легко относятся как к своей, так и чужой церкви.

Новые и новомодные церкви появляются в Америке каждый год. Собрание общины мемфисской церкви Ба Ха, о которой мы никогда раньше не слышали, напоминало «пикник на обочине». Все в майках, драных джинсах, все с выпивкой и закуской. Пока жарили и наливали виски с пивом, время текло легко и непринужденно.

То, что происходило дальше, современные искусствоведы называют перформансом.

В круглой беседке на лавках по периметру расселась община, взявшись крепко за руки (наверно, как мне показалось, чтобы никто не убежал). И молодой негр, поставленным голосом на прекрасном английском (он оказался проповедником из Англии) начал накачивать всех какими-то текстами, похожими на пионерские речевки.

Я их честно переводил Владимиру до того момента, пока он не понял, что он оказался в чуждой его партийному и тайному христианскому духу среде.

Много позже, специально прочитав книгу об этой церкви Ба Ха, мне удалось понять и их свободный церковный ритуал

и терпимость к нашему непониманию и некоему духовному протесту. Основу Ба Ха составляет индийская культурологическая традиция протеста против насилия и проповедь полной внутренней свободы. Отрицание современного мира и его устройства также входит в ритуалы этой церкви.

Коммунистическим «идеалам» Владимира их церковь Ба Ха была совершенно безразлична и не представляла никакой опасности. Скорее наоборот. По нашим понятиям, она разрушала их капиталистические устои.

Странно, что до сих пор не разрушила, хотя эта церковь сегодня там процветает.

Душа Владимира Гилепа после всего этого насилия требовала отдохновения.

И для него был организован визит к лидеру местных коммунистов, огромной негритянке Бетти Витс. Это был даже не визит, а совместный завтрак с американской яичницей и беконом в ее маленькой однокомнатной квартире.

Визит к партийной негритянской даме Владимира успокоил, он с удовольствием поговорил с ней о коммунистическом движении, которое по их общему мнению, обязательно должно скоро победить во всем мире. Правда, ее яичница с кока-колой была переперчена и без традиционной нашей гостевой рюмки плохо пошла.

Но не забывается одна важная деталь этой встречи.

Бетти Витс спросила у нас, были ли мы на месте убийства Мартина Лютера Kinga — американского борца за права негров и знаменитого проповедника? Ни один из многих американцев, ни губернатор, ни его окружение не сказали нам, что именно здесь, в Мэмфисе, был убит этот великий американец.

Мемориал убийства Мартина Лютера Kinga произвел на нас с Владимиром сложное впечатление. Это балкон двухэтажного барака типа «хрущевки» шестидесятых годов и черная лента на окне дома с противоположной стороны улицы, откуда прозвучали выстрелы. И больше ничего.

Ни посетителей, ни гидов.

И это при том, что у каждого американского самого незаметного памятника или исторического места, всегда разыгрывается представление и всегда много туристов или школьников, которые по программе обязаны посещать национальные заповедники и всякие национальные мемориалы. И обязательно с бумажными американскими флажками в руках.

Здесь не было ни школьников, ни флажков.

Слова Мартина Кинга — «Ай хэв а дрим — У меня есть мечта» известны сегодня всему миру. Они на камне высечены в здании Организации Объединенных Наций и являются символом простого человека, который отдал свою жизнь за свободу других. Я много раз читал проповеди М. Л. Кинга и убежден, что их надо изучать и в наших школах.

Сегодня день убийства Мартина Кинга — национальный общеамериканский день траура. Свободный от работы день, который ввел в конституцию наш с Гилепом знакомый «джинсовый парень», тогда еще губернатор штата Арканзас, а затем Президент Бил Клинтон.

Было еще много встреч и в домах миллионеров, и с местными оппозиционерами, и серьезными учеными и миссионерами «американского корпуса мира».

Один наш с Владимиром друг, а в Америке все друзья после одной вместе выпитой кружки пива, миссионер показал нам свою коллекцию. Уникальную коллекцию керамики майя (неподдающуюся денежной оценке) в кухонном шкафу, которую он вывез из «нецивилизованной» Латинской Америки. Он очень старался просветить нас и посвятить в истинные «американские ценности».

Поскольку он в ответ всегда получал проповедь Владимира Гилепа, дружеские отношения начали ослабевать (он же не знал, что в лице министра культуры он встретил еще и археолога), и мы решили завершить визит «наших» в американскую глубинку.

Кроме того, Владимиру очень надоела американская капуста на газонных грядках нашего друга миссионера и его философия, что каждый должен выращивать свой качан капусты, а не строить общество всеобщего коммунистического благоденствия (а своей дачи у Гилепа еще не было, как не было понимания того, что скоро партия их разрешит). Мы решили сматываться.

Меня же просто веселило непонимание пастора того, что мы делаем в Америке.

«Наверно вы шпионы?» — не один раз спрашивал он меня вслух, после того как я перечислял ему американские университеты и лаборатории национального управления космического пространства НАСА, где мне пришлось работать, и его глаза всегда убежденно утверждали это.

Не могут какие-то «минские рашианс» так понимать, что происходит в Америке, и говорить по-английски и тем более по телефону. По его телефону, из которого ни он и никто другой не звонил никогда ни в Нью-Йорк, ни в Нью-Джерси и Техас. А эти гости занимаются этим каждый вечер и даже ночью. Одним словом шпионы. Но очень симпатичные и на редкость, не по американски, образованные.

А дело было в том, что Владимир Гилеп решил найти родственника своего сотрудника, который обещал нашему министерству помочь построить то ли университет, то ли какой-то «культурологический» заводик. А для этого нужна встреча. Нужно его найти в Америке. Для этого телефон пастора и пригодился.

Ведь чтобы сматываться из американской глубинки в их столицы, нужно иметь место, куда двигаться. И это в Америке, где никто толком не знает, где кто живет.

Забросив свою политическую миссию по обеспечению обр-аза М. Горбачева, Владимир принимает решение лететь в Нью-Йорк.

Билетов в Нью-Йорк не оказалось, и, поскольку нам уже надоели их деятели театра, церковники и миссионеры, реша-

ем лететь в соседний штат, в город Нью-Арк. Здесь пригодился мой немалый американский опыт путешествий и смены университетов в Америке. Уедем, а дальше посмотрим.

Для меня это самая приятная часть той американской поездки с Владимиром Гилепом. Почти такая же приятная, как посещение музея и комплекса памяти Элвиса Пресли в Мэмфисе.

Был у нас с ним и незабываемый ночной Нью-Йорк. И прекрасный вечер в самом известном нью-йорском ресторане на Ист Ривер, напротив, через реку тогда еще не взорванного Всемирного торгового центра, и негритянским пианистом, который для нас с ним целый вечер играл старинные романсы и пел знаменитую песню битлов «Уэстердэй». И русский квартал в Нью Джерси, где тогда уже жило много бывших минских интеллигентов, которые рассказывали нам за рюмочкой о том, как они тоскуют о родине, и что видят Минск во сне уже много лет.

Банкет на Ист Ривер затянулся. Пока ночью нашли американцы нашу гостиницу, оказалось, что пора улетать домой и наш аэрофлотовский самолет через два часа. А аэропорт в другом городе. В Нью-Йорке.

Опоздание на самолет — не самое большое развлечение за границей. Особенно в те годы. Можно было и под 58 статью по десяти пунктам загреметь.

Но Владимир Гилеп был на удивление спокоен. Автомобиль наш успешно сидел в американских пробках. Американцы прикидывали, во сколько им обойдется опоздание на рейс. Только Владимир был уже спокоен и уверен в их Америке. Ведь там «все как у нас, только немного хуже».

Когда мы, наконец, всякими окружающими маневрами пробились в ньюйоркский аэропорт, оказалось, что «Аэрофлот» давно улетел, но есть полупустой Боинг, который через час летит через Москву в Токио. И чтобы господа не волновались, он обгонит древний «Аэрофлот» и будет в Москве на два часа раньше.

Так благополучно закончился «срок» «наших в Америке». Мы живем с Владимиром Гилепом на одной не очень шумной минской улице. Не часто, но встречаемся к взаимному удовольствию. Я благодарен ему за эту дружбу.

Он напечатал в своей газете, с приятным личным комментарием, несколько отрывков моей книги о Казимире Малевиче. Напечатал не по нашей старой дружбе, а по глубокому убеждению, что наша национальная идентичность просто нуждается в подъеме. Что нужно каждому делать все возможное, чтобы находить и распространять идеи и знания наших великих национальных предшественников, интеллектуальные коды которых и сегодня служат мощной генетической базой для нашей исчезающей интеллигенции и зарождающихся поколений молодых белорусских интеллектуалов.

*Игорь Малевич,
доктор физико-математических наук, профессор,
лауреат Государственной премии Беларуси
30 января 2008 г.*

Кажучы пра Уладзіміра Аляксандравіча Гілепа, мне хочацца ўзгадаць, а можа ў нечым і нагадаць юбіляру некаторыя сумеснія «навагрудскія старонкі» жыцця і дзейнасці.

Як гэта ні падасца дзіўным, але да пачатку 1990-х гадоў, вядомы сваім гістарычным мінулым г.Навагрудак не меў свайго краязнаўчага музея. Але Навагрудак праявіў сваю настойлівасць і зацікаўленасць, Міністэрства культуры падтрымала — і музей пачаў стварацца. Я быў прыняты на працу навуковым супрацоўнікам музея летам 1991 года, калі яшчэ працягваліся работы па стварэнні і мантажу экспазіцыі. І мы бачылі, што адна з найбольш адметных старонак гісторыі горада — ранні (старажытны) перыяд — недастаткова ярка адлюстравана ў музеі. Найлепшыя матэрыялы з навагрудскіх раскопак, якія б нам маглі ў гэтым дапамагчы, захоўваліся на той час ў Ленінградзе. Частка — у Эрмітажы, а асноўная колькасць — у Інстытуце матэрыяльнай культуры. Яго супра-

цоўнікі пад кіраўніцтвам Фрыды Давыдаўны Гурэвіч з 1956 па 1985 год праводзілі археалагічнае даследаванне нашага горада. Археалагічныя знаходкі забіралі з сабою для далейшага вывучэння. І дзякуючы ім з'явілася манаграфія Ф. Гурэвіч «Древний Новогрудок», шмат артыкулаў аб ранняй гісторыі нашага горада.

У гэтым жа, 1991 годзе, адбыліся 1-я «Наваградскія чытанні», дзе навукоўцы ўзнялі пытанне аб вяртанні ў Навагрудак матэрыялаў археалагічных раскопак, што і было запісана ў рэзальюцыі канферэнцыі. Але ці магчыма гэта? Беларусь і Расія — ужо самастойныя суверэнныя дзяржавы. Уладзімір Аляксандравіч Гілеп, як першы намеснік міністра культуры і дасведчаны ў гісторыі Беларусі чалавек і прыхільнік Навагрудка, непасрэдна ўключыўся ў гэтую работу. Са свайго боку пецябургскія археолагі, калегі Ф.Д. Гурэвіч, якой, на жаль, ужо не было сярод жывых, М.У. Маласёвая і К.В. Паўлава заняліся падрыхтоўкай матэрыялаў да перадачы. Справа доўжылася амаль год. І пытанне вырашылася. Хаця, можна ўявіць, якіх гэта патрабавала намаганняў, перш за ўсё, з беларускага боку і ад У.А.Гілепа.

Напрыканцы жніўня 1992 года ў (на той час ужо ў Санкт-Пецярбург) паехалі па будучыя экспанаты У.А. Гілеп, Т.Р. Вяршыцкая, дырэктар гістарычна-краязнаўчага музея і я. Мне давялося туды і назад ехаць на грузавой машыне ГАЗ-53 з крытым тэнтам кузавам, у якім, уласна, і былі прывезены матэрыялы навагрудскіх раскопак. Зразумела, што ўсё было належным чынам размешчана і аформлена, бо на расійска-беларускай мяжы быў памежны і мытны кантроль, была і размова з расійскім экспертам, якую давялося чакаць больш дзвюх гадзін. Увогуле, паездка была вельмі запамінальнай, у нечым з прыгодамі, аб якіх варта напісаць асобна.

Там, у Санкт-Пецярбургу, мы сустрэліся з навукоўцамі-археалагамі і з піцёрскімі беларусамі: вучоным, крыху пазней доктарам навук Міколам Нікалаевым і мастаком Іванам Чэрнякевічам. Размова атрымалася зацікаўленая і пра навагрудскія

раскопкі, у якіх М. Нікалаеў прымаў непасрэдны ўдзел, і аб супрацоўніцтве паміж Беларуссю і Расіяй. Вынікам пачатай тады размовы стаў зроблены І.Чэрнякевічам для музея габелен з выявай герба г.Навагрудка, які і сёння знаходзіцца ў экспазіцыі. А Мікола Нікалаеў пераклаў на беларускую мову, падрыхтаваў да друку і выдаў неапублікаваную працу Ф.Гурэвіч «Летапісны Новгородок (Старажытнарускі Наваградак)» (СПб, 2003г.). Ну і, безумоўна, галоўны вынік пазездкі, вынік намаганняў У.А. Гілепа быў дасягнуты — калекцыя вярнулася ў Навагрудак. Праз некаторы час на аснове вярнутых матэрыялаў у экспазіцыі краязнаўчага музея была адкрыта новая тэма — «Знешнія сувязі Навагрудка ў XII — пач. XIII ст.», дзе прадстаўлены ювелірныя вырабы, вырабы з металу, косці, кераміка.

Адкрыццё Навагрудскага гістарычна-краязнаўчага музея адбылося праз дзесяць дзён пасля пазездкі — 11 верасня. Выступаючы з прывітальным словам, Уладзімір Аляксандравіч адзначыў (цытую па раённай газеце «Новае жыццё» ад 16.09.2008 г.): «Музей — гэта не толькі сховішча экспанатаў, гэта тое месца, дзе выходзяюцца патрыёты, людзі, якія шануюць родную зямлю і думаюць пра будучыню свайго краю. Сюды павінны прыходзіць, каб стаць сапраўднымі беларусамі...». Сапраўды, адказная і пачэсная задача.

Працуе ў г. Навагрудку і Дом-музей Адама Міцкевіча, з якім у У.А. Гілепа таксама даўнія сувязі. У тым жа 1992 годзе была адкрыта новая экспазіцыя ў адноўленым пасля рэканструкцыі доме Міцкевічаў. Ранейшую экспазіцыю, 1970—1980-х гадоў, я памятаю — у залах прысценныя вітрыны, на сцяне — стэнды са шматлікімі тэкстамі і наклеенымі фотаздымкамі. Цяпер жа новы падыход у падачы экспанатаў — інтэр’ер жылых пакояў з мэбляй, карцінамі, прадметамі побыту... Па дапамогу ў набыцці музейных прадметаў звярнуліся тады ў Міністэрства культуры і нават за мяжу і атрымалі на дэпазіт шэраг цікавых экспанатаў з іншых беларускіх музеяў.

Навуковыя даследаванні, канферэнцыі, публікацыі ў СМІ да 200-годдзя з дня нараджэння Адама Міцкевіча далі шмат новага ў асэнсаванні Адама Міцкевіча і як нашага земляка, і як нашага паэта. Узнікла неабходнасць стварэння новай музейнай экспазіцыі. У 2000 годзе, я быў прызначаны на пасаду дырэктара Дома-музея, а ў 2001 годзе мы адкрылі новую, дзейную цяпер экспазіцыю. У.А.Гілеп быў адным з гасцей-сяброў на яе адкрыцці. Сярод гасцей мы ўпершыню тады віталі і пра-прапраўнука Адама Міцкевіча Рамана Міцкевіча-Гарэцкага, ураджэнца Францыі. Удзельнічаў Уладзімір Аляксандравіч і ў нашых мерапрыемствах да 150-годдзя памяці А. Міцкевіча ў 2005 годзе.

І раней, і цяпер у размовах пра музейныя падзеі ён гаворыць пра сябе, нават з пэўным націскам на словы — «я ж музейшчык» і ўзгадвае працу ў Нацыянальным музеі гісторыі і культуры, музеі гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, іншыя музейныя справы.

Кажучы пра творчую дзейнасць У.А.Гілепа, я не магу абыйсці ўвагаю выдадзеную Беларускім фондам культуры паэму Адама Міцкевіча «Пан Тадэвуш» на трох мовах: польскай, беларускай, рускай. Шыкоўнае ілюстраванае выданне, дзе ўпершыню мы змаглі пачытаць поўны пераклад гэтай паэмы, зроблены Пятром Бітэлем. Гэтая кніга прадавалася і ў навагрудскіх кнігарнях. Памятаю, каштавала яна ў эквіваленце недзе каля двух долараў ЗША. І шматлікія польскія турысты проста дзівіліся на гэты танны для іх кошт, на шыкоўнасць выдання і бралі па некалькі экзэмпляраў. Частку тыражу закупіў адзел культуры райвыканкама для ўручэння гасцям горада. Гэтая ж кніга ўручалася нашым лепшым работнікам культуры ў якасці падарунка па выніках работы за год.

Узгадаю і яшчэ адну кнігу, выдадзеную Беларускім фондам культуры — паэму Якуба Коласа «Новая зямля». Ізноў жа на трох мовах. Прыемна, што перакладчыкам паэмы на польскую мову стаў ураджэнец нашай Навагрудчыны Чэслаў Сеньох, з

якім мы таксама знаёмы, і які наведваў наш музей. На жаль гэты пераклад пакуль не надрукаваны ў Польшчы. А вось Беларускі фонд культуры, выдаўшы гэтыя дзве знакамітыя паэмы на трох мовах, зрабіў і важкі ўнёсак у скарбніцу нашай культуры, і свосасаблівым чынам паяднаў двух Міцкевічаў — Адама Міцкевіча і Канстанціна Міцкевіча (Якуба Коласа).

Яшчэ адзін прасект — «Краязнаўчая газета», адным з заснавальнікаў якой з’яўляецца У.А. Гілеп. Гэтая газета — даўняя мара і спадзяванне беларускіх краязнаўцаў. Выпісваем, чытаем. І часта часам некалькі нумароў запар утрымліваюць матэрыялы пра Навагрудчыну. Падтрымаць яе, поўніць новымі матэрыяламі — наша агульная задача. І, як напісана ў эпіграфіе да першага нумара газеты (красавік 2003г.) «...і дзякуй скажародны край» (Янка Купала) — гэта цалкам адносіцца і да дзейнасці Уладзіміра Аляксандравіча Гілепа.

Уладзімір Аляксандравіч час ад часу наведвае г.Навагрудак, музей са сваімі цікавымі гасцямі. Сустрэкаемся і ў Мінску, і на розных канферэнцыях. Заўсёды ёсць аб чым пагаварыць, аб чым падумаць, што, магчыма супольна, зрабіць.

Мікалай Гайба,

дырэктар Дома-музея Адама Міцкевіча ў г. Навагрудку
23 студзеня 2008 г.

Пачугае ад Гілепа

Трэба ж было схаць з Тамарай Вяршыцкай у Санкт-Пецярбург па наваградскія экспанаты якраз у той час, калі Беларусь перайшла ўжо на свае грошы, і ў нашых банках ад савецкіх рублёў захаваліся адно «пяцірублёўкі». А грошы тые — патрэбныя, бо, па-дамове, трэба разлічыцца з тымі, хто апрацоўваў экспанаты, аплаціць гатэль і г.д. Адным словам, ён з Т. Вяршыцкай вязлі ў купэ цягніка Брэст-Санкт-Пецярбург роўненька мех грошай (больш за 100 пачак «пяцірублёвікаў»).

Але ж як гэтымі мятымі «пяцірублёвікамі» разлічвацца, хіба мех з сабою цягаць? І тут выручылі нашыя землякі: яны дамовіліся са сваімі сябрамі з адной з ашчадных кас, тыя зачынілі сваю ўстанову на «сан. час», пасадзілі ўсіх супрацоўнікаў пералічваць гэтыя грошы рукамі. Машынкi скамечаныя старыя «пяцірублёвікі» ўжо і падлічыць не маглі.

Праз дзве гадзіны замест мяха грошай у кашальку Гілепа ўжо ляжала некалькі паперак — новых расійскіх грашовых знакаў.

Да юбілею старшыні Беларускага фонду культуры Уладзіміра Гілепа

Нягледзячы на тое, што жыццём кіруюць аб'ектыўныя акалічнасці, унёсак кожнай асобы ў сфарміраваную патрэбамі часу справу — заўсёды моцна дыферэнцыраваны і вызначаецца якасцямі чалавека.

З'яўленне Беларускага фонду культуры на мяжы стагоддзяў (а гэтая мяжа, як відавочна зараз, задала ў краіне супярэчлівыя вектары развіцця грамадства: з аднаго боку — глабалізацыі, з іншага — чарговага вітка нацыянальнага адраджэння) была патрэбай часу. Але бясспрэчны плён дзейнасці фонду шмат у чым вызначаецца якасцямі тых, хто быў яго заснавальнікамі. У шэрагу асоб, якія былі ля вытокаў фонду і тым самым вызначылі яго скіраванасць, магчымасці і характар ушлыву на жыццё краіны — Уладзімір Аляксандравіч Гілеп.

Я меў гонар пазнаёміцца з Гілепам у час імпрэзаў, якія папярэднічалі чар-

говаму Рэспубліканскаму фальклорнаму фэсту «Берагіня», наладжаных у кропцы ўзнікнення руху фальклорна-этнаграфічных беларускіх дзіцячых гуртоў — у вёсцы Мётча на Барысаўшчыне.

Асноўныя імпрэзы «Берагіні» раз на два гады адбываюцца на Палессі — у Рудабелцы. І, па досведзе ўдзелу ў папярэдніх фэстах, я ведаў, што менавіта Гілеп, маючы адукацыю гісторыка і археолага, у свой час адкрываў краязнаўчы музей у г.п. Акцябрскі (новая назва Рудабелкі). Ён жа пераканаў мясцовае кіраўніцтва ўпрыгожыць цэнтральную плошчу мястэчка не стандартна-пратакольным помнікам Леніну, а манументам героям-абаронцам іх зямлі — патрыётам «Рудабельскай рэспублікі», не дапусціўшым у свой край фашыстаў.

У Мётчы ж, пры асабістым знаёмстве, адразу ўразіла нязвычайнае для адміністратараў імкненне не выканаць «прадстаўнічую» функцыю, а рэальна дапамагчы справе, уключыцца ў «сам працэс». Гілеп адразу пасля афіцыйнага прадстаўлення патрабаваў ад арганізатараў (кіраўніка фальклорна-этнаграфічнага ансамбля «Берагіня» Антаніны Абрамовіч і вядучага навуковага супрацоўніка Інстытута праблем культуры этнахарэографа Міколы Козенкі) сабе працы і не спыніўся, пакуль не правёў адну з фалькларыстычных секцый, у межах якой выкладаліся вынікі даследчай экспедыцыйнай працы ўдзельнікаў прасекта. Вынікі — аналіз сучаснага стану традыцыйных спеваў, побытавых танцаў, размоўных жанраў, абрадаў, касцюма розных рэгіёнаў Беларусі — якія (згодна з канцэпцыяй прасекта «Традыцыйная культура і дзеці») не кладуцца ў сховішчы, а вяртаюцца ў побыт у працэсе падрыхтоўкі да фестывалю, відэавочна ўсхвалявалі Уладзіміра Гілепа. Ён шчыра павітаў намаганні ўдзельнікаў фальклорнага руху, падкрэсліўшы, што ён заўсёды паслядоўна выступаў за стварэнне асяродкаў захавання і адраджэння культурнай спадчыны — музеяў-скансэнаў, якія не толькі музеіфікуюць артэфакты, а вяртаюць іх у побыт з дапамогай сацыякультурнай дзейнасці.

У час, калі кожная хвіліна нясе страту носьбіта, помніка, фрагмента фальклорнай традыцыі і не заўсёды дабаўляе нешта ўзамен, такі падыход да справы з боку інтэлектуала, творчай асобы — найсумленны, найпрафесійны і адзіна магчымы. І прыклад такога падыходу, які зыходзіць ад чалавека з імпазантнай пацінай сівізны ў валасах, моцна ўражвае і стымулюе да паўтарэння гэтага ва ўласнай дзейнасці.

Напярэдадні памятных дат прынята рабіць шмат пажаданняў. Падзецца, што для Уладзіміра Гілепа найпрыдатнае наступнае: і далей быць прыкладам сумленных і прафесійных падыходаў да скарбаў спадчыны свайго народа, якая ў адказ, як вядома, незаўважна, але непакісна бароніць і ахоўвае сваіх вартунікоў і абаронцаў.

Вячаслаў Калацэў,

кандыдат культуралогіі, дэкан факультэта беларускай традыцыйнай культуры і сучаснага мастацтва БДУ культуры і мастацтваў

30 снежня 2007 г.

Пачутае ад Гілепа

Пара стварыць, кажэ ён, тут, у Рудабелцы, музей народнай песні і танца (ідэя яго за «круглым сталом» падчас «Берагіні»).

Дзіўна, хіба можа быць музей песні і танца? Такіх яшчэ не было!

Таму і створым. Не было, так будзе! Песня той жа «артэфакт» — спадчынная каштоўнасць. Быць такому незвычайнаму музею!

...Калі не памыляюся, Уладзіміра Гілепа ўпершыню пабачыў у аддзеле культуры ЦК КПБ у няблізкім ужо 1979-м, калі там нас пазнаёміў яго сусед па блізкім кабінёце Сяргей Законнікаў. І цяпер на 70-м годзе жыцця Уладзімір Аляксандравіч рухавы, як кажуць, хуткі на новыя ідэі і пад'ём, хоць ужо зусім сівелы, а тады ён, крышку старэйшы за сорок, яшчэ не вельмі паддатны сівізне, быў поўны жыццёвай энергіі. Я, новаспечаны намеснік галоўнага рэдактара часопіса «Маладосць», прыйшоў туды на нараду: павінна было абмяркоўвацца ажыццяўленне на чарговым нашым, рэдакцыйным, этапе ідэі складання і выдання пра кожны раён гісторыка-дакументальнай кнігі «Памяць». Перад прыходам у «Маладосць» я толькі чуў, што ў ЦК было вырашана, каб першы ўзор яе (пра Шумілінскі раён) падрыхтавалі менавіта маладосцеўскія актыўныя журналісты і пісьменнікі, супрацоўнікі і аўтары — у асноўным маладыя і энергічныя людзі (у свой час П.М. Машэраў быў першы сакратар

ЦК ЛКСМБ, натхніўся ініцыятарствам стварэння маладзёжнага часопіса і, калі гэта ўдалося ў 1953-м, то «Маладосць» для яго стала дарагая. Адпаведна, ён верыў свайму дзецішчу). Падрыхтоўка першай кнігі «Памяці» на той час была важным грамадска-палітычным працэсам, праходзіла пад куратарствам цэкоўскага аддзела культуры, дзе працавалі і пісьменнікі. Была створана спецыяльная група ў складзе музейных работнікаў, архівістаў, журналістаў. У падрыхтоўцы гэтай публікацыі прымаў на той час удзел і Уладзімір Аляксандравіч.

Затым я частавата па рэдакцыйных клопатах разам з галоўным рэдактарам «Маладосці» ці адзін зазіраў у аддзел культуры, дзе нас, літаратараў, сустракалі прызна (чаго не скажаш, напрыклад, пра іншы ідэалагічны аддзел: там, казалі, не давалі прарэдыху кіраўнікам СМІ, патрабавалі ад іх ідэйнага жару і пільна выгляджвалі ў друку беларускі нацыяналізм і ганьбілі яго «праявы» ў настаўленнях для лектараў і агітатараў). Праўда, асабіста з Гілепам бачыўся рэдка (ён курыраваў музеі і іншыя ўстановы культуры), але нават і пры выпадковай сустрэчы ён цёпла паціскаў руку: «Чытаў-чытаў... Якое літаратурнае выданне не адгарні, усюды і тваё прозвішча...».

Узор вышэйназванай кнігі, хоць над ім працавалі і пісьменнікі з ЦК і ад «Маладосці», зразумела, на той час не мог не быць у савецкім духу — іначай яе забаранілі б у ЦК КПСС. Як «чуў ад тых, хто нешта чуў», там, у ЦК КПСС, нават нашы землякі, якія трапілі туды, у вышэйшы сінкліт, у многіх выпадках не столькі падтрымлівалі самыя светлыя пачынанні з Беларусі, колькі выціналіся адгарадзіцца ад іх — маўляў, мы — «не беларускія нацыяналісты». У той жа час прадстаўнікі іншых нацыянальнасцей у ЦК КПСС і савецкім урадзе адстойвалі правы і патрэбы свайго народа і нашмат менш гаварылі, што іхні люд будзе першым у камунізме. Тым больш без роднай мовы і культуры.

Адпаведна, у напрацоўках першага рукапісу беларускай «Памяці» пасля «узгадненняў» не было і не магло быць ніякіх

«заносаў пра нейкае ВКЛ», мімаходзь гаварылася пра раскулачванне, рэпрасаваных у 1930-1950-ыя і інш., сканцэнтравалася ўвага на поспехах партыі і эпохі сацыялізму. Пазней, калі былы загадчык аддзела культуры, прыстойны чалавек і пісьменнік А. Петрашкевіч з 1991 года стаў уплывовым і, галоўнае, нацыянальна свядомым куратарам праекта, кіраўніком арганізацыйна-метадычнага цэнтра па выданні гісторыка-дакументальнай хронікі «Памяць», справа змянілася ў лепшы бок, і ў гэтай серыі пачалі выходзіць сапраўды памятливыя кнігі (на жаль, калі ён пакінуў названую пасаду і калі вецер падземуў у іншы бок, то ў асобных раёнах аднавіліся былыя традыцыі, прадоўжыліся падрыхтоўвацца да друку, а затым і выдавацца кнігі, як і раней, з абрэзанай гістарычнай памяццю).

Зрэздз сустракаліся з Гілепам і тады, калі ён перайшоў на працу ў міністэрства культуры (яно часта рэфармавалася). Мы, кіраўнікі літаратурных выданняў, у асноўным хадзілі на нарады ў Саюз пісьменнікаў, у міністэрства інфармацыі (яно таксама зведала рэфармаванні), ды цяпер дзейнасць Уладзіміра Аляксандравіча на пасадзе першага намесніка міністра набыла больш адкрыты характар, яго можна было пабачыць, пагаварыць не толькі на нарадах, але і ў час сумесных паездак, скажам, на юбілейныя ўрачыстасці, прысвечаныя Янку Купалу, Якубу Коласу, Максіму Багдановічу і інш. Як і цяпер, тады таксама многія колы творчай інтэлігенцыі заахвочваліся абмяркоўваць: каго і за што знялі з пасады, каго перавялі або назначылі зусім нечакана. Што да Гілепа, то буду сведка: пра яго гаварылі прыйзна за тое, што «не засох душой у ЦК», дбае пра адкрыццё новых музеяў ці філіялаў іх, пра аднаўленне былых сядзіб вядомых людзей Беларусі (пазней ён не без задавальнення зазначыць, што за час ягонай працы ў міністэрстве культуры кожны год у Беларусі адкрывалася па некалькі іх, а ўсяго за больш двух дзесяткаў каля 100 (музей этнаграфіі і побыту ў Строчыцах, музей кнігадруку ў Полацку, музеі, прысвечаныя Міцкевічу, Агінскаму, Ваньковічу, Гарэцкім,

Касцюшку і інш.). А колькі разоў ён прыймаў удзел у правядзенні разнастайных выхаваўча-патрыятычных фестываляў і фэстаў, «круглых сталоў» і інш. Не кожны здольны на такое: дзеля гэтага патрэбна шмат не толькі фізічнай, але і духоўнай энергіі, любові і самаадданасці на карысць агульнай справе.

Пасля смерці Івана Чырынава ён узначаліў Беларускі фонд культуры. Вышэйназваная дзейнасць яго пашырылася і паглыбілася. Ён паспрыяў працягу работы навуковай камісіі і выдання ёю серый «Вяртанне» (пошукі, даследаванне і вяртанне на Радзіму гісторыка-культурнай беларускай спадчыны ва ўсім свеце), далейшым развіцці доўгатэрміновай праграмы «Бібліятэка — асяродак нацыянальнай культуры», правядзенні раённых кірмашоў народных умельцаў, а таксама — і народнай творчасці «Траецкі кірмаш». Па яго ініцыятыве пры БФК былі выдадзеныя 2 тамы «Славутыя імёны Бацькаўшчыны» (дзе расказ больш чым пра 50 выдатных асоб, пачынаючы з часоў Усяслава Полацкага), а таксама падарункавыя выданні волатаў славянскіх літаратур: «Пан Тадэвуш» Адама Міцкевіча (на трох мовах), «Яўгеній Анегін» (на дзвюх мовах) і «Новая зямля» Якуба Коласа (на трох мовах). Праяўляліся і іншыя цікавыя задумы, якія, на жаль, былі перапыненыя з-за таго, што ўрад не толькі не дапамог у іх ажыццяўленні, але і пазбавіў ранейшай матэрыяльнай падтрымкі, якая выдзялялася з 1988 года. А гэта адмоўна адбілася не толькі для БФК і яго гісторыка-культурных праграм, але і на адраджэнні нацыянальнай культуры ўвогуле.

Грамадская актыўная дзейнасць, ясная грамадзянская пазіцыя, сапраўдны сыноўні клопат пра ўсю Беларусь Гілепа ў апошнія дзесяцігоддзі прынеслі яму вялікі аўтарытэт, чым, на жаль, не змаглі вызначыцца іншыя кіроўцы, якія займалі і займаюць высокія пасады ў міністэрствах культуры, адукацыі, інфармацыі, якім усё яшчэ, кажучы словам паэта, «далёка да Беларусі», якія, уласна, і займаюць высокае становішча за тое, што «ни в чём белорусским не замечены». Многія ўсё больш і

больш адзначаюць Гілепаву глыбокую дасведчанасць у гісторыі і ва ўсіх галінах культуры, увагу да грамадскіх і асобных чалавечых турбот, высокі культурны ўзровень узаемаадносін, чалавечую і грамадзянскую годнасць, карыстанне роднай мовай. Паболей бы нам менавіта такіх службоўцаў! Без разрыву дарог са светам хутчэй бы знайшлася дарога да Яе, нашай мілай спакутаванай Бацькаўшчыны!

... Недзе ў лютым 2003-га Уладзімір Аляксандравіч запрасіў сустрэцца. Паколькі на той час быў я на вольным хлебе (як С. Законнікава з «Польмя», так і мяне ў 2002-м па-за рэдакцыйных інтрыгах за 4 гады да пенсіі «скарацілі» з «Маладосці» і выкінулі на вуліцу), Уладзімір Аляксандравіч у размове сам-насам прызнаўся, што ў яго даўно ёсць, не дае спакою адна цікавая выдавецкая задума, якую магу і я, цяпер вольны казак, дапамагчы ўвасобіць. Тут жа кінулася да розуму самае рознае (нейкія кніга? альманах? брашура?). Але не, выявілася, што задума ягоная тычыцца перыядычнага выдання. І не абыякага, а газетнага, краязнаўчага характару. Я адразу ж уцімў, што яно вельмі патрэбнае, паколькі шматлікія дзяржаўныя выданні да такой важнай галіны духоўнай дзейнасці, як краязнаўства, звяртаюцца толькі зрэдку, калі выпадае нейкая «разынка» альбо скандальная сенсацыя. Весці пастаянную працу ў гэтым пастаянным накірунку — канечне ж, нялёгка. Таму я тут жа і заўважыў, што па адукацыі я не газетчык, а ў гэтай справе пажадана мець прафесійнага журналіста. Уладзімір Аляксандравіч, бачна было, загадзя ўсё добра прадумаў, бо тут жа прыпомніў, што я яшчэ ў 1979-м у «Маладосці» прымаў удзел у падрыхтоўцы вышэйназванай публіцыстычнай кнігі, 23 гады курыраваў там не толькі аддзел прозы, але і крытыкі ды публіцыстыкі, якія нямала змяшчалі публікацый і пра краязнаўства. У тым ліку надрукавалі і такую ўнікальную рэч, як «Старажытную Беларусь» Міколы Ермаловіча. Ды я і сам, зазначыў ён, напісаў не адзін дзесятак артыкулаў, эсэ пра нашу гісторыю і культуру і інш. А твае, дадаў, асабістыя знаёмствы з многімі

пісьменнікамі, вучонымі, выкладчыкамі ВНУ, з творчымі людзьмі і краязнаўцамі з усіх раёнаў. Яны вунь як будуць патрэбныя і карысныя.

Карацей, заахвоціў і натхніў. Вось ужо хутка (у красавіку 2008 года) 5 гадоў выходзіць «Краязнаўчая газета», якая, ёсць думка шырокага чытацкага кола, няспешна, але і не марудна азначыла кола інтарэсаў зацікаўленай грамадскасці, суразмерыла публікацыі па гісторыі і сучаснасці, выпрацавала адпаведныя рубрыкі і прадумвае новыя, стыль, уменне даваць слова як славу тасцям, так і вучням, — усім, у каго жыве несапсаваная беларуская душа.

Добра вядома па ўсім свеце: узровень кожнага СМІ залежыць як ад аўтараў (чым іх, дасведчаных і актыўных, больш, тым лепш), клапатлівых здольных супрацоўнікаў, так і ад асобы галоўнага рэдактара. Не трэба далёка хадзіць: зірніце на многія нашы сённяшнія дзяржаўныя выданні. Хіба, выбачайце, не многія з іх сталі звышбачлівыя? Хіба многія газетчыкі на нішто асабліва не пасягаюць, не загрузілі ў нудотнай руціне і дробязнасці? Узровень многіх выданняў рэзка ўпаў. Можна дазволіць сабе нават сказаць больш: сёння ў нас журналістыка ў занепадзе. І глыбокім. У прыватнасці, у ёй амаль адсутнічаюць вострыя сацыяльна-грамадскія артыкулы, нарысы, змястоўныя і цікавыя эсэ на тэмы гісторыі і культуры, зусім няма фельетонаў, гумарэсак, гратэскных шаржаў і пародый, што і іншае час ад часу з'яўлялася нават у савецкі час. Знешнія добрапрыстойнасць нашай журналістыкі — гэта шмат у чым і карозія яе. Ці вось такія яркі (лепш сказаць, непрыемны) прыклад: летась адзначалі 125-годдзе нашых класікаў Янкі Купалы і Якуба Коласа. Годна ўшанавалі? Толькі абывакавы і бессаромны можа адказаць, што менавіта так было: многія выданні адчапіліся невялікім слоўцам у дзень народзін ці вышуквалі праз музеі і даследчыкаў у жыцці песняроў нейкія інтрыгуючыя нечаканасці (напрыклад, ці быў у Коласа да вайны сейф з вялікім багаццем, а калі быў, то які цяпер яго лёс?). А вось па-

новаму асэнсаваць жыццёвую і творчую трагедыю класікаў, а то і па-новаму асэнсаваць іхнія вядомыя творы, пазнаёміць чытачоў з яшчэ неапублікаваным, падняць іх прэстыж і прэстыж беларускай мовы і культуры — не, такога імкнення асабліва не было заўважана.

«Краязнаўчая газета» (нават з яе пастаяннымі рубрыкамі «Малая краязнаўчая энцыклапедыя», «Наша гісторыя: ідэі, падзеі, асобы», «Жыву ў Беларусі — і тым ганаруся», «Наш календар», «3 бібліятэкі «КГ», а летась нават з 45 нумарамі, прысвечанымі Купалу і Коласу, і інш.), безумоўна, не можа кампенсаваць многіх рэчаў з толькі што сказанага. Найперш за таго, што ў яе свая спецыфіка: «КГ» — не грамадска-палітычнае, а навукова-папулярнае і культурна-асветнае выданне. Але яна і без ніякай дзяржаўнай матэрыяльнай падтрымкі з усіх сіл намагаецца ўтрымацца, заняць сваю нішу і споўніць тое, што ёй наканавана, што вызначаюць яе шаноўныя рэдкалегія і чытачы. Не супраць, «КГ» таксама не хапас, напрыклад, крытычных матэрыялаў і па нашай тэматыцы. Ды і на тыя, што ёсць, бывае, што няма ніякай рэакцыі. Хоць гэтыя матэрыялы дасылаюцца ў адпаведныя інстанцыі. Вось, да слова, па прапанове чытачоў «КГ» не так даўно спачатку змясціла на сваіх старонках матэрыял, а пасля перадала гэты нумар у мінскія гарадскія ўлады напярэдадні 125-юбіля Якуба Коласа. Сэнс публікацыі і звароту наступны: класік у свой час жыў у сённяшнім парку імя М. Горкага. Мы выдатнага рускага пісьменніка высока цэнім, але ўсё ж парк павінен мець імя Якуба Коласа. І што ж? Была адпіска: абмяркуем...

«Абмяркоўваецца» і сёння, будзе «абмяркоўвацца» і яшчэ не адзін год... Ці вось у адным з надрукаваных чытацкіх лістоў было здзіўленне, што ў тым жа парку нечакана з'явіўся помнік невядомаму ў дабрачынных для Беларусі справах мінскаму губернатару (зрэшты, не нейкаму, а таму, хто ў XVIII стагоддзі прыручаў Менск да імперыі). Як бачым, сродкі на ўзвядзенне гэтага імперскага помніка знайшліся, а вось на ўшанаванне там

помнікам Якуба Коласа няма ні рубля... Як няма яго і на помнік аднаму з першых вядомых, слаўных менскіх князёў, сына Усяслава Чарадзея Глеба Усяслававіча (? —1119). Хоць месца выдатнае ёсць: каля станцыі метро «Няміга» на зялёным поплаве, паблізу мясціны, дзе старажытная Няміга цячэ ручайком у Свіслач... Да *крэўнага, нацыянальных святынь*, выходзіць, мы не дараслі, і многія з нас з гэтым паслухмяна згаджаюцца!

Ды Гілеп як галоўны рэдактар натхняе супрацоўнікаў і аўтараў: трэба каціць на гару Сізіфаў камень!.. Прыслухоўвацца да галасоў Ф. Скарыны, В. Дуніна-Марцінкевіча (і яму, 200-гадоваму юбіляру, у «КГ» будзе прысвечана шмат нумароў ды якіх яшчэ нумароў), Ф. Багушэвіча, Я. Купалы і Я. Коласа і іхнім духам, паклічам будзіць, будзіць, будзіць беларускую душу найперш для яго ж, суайчынніка! Каб чалавекам зваўся! Каб Беларусь была не нейчым краем, а незалежнай дзяржавай, у якой нарэшце павінны найперш ажыць беларуская гісторыя, мова і культура! Без чыноўніка любога рангу можа быць яна, Беларусь, а вось без толькі што названых і іншых асоб Беларусі, без беларускасці не было б яе і не будзе!

Як казалі грэкі, у мяне выходзіць дыфірамб ці панегірык у гонар Уладзіміра Гілепа, бо няма гаворкі хоць бы пра яго асобныя грахі. Па-першае, хто з роду чалавечага без грахоў? Па-другое, бязгрэшны чалавек быў бы аднастайны і нецікавы, няздольны на нармальныя пачуцці і дзеянне. А па-трэцяе, хацелася падкрэсліць, на маю думку, тое лепшае ў яго, што захавалася, развілося без высокіх пасадак, але на Пасадзе самааддачнага служэння Радзіме. З такой асобай некаму лёгка, а некаму і цяжка: ён не заўсёды змаўчыць ва ўгоду прыстасаванцу. У сваю чаргу, мы, супрацоўнікі «КГ», у апошнія гады паспрыялі яму ажывіць у душы яшчэ адну станоўчую якасць — дар публіцыста і расказчыка. Шэраг ягоных публікацый не толькі патрэбныя, цікавыя, але і побач з прафесійнымі журналістамі робяць гонар газеце.

У дзень ягонага сакавіцкага (вясновага, з абуджэннем усяго
жывога) 70-годдзя сардэчна віншую Уладзіміра Аляксандраві-
ча з юбілеем, жадаю яму здароўя, добрага настрою пры ўсіх
варыяцыях і змагчы яшчэ паспрыяць, каб у нас працягваў гу-
чаць высакародны голас краязнаўчай душы — душы, якая
толькі адзін Бог чаму, ведае, што і як шанаваць, любіць ў сябе
дома і ва ўсім свеце, дзе ўсюды да краязнаўцаў спачатку адно-
сяцца асцярожна, а пасля іх за іхнюю самаадданую любоў да
мудра **сумяшчальнага** — *крэўнага і агульначалавечага* — рана-
позна цэняць...

Будзьма жыць верай і лепшай надзеяй!

*Генрых Далідовіч,
пісьменнік, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі
2 лютага 2008 г.*

Асабіста для мяне Уладзімір Аляксандравіч Гілеп — вельмі значная асоба ў маім творчым і чалавечым жыцці... Так склалася, што за гады знаёмства (а гэта даволі працяглы час, відаць ад пачатку працы ў маладзёжным тэатры, калі ён толькі ўтвараўся) і я была ў першай трупе артыстаў па пераводзе з Коласаўскага тэатра. Адзіная па пераводзе з Віцебска, астатнія артысты — па дагаворы. Ішоў працэс фармавання новага тэатра. За кароткі час па дагаворы на 5 месяцаў трэба было выпусціць спектакль, спачатку выбраўшы п'есу. Тады Уладзімір Аляксандравіч быў першым намеснікам міністра культуры. Калі перафразіраваць Коласа «З зямлёю клопат быў вялікі...», дык з утварэннем новага дзяржаўнага тэатра клопат быў, сапраўды, вялікі. Не адна група артыстаў і рэжысёраў паўдзельнічала ў гэтым адказным мерапрыемстве. Вельмі стаміўшыся ад усяго гэтага, я апынулася ў Белдзяржфілармоніі, дзе з цягам часу і нарадзіўся мой тэатр аднаго акцёра

«Зьніч». Неацэнную ролю ў гэтым адыграла Міністэрства культуры і кіраўніцтва Белдзяржфілармоніі.

Зразумела, што мае чалавечыя кантакты з супрацоўнікамі Міністэрства культуры, з Уладзімірам Аляксандравічам у працэсе фармавання рэпертуару, падчас правядзення гастроляў, фестываляў, паўплывалі на накірунак дзейнасці адзінага ў нашай краіне тэатра аднаго акцёра. Спектаклем аб лёсе полацкай княжны Рагнеды «Выгнанне ў рай», які стаў лаўрэатам тэатральнага фестывалю «Студыйныя каляды» ў 1989 годзе, пачалося актыўнае жыццё філарманічнага тэатра «Зьніч». У Скарынаўскія святы ў Сафійскім саборы ў Полацку, на радзіме Рагнеды, а таксама ў Прыбалтыцы — у Рызе, Таліне, і на Міжнародным фестывалі монаспектакляў «Я» з удзелам нашага тэатра — ўсе гэтыя значныя падзеі культурніцка-мастацкага жыцця нашай краіны адбываліся пры актыўным удзеле і пад кіраўніцтвам Уладзіміра Гілепа. Ён заўсёды быў, застаецца і сёння сябрам тэатра «Зьніч», дарадчыкам у нашых новых прэм'ерах, абменных гастролях. У нас з монаспеклямі выступалі выдатныя артысты з розных тэатраў — напрыклад, з монаспектаклем «Маналогі» народная артыстка СССР А.І. Клімава, а таксама народная артыстка Украіны Л.М.Кадырава, заслужаная артыстка Расійскай Федэрацыі, кіраўнік тэатра аднаго акцёра ў Валгаградзе З.Ц. Гурава. Усе значныя і добрыя падзеі не адбываюцца без удзелу Уладзіміра Аляксандравіча.

Для мяне вялікая радасць выказаць добрыя словы падзякі, сваё захапленне і вялікую павагу яму. Цяпер нават немагчыма пералічыць вельмі значныя і неабходныя па чалавечых і прафесійных патрэбах парады, сустрэчы. Хутка тэатру споўніцца 20 гадоў, і я лічу, што Уладзімір Аляксандравіч у многім паўплываў і ўплывае на мяне як на творчую асобу, артыстку, рэжысёра, кіраўніка тэатра. Мне пастаянна неабходна чуць яго думкі, адзнаку-ацэнку таго ці іншага спектакля. Гэта адбывалася і падчас стварэння і прадстаўлення глядачу манаоперы «Адзінокі птах», монаспектакля «Пачакай, сонца» і інш.

Я захапляюся яго артыстычнасцю і ў той жа час здзіўляюся, з якой дабрынёй і ўвагай ставіцца Уладзімір Аляксандравіч да ўсіх людзей, з якімі сустракаецца ў творчым жыцці і ў працы. Якую агромністую дзейнасць вядзе ён як старшыня Беларускага фонду культуры, рэдактар «Краязнаўчай газеты», па ўсіх шматлікіх накірунках у галіне культуры і захавання спадчыны Беларусі. Элегантна і проста! Але ж якая гэта няпростая, цяжкая і адказная місія захоўваць, адкрываць і надаваць жыццядзейнасць нашым нацыянальным святыням мінулага і будучага краіны Беларусь.

Галіна Дзягілева,

дырэктар-мастацкі кіраўнік Беларускага паэтычнага тэатра аднаго акцёра «Зьніч» Белдзяржфілармоніі,
лаўрэат міжнародных фестываляў

24 студзеня 2008 г.

З удзячнасцю ад іванаўцаў

У розных гарадах і раёнах культурнае жыццё мае свае адметныя рысы. І наша Іванаўшчына — не выключэнне.

Культура Іванаўскага раёна — гэта свет багатага фальклору, народных рамёстваў, многажанравай індыўдуальнай і калектыўнай мастацкай творчасці, эстэтычных пошукаў і дасягненняў.

На сённяшні дзень у раёне дзейнічаюць 40 бібліятэк, 30 клубных устаноў, 2 школы мастацтваў, 3 дзіцячыя музычныя школы, школа бандарства, школа харэаграфіі, музей народнай творчасці ў в. Моталь і раённы музейны комплекс Н. Орды ў в. Варацэвічы.

У развіцці культуры на Іванаўшчыне ёсць і пэўная заслуга былога намесніка міністра культуры Рэспублікі Беларусь Гілепа Уладзіміра Аляксандравіча.

Будучы чалавескам ініцыятыўным і творчым, ён унікаў ва ўсе пытанні дзейнасці ўстаноў культуры на перыферыі, аказваў садзейнічанне развіццю самадзейнай мастацкай твор-

часці, асабіста прымаў удзел у правядзенні абласных і рэспубліканскіх аглядаў і фестываляў.

Адчувальнай для Іванаўскага раёна была дапамога У.А. Гілепа пры будаўніцтве і адкрыцці новага будынку раённай бібліятэкі імя Ф.І. Панфёрава, камплектаванні кніжных фондаў бібліятэк. Пры яго непасрэдным удзеле ў 1986 годзе пачаліся работы і па стварэнні ў в. Моталь Іванаўскага раёна музея народнай творчасці.

Першапачаткова было прапанавана 2 варыянты музея: музей хлеба ці музей фальклору.

Уладзімір Аляксандравіч ведаў Моталь як край самабытных, незвычайна багатых на традыцыі, народных абрады і святы, вядомыя ва ўсёй акрузе кажухамі, мясцовымі музыкантамі, ткачамі, у дамах якіх і да сённяшняга часу стаяць ткацкія станкі векавой даўнасці.

Менавіта гэта і падштурхнула яго на думку аб стварэнні ў в. Моталь музея народнай творчасці. З яго прапановай пагадзіліся ў раённым выканаўчым камітэце і аддзеле культуры.

Сярод архіўных дакументаў аддзела культуры захоўваецца пратакол пасяджэння камісіі па арганізацыі Мотальскага музея ад 19.11.1986, старшыней якой быў У.А. Гілеп, і рабочы план арганізацыі Мотальскага музея народнай творчасці, зацверджаны У.А. Гілепам 23 снежня 1986 г.

Па ініцыятыве Уладзіміра Аляксандравіча для афармлення экспазіцыйных залаў музея была накіравана група мінскіх мастакоў: Уладзімір Капшай, аўтар праекта і навуковай канцэпцыі музея, Алесь Марачкін, Уладзімір Тоўсіцкі, Дзмітрый Бабкін, Анатоль Рыбчынскі.

Пры іх непасрэдным удзеле і дапамозе аформлена 8 экспазіцыйных залаў, якія знаёмяць наведвальнікаў з багатымі калекцыямі археалогіі, бандарства, дрэваапрацоўчых інструментаў, керамікі, малюнка на шкле, палескага касцюма, ткацтва. Добрай падмогай для раёна была і матэрыяльная дапамога Міністэрства культуры, аказаная музею ў тых гады.

Сёння фонд музея налічвае 26,2 тысячы экспанатаў. Музей уключаны ў абласны турыстычны маршрут. Пазнаёміцца з ім едуць з усіх рэгіёнаў рэспублікі, Польшчы, Германіі, Ізраіля, Расіі і іншых краін.

Уладзімір Шэляговіч,

начальнік аддзела культуры Іванаўскага райвыканкама
21 студзеня 2008 г.

Пачутае ад Гілепа

Ён расказваў, што для будаўніцтва Іванаўскага дома культуры Гілепу не аднойчы, выконваючы даручэнні нам. старшыні Савета Міністраў Ніны Лявонаўны Сняжковай, даводзілася ездзіць у Маскву з паклонам і падарункамі, каб «выбіць» там нейкія «ліміты». Што гэта такое, канечне добра ведае Гілеп, бо гэтыя «ліміты» ён і прывозіў у Іванава ў чамадане.

Вось аднойчы ён і прывозіць іх — гэтыя «ліміты». І панеслі яны разам з сакратаром Іванаўскага райкама КПБ Гетманчуком (таксама Уладзімірам) гэтыя «ліміты» адразу на будоўлю.

Паглядзелі, як яна ідзе, патупалі нагамі па будучай сцэне, з некім паспрачаліся. Відаць, Гілеп спяшаўся, бо нават без абёда паехаў у свой Мінск.

Не паспеў ён яшчэ і за Іванава выехаць, як той дом культуры і абваліўся, і як раз у тым месцы, дзе яны з Гетманчуком тупалі нагамі. Мабыць, доўга чакаў «лімітаў». Праўда, яны, прывезеныя ў чамадане, дапамаглі — дом культуры дабудаваў. Нат ідэя была надаць яму імя... Ліміта.

Наша родная любимая средняя Слуцкая школа № 1

Давно, друзья весёлые,
Простились мы со школою,
Но раз в пять лет мы в свой приходим класс.
В саду берёзки с клёнами
Встречают нас с поклонами,
И школьный вальс опять звучит для нас.

Октябрь 1953 года. 9 «Б» класс
СШ №1 г.Слуцка. На пороге появля-
ется наша классная Александра Силь-
вестровна Нероненя, она ведёт маль-
чика в сталинском кителе, с причёской
«полубокс» (на макушке копна тём-
ных волос, вся остальная часть головы
гладко выбрита). «Знакомьтесь, — го-
ворит она нам, — это новенький —
сын военного». Так в нашем классе
появился Вова Гилеп. Мальчик был
старательный, серьёзный, всегда под-
тянутый, «на ты» с гуманитарными
предметами и сразу влился в коллек-
тив. Мне тогда было 15 лет, а все
мальчишки в классе были просто мои-
ми друзьями, поэтому, когда он только
вошёл, я сразу почувствовала особый
трепет в душе, и сразу же влюбилась в
новичка. Но в те времена было непри-
лично даже исподволь показывать
свои чувства, и я молча, как мне каза-

лось, удерживала их при себе. Хотя в 10 классе я предложила ему сесть со мной за одну парту. Так как я по математике была первой, то на контрольных успевала решить всё ему и себе. Мы хорошо дружили, а после уроков раз в неделю ходили вместе с одноклассниками в кино. О своих чувствах я призналась ему лет через десять, когда уже у обоих были семьи. А так как первая любовь — это навсегда, то и сейчас испытываю к нему тёплые нежные чувства. Во времена нашей учёбы в школе на переменках обязательно надо было выходить из класса, а мы оставались в нём и под аккомпанемент трёх баянов пели песни. Вова был в числе музыкантов. Женя Кишенин, тоже новенький, привёз нам песню «Паратунка», которая стала нашим гимном на все прошедшие с тех пор 57 лет.

Там море чёрное, песок и пляж,
Там жизнь привольная чарует нас,
Там ночи лунные, морская гладь,
Тебя я буду вспоминать.

Когда я училась, то считала свой класс самым обыкновенным, и только позже поняла, что мои одноклассники уникальны, а их аура чистая, добрая, прекрасная.

Многие наши выпускники добились хороших успехов в жизни: Сергей Петров (Коровин) выпустил к 390-летию школы сборник стихов; Люся Тишкевич (Тарасова) пишет необыкновенные рассказы, которые печатаются в журналах; Слава Мишин стал капитаном корабля дальнего плавания и семь раз ходил в Антарктиду. И не только на встречу с пингвинами...

Я стала учительницей физики и в 1994 году получила премию Сороса, проработала в школе до семидесяти лет и наследие моих одноклассников передала своим ученикам: Мише Журавкову, который уже в 32 года стал доктором физико-математических наук, а в 37 лет — академиком. Ещё один мой

выпуск встречается каждый год (и даже чаще) уже в течение двадцати одного года. Они собрали деньги и отремонтировали кабинет в СШ №3 г. Солигорска, которую окончили в 1987 году. Дружбу, сердечность, взаимоподдержку они получили в наследство от моего выпуска.

Как же складывались наши отношения после окончания школы? Вова Гилеп отслужил в армии, окончил исторический факультет БГУ, работал заместителем директора музея Великой Отечественной войны, первым заместителем министра культуры. Сейчас он председатель Белорусского фонда культуры и главный редактор «Краязнаўчай газеты».

Наш выпуск встречался через год, три, десять, тринадцать, пятнадцать и так далее — до пятидесяти лет. 50-летие отмечали с выпускниками 2005 года. Ребята остались очень довольны праздником и обещали, что тоже встретятся через пятьдесят лет. Ещё мы встретились на 380-летию школы в 1997 году, где нас было 50 человек из 69-ти, окончивших школу. Когда мы вышли на сцену, как много лет назад, под баян мы пели:

Да и сердца наши
Не стали тусклыми,
Не перестали гореть,
Хочется, чтобы мы не были грустными
И не умели стареть.
«Ты всё такая же стройная, Танечка»,
«Ты стал серьёзней, Андрей» —
Все мы сегодня девочки-мальчики —
На вечере школьных друзей.

На 390-летие школы нас, к сожалению, было уже 17, хотя выпускников 2007 года было еще меньше. Праздник был замечательный, жаль только, что из наших учителей в живых остались единицы. Память о них всегда будет жить в наших сердцах.

Во всех наших встречах Володя Гилеп принимал самое активное участие: помогал готовить сценарии, организовывал и вдохновлял нас. В этом году он подарил школе картину председателя Союза художников Владимира Басальги, на которой изображена наша школа в 1842 году.

Володя, это огромное счастье — знать тебя, быть с тобой, общаться с тобой, чувствовать тепло твоего сердца и помыслов. Мы все очень любим и ценим тебя. Спасибо, что судьба дала нам возможность прожить с тобой эту сложную, но вместе с тем радостную и незабываемую жизнь!

*Неля Лобштейн (Фатиева),
учительница, г. Солигорск
сентябрь 2008 г.*

Ніколі не ведасш, як тваё слова адгукнецца. Праўда, кожны, хто піша, прамаўляючы гэта, звычайна мае на ўвазе будучы чытацкі рэзананс. Аднак калі-нікалі бывае і так, што цягам часу тое, пра што ты некалі расказваў, набудзе нечаканы працяг. Так аднойчы атрымалася і ў мяне.

Больш за дваццаць гадоў таму, працуючы над кнігай «Ля Каменкі бруі-стай», што пазней выйшла ў серыі «Па родным краі», якую выпускала былое выдавецтва «Полымя», я стараўся сабраць як мага больш матэрыялаў, што тычыліся гісторыі гэтага кутка Бацькаўшчыны. Зразумела, не мог абмінуць і падзей мінулай вайны. Тады і трапіўся мне на вочы цікавы факт, звязаны з вызваленнем раёна ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, таму я не мог не згадаць яго ў сваёй кнізе.

Не палічыце гэта не сціпласцю, але, каб быць больш дакладным, працуюю самога сябе: «Удзельнічалі ў вызваленні роднай зямлі і ўраджэнцы Капыльшчыны. З хваляваннем чакаў

сустрэчы з родным Востравам памочнік камандзіра па палітчастцы аднаго з батальёнаў сувязі маёр А. Гілеп. Адзін з арганізатараў калгаснага руху ў Капільскім раёне, кіраўнік райкома камсамола, ён у 1930 г. пайшоў служыць у Чырвоную Армію, скончыў ваенна-палітычнае вучылішча. Перад самай вайной родныя паехалі адпачываць у Вострава. З таго часу Аляксандр Васільевіч нічога пра іх не ведаў. Вызвалена Семежава. Яшчэ здалёк маёр убачыў, што вёска гарыць. Сіцснула сэрца, але праз колькі метраў з невялічкага ляска выйшлі жанчыны і дзеці. Сярод іх знаходзіліся родныя А. Гілепа».

Крыху пазней, з'яўляючыся складальнікам і аўтарам многіх артыкулаў і нарысаў гісторыка-дакументальнай хронікі Капільскага раёна «Памяць», я, канечне ж, не мог не ўключыць у адпаведны раздзел і гэты эпізод. Найперш таму, што падобнае супадзенне, каб воін-вызвалальнік трапіў у родную вёску, бывае не часта. Але не толькі па гэтай прычыне. Вострава ж у нейкіх двух кіламетрах ад вёскі Навасёлкі Браткаўскага сельсавета, у якіх жыў і я пасля пераезду са Случчыны маіх бацькоў-настаўнікаў і дзе заканчваў сярэдняю школу. Як жа, у такім разе, абмінуць і Вострава, у якім даваўся бываць неаднойчы і ў якім жылі некаторыя мае аднакласнікі.

Але пра тое, як слова можа адгукнуцца... Пасля выхаду «Памяці» неяк напаткаў старшыню праўлення Беларускага фонду культуры Уладзіміра Гілепа.

— Дзякуй, — сказаў Уладзімір Аляксандравіч нечакана для мяне, калі мы павіталіся.

— За што? — не зразумеў я.

— Да за тое, што пра майго бацьку напісаў.

Тады да мяне ўсё і дайшло. У. Гілеп жа — родам з Вострава, чаго я, праўда, працуючы над кнігай «Ля Каменкі бруістай», не ведаў. А той маёр А. Гілеп, які вызваляў родную вёску, і ёсць ягоны бацька. Значыць, і шасцігадовы Валодзя знаходзіўся сярод жанчын і дзяцей, якія віталі воінаў-вызвалальнікаў.

Нездарма кажуць: свет цесны. Аднак асабліва ён падаецца блізкім, калі напаткоўваеш такіх шчырых, зычлівых, надзіва чалавечных людзей, як Уладзімір Аляксандравіч.

Я і не памятаю, калі пазнаёміўся з ім. Дый не магу сказаць, што знаходжуся з ім у асабліва блізкіх адносінах. Толькі гэта ў дадзеным выпадку не так і важна, Куды істотней іншае: ён ёсць! Немагчыма ўявіць сабе беларускую культуру, не згадваючы імя У. Гілепа — цудоўнага арганізатара, дасведчанага, ініцыятыўнага чалавека, таго, хто, лучыцца дабрынёй і шчырасцю.

Так было заўсёды, дзе б ні працаваў Уладзімір Аляксандравіч. А працаваць яму пасля заканчэння Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта даводзілася шмат дзе: і ў музеях, і ў апарате ЦК КПБ, і ў Міністэрстве культуры — першым намеснікам міністра. А затым — у Беларускім фондзе культуры.

Пра кожны з гэтых перыядаў у ягонай біяграфіі можна згадаць толькі добрае. Прытым, калі ўжо быць больш дакладным: шмат добрага. Менавіта У. Гілеп сваім прыкладам неаднойчы пацвярджаў правільнасць той высновы, што не месца ўпрыгожвае чалавека. Як і канкрэтнымі справамі даказаў, што паспраўднаму творчы чалавек, нават з'яўляючыся аднаведна сваёй пасады чыноўнікам, ніколі не ператвараецца ў безуважнага і халоднага адміністратара. Таму што над усім бярэ верх менавіта творчасць (няважна ў чым гэта праяўляецца) галоўнае — пазітыўныя вынікі яе.

Творчасць Уладзіміра Аляксандравіча — гэта музеі, што адчынілі свае дзверы, дзякуючы яму.

Гэта — помнікі многім выдатным людзям, што былі ўстаноўлены таму, што ён праявіў ініцыятыву.

Гэта — шматлікія мерапрыемствы культурнага характару, арганізацыю якіх ён падштурхнуў. І раней, і цяпер.

Хоць, як мне здаецца, аkurat на пасадзе старшыні праўлення БФК У. Гілеп найлепшым чынам раскрыўся як чалавек, які так шмат робіць дзеля нацыянальнага Адраджэння. Пры тым

робіць без гучных запэўніванняў, без гучных спасылак на цяж-касці, да чаго прывыклі некаторыя з тых, хто ставіць на першы план сваю забранзавелую асобу, а так, як і павінен рабіць той, хто меней за ўсё думае аб сваёй славе і не спрабуе высвятляць, хто «свой», а хто — «чужы». Таму і групуюцца вакол Уладзіміра Аляксандравіча людзі, якія часам і розніцца сваімі поглядамі, але якіх заўсёды аб'ядноўвае адзін важны знамянальнік: праца ў імя Беларусі сённяшняй і дзеля Беларусі заўтрашняй.

Чаго толькі варта з'яўленне ў нашай краіне «Краязнаўчай газеты»! І гэта ў той час, калі ўжо знайшлі свайго чытача шматлікія выданні, выхад якіх пачаўся на зары абнаўлення грамадства. Па звычайнай логіцы, навошта было яшчэ адно? Тым больш, што гэта патрабуе немалых фінансавых выдаткаў. Аднак ва У. Гілепа была свая логіка.

Вядома, нельга адмаўляць, наколькі апошнім часам павялічылася цікаўнасць да нацыянальнай гісторыі, як шмат імёнаў славурых людзей Бацькаўшчыны вернута з небыцця. Але, пры ўсім станоўчым, заставалася незасяянай краязнаўчая дзялянка, а не будзем забываць, што да вайны ў Беларусі нават выходзіў часопіс, прысвечаны падобнай праблематыцы — «Наш край».

На жаль, фонд культуры «пацягнуць» новы часопіс не мог. А вось за выданне «Краязнаўчай газеты» узяўся і пяць гадоў назад выйшаў яе першы нумар. Галоўным рэдактарам стаў сам Уладзімір Аляксандравіч, а ягоным намеснікам — лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі Генрых Далідовіч. І газета атрымалася, ды яшчэ якая! Што ні матэрыял у ёй, абавязкова напаткаеш штосьці цікавае. І гэта не адзіны выдавецкі праект У. Гілепа.

У маёй асабістай бібліятэцы годнае месца займаюць два тамы з акадэмічна дакладнай назвай — «Славурых людзі Бацькаўшчыны». З'явілася гэтая унікальная серыя, што расказвае пра славурых людзей, у той ці іншай ступені звязаных з беларускай зямлёй (адны нарадзіліся тут, іншыя прысвяцілі Беларусі сваю дзейнасць, трэція найлепш праславіліся за межамі

Айчыны), дзякуючы Уладзіміру Аляксандравічу. Пакуль што ў навукова-папулярных артыкулах, нарысах прадстаўлена больш як 50 постацяў, пачынаючы ад славутай Еўфрасінні Полацкай і завяршаючы Аляксандрам Скірмунтам, адным з прадстаўнікоў славутага роду, які пакінуў значны след у нацыянальнай гісторыі і які, на жаль, незаслужана быў забыты.

Кнігі гэтыя — як тыя, што ўжо выйшлі, так і тыя, у што верыцца, будуць выходзіць, несумненна, стануць свайго роду «Бібліятэкай Радзімнаўства». Калі ж ужо гаварыць пра арыгінальныя выдавецкія прасекты У. Гілепа, нельга не згадаць і тры фаліянты, якія з задавальненнем набылі не толькі беларускія аматары кнігі, а і тыя, хто жыве за межамі Беларусі. Іхняя цікаўнасць да выданняў апраўданая: калі і дзе яшчэ напаткаеш сёння кнігі, у якіх бы найвыдатнейшыя творы змяшчаліся не толькі ў арыгінале, а і ў перакладзе. А тут, калі ласка: «Новую зямлю» Якуба Коласа чытай і па-беларуску, і па-польску, і па-руску; «Пан Тадэвуш» Адама Міцкевіча прапануецца па-польску, а таксама ва ўзнаўленні па-беларуску і па-руску; беларускі «Яўгеній Анегін» Аляксандра Пушкіна ніколькі не горшы за таго «Яўгенія Анегіна», які з'явіўся з-пад пяра самога Аляксандра Сяргеевіча.

Расказваць пра ўсё, што зроблена дзякуючы У. Гілепу, можна доўга. Бо такі ўжо ён чалавек — надзіва працаздольны, няўрымслівы і пастаянна апантаны новымі цікавымі задумкамі.

Так было ў ягонай маладосці.

Падобнае назіраецца і ў ягоным сталым узросце.

З адной хіба розніцай, што калі іншыя з гадамі стамляюцца, дык у яго актыўнасці толькі большае. Быццам праяўляе свой моцны імпульс нейкая вялікая ўнутраная энергія, якая да пары — да часу знаходзілася ў рэзерве, каб у неабходны момант паспрыяць далейшай мэтанакіравай працы. Міжволі згадваецца выказванне нямецкага філосафа і ўрача, пратэстанцкага тэолага і месіянера, а да ўсяго ўрача, музыказнаўцы Альбера Швейцара: «Для чалавека, якому пераваліла

за 60, у мяне ёсць адзін рэцэпт: шмат працаваць — і яшчэ больш працаваць».

Не ведаю, ці знаёмы ён з гэтай мудрай парадай, але што ён прытрымліваецца яе — несумненна. Таму, а гэта таксама не выклікае сумнення, што і пасля свайго 70-годдзя настроіць сябе на гэтакі ж дэвіз: «і яшчэ больш працаваць», бо даўно можа паўтарыць следам за Фёдарам Дастаеўскім: «Я ўявіць не магу становішча, каб калі-небудзь не было чаго рабіць».

Значыць, будуць новыя задумы, здзяйсненні і ўсе мы, хто добра знаёмы з Уладзімірам Аляксандравічам, з радасцю будзем адчуваць ягоную прысутнасць, ад якой і навакольны свет становіцца дабрэйшым, і людзі прыгажэйшымі.

*Алесь Марціновіч,
пісьменнік, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі
студзень 2008 г.*

Я ніколі не пісала такога роду нататкі, асабліва для друку. Так, іншым разам, каб «прыйсці ў сябе» пасля якой-небудзь залішняй эмацыйнасці на працы ці дома, упарадкаваць свае думкі і пачуцці... Сёння першы раз. І для першага разу тэма простая і няпростая — мой тата. Простая, таму што вельмі яго люблю, але няпростая таму, што заўсёды няпроста адкрыта пісаць пра вельмі табе дарагога і блізкага чалавека.

Перш чым пачаць, я два дні «гартала» ўсё сваё жыццё. Успаміналася выключна толькі добрае. Гэта і не дзіўна, бо мне вунь як пашанцавала нарадзіцца менавіта ў такой сям'і, менавіта ў такіх надзвычай добрых, цудоўных, вартых пашаны бабулек ды дзядулек, таты і мамы, якія ахутваюць мяне і майго брата дабрынёй, клопатам і любоўю.

Маім выхаваннем тата ніколі спецыяльна не займаўся. Усе жыццёвыя ўстаноўкі ў сям'і былі па-чалавечы простыя: не хлусі, не лянуйся, не

крадзі — усё па заповедзях. Так і жылі, так і цяпер стараемся жыць. Выхоўвалі, як гаворыцца, сваім асабістым прыкладам. Мiane гэта цалкам задавальняла — ніякага ўціску. А паколькі мой тата чалавек не тое, каб незвычайны, а я б сказала, надзвычай незвычайны, і разумець я гэта пачала даволі рана, таму ўсё сваё свядомае жыццё старалася на яго раўняцца.

Ягоным эрудыцыі, выпрымцы, тактоўнасці, адносінам да працы можна бясконца здзіўляцца, але асноўная якасць ўсё-ткі закладзена ў яго творчай прыродзе, у творчым зародку, дадзеным яму Богам. Неўтаймаванасць — пэўна, такім словам я б назвала яго асноўную рысу характару, гэта значыць, менавіта тое, што не дае супакоіцца, пасядзець «склаўшы рукі», тое, што дазваляе зрабіць у жыцці столькі патрэбнага і цікавага, менавіта тое, што прыцягвала да яго столькіх незвычайных, знакамітых людзей. Толькі дзякуючы тату я зразумела, што жаданне ў дзеянні з'яўляецца сінонімам геніяльнасці.

Я люблю ўсіх маіх родных, нам усім хораша разам і я адчуваю сябе самай шчаслівай, таму што ВЫ Ў МЯНЕ ЁСЦЬ!

Наталля Гілеп
студзень 2008 г.

БЕЛАРУСЬ

Раёны	Нагода паездак
1	2

Брэсцкая вобласць

Баранавіцкі	Стварэнне музея Міцкевіча ў в. Завоссе
Брэсцкі	Рэстаўрацыя Брэсцкай крэпасці, музеіфікацыя; адкрыццё музея выратаваных каштоўнасцяў
Бярозаўскі	Пытанні рэстаўрацыі і стварэння музея
Ганцавіцкі	Кульгасветработа і народная творчасць
Драгічынскі	Кульгасветработа і народная творчасць
Жабінкаўскі	Кульгасветработа і народная творчасць
Іванаўскі	Пытанні стварэння музея ў в. Моталь
Івацэвіцкі	Пошукі і абазначэнне месца сядзібы Касцюшкі.
Камянецкі	Пошукі рэшткаў караля Сігізмунда Аўгуста Пянятоўскага, археалагічныя даследаванні
Кобрынскі	Кульгасветработа і народная творчасць
Лунінецкі	Кульгасветработа і народная творчасць
Ляхавіцкі	Даследаванне сядзібы «Грушаўка» і выпуск буклета
Маларыцкі	Адкрыццё музея Пятра Клімука

1	2
Пінскі	Пытанні аховы спадчыны, музейнай справы. Удзел у фестывалях
Пружанскі	Пытанні рэстаўрацыі і музефікацыі «Палацыка»
Столінскі	Ахова гісторыка-культурнай спадчыны; музейная, бібліятэчная справа
Віцебская вобласць	
Аршанскі	Стварэнне музеяў у Ляўках (Купалы), Оршы (Караткевіча, Заслонава)
Бешанковіцкі	Па рэстаўрацыйных пытаннях на сядзібе Цеханавецкіх, бібліятэчная справа
Браслаўскі	Пытанні музейнай справы
Верхнедзвінскі	Адкрыццё кургана дружбы на мяжы 3-х былых рэспублік. Культасветработа
Віцебскі	Стварэнне музея І. Рэпіна
Гарадоцкі	Бібліятэчная і культасветработа. Партыйная работа
Глыбоцкі	Па пытаннях партыйнай работы
Докшыцкі	Стварэнне і адкрыццё Бегомльскага музея. Партыйная работа
Дубровенскі	Па напісанню кнігі «Памяць. Дубровенскі раён», на фэсце «Дняпроўскія зоры»
Лепельскі	Па пытаннях культасветработы, партыйнай работы
Лёзненскі	Па пытаннях культасветработы
Міёрскі	Пытанні аховы гісторыка-культурнай спадчыны
Пастаўскі	Пытанні аховы гісторыка-культурнай спадчыны. Фэст «Грай, гармонік»

1	2
Полацкі	Рэстаўрацыйныя пытанні. Стварэнне музеяў, у тым ліку «Музея кнігі» і інш.
Расонскі	Стварэнне музея баявой садружнасці, музея Машэрава і інш.
Сенненскі	Усталяванне помніка З. Азгуру, культасвет-работа
Талачынскі	Вывучэнне пытанняў музеіфікацыі, бібліятэчнай справы
Ушацкі	Стварэнне мемарыяла «Прачыў» і музея баявой славы
Чашніцкі	Партыйная работа
Шаркаўшчынскі	Пытанні стварэння музея. Партыйная работа
Шумілінскі	Стварэнне «узора кнігі «Памяць» па раёну, адпрацоўка канцэпцыі праграмы «Памяць»

Гомельская вобласць

Акцябрскі	Адкрыццё музея, усталяванне помніка <i>Рудабельскай рэспубліцы</i> , удзел у рэспубліканскіх фестывалях фальклорнага мастацтва «Берагіня»
Брагінскі	У час чарнобыльскай катастрофы — па адсяленню. У Камарыне — культасветпытанні
Буда-Кашалёўскі	Па пытаннях партыйнай работы
Веткаўскі	Работа з Ф. Шкляравым па стварэнню Веткаўскага музея (шмат разоў)
Гомельскі	Па рэстаўрацыйных пытаннях палаца Румянцавых; бібліятэчная справа і культасвет-работа
Добрушскі	Па пытаннях партыйнай работы
Ельскі	Музейная і бібліятэчная справа. Пытанні народнай творчасці і аматарскага мастацтва

1	2
Жлобінскі	Рэстаўрацыйныя справы, ахова помнікаў
Жыткавіцкі	Вывучэнне турыстскіх каштоўнасцей, па партыйнай рабоце
Калінкавіцкі	Па пытаннях Чарнобыля і бібліятэчнай справы
Кармянскі	Археалагічныя даследаванні
Лельчыцкі	Па пытаннях мастацкай самадзейнасці
Лоеўскі	Па пытаннях адкрыцця музея
Мазырскі	Па пытанню адкрыцця філіяла мастацкага музея ў в. Гурыны
Нараўлянскі	Па праблемах Чарнобыльскай катастрофы
Петрыкаўскі	Па партыйнай рабоце
Рагачоўскі	У час археалагічных даследаванняў і па ахове помнікаў
Рэчыцкі	Па пытаннях культасветработы
Светлагорскі	Адкрыццё карціннай галерэі, музейныя справы
Хойніцкі	Па Чарнобыльскіх пытаннях. Уручэнне сцяга Міністэрства культуры
Чачэрскі	Археалагічныя раскопкі ў в. Бердыж
Гродзенская вобласць	
Астравецкі	Па пытаннях аховы помнікаў гісторыі і культуры
Ашмянскі	Стварэнне Ашмянскага музея, рэстаўрацыя Гальшанскага замка, адкрыццё філіяла мастацкага музея
Бераставіцкі	Па рэстаўрацыйных пытаннях і культасвет-рабоце

1	2
Ваўкавыскі	Даследаванне неалітычных шахтаў у в. Краснае сяло, пытанні рэканструкцыі музея імя Баграціёна
Воранаўскі	Па адбору калектываў на заключны канцэрт мастацкай самадзейнасці ў г. Мінску
Гродзенскі	Па пытанню рэстаўрацыі Аўгустоўскага канала і іншых пыганнях культуры ў г. Гродне і раёне
Дзятлаўскі	Па бібліятэчнай рабоце і партыйных пыганнях
Зэльвенскі	Па пыганнях культасветработы
Іўеўскі	Па пыганнях рэстаўрацыі в.в. Геранёны і Юрацішкі
Карэліцкі	Па пыганнях рэстаўрацыі Мірскага замка і культасветработы. Па адкрыццю музея Дамейкі
Лідскі	Рэстаўрацыйныя работы ў замку, музейныя справы
Мастоўскі	Вырашэнне пыгання пераводу музея з грамадскага ў дзяржаўны ў в. Гудзевічы
Навагрудскі	Рэстаўрацыйныя справы па замку, удзел у Навагрудскіх чыганнях; пыганні адкрыцця помніка і музея Міцкевіча
Свіслацкі	Рэстаўрацыйныя пыганні, аднаўленне помніка Траўгуту
Слоні́мскі	Пыганні рэстаўрацыі помнікаў, прыватных калекцый, бібліятэчнай справы
Смаргонскі	Рэстаўрацыя і археалагічныя раскопкі Крэўскага замка, суботнікі ў парку і рэстаўрацыя сядзібы Агінскіх і інш.

1	2
Шчучынскі	Пытанні рэстаўрацыі палаца, культасвет-работы
Магілёўская вобласць	
Асіповіцкі	Архелагічныя раскопкі гарадзішча «Жуж-лянка», гарадзішча «Свіслач», падрыхтоўка да стварэння музея М. Багдановіча ў в. Вяззе
Бабруйскі	У в. Глуша —на пахаванні А. Адамовіча, ініцыяраванне музея «Вайна пад стрэхамі». Наведванне крэпасці і музея ў Бабруйску
Быхаўскі	Вырашэнне пытанняў аб стварэнні Быхаўскага музея
Бялыніцкі	На адкрыцці экспазіцыі музея Бялыніцкага-Бірулі
Горацкі	Удзел у стварэнні музея беларуска-польскай баявой садружнасці, стварэнне і адкрыццё музея Гарэцкіх. Даследаванне будынка Акадэміі для ўключэння ў Спіс сусветнай спадчыны (г. Горкі)
Касцюковіцкі	Пытанні развіцця бібліятэчнай справы, надання ЦБС імя І. Г. Чыгрынава
Кіраўскі	Па пытаннях партыйнай работы
Клімавіцкі	Па пытаннях партыйнай работы
Краснапольскі	Па пытаннях народнай творчасці, удзел у раённым туры Рэспубліканскага агляду мастацкай самадзейнасці
Клічаўскі	У экспедыцыі па збору матэрыялаў для музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны
Круглянскі	Па пытаннях работы культасветустаной

1	2
Крычаўскі	Па пытанню стварэння музея М. Мельнікавым, азнаямленне з яго калесцыяй і перавод музея з асабістага ў дзяржаўнае карыстанне
Магілёўскі	Па рэстаўрацыйных пытаннях, пытаннях стварэння мемарыяла «Буйніцкае поле»; стварэнне музея Бялыніцкага—Бірулі і інш.
Мсціслаўскі	Па рэстаўрацыйных пытаннях, пытаннях адкрыцця помніка П. Мсціслаўцу і ўдзелу ў Дні славянскага пісьменства
Слаўгарадскі	Па бібліятэчнай і культасветнай справах
Хоцімскі	Па партыйных пытаннях
Чавускі	У сувязі з адкрыццём помніка У.І. Леніну
Чэрыкаўскі	Па партыйных пытаннях
Шклоўскі	Па рэстаўрацыі Шклоўскай ратушы

Мінская вобласць

Барысаўскі	Адкрыццё помніка У.І. Леніну (г. Барысаў), музея на воз. Палік
Бярэзінскі	Культасветработа і народная творчасць
Валожынскі	Культасветработа і народная творчасць
Вілейскі	Музейныя і краязнаўчыя справы
Дзяржынскі	Пытанні стварэння музея Дзяржынскага і музея ў Івянцы; рэстаўрацыйныя работы
Капыльскі	Культасветработа, народная творчасць, бібліятэчныя справы
Клецкі	Ахова помнікаў, культасветная справа
Крупскі	Культасветработа і народная творчасць
Лагойскі	Па пытаннях стварэння Мемарыяльнага комплексу «Хатынь»; стварэнне і даследаванне археалагічных, архітэктурных і гістарычных помнікаў

1	2
Любаньскі	Культасветработа і народная творчасць
Маладзечанскі	Рэстаўрацыйныя работы ў Ракуцёўшчыне, стварэнне музеяў
Мінскі	Археалагічныя даследаванні Заслаўля, курганоў Банцараўшчыны
Мядзельскі	Музейная, бібліятэчная справы
Нясвіжскі	Праца па стварэнні Нацыянальнага запаведніка. Пытанні «Нясвіжскай Акадэміі»
Пухавіцкі	Бібліятэчная і музейная справы, народная творчасць
Салігорскі	Адкрыццё помніка, культасветная работа
Слуцкі	Музейная, бібліятэчная справы; даследаванне гісторыі раёна
Стаўбцоўскі	Работа па стварэнні музея Я. Коласа, Коласавыя святы
Узденскі	Музейная і даследчая работа
Чэрвеньскі	Партыйная работа

ЗАМЕЖЖА

- Расія*
1. Удзел у праграмах па культурнаму абслугоўванню беларускіх будаўнікоў на газаванафтавым комплексе Заходняй Сібіры (пас. Лангопас, Беларускі і інш.)
 2. Дні культуры Беларусі на Камчатцы (кіраўнік беларускай дэлегацыі)
 3. Удзел у праграмах супрацоўніцтва з Міністэрствам культуры РСФСР і РФ

1	2
<i>Украіна</i>	4. Дні культуры, прысвечаныя 100-годдзю М. Багдановіча ў Ніжнім Ноўгарадзе, Яраслаўлі, Маскве 5. Удзел у рабоце Савета па культурнаму супрацоўніцтву краін СНД (г. Масква) 6. Дні культуры Беларусі на Украіне (1975 г.) 7. Удзел у рабоце Савета па культурнаму супрацоўніцтву краін СНД (г. Кіеў) 8. Па пытаннях міжнароднага супрацоўніцтва ў музейнай галіне (г. Львоў)
<i>Літва</i>	9. Па пытанню аднаўлення работы беларускага музея ў Вільні (кіраўнік дэлегацыі) 10. Па пытаннях міжнароднага супрацоўніцтва ў рэстаўрацыйнай і музейнай справах 11. Па партыйных кантактах
<i>Латвія</i>	12. Па пытаннях супрацоўніцтва паміж музеем Беларусі і Латвіі
<i>Малдова</i>	13. У складзе дзяржаўнай дэлегацыі на падпісанне пагаднення аб супрацоўніцтве паміж Беларуссю і Малдовай (1995 г.)
<i>Туркменістан</i>	14. Для ўдзелу ў прэзентацыі кнігі «Рухнама» на беларускай мове ў Ашхабадзе
<i>Эстонія</i>	15. Для вывучэння пытання, звязанага са стварэннем сістэмы рэстаўрацыі ў краіне 16. Па партыйных пытаннях
<i>Польшча</i>	17. Для ўдзелу ў днях культуры Беларусі ў Польшчы 18. Для падрыхтоўкі міжурадавага пагаднення па культуры паміж Беларуссю і Польшчай

1	2
	19. Многаразавы ўдзел у экзаменацыйнай сесіі «Нясвіжскай акадэміі»
	20. Для ўдзелу ва ўрачыстым пахаванні рэшткаў караля Сігізмунда Аўгуста Панятоўскага ў Варшаве
	21. Для ўдзелу ў міжнародных канферэнцыях у Варшаве, Гданьску, Кракаве і інш.
<i>Чэхаславакія</i>	22. 3 дэлегацый (кіраўнік) на святкаванні Дня вызвалення Чэхаславакіі
<i>Балгарыя</i>	23. Міжнародны сімпозіум па музейнай справе (ICOM)
<i>Венгрыя</i>	24. 3 дэлегацый (кіраўнік) работнікаў культуры Беларусі (культурны абмен)
<i>Германія</i>	25. У якасці члена кураторыя нямецка-беларускага адукацыйнага цэнтра (ІВВ) на канферэнцыі і беларуска-нямецкай сустрэчы (2 разы). Дзюсельдорф
	26. Для выступлення на міжнароднай канферэнцыі, прысвечанай палаца-паркавым ансамблям (Берлін)
<i>Францыя</i>	27. Для ўдзелу ў сімпозіуме ЮНЕСКА «Роль і месца музеяў у сучасным свеце» (Парыж)
	28. Дэлегацыя (глава) у Мез'іп
<i>Іспанія</i>	29. Для ўдзелу ў Генеральнай асамблеі ICOMOS (як старшыня Беларускага камітэта IKAMOS)
<i>Данія</i>	30. Па запрашэнню ўрада, для вывучэння пытання набыцця абсталявання і апаратуры для Палаца культуры Беларусі

1	2
<i>Галандыя</i>	31. Для ўдзелу ў дзелавой сустрэчы ўрадавых колаў і прадпрымальнікаў двух краін (Беларусь—Галандыя)
<i>Італія</i>	32. Канферэнцыя і выступленне на сесіі Міжнароднага Савета па ахове і зберажэнню помнікаў культуры (г. Рым)
<i>Славенія</i>	33. Па пытаннях набыцця абсталявання для Палаца культуры Беларусі
<i>ЗША</i>	34. У складзе дэлегацыі, у штаце Тэнесі (г. Мемфіс)
<i>Кітай</i>	35. У складзе ўрадавай дэлегацыі для падпісання Міжурадавага пагаднення
<i>Індыя</i>	36. Дні культуры СССР у Індыі, кіраўнік дэлегацыі Беларусі
<i>Шры-Ланка</i>	37. Беларуская дэлегацыя (кіраўнік) для ўдзелу ў Днях культуры
<i>КНДР</i>	38. Глава дэлегацыі СССР на Міжнародным фестывалі мастацтваў



Родныя па маме — дзядуля Пракоп Сцяпанавіч (1889 г.н.) і бабуля Лісавета Раманаўна (1892 г.н.) Галоцкі (в. Острава, Капільскі раён). 1948 г.

Мама — Марыя Пракопаўна (1917 г.н.) з сынам Валодзем. 1938 г.

Тата ў Рэйхстагу (Германія). 1945 г.



З сястры Алай і братам Аляксандрам (Слуцк). 1957 г.

Падчас працы на МТЗ (Мінск). 1963 г.





Салдат Савецкай Арміі (Ерэван). 1957 г.

У складзе мужчынскага вакальнага ансамбля БДУ (Мінск) (другі злева).
1960 г.



З сям'ёй: жонка Рыма Віктараўна, сын Андрэй, дачка Наталія. 1985 г.



З роднымі на лецішчы (в. Вязінка). 2003 г.





З жонкай Рымай Віктараўнай (Мінск). 1978 г.



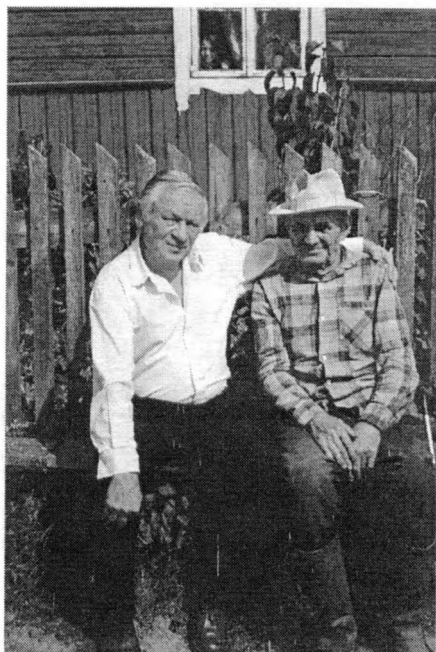
З сям'ёй у Крэве. 2004 г.



Сям'я У. Гілепа на радзіме Агінскага: (злева направа) дачка, унучка, жонка (в. Залессе). 1999 г.

У Міры разам з дачкой (справа). 2004 г.





З дзядулем Іванам Чарніковічам каля роднай хаты
(в. Острава, Капыльскі раён).
2002 г.

Са школьнымі сябрамі праз
40 год. У.А. Гілеп у першым
радзе — у цэнтры (Слуцк).
1995 г.



Раздзел другі КРАЯЗНАУЧА-ЖУРНАЛІСЦКІ НЕСПАКОЙ. СЛОВА — УЛАДЗІМІРУ ГІЛЕПУ

Жыццяпіс ад Ігната да Андрэя

Кожны раз, як толькі намагаешся «пакласці» на паперу гістарычную рэчаіснасць з таго, што адбывалася на тваім жыццёвым шляху, адчуваеш вялікую насцярожанасць, нават боязь памыліца, сказаць што-небудзь не так, як гэта на самой справе было. Такая асцярога, відаць, узнікае ў кожнага, хто прызвычаіўся адказваць за свае словы, якія пасля таго, як вымаўленыя, становяцца часткаю тваіх прынцыпаў, за якія ты сам і нясеш адказнасць па ўсім жыцці.

Жыццяпісы складаюцца, бадай, па адной схеме: «нарадзіўся, адвучыўся, адслужыў, нешта скончыў, адпрацаваў, адпачываю...» Людзям майго ўзросту можна дадаць яшчэ адзін складнік — «выжыў». Тыя, хто нарадзіўся ў Беларусі перад Другой сусветнай вайной, каб прайсці свой жыццёвы шлях, павінны былі выжыць у складаных

умовах фашысцкай акупацыі, калі трэба было карміцца самім, карміць і партызан, і немцаў.

Бедныя, бедныя нашыя матулі! Яны выратаўвалі не столькі сябе, колькі сваіх дзяцей. Як казалы мая мамачка Марыя Пракопаўна (дай, Божа, ёй яшчэ доўгіх гадоў жыцця!), калі вярнуўся з фронту бацька Аляксандр Васільевіч: «Шура, я іх, тваіх дзеткаў, выратавала». І большай узнагароды яму не магло быць за ўсе ягоныя пакуты на франтах вайны.

Гілеп. Прозвішча маё на слых заўсёды ўспрымаецца з памылкай. Як яго толькі не мянялі ў друку, у афіцыйных дакументах і асабістых лістах! Называлі і Гілебам, Гілетам, Гілеццам... А я не крыўдзіўся: называйце сабе хоць чортам паплатым, толькі пры сустрэчы ўспрымайце мяне чалавекам. Ды не самага дробнага тузіна.

Чаму не самага дробнага? Ну, як жа можа здрабнець чалавек, калі ягоны род нават па гістарычных паперах мае моцныя карані ўжо ў пачатку XVIII стагоддзя? А тыя паперкі, што ляжаць сабе ціха-мірна ў папках Дзяржаўнага гістарычнага архіва Беларусі, даюць падставу зазірнуць і глыбей — мо да вытокаў такога не зусім беларускага прозвішча на маёй роднай Капыльшчыне. Арэал распаўсюджвання яго абмяжоўваўся толькі адной вёсачкай Острава (для арыенціра — паміж Цімкавічамі і Семежавым). Зараз жа распаўсюдзіўся па ўсім былым СССР.

Адкуль яны ўзяліся — Гілепы, калі і чаму апынуліся ў Остраве? Вядома пакуль мала. Мой пра-пра-пра... дзед Ігнат жыў на астраўскай «бацькоўскай» зямлі ў першай палове XVIII стагоддзя і займаўся, як і яго продкі, тым, што араў, сеяў, касіў... Род быў праваслаўны, мо таму і бедны. Ды беднымі ў нашай вёсцы (па запісах у архіве) былі і іншыя: Галоцікі (з іх мая мама), Праташчыкі, Буракі, Чэрнікі, Пешкуры і г.д. Прозвішчы як прозвішчы. Нармальныя, беларускія. Былі яшчэ ў вёсцы Сокалы і Каршуны... І раптам на табе — Гілепы. Адкуль

жа яны, Гілепы, з'явіліся? Архівы, на жаль, адказу не далі, і пачаў я дапытваць гісторыкаў, знакамітых даследчыкаў беларускай даўніны, асабліва тых, хто вельмі канкрэтна займаўся вывучэннем Случчыны, Капыльшчыны.

Досыць нагаварыўся з імі (А.П. Грыцкевічам, А.І. Мальдзісам і інш.), але пытанне паходжання майго радаводу пакуль для мяне таямніца. Адны адсылаюць шукаць глыбінныя татарскія карэньчыкі, іншыя скіроўваюць мае пошукі ў сярэднявечную Чэхію, адкуль беглі бунтарнікі-гусіты на захад, а больш — на ўсход. Потым сам сябе пераканаў, што ў Празе я адчуваў сябе лепш, чым у татарскім Крыме, таму сэрцам я больш схіляюся да тэорыі паходжання свайго прозвішча з заходніх краёў. Няхай сабе нават да якога-небудзь малавядомага воіна-гусіта.

Адно прапісана дакладна ў архівах: у другой палове XVIII стагоддзя выразна род праваслаўны. Хоць і тут мяне браў сумніў... Душой аднолькава роўна адпачываю, калі бываю ў храмах розных канфесій. У касцёлах, напрыклад, адчуваю сябе спакойней, чым у цэрквах (у апошніх мяне хутчэй прыгнятае, чым дапамагае, залішне шыкоўнае ўбранне). Заўважыў, калі заходжу ў мячэць ці сінагогу, рука міжволі цягнеца перахрысціцца — відаць, не толькі з-за павагі да гэтага храма. Мо і быў у родзе той, хто верыў у Яхве альбо ў Магамета, таму і я такі «шматканфесійны» праваслаўны, якому аднолькава добра ва ўсіх храмах нашага адзінага Госпада Бога.

Хопіць пра мае даследаванні роду-племёні. Ёсць у нас з Рымай Віктараўнай і дзеці, і ўнукі, якія, упэўнены, працягнуць і наш род, і нашы пошукі самых тонкіх яго карэньчыкаў у глыбінях гісторыі. Цяпер жа, у сталым узросце, мару аб адным — каб мае нашчадкі, складаючы свой жыццёпіс, не пісалі з такім гонарам, як некалі пісаў я: «Паходжанне маё з беднага сялянскага роду». Каб быць болей «савецкім», Гонар, веру, да іх прыйдзе, калі яны напішуць, што іхні бацька і дзед быў «вядомы араты на ніве культуры». Тут якраз і час перайсці да са-

праўднага майго жыцця, якое ўсё без астатку было прысвечана нашай культуры, больш — народнай.

З былым гонарам, «па-савецку», скажу, што прайшоў шлях ад кінамеханіка да намесніка міністра і аддаў сваю даніну «трыумфальнага шэсця» па жыцці той уладзе, якая трымала мяне «на пльыву», падштурхоўвала да новых вярышнь маёй службовай кар’еры. Ды штосьці муляе, не дае са шчырасцю пагадзіцца з тым! Мо таму, што, працуючы ў клубе, у музеях і г.д., я трапіў у абставіны, калі патрэбна было прыкласці вялікія душыўныя і фізічныя намаганні для здзяйснення задуманага, нават не мною, а іншымі людзьмі. Ды ў складаных умовах абмежавання сродкамі і часам.

Так было ў гістарычным музеі: «кроў з носу, але экспазіцыя павінна быць адкрыта да 50-годдзя «Великого Октября» 7 лістапада 1967 года». Так было ў музеі Вялікай Айчыннай вайны — да 30-годдзя вызвалення Беларусі ад фашыстаў. Так было і з мемарыяльным комплексам «Хатынь», іншымі музейнымі комплексамі. І ўсё — да пэўнай даты, без адпачынку, бывала, і без сну... Усё аддасца спаўна, калі настане «светлая дата вялікага свята». Але ж, як заўсёды, прыходзіла свята, а аратаям зноў трэба было араць і араць. Не толькі да новых дат, але і ціліну.

...Неяк зазірнуў у даведнік Міністэрства культуры «Музеі Беларусі» і, не думаючы нават для чаго, стаў лічыць тыя музеі, якія пачалі існаваць дзякуючы, можа, і невялічкім, але і маім намаганням. Быў уражаны: больш за 20 гадоў «кіравання» музеямі (1974—1996) на карце Беларусі з’явілася каля 100 новых музейных назваў. Каб вы бачылі, з якім гонарам я сам на сябе паглядзеў у лустэрка!

Не, мілыя мае, не спяшайцеся ўпільнуць мяне за гэта! Я сам добра ведаю, што кіраваць — гэта не тое ж самае, што працаваць. Але калі кожны год у невялікай краіне адкрываюцца 3—4 новыя музеі, то воляй-няволяй «нос паўзе ўгору». Папраўдзе ж, калі сыходзіў з пасады першага намесніка міністра

«ў адстаўку», то і атрымаў ад новага міністра «па носе» за перакос у палітыцы культуры ў бок музейнай справы. Хоць і была падзяка за ініцыятыву стварэння мемарыяльнай сядзібы А. Міцкевіча ў Завоссі да 200-годдзя паэта. Але... Менавіта за гэта міністр атрымаў падзяку ад Прэзідэнта! Так што, не было б «перакосу», не было б і «падзякі».

Відаць, усё ж варта было араць музейную глебу, каб з яе вырасла ажно 100 новых музейных назваў, а сярод іх такія, як беларускі скансэн — музей этнаграфіі і побыту ў Строчыцах, музей кнігадруку ў Полацку, музей народнай творчасці ў Ветцы, музеі, прысвечаныя Манюшку, Агінскаму, Ваньковічу, Міцкевічу, Гарэцкім, Касцюшку і іншым вядомым і слаўным сынам Бацькаўшчыны. Нарэшце, у гэты час пачалі сваё плаванне ў музейным моры запаведнікі ў Полацку, Заслаўі, Нясвіжы...

Бывае, што жыццё скіроўваецца зусім не ў той бок. Нехта ўсемагутны возьме і штурхне цябе туды, куды ты нат у сне не прысніў бы. У 1974 годзе (мне 38 гадоў), скончыўшы поўную перабудову экспазіцыі музея Вялікай Айчыннай вайны, Міністэрства культуры вылучае маю кандыдатуру на пасаду дырэктара гістарычнага музея. Усе паперкі-прадстаўленні ідуць на ўзгадненне ў ЦК КПБ. Я задаволены, бо менавіта ў гэтым музеі займаўся сваёй любімай справай — археалогіяй і, нарэшце, адолею дысертцыю па даследаванні гістарычнага Заслаўя.

От каб так і адбылося: да пенсіі сваёй я адпрацаваў бы ў пашане, без вялікіх турбот. Галоўная турбота — не памыліцца і падабраць сабе добрага намесніка. А сам капай, шурфуй Заслаўе, апісвай, фантазіруй, працуй над дысертцыяй.

Дык жа не! «Пераасэнсавалі» мяне ў ЦК КПБ, не зацвердзілі рашэнне Мінкульту і на працягу аднаго дня аформілі на пасаду інструктара аддзела культуры ЦК КПБ. І амаль дзевяць гадоў на пасадах інструктара, затым загадчыка сектара я займаўся музейнай справай (і не толькі), разгортваючы адпа-

ведна рашэнням ЦК «музейную сетку краіны». У музейнай справе я знайшоў не тое што падтрымку, а ініцыятыву сяброў-інструктараў, загадчыкаў сектараў Н.С. Карпенкі, С.І. Законнікава, А.І. Бутэвіча, Ю.І. Лабуна, А.П. Кудраўца, А.А. Жука, І.С. Пашкевіча, У.В. Гніламёдава, З.К. Прыгодзіча. Ды і загадчыкі аддзелаў С.В. Марцалеў, А.Л. Петрашкевіч, І.І. Антановіч, з якім мне давялося папрацаваць, намеснік загадчыка Е.Б. Парватаў — усе яны да такой нібыта абсалютна беспартыйнай справы, як музейная, ставіліся з вялікаю прыязнасцю, лічылі адной з галоўных спраў аддзела ЦК. Моцную падтрымку мы адчувалі і ў сакратарыяце ЦК ад Аляксандра Трыфанавіча Кузьміна, самога Пятра Міронавіча Машэрава.

Дзякуючы ўсім ім, у той час, з 1975 па 1985 год, удалося зрабіць прарыў у манументальным мастацтве. У розных кутках краіны з'явіліся помнікі Ф. Скарыне, С. Буднаму, В. Дуніну-Марцінкевічу, Ф. Багушэвічу, М. Багдановічу, Я. Купалу і Я. Коласу (у Мінску). Пачалі будавацца і адкрывацца новыя ўстановы культуры: музей народнай архітэктуры ў Строчыцах (месца для яго выбіраў П.М. Машэраў), музей народнай творчасці ў Ветцы на аснове асабістай калекцыі Ф.Р. Шклярава, музей Беларускага Палесся. Пашырылася геаграфія ўплыву сталічных музеяў за кошт стварэння іх філіялаў у невялікіх гарадах: Бялыніцкага-Бірулі ў Бялынічах, у Спаса-Праабражэнскай царкве ў Заслаўі, у Обалі, Бягомлі, у вёсках Гурыны, Волма, Моталь. А затым пайшлі і новыя музеі такіх гістарычных асобаў, як Ваньковіч, Багушэвіч, Манюшка, Броўка.

Калі наступнікі ўпікалі нас за тое, што настваралі многа філіялаў (зараз гэта амаль усе самастойныя музеі), яны не ведалі аднаго: для стварэння філіяла не трэба было дабівацца дазволу ЦК КПСС. Можаче зараз уявіць сабе, наколькі спрашчалася працэдура пашырэння музейнай сеткі, асабліва за кошт ушанавання сваіх нацыянальных постацяў.

15 гадоў працы ў Міністэрстве культуры, бадай, самыя цяжкія і няўдзячныя. Не хацеў, а схлусіў! А павага? Павага да

першага намесніка міністра з боку падначаленых, інстытутаў культуры, абласцей? Павага, можа, і была, але шчыра кажучы, за той процьмай праблем, якія практычна былі невырашальныя з-за мізэрнага фінансавання, што заўсёды даставалася культуры з бюджэту (а іншых крыніц не было), ты — намеснік міністра — больш адчуваў непавагу «зверху», чым павагу «знізу». А пры тым, што ты па размеркаванні абавязкаў апяку-ешся не толькі клубнай, музейнай, бібліятэчнай справай, а яшчэ (як першы намеснік) адказваеш за эканоміку галіны, будаўніцтва, рэстаўрацыю і капітальны рамонт і іншае, як ГА, транспарт, замежныя сувязі і г.д., то не ведаеш, з якога боку табе дастанецца. І стукалі! Праўда, не балюча. Усё-ткі за спінамі такіх міністраў, як Ю.М. Міхневіч, Я.К. Вайтовіч, А.І. Бутэвіч, працаваць можна было. Праўда, калі першы з іх мог і зрабіць табе падставу, то іншыя два лічылі твае памылкі сваімі і абаранялі, як маглі. Відаць, паважалі. Апошні, мой сябра, удружыў мне яшчэ адну пасаду і зноў... «на грамадскіх пачатках». Ініцыятываю двух знакамітасцяў Міколы Яроманкі і Кірылы Лаўрова ў 1995 годзе быў я абраны першым у гісторыі СНД старшынёй Савета па культурным супрацоўніцтве краін СНД.

Калі ўзначальваў Савет (1995—1997), М.С. Швыдкой — намеснік міністра культуры Расіі — уваходзіў у яго склад. Запомнілася паднятая яго рука з заціснутым паміж пальцамі алоўкам, якая па кожным пытанні галасавала за «особое мнение». Нават па такім безальтэрнатыўным, як складнік краін СНД на рамонт Брэсцкай крэпасці. Мне гэта ў той час нагадвала «особое мнение» аднаго з суддзяў Канстытуцыйнага Суда Рэспублікі Беларусь, якое заўжды ішло ў «разрэз» з думкаю іншых суддзяў. Павінен сказаць, што Беларусь тады не адчувала сябе рыбкаю-«сяляўкаю» перад бялугаю-Расіяй.

Між іншым, ініцыяванае нашым Саветам пытанне дапамогі краін СНД Брэсцкай крэпасці-герою па рэстаўрацыі яе асноўных мемарыяльных элементаў я дакладваў у кастрычніку 1995 года ў Крамлі на Савеце кіраўнікоў дзяржаў, і яно было

прынята дзякуючы ў першую чаргу настойлівым патрабаванням двух прэзідэнтаў — Ельцына і Лукашэнкі. Няхай не ў поўнай меры, але дапамога паступіла, і асноўныя рэстаўрацыйныя работы былі выкананы на працягу наступных 10 гадоў. Аб гэтым патурбаваліся кіраўнікі ўрадаў краін СНД, якія амаль усе (за выключэннем туркмена і ўзбека) падпісалі сваё рашэнне 12 красавіка 1996 года на падставе той ініцыятывы, якая нарадзілася ў Мінску...*

У 1987 годзе быў створаны і Беларускі фонд культуры як аддзяленне Савецкага фонду культуры. Яго ўзначаліў І.Г. Чыгрынаў, выдатны пісьменнік і шчыры чалавек. Я, будучы намеснікам міністра культуры, увайшоў у склад Праўлення і Прэзідыума гэтай адной з першых арганізацый — прадвеснікаў перабудовы. І вось ужо болей за 20 гадоў мой лёс, як кажуць, на грамадскіх пачатках, звязаны з гэтай недзяржаўнай, неформальнай, некамерцыйнай арганізацыяй. Яна (пад ужо звыклым скарачэннем БФК) стала ініцыятарам і заснавальнікам такіх грамадскіх арганізацый, як краязнаўчае таварыства, таварыства беларускай мовы, будучых аб'яднанняў народных майстроў, фалькларыстаў і іншых. За гэта заслужваюць падзякі і ўганаравання ўсе тыя, хто працаваў у фондзе разам з І.Г. Чыгрынавым: В. Скварцоў, А. Багданава, Л. Валясеў, А. Тоўсіцкі і многія іншыя.

Мне давалося працягнуць іх справу, пачынаючы з 1996 года — года вялікіх страт у дзейнасці такіх грамадскіх арганізацый, як БФК, кінутых новаю ўладаю Рэспублікі Беларусь на выжыванне і самастойнае плаванне.

Выжыць нам удалося, з'явіліся новыя праграмы. Не згубілі мы такія значныя для краіны, як «Вяртанне» (пошукі страчаных каштоўнасцяў), з дапамогаю сяброў фонду А. Мальдзіса, А. Грыцкевіча, У. Адамушкі, А. Вірчака ды многіх іншых

* Тэкст гэтага унікальнага рашэння глядзіце ў канцы артыкула (Дадатак).

пачалі новую праграму «Славутыя імёны Бацькаўшчыны», заняліся выдавецкай дзейнасцю, якая пасля выпуску шэрагу кніг прывяла да стварэння ў 2003 годзе «Краязнаўчай газеты». Газета выпускаецца сіламі тых, хто працуе ў фондзе, ды пры актыўным удзеле краязнаўцаў краіны, рэдкалегіі.

Канец мінулага года быў для мяне пазначаны тым, што сябры фонду пакінулі мяне сваім старшынёй яшчэ на адзін тэрмін. За гэта, відаць, трэба ім па звычцы падзякаваць, аднак часам хочацца ўжо і іншага, больш спакойнага жыцця. Шчыра дзякую ўсім, але ў першую чаргу тым, з кім працую — Леаніду Бароўскаму, Генрыху Далідовічу, Людміле Голубевай, Уладзіміру Пучынскаму, Аліне Федарэнка, Леаніду Ахрамовічу, Алене Гуд ды маладому Сяргею Трафілаву.

Дзякую жонцы маёй, залаценькай Рыме Віктараўне, за яе цярылівасць да майго такога турботнага для сям’і жыцця, за яе дапамогу ва ўсіх хатніх, жыццёвых і нават службовых справах: жанчына яна, хоць і не «гламурная», затое моцная духам і вернасцю сям’і, мужу, дзецям, унукам.

Спадзяюся, што сын Андрэй, дачушка Наталія, унучкі Каця і Лена прадоўжаць ўсё лепшае, што ёсць ў нашым родзе!

Люты 2008 г.

У 1987 годзе пачаў будаваць Палац Беларусі — яго дабудавалі.

У 1990-м пачаў прыбудову да Мастацкага музея — яе дабудавалі.

У 1992-м пачаў праектаваць будынак Нацыянальнай бібліятэкі — яго пабудавалі.

У 1993-м пачаў працы ў Нясвіжы — дабудоўваюць.

... Што б яшчэ паспець пачаць, каб хто-небудзь дабудаваў?

РЕШЕНИЕ

о проведении капитального ремонта и реставрации
мемориального комплекса
«Брестская крепость-герой»

Совет глав правительств Содружества Независимых Государств, основываясь на Решении Совета глав государств Содружества Независимых Государств от 21 октября 1994 года «О Межгосударственной программе мероприятий по увековечению памяти граждан, погибших при защите Родины, и жертв Великой Отечественной войны 1941—1945 годов»,

решил:

1. Признать целесообразным произвести капитальный ремонт и реставрацию мемориального комплекса «Брестская крепость-герой». Указанные работы осуществить за счет долевого участия государств-участников настоящего Решения.

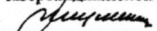
2. Предложить Правительству Республики Беларусь с участием Совета по культурному сотрудничеству государств-участников Содружества Независимых Государств и Межгосударственного координационного центра по увековечению памяти защитников Отечества в месячный срок подготовить и представить в Межгосударственный экономический Комитет Экономического союза проект Сметы расходов на проведение капитального ремонта и реставрацию мемориального комплекса «Брестская крепость-герой».

3. Поручить Межгосударственному экономическому Комитету Экономического союза подготовить,

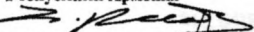
предложения по определению суммы долевых взносов государств-участников Содружества на финансирование капитального ремонта и реставрацию мемориального комплекса «Брестская крепость-герой» и внести в установленном порядке на рассмотрение очередного заседания Совета глав правительств Содружества Независимых Государств.

Совершено в городе Москве 12 апреля 1996 года в одном подлинном экземпляре на русском языке. Подлинный экземпляр хранится в Исполнительном Секретариате Содружества Независимых Государств, который направит каждому государству, подписавшему настоящее Решение, его заверенную копию.

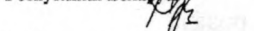
За Правительство
Азербайджанской Республики



За Правительство
Республики Армения



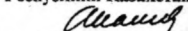
За Правительство
Республики Беларусь



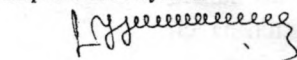
За Правительство Грузии



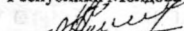
За Правительство
Республики Казахстан



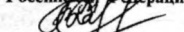
За Правительство
Кыргызской Республики



За Правительство
Республики Молдова



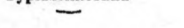
За Правительство
Российской Федерации



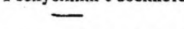
За Правительство
Республики Таджикистан



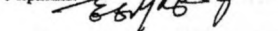
За Правительство
Туркменистана



За Правительство
Республики Узбекистан



За Правительство
Украины



Москва - 12.04.96

Цехава

Як для каго, а для мяне гучыць слоўка гэтае як музыка — музыка майго маленства, дзяцінства на Капль-шчыне.

Калі хацелі малыя пакупацца, беглі ў Цехаву, пазбіраць парэчак — у Цехаву, палавіць рыбы — у Цехаву, нават наламаць бэзу — і то ў Цехаву.

А яшчэ нямала было аповедаў старэйшых — дзядоў, бацькоў — пра небяспечныя падзеі, якія адбываліся ў гэтым месцы, калі памежжа рэзала Цехаву надвое, дзяліла яе паміж Польшчай і Беларуссю. Расказняў аб падзеях, якія адбываліся там, у Цехаве, перад Другой сусветнай вайной, было многа. То кантрабандыстаў там лавілі, то «сваіх ненадзейных» вывозілі далей ад мяжы. Ды ж калі і вывозілі, то не бліжэй за... Казахстан.

Цехава была мяжой і месцам... сустрэчы родных, сваякоў, якіх яна, мяжа, і падзяліла на беларусаў і палякаў. Людзі сыходзіліся на палетках, якія спаконвеку апрацоўвалі аднолькавымі прыладамі працы, тэхнічнымі

прыёмамі, у адны і тыя ж дні для сяўбы, жніва. Збіраліся кожны на сваім баку і чакалі, калі памежнікам надакучыць пазіраць на іх схіленыя да зямлі спіны, і яны пойдучь патруляваць іншыя свае ўчасткі.

Вось тут і пачыналася... Трэба было за той час, пакуль няма вартавых, даць «поўную інфармацыю» пра падзеі, якія адбыліся ў вёсцы за апошні тыдзень: хто нарадзіўся ў сваякоў, хто памёр, хто ажаніўся («Учора ў «нас» было чуваць, што ў «вас» музыка грала — відаць, выселле было, чыё?»).

Усю гэтую «інфармацыю» (а канечне, і жыццёвыя звесткі) перадавалі (крычалі) на «іхні» бок вельмі хутка і моцна. Пры любым надвор'і яе павінны былі «ў іх» пачуць на адлегласці, якая складала больш 50 метраў нейтральнай (ні беларускай, ні польскай) паласы.

Пакарання за гэткае парушэнне мяжы вялікага не было. Калі памежнік на кані дагоніць, то, як казалі сяляне, «дасць гумы» — перацягне бізуном па спіне адзін ці два разы.

Горш было, калі на мяжу мае аднавяскоўцы збіраліся з іншаю мэтай. Усім вядома, што селянін заўсёды перад тым, як выконваць калгаснае заданне, імкнуўся апрацаваць свае палеткі: пасеяць, пасадзіць, скасіць, зжаць, выкапаць сваё. А потым ужо ісці працаваць у калгасе. Сацыялістычная перабудова на вёсцы і яе падмурак — калгасы — прымушала селяніна-калгасніка перш-наперш выконваць грамадскую работу, а потым працаваць на сябе, што, безумоўна, было не натуральна і не магло быць успрынята маімі аднавяскоўцамі: ва ўсім свеце сваё заўсёды тваё, каб ты быў асновай агульнага.

Слоўка «гналі» на работу як прыліпла ў тыя гады, так засталося, па-мойму, аж да 1960-х гадоў: прыйшоў брыгадзір і «пагнаў» на работу — фальклор ды не толькі. Але ж «пагнаць» селяніна са свайго акрайка зямлі вельмі цяжка. Ён яе любіць, шануе, як след апрацоўвае, таму, бывае, як бык, упіраецца, не хоча, брыдкімі словамі брыгадзіра абзывае і... нарэшце ўжывае апошні аргумент: «Не гані, бо пайду на мяжу, крычаць буду».

Гэта азначала інфармаваць «той бок» пра тое, як кепска жы-
вецца «пры Саветах». Безумоўна, такую «палітыку» брыгадзёр
павінен быў абсягаць адразу, што ён і рабіў словамі: «... ідзі,
ідзі, калі гумы ад памежнікаў захацеў». Пасля такой, назвычай
лёгкай пагрозы, спрэчка-сварка спынялася, бо ні брыгадзіру,
ні бунтаўшчыку не хацелася, каб «антысавецкія настроі» вы-
ходзілі за межы сваёй вёскі. І селянін пакідаў «сваё» і пад пры-
мусам ішоў да калектыўнага.

Але Цехава была не толькі такою, якою я яе запомніў з
дзіцячых сваіх гадоў. Стаўшы ўжо дарослым, я нямала пра яе
даведаўся, калі пачаў цікавіцца гісторыяй сваіх родных мясцін.
Урочышча Цехава знаходзіцца на аднолькавай адлегласці ад
трох вёсак Капыльскага раёна (былога Слуцкага павета): На-
васёлкі, Піліпавічы, Вострава — у цэнтры вось такога трохкут-
ніка. Усе тры вёскі старыя, бо іх назвы я знайшоў на картах
сярэдзіны XVIII стагоддзя. Але што самае цікавае? На гэтых
жа картах я знайшоў і «кропку» пад назвай Цехава. А карта,
між іншым... выдадзена ў Парыжы. Вось як! У Парыжы ведалі
пра маю Цехаву, а ні на адной, нават ваеннай карце савецкага
часу яна не пазначана.

Што здарылася з Цехавою? Калі да яе знікла зацікаўленасць
людзей?

Пачаў шукаць крыніцы, вывучаць гісторыю сваёй вёскі Во-
страда, з ёю і свой радавод, распытваў старых аднавяскоўцаў,
сваю маму, якой ужо 87 гадоў, і яна шмат ведае з расказаў сваіх
бацькоў — маіх прадзедаў.

І перш-наперш распытваў пра Цехаву, адкуль з'явілася і
што гэта за назва? Дзякуючы намаганням супрацоўнікаў На-
цыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь, знайшліся дакументы,
якія сведчылі, што вёскі, якія знаходзіліся паблізу ад Цехавы, у
тым ліку і маё Вострава, з'яўляліся маёмасцю вядомых на
Случчыне і Капыльшчыне памешчыкаў Вайніловічаў і былі
прыпісаныя да іх сядзібы-фальварка Цэхова (Цехава). Гэта —
перад самай адменаю прыгоннага права ў 1861 годзе. А вало-

даў тады Ксаверы Вайніловіч у маёй вёсцы ўсяго 18 дварамі — столькі было ў Востраве, у якіх жыло 80 душ мужчынскага роду.

У самой Цехаве стаяў каменны (мураваны) дом (палацык) для паноў і найперш для «эканом» — нейкага сваяка пана Вайніловіча, які і вёў усе справы «эканоміі» — гаспадаркі. Дом быў з двух паверхаў: на нізе жыла прыслуга, наверху — гаспадары.

Памяць маёй мамы з аповедаў бабулі — Лізаветы Раманаўны Стасевіч — захавала ўспамін пра час з 1910 па 1917 год, пра Цехаву і яе жыхароў, калі бабуля маладою і незамужняю вымушана была працаваць наймічкай («каб зарабіць на пасаж»), прыбіральшчыцаю ў двух пань — сяспёр самога эканом.

Успаміны бабулі захавалі і горыч ад той працы, якая была не такая і цяжкая, але патрабавала падпарадкавання і ўніжэння — відаць, вельмі ганарыстым і празмерна патрабавальным гаспадыням. Адна з іх па жыцці была інвалідам і вызначалася асабліва жорсткім характарам. Гэта (ці звычкі, якія засталіся ў некаторай часткі былых памешчыкаў), прыводзіла да выпадкаў адкрытых здзекаў над ужо вольнымі сялянамі.

Аднак час, які прайшоў пасля адмены прыгоннага права (лічыце, 50 гадоў. Мінула жыццё аднаго пакалення беларусаў), таксама наклаў свой адбітак на іх свядомасць як людзей вольных. Між іншым, і само сямейнае выхаванне беларусаў як да, так і пасля адмены прыгоннага права будавалася на адчуванні сваёй годнасці, як чалавека і грамадзяніна. Таго «чорнага» прыгоннага права, якое панавала ў Расіі, на Беларусі нават за часы ўваходжання ў склад Расійскай імперыі, не было.

Відаць, гэты «ганарлівы» беларус невыпадкова і бунтаваў у 1830—1831, 1863—1864 гады, адчуваючы нязвыклы яму прыціск. Відаць, таму і бабулька мая, Лізавета, не захацела пад прымусам працаваць на паноў. Збегла яна, не атрымаўшы заробку, да каваля, кузня якога стаяла тут жа ў Цехаве. Праца ж у каваля была больш цяжкай. Але, як бабуля казалася, «воль-

най». Штодзень трэба было мыць кавалёўскае адзенне і сушыць у цёплай кузні. Але ж уявіце сабе, што гэтае грубае, цяжкое і бруднае адзенне 14-гадовая Лізавета павінна была менавіта штодзень вымыць у «лузе» (мыла і попел), выпаласкаць у ледзяной вадзе сажалкі Цехава.

Што да самога маёнтка Цехава, то ён праіснаваў да таго часу, пакуль там жылі гаспадары. З'ехалі ж яны на «той» бок мяжы ў 1921 годзе, калі нас яна падзяліла на беларусаў і палякаў, на тых, хто жыў «на гэтым баку», і тых, хто жыў «на тым баку».

Хутка зніклі ўсе панскія пабудовы, іх разабралі па цагліны на печы і на іншае. Высеклі вялікі яблыневы сад... на дровы. Зарасла сажалка. І толькі кожную весну буйнымі гронкамі бэзу можна было вызначыць месца былога маёнтка Цехава. Ды яшчэ мы, дзеці, ужо пасля Другой сусветнай вайны ласаваліся там чырвонай ды чорнай парэчкай.

Цехава засталася толькі на французскай карце XVIII стагоддзя...

2004 г.

У кожнага з нас свой лёс. І ў мяне, і ў цябе ён непаўторны, як і непаўторны ў мільёнаў людзей. І тым лёс кожнага з нас унікальны. Якраз гэтаю сваёю непаўторнасцю.

Разам з тым нас аб'ядноўвае тое, што мы нарадзіліся ў адной краіне, якая аб'яднала нас усіх многімі вякамі ў адзіны народ-племя. Тысячагоддзі чалавечая варожасць іншых плямёнаў старалася змяніць наш лёс, павярнуць яго рух у іншы бок. Нас вывозілі ў палон мільёнамі, нас знішчалі тут, на сваёй зямлі мільёнамі, на працягу стагоддзяў нас прымушалі забыць сваю мову, сваю традыцыйную культуру — змяніць наш лёс. Не выйшла! Зноў нараджаліся дзеці, яны выходзілі ў цяпле бацькоўскіх хат, з малаком маці яны ўсмоктвалі веды сваіх продкаў, тыя веды, якія і іх продкам перадала наша матухна-зямля.

Культура зямлі, свайго дому, свайго роду былі заўсёды ў нас культавымі паняццямі, такімі яны застаюцца і зараз. Твой дом і зямля, на якой ён стаіць, —

гэта і ёсць тая сіла, якая прымушае цябе ўвесь час вяртацца на гэтае месца, кажучы — «пайшоў дадому, дахаты». Дзе б ні быў зараз твой дом, ты ўспамінаеш перш-наперш той, у якім ты нарадзіўся.

Ці памятаеш ты, сябра, свой дом, сваю хату, дзе ты нарадзіўся? Што ў памяці тваёй засталася ад дзіцячых гадоў, ад тых мясцінаў, краявідаў, дарог і дарожак, па якіх ты бегаў? Знайдзі ж час, вярніся дадому, туды, дзе ты першы раз пераступіўшы парог, выйшаў у свет.

Я дзякую Богу, што ён захаваў маю хату ў невяліччай вёсачцы Вострава, што на Капыльшчыне. Хату, у якой я нарадзіўся.

У маёй хаце зараз жывуць чужыя людзі. Хоць гэта не зусім так, бо няма для мяне ў маёй вёсцы чужых. Яны з аднаго са мною роду-племёні, аднымі казкамі-ласачкамі выпеставаны ў дзяцінстве, на адных традыцыях выхаваны, аднымі ж цяжкасцямі гадоў-ліхалеццяў загартаваны.

Не, не чужыя яны! Яшчэ ў пачатку XIX стагоддзя ў дакументах-перапісах жыхароў вёскі ўпамінаюцца прозвішчы сённяшніх астраўцоў: Коршуны, Сокалы, Бірукі, Галоцкі, Пешкуры і побач з імі Васілеўскія, Аляшкевічы, Бойкі. За мінулыя 200 гадоў яны не змяніліся. Не змянілі іх адмена прыгоннага права, рэвалюцыі і войны. Нават тыя, хто з'ехаў на заробкі ў Амерыку (а з'ехала туды пасля рэвалюцыі вельмі шмат астраўцоў), вярнуліся назад са сваімі прозвішчамі, са сваімі беднасцю і горам. Праўда, да многіх з іх прыліпла мянушка — «амерыканец». З гэтаю мянушкаю яны пражылі ўсё жыццё ды і перадалі яе сваім дзецям і ўнукам. Добра, што было куды вяртацца, былі ў іх свае хаты, якія чакалі «амерыканцаў», як думалі, з вялікім заробкам. На жаль, заробку ніхто з тых, хто паехаў, не атрымаў. Вярнуліся не ўсе, некаторыя загінулі ў Амерыцы, а тыя, хто прыехаў, як кажуць людзі, былі распранутыя і разутыя, галодныя. Усе імкнуліся дадому, да сваёй роднай хаты. Бо менавіта яна — родная хата — і была тым паратункам для шукальнікаў шчасця.

Кожны год я еду да сваёй хаты, каб пакланіцца ёй, пасядзець на лаўцы, якая стаіць на вуліцы, каля гародчыка, раска-заць суседзям — Галоцкім, — як я живу, распытаць пра іхняе жыццё, падзякаваць ім за тое, што яны ў нашым куточку зямлі захоўваюць памяць, захоўваюць маю хату.

2004 г.

Год таму прыгожым месяцам красавіком, мы, кразнаўцы, адзначылі Міжнародны дзень аховы помнікаў выпускам першага нумара «Кразнаўчай газеты». На даволі шматлікім інфармацыйным полі Беларусі з'явілася новае выданне, вельмі спадаobaе на ўсе іншыя. Нават тым, што яно разглядае тэму патрыятычнага выхавання моладзі праз вывучэнне глыбінных каранёў нацыі. Будзем спадзявацца, што ў нябыт пайшоў той час, калі краіна выходзіла патрыётаў толькі на гісторыі, якая пачалася з 1917 года, і самым вялікім подзвігам нашага народа быў подзвіг у Вялікай Айчыннай вайне.

Зусім не змяшчаючы велізарнага гераізму і ахвярнасці воінаў, партызан, усяго насельніцтва Беларусі ў той жудаснай вайне, трэба сказаць і пра тое, што аднабаковасць нацыянальнага выхавання на адным прыкладзе (прыкладзе той вайны) магла прывесці і прывяла да ідэалагічнага перакосу ў свядомасці не аднаго пакалення беларусаў, якія сталі ўяўляць сябе ўсё «ро-

дам з 1917 года». Падручнікі «Гісторыя ВКП(б)», «Гісторыя КПСС» замянілі нам гісторыю чалавецтва, гісторыю нашага народа, нашага агульнага і кожнага сваяго роду-племіні. Мы быццам бы і называліся беларусамі, але паступова пачалі пераўтварацца ў народ без роду і племіні.

Звышзадачу нашай «КГ» я, напрыклад, бачу ў спробе аднавіць у памяці людзей пакуль далёка схаванае пачуццё вялікага гонару за Беларусь, яе гісторыю і культуру, яе старажытныя вытокі, за яе герояў і пакутнікаў: і тых, пра каго ўжо ідзе гаворка, і тых, пра каго яшчэ не даведаліся людзі. Мне здаецца, што менавіта сінгэз мудрасці мінуўшчыны з назапашанымі ведамі дня сённяшняга павінен прывесці да ёмістага ўяўлення аб Беларусі, як краіне з непаўторнай фізічнай і духоўнай аўрай, якую беларус павінен уяўляць сабе як «Матухну Беларусь». Успомніце, колькі геаграфічных назваў на Беларусі пачынаюцца з гэтага слова-сімвала — «вялікі»: адных урочышчаў — Вялікі лес, Вялікі Камень, Вялікі дол і, нарэшце — «Вялікдзень»! Асэнсаванне слова «вялікі» можна не толькі як кальку слова «большой».

«Вялікая» — гэта «велічная»,

«вялікая» — гэта «багатая»,

«вялікая» — гэта «святая» і г.д.

Для нас Беларусь — і велічная, і багатая, і святая. Калі Украіна — гэта «ненька», то Беларусь — «наша матухна»! Пры гэтым я маю на ўвазе Беларусь не як дзяржаву (бо дзяржава была і застаецца інструментам прыгнёту), я ж кажу пра краіну — краіну напоўненую зместам і сэнсам, якая стваралася сотнямі пакаленняў людзей (нашых продкаў), народамі, якія яе насялялі.

Атаясамліванне палітычнымі дзеячамі паняццяў дзяржавы і народа прыводзіць да памылкі і, урэшце, да маральнай катастрофы ўсіх тых, хто свядома ці несвядома эксплуатае тэрмін «дзяржава — ёсць крыніца насілля, а народ яго аб'ект». На маю ж думку, атаясамліваць можна толькі два паняцці — край

і народ, народ у якого захавалася гістарычная памяць. Захаванню гэтай памяці, аднаўленню страчанага мы і павінны прысвяціць старонкі нашай газеты. Гэта і ёсць наша нацыянальная ідэалогія на сучасным этапе развіцця краіны і яе народаў.

2004 г.

Маё слова, прысвечанае гадавіне з нагоды выхаду першага нумара «Краязнаўчай газеты», нават не пра яе — газету. Бо тое, што яна здолела зрабіць за гэты год, то гэта азначыць сваю прысутнасць на бязмежным полі друку ў нашай краіне, ды паспрабаваць на гэтым полі знайсці сваю невялічкую дзялянку — дзялянку краязнаўчую. На маю думку, мы яе знайшлі дзякуючы ў першую чаргу вялікай колькасці краязнаўцаў, як тых, хто займаецца гэтай галіною гісторыі на прафесійнай аснове, так і вялікай арміі аматараў краязнаўства — студэнтаў, вучняў.

Вось гэтым людзям, улюбёным у гісторыю роднай Беларусі, адданым ёй сэрцам і душою, хацеў бы я сказаць словы ўдзячнасці ў адметны дзень краязнаўства — дзень гадавіны з дня выхаду ў свет першага нумара «КГ».

Сярод іх многа і такіх, хто мае вялікі краязнаўчы «стаж», але на нашу радасць большасць складаюць зусім маладыя аматары нашай даўніны — студэнты, вучні, для многіх з іх выс-

тушленне на старонках «КГ» — гэта першая публікацыя. Я віншую іх з добрым пачаткам і дзякую за падтрымку газеты, а разам з тым і ўсяго краязнаўчага руху.

Хачу адзначыць плённую працу рэдакцыйнай калегіі газеты, асабліва за крытычныя заўвагі і парады, якія мы атрымалі ад нашых сяброў — Аляся Карлюкевіча, Віктара Хурсіка, Вітала Скалабана, Анатоля Бутэвіча, ад аднаго са старэйшых краязнаўцаў, народнага паэта Беларусі Ніла Сымонавіча Гілевіча.

Хацеў бы падкрэсліць і тое, што газета прыйшлася даспадобы, яна становіцца добрым дапаможнікам у практычнай дзейнасці многіх бібліятэк, музеяў, школ краіны. Установы культуры, адукацыі Стаўбцоўскага, Навагрудскага, Бялыніцкага і іншых раёнаў сталі рэгулярнымі падпісчыкамі, а галоўнае, сааўтарамі стварэння і паступовага развіцця газеты. Як прыклад такога сааўтарства можна прывесці шэраг матэрыялаў, якія паступаюць да нас з Магілёўскага абласнога краязнаўчага музея, дзе сапраўды працуюць добрыя спецыялісты сваёй справы, зацікаўленыя ў тым, каб іх даследаванні сталі вядомымі ў краіне і за яе межамі. Я не памыліўся — менавіта за межамі, бо пра нашу газету ўжо ведаюць не толькі на Беларусі.

З пачатку 2004 года газета стала заснавальнікам і інфармацыйным спонсарам IV этапу Усебеларускай турысцка-краязнаўчай экспедыцыі навучэнцаў «Наш край», якая, пачынаючы з 1992 года, праводзіцца Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь. Гэтая наша работа цесна каардынуецца з Рэспубліканскім цэнтрам турызму і краязнаўства навучэнскай моладзі (дырэктар Мітраховіч С. С.), з абласнымі структурамі цэнтра.

Уся дакументацыя экспедыцыі, уключаючы вынікі асноўных яе этапаў, метадычныя распрацоўкі Цэнтра знаходзяцца сваё адлюстраванне і будуць друкавацца далей на старонках газеты. Таму хацеў бы параіць школам, настаўнікам і кіраўнікам краязнаўчых гурткоў у школах знайсці магчымасці для

падпіскі на газету, бо многія з яе нумароў за мінулы год ужо маглі б стаць дзейснымі дапаможнікамі ў іх рабоце па патрыятычным выхаванні моладзі.

Не маючы фінансавай магчымасці шырока рэкламаваць наша выданне, мы звяртаемся да ўсіх падпісчыкаў «КГ» быць дапамагатымі ў справе інфармавання пра дзейнасць газеты сваіх сяброў і знаёмых, ва ўстановах, дзе яны вучацца і працуюць. Газета чакае вашых матэрыялаў, інфармацый, кразнаўчых даследаванняў, усяго таго, што дапаможа дасягненню галоўнай мэты, якая стаіць перад кразнаўцамі краіны ў 2004 годзе, — стварэнню грамадскага аб'яднання «Беларускае кразнаўчае таварыства». Усіх, хто гатовы далучыцца да гэтай стваральнай працы, просім звяртацца ў газету.

Ушануем сваё...

Добра, што да тэмы ўшанавання памяці аб сваіх вёсках звяртаюцца (услед за «Краязнаўчай газетай») і іншыя друкаваныя і электронныя СМІ. Ужо адбыліся перадачы па радыё, цікавы артыкул папярчцеля Духоўна-адукацыйнага цэнтра Беларускай Праваслаўнай царквы Аляксандра Ахрыменкі з'явіўся ў газеце «Звязда» (№ 106 ад 18 мая 2006 г.). Ён прысвечаны невялікай барысаўскай вёсачцы Дубовікі, яе заснавальнікам і насельнікам.

Чытачы ж «Краязнаўчай газеты» ўсё часцей звяртаюцца да тэмы захавання памяці аб зніклых вёсках і лёсе іхніх жыхароў. Практычна кожны нумар «КГ» друкуе матэрыялы, якія ў той ці іншай ступені набліжаюць нас да высновы: тэма, узнятая «КГ», актуальная, важная для захавання нашай гістарычнай спадчыны, тэма, якая патрабуе ўвагі дзяржаўных устаноў і арганізацый.

На мой погляд, з першага этапу пошуку такіх мясцін павінны былі б убачыць свой інтарэс раённыя музеі —

менавіта тыя культурныя ўстановы, якім па сваім статусе належыць збіраць дакументальныя звесткі аб нашым мінулым. Не менш важна, каб да гэтага даследавання з разуменнем падыйшлі і сельскія бібліятэкі, асабліва тыя, якія займаюцца краязнаўствам і прымаюць удзел у конкурсе Міністэрства культуры і Беларускага фонду культуры «Бібліятэка — асяродак нацыянальнай культуры». Хочацца верыць, што работнікі культуры (музейныя, бібліятэчныя) зацікавяць гэтай сваёй, у поўным сэнсе, даследчыцкай працай кіраўнікоў мясцовай улады (сельскіх і раённых Саветаў). Мясцовыя архівы павінны яшчэ захоўваць шмат інфармацыі аб гісторыі населеных пунктаў. Безумоўна, гісторыя зніклых вёсак зацікавіць і краязнаўцаў школ, іхнія краязнаўчыя музеі. Школьная турыстычна-краязнаўчая праграма «Наш край» магла б скіравацца на пошук такіх месцаў, дзе існавалі раней вёскі і вёсачкі, маёнткі былых жыхароў сельсавета-раёна, а заадно атрады школьнікаў-краязнаўцаў здолелі б зрабіць першыя крокі па мемарыялізацыі гэтых месцаў: прыбраць іх, высекчы кустоўе, сабраць з поля каменьчыкі ў невялікую піраміду на месцы існавання вёскі, зрабіць (хаця б з таго ж дрэва) свосааблівы мемарыяльны знак з самаробнай шылдачкай. Усё гэта можа быць на карысць будучай вялікай рабоце па ўшанаванні гісторыі вёсак, іх спрадвечных назваў.

Такая, смела кажу, патрыятычная справа абавязкова павінна натхніць кіраўнікоў мясцовых уладаў, гаспадарак, і нехта з іх абавязкова далучыцца да гэтай патрыятычнай акцыі.

2007 г.

Показка пра вясковы сыр

Адна быль

Аўгара натхніла напісаць гэты твор знаёмства з абразком Андрэя Федарэнкі, надрукаваным у № 48 за 2007 г. Закрануты вельмі няпросты момант у жыцці нашага люду, і У. Астравец, старэйшы за вядомага прэзаіка, напісаў пра тое, што некалі сам перажыў пасля вайны ў вёсцы Капільскага раёна.

Толькі-толькі адгрымелі стрэлы-выбухі вайны, як паўстала надзённае для маёй вёскі пытанне: дзе ды каму вучыць дзяцей? Даваенную школу, якую пабудавалі талакою камсамольцы з бярвенняў былой вясковай царквы, што стаяла на могілках, у 1944 годзе спалілі партызаны (мясцовыя казалі, што яна «з'яўлялася нейкім ваенным аб'ектам — у ёй маглі начаваць фашысты, калі, бывала, зойдуць у вёску»).

Таму самы высокі орган мясцовай улады — сельрада — адразу пасля перамогі прыняла адзінае разумнае рашэнне: вучыць дзяцей па хатах. Усё ра-

білася «па справядлівасці». Здымала тая «школа» хаты па чарзе (на месяц) у гаспадароў, у якіх былі дзеці-школьнікі. Аплата за «пастой» таксама была: за адзін дзень вучобы — працадзень (у народзе — «палачка»). Парты (яны ж згарэлі на «васным аб'екце») замянілі звычайнымі самаробнымі сталамі і лавамі, спыткі рабілі самі вучні з нямецкіх тапаграфічных карт, чарніла — з сажы. Усяго гэтага «дабра» пасля вайны хапала: немцы, робячы хуткадечны «дранг нах вэстэн», пакідалі за сабою не толькі выпаленыя вёскі, але і горы непатрэбнага ім ваеннага рыштунку.

Настаўнікам нашай школы прызначылі параненага партызана з мясцовых прымакоў па прозвішчы Байко (хутчэй — Бойка). Ён быў высокі, у храмавых ботах і галіфэ з «джыгіналі». Паранены быў у нагу і кульгаў, мовай карыстаўся рускай, нам у той час малазразумелай і таму — цікавай.

Колькі той Бойка нас вучыў і чаму навучыў, не памятаю, але метады выхавання ў яго былі партызанскія. Чуць вінаваты — рукі назад, тварам да сцяны. За большую віну адзінаю школьнаю рэччу, лінейкаю, з адцяжкай — і па галаве! Яшчэ за большую адпраўляў пілаваць дровы для грубкі (уявіце, як дзеці 7—10-гадовага ўзросту пілююць тое бяровенне).

Вучыліся мы ў дзве змены: першы клас разам з трэцім, другі — разам з чацвёртым, і ўсе па адной праграме, бо ў якім класе вучыцца, залежала толькі ад узросту. Заняткі праходзілі ў адной з гаспадарамі хаце, узімку з курамі, ягняткамі, парсючкамі, карацей, усёй малечай, якой у зімовую сцюжу патрэбна было хатняе цяпло. Але і ў гэтай, амаль Біблейскай, ідыліі, здаралася такое, што помніцца да гэтага часу.

Першыя пасляваенныя гады — галодны час. На Украіне — працяг галадамору, Беларусь трывае на бульбе і бураках. Добра, калі засталася пасля немцаў якая кароўка (пазней, па так званай рэпарацыі нам прыганялі і раздавалі каровак-«немак», як і коней-«немцаў»).

Ежа пасляваеннага беларускага сялянства была вельмі простая, калі не сказаць бедная: раніцай бульбяная каша з кіслым малаком, на абед капуста альбо крупнік з хлебам, на вячэру — чорныя праснакі з сырадом. Бывала — і смажаная бульба з тым жа малаком. Зрэдку — сала, мяса амаль ніколі не было. Яечня з салам — толькі вясною, калі куры пачыналі несціся, а мячанка, любімая беларусамі страва, — выключна па святах.

Прыкладна так жыло пакаленне дзяцей, народжаных перад вайной, якое ацалела разам са сваімі матулямі і бабулямі (таты былі на вайне).

Памятаю, пачуццё голаду знікала, калі перакусіш крыху поснай бульбы з капустай. Але праз гадзіну-другую зноў бяжыш да стала. Таму, калі прыходзіў у школу і раптам адзін з тваіх школьных сяброў частаваў кавалкам вясковага сыра, падвяленага, але яшчэ не зацвярдзелага, то атрымліваў, як зараз кажуць, «поўны кайф»! Для нас, дзятвы, такія клінковы сыр заўжды быў проста Божым дарам. Бяры, смакчы ці адкалупвай ад кавалачка драбніоткія скрылічкі і зноў смакчы-ласуйся.

...На двары прадвесне, яшчэ ляжыць снег. Раніцай падыходжу да нашай «школы» і бачу, што на парозе стаіць мой сябра Гена па мянушцы Галота, а па прозвішчы Галоцік. Сябра яшчэ і таму, што нашы таты на фронце.

Галота чамусьці азіраецца і цягне мяне за рукаў кажуща за хату. Там дастае з кішэні кавалак сыра і шчыра дзеліць роўненька на дзве палавінкі. Перасцярагае, каб мы з'елі яго да пачатку вучобы. Мы хуценька сыр гэты з'ядаем, «запіваем» жменькамі снегу і бяжым заняць лепшыя месцы ў класе — каля вакна.

Збіраюцца і астатнія вучні (нас чалавек каля 12-ці ў двух класах). Рассаджаваемся, чакаючы, калі прыйдзе настаўнік Бойка. Мы з Генам яшчэ дажоўваем рэштакі сыру.

Гаспадыня хаты грукае чыгунамі каля печы, падкідвае ў яе дровы, бурчыць, што зноў дзятва нанесла ў хату снегу. І раптам яе бурчанне пераходзіць у вісклівы лямант, праз хвіліну ў

крык, а крык — у праклёны нам, вучням. «І ліха каб вас забрала, і трасца каб вас апанавала, і пранцы каб напалі на вас!» Адным словам, увесь набор вясковых праклёнаў. І за што б вы думалі? Гаспадыня заўважыла, што нехта адламаў добры кавалак ад яе... клінка сыра, што вісеў і сушыўся каля коміна.

Тут якраз і заходзіць у хату наш настаўнік. І адразу ж пыгасца: «Хто злодзей?» 7—10-гадовыя «злодзеі» як адзін апусцілі галовы і чакалі ўжо не праклёнаў... Чакаць доўга не прыйшлося. Наш настаўнік, як вопытны даснаўца, падышоў да нашага стала-парты і гаркнуў: «А ну, шпана, адкрыце рот, да пошире-пошире!» Што ж нам заставалася? Як тыя птушаняты, мы ўсе разам і раззявілі свае роцікі. Хіба ж мы думалі, што так проста можна выкрыць сапраўднага «злодзея»?

...Мы з Генам павольна паўзлі па снезе дадому. Пад шапкамі гарэлі вушы ад моцнага пракручвання іх партызанскімі лапамі Бойкі, галовы гудзелі ад «адцяжкі» настаўніцкай лінейкай. А наказ «без бацькоў у школу не прыходзіць!» прыгнятаў яшчэ і тым, што пасля гэтага магло здарыцца і горшае — выключэнне са школы, чым і гразіў настаўнік.

Бацькаў у нас з Генам не было, яны былі на фронце, таму ўсю горыч ад паводзінаў «малолетних преступников» адчулі нашыя дзяды — Пракоп і Трахім, ад якіх мы запомнілі павучанне: «Сыр смачны, калі ён свой!»

2007 г.

Славутыя імёны Бацькаўшчыны

На Капыльшчыне 160-годдзе сваёй паэткі Соф’і (Зосі) Манькоўскай адзначылі прыгожа.

Зося (так яе называюць капыляне) нават у самых светлых марах не магла, відаць, уявіць, што прыйдзе час, калі не толькі тыя, хто захапляецца яе вершамі (і па-польску, і па-беларуску), а і беларускія дзяржаўныя ўстановы, і, што важна, школа — звернуцца да яе са словамі ўдзячнасці за тую паэтычную спадчыну, якую яна пакінула аб капыльскай зямлі, яе краявідах, людзях, прыродзе.

«Дарагавіцкая пяснярка», «Калыска сям’і Манькоўскіх», «Песні сэрца, што так чула гарэла» — гэта назвы артыкулаў у капыльскай газеце «Слава працы». Узнёслася лунала і на ўрачыстасці ў раённым Цэнтры культуры. Адна, вельмі важная думка, характэрная для прамоваў усіх выступоўцаў: мы адкрылі творчасць таленавітай паэткі для сябе, каб перадаць гэтае адкрыццё нашчадкам.

Многа было сказана на ўрачыстасці, за «круглым сталом» У. Мархелем, В. Рагойшам, У. Гілепам, Р. Бара-

віковай ды іншымі аб важнасці таго, што трэба яшчэ зрабіць, каб імя нашай зямлячкі-паэткі не было зноў згублена.

Гучалі вершы С. Манькоўскай па-беларуску ў выкананні студэнтаў філфака БДУ, канцэртаў таленавітых «Капыльскіх дудароў» віталі землякі сваю знакамітую паэтку.

Безумоўна, тут была выказана ўдзячнасць і тым, хто першы спрычыніўся да адкрыцця імя славутай капылянкі яшчэ 40 гадоў назад, хто пераклаў яе вершы з польскай на беларускую мову, хто прыехаў у гэты дзень на Капыльшчыну, каб выступіць і пакласці кветкі на магілу Зосі Манькоўскай. І такую даніну трэба ў першую чаргу аддаць загадчыку сектара Інстытута літаратуры НАН Беларусі кандыдату навук Уладзіміру Мархелю. Бо менавіта ён 40 гадоў таму, вандруючы па Беларусі на ровары, знайшоў на могілках вёскі Дарагавіца магілу Зосі Манькоўскай, цягам гадоў перакладаў яе вершы на нашу мову, публікаваў іх у зборніках.

«КГ» хочацца выказаць удзячнасць яшчэ і тым, хто зрабіў гэты дзень святам капыльскай зямлі, святам для паўночнай залі Цэнтра культуры, — капыльскім аддзелам адукацыі і культуры, музею і бібліятэцы, упраўленнем культуры і адукацыі Мінскай вобласці.

«КГ» таксама хоча пажадаць: мясцовым уладам, аблвыканкаму, Міністэрству культуры звярнуць больш пільную ўвагу на рэшткі сядзібнага дома Манькоўскіх у Дарагавіцы. Магіла паэткі, месца сядзібы з фрагментамі парку, іншыя мемарыяльныя рэчы, якія захаваліся, павінны быць узяты хача б пад мясцовую ахову як помнікі.

Патрэбна неадкладна правесці архітэктурную і фотафіксацыю парэшткаў дома Манькоўскіх, захаваць для будучага музея фрагменты гэтай пабудовы, бо сённяшні стан яе такі, што казаць пра рэстаўрацыю, на жаль, не выпадае.

«КГ» хочацца верыць, што за святам з нагоды 160-годдзя паэткі пачнуцца будні вывучэння яе жыцця і творчасці, што да гэтай справы падключацца мясцовыя краязнаўцы, школьныя музеі, бібліятэкі, і яшчэ адно славіце імя Бацькаўшчыны вернецца да нас, каб мы перадалі яго нашчадкам.

Аб тым, што трымае тваю
душэўную цеплыню
з самага дзяцінства

Чым даўжэй ты жывеш, тым больш
разумееш, што спадчына — гэта па-
няцце не абстрактнае, гэта не
кніжнае — «назапашанае нашымі
продкамі на працягу жыцця пакален-
няў». Гэта абавязкова нешта канкрэт-
нае, тое, што звязана з тваім жыццём,
альбо з жыццём тваіх продкаў, пера-
дадзенае «ў спадчыну» табе, і праз
цябе — тваім нашчадкам.

Як бы я зараз хацеў, каб той першы
дыван, які вісеў над маім ложкам у вёс-
цы Вострава на Капыльшчыне і які я
запомніў з самага ранняга дзяцінства,
сёння ўпрыгожваў мой дом, а яшчэ
лепш — вісеў бы над ложкам маёй
унучкі Леначкі!

У жыцці чалавека заўсёды бывае
нешта «першае». Першая маміна пес-
ня, першая бабуліна казка, першая
кніжка. У мяне ж застаўся на ўсё жыц-
цё ў памяці першы твор мастацтва —
дыван, на якім былі намаляваны фар-

бамі возера, лебедзі і вельмі прыгожая (як я ўяўляў) дзяўчынка ў атачэнні дзівосных раслін, і ўсё гэта — з нейкай казачнай краіны.

На жаль, даўно няма таго дывана, засталася толькі памяць аб ім ды ўдзячнасць мастаку, які стварыў такую «дзіцячую казку». Хто гэта быў? Можа, тая ж Алена Кіш, выявы дываноў якой упрыгожваюць многія выданні...

Дзякуючы збіральнікам дываноў, аўтарам-складальнікам альбома «Беларускія маляваныя дываны» з фондаў Гісторыка-культурнага музея-запаведніка «Заслаўе», мы атрымалі магчымасць пазнаёміцца з яшчэ малавядомым пластам самабытнай культуры беларусаў, з іх уяўленнем аб прыгажосці казачнага свету і марай аб лепшай долі.

Мне здаецца, нарэшце прыйшоў час, калі незаўважанае, незапатрабаванае «наіўнае мастацтва» атрымлівае належнае яму месца ў нацыянальна-культурным жыцці краіны. Гэта, лічу, пачатак, які павінен мець працяг у выглядзе стварэння пастаянна дзеючай экспазіцыі маляваных дываноў гісторыка-культурнага музея-запаведніка «Заслаўе», і гарантыяй таму з'яўляецца надзейная падтрымка выпуску альбома-каталога кіраўніцтвам горада Заслаўе, яго старшынёй Валянцінам Раманавічам Сітнікам.

2007 г.

Новы 2005 год наша газета сустракае з аптымізмам, і ён — гэты аптымізм — грунтуецца на ўсё ўзрастаючым чытацкім інтарэсе да «КГ». Павялічваецца колькасць нашых карэспандэнтаў з розных куткоў краіны і з-за яе межаў, вакол газеты гуртуюцца маладыя краязнаўцы — музейныя, бібліятэчныя, архіўныя работнікі, вучні і студэнты. Мы зрабілі газету адкрытай для ўсіх, хто зацікаўлены ў рэалізацыі намаганняў па вывучэнні гісторыі свайго роду і тых мясцін, адкуль ён пайшоў.

Газета імкнецца даць новае, палыбленае паняцце такому інструменту выхавання, як патрыятызм, зыходзячы з разумення пераемнасці глыбінных культурных, гістарычных, гераічных традыцый беларускага народа, якія фарміраваліся са старажытных часоў да нашых дзён. Безумоўна, фарміраваліся пад уплывам тых палітычных і эканамічных варункаў, якія перажываў люд Беларусі на працягу свайго гістарычнага жыцця. Яшчэ не

так даўно краязнаўства было падпарадкавана ідэі патрыятычнага выхавання выключна на прыкладах героікі Кастрычніцкай рэвалюцыі 1917 года, Вялікай Айчыннай вайны 1941—1945 гадоў, сацыялістычнага будаўніцтва. Усё ж, што адбывалася да гэтай мяжы — ужо была не наша гісторыя, гэта ўжо была культура іншага народа, іншай дзяржавы. Трэба сказаць, што такая аднабаковасць нацыянальнага і патрыятычнага выхавання магла прывесці і ўрэшце прывяла да ідэалагічнага перакосу ў свядомасці не аднаго пакалення беларусаў, якія пачыналі ўяўляць сябе ўсе разам «родам з 17-га года» і патрыётамі толькі з 41—45 гадоў. Падручнікі «Гісторыя ВКП(б)», «Гісторыя КПСС» замянілі нам гісторыю беларускага народа, нашага агульнага і кожнага свайго роду-племні. Мы быццам бы і называліся беларусамі, а пераўтвараліся ў народ без роду і племні.

Сёння ўсё гэта ўспрымаецца як архаіка (нягледзячы на сіндром мінулага). Да прыкладу, яшчэ 10—15 гадоў таму ўвесь рэспубліканскі перыядычны друк, нагадваючы пра нясвіжскую, навагрудскую, сліцкую, карэліцкую землі, быў запоўнены выключна фактамі, якія паведамлялі найперш пра высокія надой малака, цэнтреры атрыманага збожжа, статкі жывёлы. Зараз тыя ж СМІ на першых старонках стараюцца ўжо ў лепшых ракурсах паказаць гістарычныя замкі, паркі, сядзібы, расказаць пра іх гаспадароў, даць аб'ектыўную карціну жыцця народа як простага, так і эліты.

Гэта пры тым, што да канца мы яшчэ так і не адолелі тэндэнцыю ўхваляць чужых герояў, быццам бы сваіх у нас няма. Таму і стаяць па ўсёй Беларусі помнікі, вісяць шыльды на вуліцах не нашым прашчुरам, а людзям, якія ніколі не былі на гэтай зямлі, ніколі не ведалі яе гісторыю і нават сапраўдную назву.

У 2005 годзе нас чакае шэраг гістарычных дат і падзей, якія мы, краязнаўцы, павінны адзначыць. Гэта, безумоўна, і 60-годдзе Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне, да якога шэраг дзяр-

жаўных і грамадскіх арганізацый (у тым ліку і Беларускі фонд культуры) абвясцілі конкурс на лепшы краязнаўчы маршрут «Наш край». Але давайце не забудзем пра такія даты, як 1025-годдзе старажытнага Турава, 850-годдзе Мазыра, 500-годдзе Лоева, 620-годдзе падпісання Крэўскай уніі, 595-годдзе Грунвальдскай бітвы. Нельга, каб з нашага поля зроку выпалі юбілейныя даты вядомых беларускіх дзеячаў, такіх, як Міндоўг (810 гадоў), І. Чэрскі (160 гадоў), Ю. Тарыч (120 гадоў), І. Сікора (120 гадоў), П. Броўка (100 гадоў), С. Станюта (100 гадоў) і шмат іншых, яшчэ не заўважаных гісторыкамі дат, якія разам і складаюць гонар нашай краіны. Упэўнены, у кожнай вёсцы, мястэчку, горадзе ёсць свае знакамітасці, свае юбілейныя даты, якія «Краязнаўчая газета» разам з вамі, шаноўныя чытачы, павінны ўзняць з забыцця і гучна адзначыць, каб яны сталі вядомымі ўсёй краіне.

Будзем разам з газетай!
Будзем разам з Беларуссю!

2004 г.

Выканкам Беларускага фонда культуры, рэдакцыя «Краязнаўчай газеты» віншуюць выпускнікоў 1955 года Слуцкай гімназіі № 1 з 50-годдзем заканчэння школы.

Жадаем усім добрага здароўя, сямейнага шчасця, дабрабыту, кланатлівых дзяцей і паслухмяных унукаў.

Закладзеная вамі традыцыя сустрэч выпускнікоў — гэта выдатны прыклад для іншых устаноў адукацыі, гэта ўзор таго, як можна з гонарам несці цеплыню пачуццяў адзін да аднаго, да сваёй школы, ганарыцца горадам, дзе прайшло дзяцінства і юнацтва.

З чарговаю сустрэчаю вас, сябры!

50 гадоў — сапраўдны юбілей

27 мая 2005 года ў Слуцкай гімназіі № 1 адбудзецца чарговая сустрэча вучняў гэтай навучальнай установы выпуска 1955 года.

Як бачым, сустрэча прысвечана 50-гадоваму юбілею заканчэння вучобы ў школе для тых, хто ў пераможным 1945 годзе «першы раз пайшоў у першы клас». Усіх іх аб'яднаў адзіны

лёс — лёс дзяцей вайны, хто разам са сваімі бацькамі вынес усе пакуты таго праклятага ліхалецця. «Дзяцінства, апаленае вайной» — гэта пра іх пакаленне, пра іх дзяцінства, дзе кожны дзень быў напоўнены страхам і голадам на працягу ўсіх доўгіх гадоў акупацыі.

Можа, таму яны і зберагаюць братэрства, зароджанае ў першыя пасляваенныя гады, на працягу ўсяго жыцця, сустракаючыся кожныя пяць гадоў у сценах роднай школы, у сваім класе. Як і пяцьдзсят гадоў таму, яны падзяляюцца на «акаўцаў» і «бэкаўцаў», ёсць свае «выдатнікі» — актывісты, ёсць і пасіў. Пры кожнай сустрэчы яны такія ж, як і 50 гадоў таму.

Традыцыя сустрэч складалася паступова, але нязменным заставалася месца — школа, дзе іх заўсёды з прыязнасцю прымалі. Бо і для школы гэта была унікальная з'ява — кожныя 5 гадоў сустракаць выпускнікоў аднаго года выпуску. Яны годна прайшлі свой жыццёвы і працоўны шлях. Мо на гэта таксама спрацавала традыцыя на кожнай сустрэчы даваць справаздачу сябрам.

Даведка і прапанова:

Слуцкая СШ № 1 (сёння Слуцкая гімназія № 1) — старэйшая навучальная ўстанова на Беларусі. Заснавана Янушам Радзівілам у 1617 годзе. Захаваўся і стары будынак гімназіі, пабудаваны ў 60-я гады XVIII стагоддзя. Зараз Слуцкая гімназія № 1 месціцца ў сучасным будынку. Стары будынак прапануецца музеіфіцыраваць, аднавіць інтэр'еры XVIII—XIX стагоддзяў з тым, каб там працягваўся навучальны працэс, але... для лепшых па актыўнасці і паспяховасці вучнёўскіх класаў. І ў той жа час, гэты будынак мог бы стаць своеасаблівым музеем, яшчэ адным аб'ектам турызму. Ёсць такая прапанова ў гімназістаў выпуску 1955 года.

Можа, прыслухаюцца да яе слукія гарадскія і раённыя ўлады, Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь?

2005 г.

Лясіны і Халімонаўка,
або патрабаванне
справядлівасці...

Лёсы не толькі маленькіх паселішчаў, вёсак, мястэчак, гарадоў, краін... Колькі тут чаго незвычайнага, узніслага, шчаслівага, але колькі тут чаго і драматычнага, у тым ліку і са знікненнем са свету гэтага...

Шкода, калі зніклі ці могуць знікнуць на карце свету арыгінальныя цывілізацыі з ліку буйных плямёнаў, народаў з іх дасягненнямі, але і шкода, калі больш няма і «нейкай кропкі» на зямным шары, дзе таксама былі Бог, свая прырода, гісторыя, людзі з іх матэрыяльным і духоўным светам: яно адзінкавае ў сваім родзе, больш менавіта такога можа не паўтарыцца. Можа, паўстаць і горш, і лепш, але ўжо не будзе першароднасці. Нават у назве.

Прыкладаў такога незлічонае мноства. У тым ліку і ў нас, у Беларусі. Вось даўно ўжо непакоіць тое, што мяне турбуе.

Лагойскі раён Мінскай вобласці. Яшчэ да вайны тут былі сярод іншых і

дзве невялікія вёсачкі з самабытнымі назвамі Лясіны і Халімонаўка. Паглядзіце, калі ласка, на геаграфічную карту.

Калі хоць крыху заглыбіцца ў гісторыю першай названай вёскі з цудоўнай стараславянскай, а пазней і ўласнабеларускай назвай Лясіны, то з дакументальных крыніц вынікае, што Лясіны на мяжы сённяшняга Мінскага і Лагойскага раёнаў, непадалёку (каля 3 км) славурых Беларуч, дзе ў свой час навучаўся адзін з геніяў беларускай і сусветнай паэзіі Янка Купала.

Па Лясінах ёсць канкрэтныя сведчання, напрыклад, каму яны належалі ў царскай Расіі ў XIX стагоддзі, колькі там было двароў, чым займаліся яе насельнікі*. Напрыклад, у 1800 годзе ў Лясінах было 14 двароў і 90 жыхароў, у 1941 — 29 двароў і 143 насельнікі.

Калі гэтак жа пранікнуцца інтарэсам і да суседкі Лясінаў Халімонаўкі, то і пра апошнюю таксама ёсць найбольш доказныя дакументальныя звесткі з таго ж XIX стагоддзя і таксама яшчэ больш іх з XX стагоддзя, у тым ліку і з «жывой» памяці, з вуснаў тых, хто яшчэ, дзякуй Богу, жыве і цяпер.

У 1800 годзе ў Халімонаўцы (уласнасць Т. Ваньковіча) было 4 двары і 19 жыхароў, з 1830-х, як і Лясіны, яна пазначана на карце. У 1920-я гады ў ёй жыў вядомы для тутэйшых мясцін Азаронак; ёсць меркаванне, што менавіта ён пасадзіў вялікі пладовы сад. У аддзяку мясцовыя жыхары называлі яго сядзібу Азароншчынай (пазней таго Азаронка, паколькі ён меў наёмных рабочых, саслалі). Сад ацалёў, у ім было шмат вулляў, якія даглядаў пчаляр. У 1950-я гады ў Халімонаўцы з'явіліся грамадскія пабудовы — кароўнік і стайня, крама — адным словам, вёска ўзбуйнялася.

* Аўтар ліста падаў у рэдакцыю шмат гісторыка-энцыклапедычных даўніх і сучасных крыніц, а таксама засведчаных подпісамі ўспамінаў сведак, якія ўсе разам непахісна пацвярджаюць відавочнае: да 22 чэрвеня 1941 года ў Лагойскім раёне па-суседску, на адлегласці 1,5 км жылі, дзейнічалі 2 блізкія вёскі — Лясіны і Халімонаўка. Тое, што вы, чытачы, і бачыце на змешчаным урыўку з даваеннай карты Лагойшчыны.

Дык у чым закавыка: Лясіны — Халімонаўка?

Простая. Вельмі. Але заадно, як і казалі, цяжкая, драматычна-трагічная.

Справа ў тым, што Лясіны спасцігнуў жудасны лёс Хатыні: у сярэдзіне мая 1943 года Лясіны і тыя яе старыя, юныя насельнікі, хто не паспеў пакінуць вёску ў жудасную хвіліну, былі знішчаны, жывымі спалены 15 мая 1943 г. па загаду сумнавядомага начальніка СС і паліцыі г. Мінска Г. фон Готберга. Загад гэты выканаў яшчэ не менш сумнавядомы фашысцкі кат, камандзір асобага батальёна штурмбанфюрэр СС Дзірлевангер, які і праводзіў карныя акцыі супраць партызан і мірных жыхароў у межах Плешчаніцы—Докшыцы—Лепель—Бягомль у 1943 годзе (сярод яго злачынстваў і Хатынь).

Захаваўся дакумент, дзе, як кажуць, па «гарачых слядах» быў складзены абвінаваччы акт па знішчэнні Лясінаў і яе насельнікаў.

«№40. Акт комиссии о зверском уничтожении мирных жителей и сожжении дер. Лесины Логойского района Минской области гитлеровскими оккупантами 17—19 мая 1943 г.

22 мая 1943 г.

Состав комиссии: Бубневич Аким Михайлович, Антонович Борис Давидович, Слешинский Иван Иванович, Герин Никифор Иванович.

В дер. Лесины Белоручского сельсовета Логойского района 17 мая с. г. на автомашинах приехал отряд немцев. Отряд был численностью около 200 чел. К какой немецкой войсковой части принадлежал отряд, нам неизвестно. Прежде чем успели подойти машины к деревне, ночью подошел отряд немцев пеших. В 5 час. утра они оцепили деревню. В это же время подъехали и машины, нагруженные немецкими солдатами. Они въехали в дер. Лесины и начали дикую расправу над мирным населением. Они собрали всех жителей этой деревни и загнали их в гумно, где держали до 4 час. дня. В это время собрали весь скот дер. Леси-

ны. В 4 час. дня гумно, наполненное людьми, подожгли. Кто пытался вырваться из пламени, немцы расстреливали из автоматов и снова бросали в огонь. Малых детей, которых не успели загнать в гумно, ловили на улице и бросали в колодцы. Таким образом зверски уничтожили всех жителей деревни численностью около 160 чел. Спаслось только 18 чел., которые были в других деревнях и помогали своим родственникам на полевых работах. Забрав скот и все имущество жителей дер. Лесины, немцы уехали около 9 час. вечера. На второй день, т. е. 18 мая, снова приехал в дер. Лесины тот же отряд немцев и около 11 час. дня сжег до остатка всю деревню. До сего дня деревню, т. е. пепелище, охраняют немцы и из пулеметов расстреливают жителей соседних деревень, которые пытались убрать оставшиеся трупы.

Акт подписали: Бубневич, Антонович, Слешинский, Герин».

Ёсць больш позняе пацвярджэнне здзейсненай фашыстамі гэтай злачыннасці кампетэнтных дзяржаўных крыніц.

«14.08.2003 г. № 10-03/50 т.

220100, г. Минск, ул. Богдановича, 100-43 Кривцу Г.Н.

В документах Национального архива Республики Беларусь военного времени имеются сведения о том, что 17—18 мая 1943 г. д. Лесины Белоручского с/с Логойского р-на Минской области была подвергнута нападению немецким карательным отрядом. В результате д. Лесины была сожжена, жители — уничтожены. Согласно акта, составленного комиссией в составе: членов Логойского подпольного райкома КП(б)Б Бубневича А.М., Антоновича Б.Д., участников Белоручского подполья Слешинского И.И., Герина Г.Н. 22 мая 1943 г., в сожженной д. Лесины погибло около 160 человек мирных жителей, спаслось 18 человек. *

Основание: ф. 750, оп. 1, д. 230, л. 51.

В донесении из партизанского отряда «За Отечество» комиссару бригады «Штурмовая» Минской об-

ласти И.М. Федорову записано: «...в д. Лесины Белоручского с/с Логойского р-на из 180 чел. жителей спаслось 18 чел.; взрослые сожжены, дети брошены в колодцы, из семей Грищенко Сергея — 6 детей, Курашок Антона — 5 детей, Гордевича Антона — 6 детей... д. Лесины полностью спалена...».

Основание: ф. 4089, оп. 1, д. 25.. л. 6,8.

Списков погибших жителей д. Лесины не обнаружено.

Предположительно, что уничтожение д. Лесины провел особый батальон штурмбанфюрера СС Дирлевангера, который с 15 мая 1943 г. был расквартирован в Логойске для участия в карательной акции «Котгбус» против партизан и населения в районе Плещеницы—Докшицы—Лепель—Бегомль с 20 мая по 6 июня 1943 г. (согласно приказа начальника СС и полиции г. Минска К. фон Готтберга от 15.05.43 г.).

Основание: ф. 4683, оп. 3, д. 913, л. 182—198.

Возвращаем архивную выписку Госархива Минской области на 6 л.

Директор архива В.Д. Селеменев

И.О. зав. отделом документов Великой Отечественной войны А.В. Воробьев».

Пасля вайны лёс да Лясінаў распарадзіўся, магчыма, і суро-ва, але рэальны: тыя, хто пазбег пагібелі ад рук фашысцкіх катаў, вярнуліся ў вёску. Але... Некалькі хат, сем'яў, гаспадарак ёсць, гэта яшчэ не вёска, не грамадства, і таму жывыя людзі, дбаючы пра жывое, пра будучыню, перабраліся ў больш шматлюдную суседнюю вёску — у Халімонаўку. Але сталася так, што ў выніку старажытная Халімонаўка стала... Лясінамі, што чамусьці вельмі лёгка задакументаваў Папярнянскі сельсавет. Пра тое, дзе былі сапраўдныя Лясіны, нагадвае толькі па-стаўлены там у 1965 годзе абеліск (у 2003 годзе на ім пазначаны прозвішчы 136 ахвяр).

Няма ніякага прырэчання, каб памяць пра Ляісны і яе людю не знікала, каб яна была вечнай — ва ў рознага роду мемары-

яльным ушанаванні. Але гэтак жа неабходна, каб па нечым чыноўніцкім сваволлі не знікла з памяці і Халімонаўка з яе глыбокагістарычнай назвай. Жыў чалавек — ці яго няма. Дык і прэч яго зусім? Так і з вёскаю. Была — чырк пяром, і няма яе назаўтра.

Я правёў нямала апытанняў сярод былых і сённяшніх жыхароў Халімонаўкі—Лясінаў: за якую вы назву свайго паселішча?

Многія па-разумнаму пераканаліся: павінны быць засведчаныя для нашчадкаў і Лясіны, і Халімонаўка. Некаторыя ж казалі: мне ўсё роўна, а некаторыя наогул супраць аднаўлення гістарычнай памяці. Наконт апошняга мудрыя людзі за тысячагоддзі да нас дакладна і разумна падкрэслівалі, што без гістарычнай памяці, ведання сваёй прыроды, гісторыі, мовы і культуры, радаслоўнай сваіх бацькоў і родных мясцін, прадзедаў чалавек — не паўнацэнны гома сапіенс, а ўсяго толькі рабсіла ў нейкай нарыхтоўчай канторы. У гэтай справе няма ні вялікіх, ні малых рэчаў: усё важна, годна і патрэбна.

Жыць Халімонаўцы!

Генадзь КРЫВЕЦ

Старшыні Мінскага абласнога
выканаўчага камітэта
М.Ф. ДАМАШКЕВІЧУ
ад галоўнага рэдактара
«Краязнаўчай газеты»

Шаноўны Мікалай Фёдаравіч!

Як чалавек, які некалі стаяў у вытокаў стварэння мемарыяла «Хатынь» і складання спісаў неадноўленых і адноўленых вёсак, спаленых разам з іх жыхарамі, хачу звярнуць Вашу ўвагу на публікацыю Генадзя Крыўца.

Справа ў тым, што падчас работы па стварэнні мемарыяла Цэнтральным камітэтам КПБ (дзе я і працаваў) была дакладна выпрацавана канцэпцыя, у адпаведнасці з якой адбывалася ўключэнне назваў вёсак у мемарыял (у лік неадноўленых або адноўленых). Згодна з гэтай канцэпцыяй, назва вёскі Лясіны павінна была б знайсці сваё месца на «могілках вёсак» Хатыні. Аднак з-за блытаніны, якая адбылася, магчыма, па віне мясцовых уладаў (вёскай Лясіны названа бліжэйшая да яе вёска Халімонаўка), сама вёска Лясіны апынулася ў спісе адноўленых населеных пунктаў.

Гэта несправядліва, тым больш, што за ўвесь час існавання «Хатыні» як мемарыяла я не ведаю прыкладаў фіксацыі такіх памылак.

Безумоўна, рашэнне аб дапаўненні «могілак вёсак» Хатыні трэба прымаць на самым высокім дзяржаўным узроўні, але высветліць усе акалічнасці гэтай справы мог бы Мінскі абласны архіў разам з нацыянальным архівам, дзе павінны захоўвацца ўсе дакументы па пытанні ўключэння назваў вёсак у мемарыял, якія прымаліся ў свой час на Бюро ЦК КПБ.

Адначасова рашэннем Мінскага аблвыканкама можна было б аднавіць спрадвечную назву і вёскі Халмонаўка (гэтая назва хутчэй за ўсё пайшла ад імя заснавальніка вёскі — Халмона).

З павагаю —

Старшыня Беларускага фонду культуры,
галоўны рэдактар «Краязнаўчай газеты» У.А. ГЛІЕП

«Да нас нічога не было...»

Мы ніколі не здолеем пераканацца і пераканаць іншых у глыбіннасці, велічнасці нашай гісторыі і культуры, пакуль будзем так гаварыць, пакуль будзем ствараць фетыш з сучаснікаў, з тых, з якіх быццам бы нанова ствараецца культура па прынцыпе «да нас нічога не было»! Хто з гэтых асобаў застанецца ў гісторыі культуры, адкажуць нават не блізкія нашчадкі.

Сёння ж дзяржаўныя інстытуты яшчэ вельмі асцярожна, як па мінным полі, ідуць па малавядомай дарозе спазнання сваёй гісторыі. Марудна ідзе разуменне сваёй нацыянальнай адметнасці ў свеце. Глыбіннасць культурнага пласта, назапашанага нашымі продкамі ўсіх пакаленняў, саслоўяў і веравызнанняў, працягвае падзяляцца на «нашае» і «не нашае». Таму і атрымліваецца, што «Лінія Сталіна» — гэта «нашае», а вуліца імя Эдварда Вайніловіча — гэта «не нашае».

А разуменне таго, што «Лінія Сталіна» — гэта помнік той дзяржавы, якой ужо не існуе на геаграфічнай

карце свету 16 гадоў, яшчэ не прыйшло. Як і не прыйшло да людзей успрыманне вядомага дзяржаўнага дзеяча Вайніловіча, нашага славутага і знакамітага суайчынніка.

Так ужо сталася, што ўсе дзяржавы — нашы суседзі на планеце Зямля, нават крэўнікі па славянскім братэрстве, на працягу многіх стагоддзяў у бойках і сварках з іншымі пакідалі на нашых абшарах адмеціны сваёй гісторыі, часта блытаючы яе з нашай гісторыяй. Вось і ўшанавана гісторыя суседзяў на нашай зямлі магільнымі крыжамі, курганамі Славы ды вось яшчэ лініямі Сталіна, Молатава, Пілсудскага.

Чаму ж мы так сціпла, саромеючыся, не ўшаноўваем, а калі і ўшаноўваем, то з аглядкай пакрыўдзіць то «старэйшага», то «малодшага» брата, сваю гісторыю, сваю культуру, свае славы-тыя імёны? Да прыкладу, і сёння ў Мінску славытыя сыны Бацькаўшчыны знаходзяць сваё ўшанаванне ў назвах вуліц (дзе б вы думалі?) у арэале Мінскай кальцавой аўтадарогі. А цэнтральная частка горада аддадзена славукасцям іншых народаў і нават тым, ад якіх самі гэтыя народы адцураліся. А што казаць пра іншыя гарады і аграгарадкі?

Напрыклад, у Рэчыцы для ўшанавання нашых славукасцяў адведзена «рэзервацыя», як кажуць, на загуменні, там, дзе, як лічыцца, і павінна быць месца рахманым, талерантным беларусам. Затое цэнтр упрыгожваюць назвы і імёны Кірава, Войкава, Фрунзе (тройчы!), крэйсера «Аўроры» і нават МОПРаўская... Паклаўшы руку на сэрца, скажыце: што, «Аўрора» свой «халасты» стрэл зрабіла з радзіміцкага Дняпра па рэчыцкім дзядзінцы? І з гэтага «халастога» пачалася наша гісторыя?

На жаль, усё гэта не на карысць дзяржаве, яе міжнароднаму прэстыжу і нацыянальнай свядомасці.

Дзеля праўды скажу, што першыя, вельмі кволыя парасткі нацыянальнай свядомасці ўсё ж прабіваюцца і на дзяржаўным узроўні. Гэта заўважна па спробах зазірнуць у глыб гісторыі з боку нашага далёка не нацыянальнага «тэлевідзення» (слова пазычана з адной перадачы нашага тэлебачання).

Але на гэтым полі міны, відаць, расстаўлены вельмі шчыльна, вялікая боязь памылкі ёсць! Мы, краязнаўцы, павінны і можам узвышаць свой голас, уздымаць набалелыя пытанні, ад якіх залежыць лёс беларускай культуры, а разам з тым і прэстыж краіны ў свеце. Ад нас не ў апошнюю чаргу залежыць, ці не раскідаем мы зноў па свеце імёны сваіх знакамітых сыноў і дачок. Наша задача захаваць іх імёны на радзіме, каб потым не адшукваць, як адшуквалі Дамейку ў Андах, Гашкевіча ў Японіі, Манькоўскую ў Польшчы і г.д., і г.д. Каб не ствараць камісію «Вяртанне» і пад канец ХХІ стагоддзя!

Безумоўна, плённа можна гэта зрабіць толькі ў незалежнай дзяржаве і сіламі ўсяго нацыянальна арыентаванага грамадства.

2007 г.

Мне пазванілі з газеты «Звязда». Пытанне да аднаго са старэйшых работнікаў культуры: вызначыцца па тых праблемах культуры, з якімі сутыкаюцца сённяшняе жыццё краіны, людзі. Мала таго, што трэба выказацца, дык яшчэ даць нейкія парады, якія б прынеслі такую-сякую карысць і, важна, каб яшчэ адпавядалі сённяшняму месцу і значнасці галіны культуры ў сучасным дзяржаўным будаўніцтве, унутраным і знешнепалітычным становішчы дзяржавы. Адным словам, хочаш не хочаш, а кажы тое, што трэба, каб зразумелі чытачы ролю і месца нашай культуры ў сучасным свеце.

Прэтэнзіі да аўтара за няпоўны ахоп праблем культуры, падыходаў да іх вырашэння і іншыя просьба накіроўваць у «Краязнаўчую газету», дзе аўтар працуе. Абяцаю, што ўсе яны будуць апублікаваныя, для разгортвання наспелай дыскусіі аб ролі і месцы беларускай культуры ў жыцці асобы і народа.

Хочацца верыць, што роля і месца культуры ў народным жыцці, як і ў дзяржаўным будаўніцтве, ва ўсе вякі і часы былі аднолькавыя: выхоўваць чалавека, суправаджаць яго ад нараджэння да смерці. Хочацца быць упэўненым, што мы ўсе аднолькава верым у тое, што культура кожнага з нас складаецца ў агульную культуру народа, дзяржавы. Яна ж пачынаецца з бабулінай «ласачкі» («Ласачка, ласачка, дзе ты была?»), мамай калыханкі, першых крокаў па роднай хаце, тых цацак, што табе накуплялі яшчэ да дня з'яўлення на свет, і многага, многага іншага, што будзе моцна і пераканаўча ўплываць на тваё астатняе жыццё.

Даўным-даўно вядома, што першыя колькі гадоў жыцця чалавека — гэта падмурак яго будучага, культуры паводзін, культуры зносін, культуры выхавання ўжо сваіх дзяцей — прадаўжальнікаў роду, гісторыі сям'і. Вось вам, шаноўныя чытачы, і першая праблема культуры, найважнейшая з праблем. І пачынаць яе вырашэнне неабходна, на мой погляд, з выхавання выхавацеляў.

Прыклад першы (з вопыту работы). Да нас у ГА «Беларускі фонд культуры» прыйшла выхавацелька з дзіцячага садка і прынесла кніжку «Детские игры», якую выдалі тут, у нашай сталіцы. Пагартавшы яе, мы жахнуліся. Уявіце сабе гульні для дзіцячага садка пад назваю «Киллер», «Таможня» (як падмануць мыгніка) і іншыя. Фонд культуры, абмеркаваўшы пытанне на выкананне, вырашыў выдаць нашу, беларускую кніжку для дзяцей-дашкалят «Народныя гульні, карагоды, танцы» Міколы Котава, вядомага фалькларыста. Між тым, зацікаўленай інстанцыі, уключаючы і Міністэрства адукацыі, у нас у краіне не знайшлося. Мы прасілі, каб дзяржава ўзяла на сябе хатняе распаўсюджванне кніжкі па садках (фонд браўся выпусціць кнігу за свой кошт). Аднак было пастаўлена столькі перашкод, трэба было прайсці процьму рэцэнзій і ўзгадненняў, што мы вымушаны былі да чыноўнікаў больш не звяртацца. Думаю, што і сёння ў многіх садках нашы дзеткі і ўнукі яшчэ вучацца, як лепш забіць кілера або падмануць мыгніка.

Да культурнага выхавання ў нашай сучаснай беларускай школе можна аднесці два абавязковыя прадметы: літаратуру і гісторыю. Астатнія — накіраваны на адукацыйны працэс. Кожны настаўнік сёння ведае, што культурны чалавек — гэта патрыёт сваёй радзімы, сваёй краіны. І любіць ён павінен сваю радзіму, як сваіх бацькоў (нездарма ж корань слова «радзіма» — род). На мой погляд, менавіта праз выхаванне патрыёта на лепшых узорах літаратуры і вивучэнні гісторыі сваёй краіны школа павінна выконваць сваю дзяржавай вызначаную ролю. Не сакрэт, што нацыянальнаму аспекту ў выхаваўчым працэсе ўвага з боку школы практычна нязначная. Да часу пакінем убаку той факт, што большасць школ у нашай краіне рускамоўныя, пакінем пакуль нават той аргумент, што большасць школ, дзе выкладанне прадметаў адбываецца па-беларуску, насамрэч — умоўна беларускія. Давайце разам са мною пабудзем на сустрэчы з вучнямі 7 класа ў звычайнай школе (аграгарадок Мінскай вобласці) і распытаем дзяцей, якіх класікаў рускай і беларускай літаратур яны ведаюць. Вас закідаюць рускімі: Пушкін, Лермантаў, Талстой (трапіла ў гэты лік нават Каменская). З беларускіх жа імёнаў вы пачуеце Купалу-Коласа (звычайна разам), не адразу, але згадаюць Багдановіча. Вось і вынік!

А вынік сумны. Яшчэ гадоў 10 таму дні нараджэння нашых класікаў Я. Коласа і Я. Купалы ў Мікаласўшчыне і Вязынцы збіралі дзесяткі тысяч прыхільнікаў нацыянальнай літаратуры. Лепшыя дзяржаўныя калектывы лічылі за гонар выступіць на сцэнах гэтых вызначальных для беларускай культуры месцаў. Зараз жа дні нараджэння Коласа і Купалы праходзяць амаль непрыкметна: знізіўся да мінімуму інтарэс да святых дат не толькі мясцовых уладаў, Міністэрстваў культуры і адукацыі, але і саміх літаратараў. Святые ператварыліся ў банальныя мерапрыемствы, знікла іх прапаганда на старонках газет, па радыё і тэлебачанні, разбураны сцэнічныя пляцоўкі ў «дубах» Міцкевіча (Коласа) і ў Вязынцы Луцэвіча (Купалы). Навед-

вальніку ў «дубы» ужо і прыехаць немагчыма, бо за тое, каб перад табой паднялі шлагбаўм, трэба заплаціць ажно 10 тысяч рублёў.

Будзем шчырымі, выхаванне інтарэсу да ўсяго свайго (ад «трактара «Беларус» да «міс Беларусь») у асноўным ускладаецца на школу, у школе — на настаўніка. На жаль, выхаваўчая роля сям'і з кожным годам змяншаецца, а часам робіць толькі шкоду. Настаўнік застаецца сам-насам з новымі ідэалагічнымі ўстаноўкамі і губляецца, бо не ведае, што можна, а што нельга рабіць, таму лепш не рабіць, каб не нанесці самому сабе шкоды. У той жа самай школе, дзе ведаюць Пушкіна і не ведаюць Багдановіча, вучні восьмага класа паказалі абсалютную адсутнасць ведаў па гісторыі свайго аграгарадка (былога мястэчка), хоць гэта паселішча нашмат старэйшае за Маскву.

Безумоўна, вось такія недахопы вельмі проста выпраўляюцца, тут нават няма патрэбы ў спецыяльнай праграме. Зноў жа трэба пачынаць з выхавання выхавацеляў. Прытым па новай ідэалагічнай устаноўцы, якую ўжо паспяхова выкарыстоўвае дзяржава, — «Купляйце беларускае».

Прыклад другі (з жыцця). У школах краіны ствараюцца і дзе-нідзе плённа працуюць краязнаўчыя школьныя музеі. Іх рознага профілю — гістарычнага, літаратурнага, археалагічнага і інш. — больш за 2 тыс. Для распаўсюджвання інфармацыі аб тым, што вось ужо 3 гады, як Беларускі фонд культуры выдае «Краязнаўчую газету», дзе змяшчаюцца вельмі патрэбныя ім матэрыялы (у тым ліку і метадычнага характару) і дзе вучні самі змогуць абменьвацца вопытам работы сваіх краязнаўчых музеяў, мы патэлефанавалі ў многія з гэтых устаноў. У адказ: «Не ведаем пра такую газету, альбо... ведаем». Пасля чаго і рытарычнае пытанне: а чаму яна выдаецца на беларускай мове? Чыноўнікі аддзелаў адукацыі проста «забылі» праінфармаваць школы аб выхадзе ў свет такога цікавага і неабходнага для школы выдання (так аб ім выказваюцца тыя, хто падпісаўся на газету).

Безумоўна, за вялікай колькасцю «абавязковых» для падпіскі выданняў, нацыянальна арыентаваная «Краязнаўчая газета» не можа раўняцца, напрыклад, з «дряной дэвчонкай» — «Комсомольскай правдой», якую выпісвае большасць школ (думаю, што не памыляюся). Адчуваецца, ідэалагічная ўстаноўка «Купляйце беларускае» падыходзіць, як ніколі і нідзе да гэтага выпадку!

«Купляйце беларускае»... Гэта азначае «Любіце беларускае»: верыць у яго якасць, верыць у яго каштоўнасць, адметнасць. Вера ж у першую чаргу грунтуецца на сапраўднасці, праўдзівасці, перакананасці. На гэтым падмурку і павінна выходзіць вера ў беларускасць. Адыход ад яе ў рэальным жыцці прыводзіць да расчараванняў, да думкі, што нас, амаль усіх, апанавалі двурушніцкія адносіны да ўсяго свайго, нацыянальнага. Слаган «Купляйце беларускае» існуе сам па сабе, для рэкламы, а на самой справе купляецца ўсё замежнае. Аб'яўкі ў аўтобусах Мінска — па-беларуску, і тут жа запытай кандуктара і атрымаеш адказ: «Вы что, не можете задать вопрос по-нормальному?» Увесь склад народнага хору Рэспублікі Беларусь на сцэне — беларускі, а сыйшлі са сцэны — іншамоўны. Чыноўнік міністэрства (замежных спраў, культуры, адукацыі), калі вымушае афіцыйная сітуацыя — беларускамоўны, афіцый-ёз скончыўся — скончылася і беларускасць. Двuruшніцтва ў адносінах да нацыянальнай культуры стала нашым другім жыццём. Яно ўжо перадалося дзецям, ад дзяцей перадаецца ўнукам, разам з ім выходзіць нігілізм да сваёй культуры, ганебныя адносіны да ўсяго беларускага як да другога гатунку.

Напрыканцы яшчэ раз да пытання праблем, якія існуюць у беларускай культуры. Шчыра кажучы, праблема адна: альбо культура ёсць, альбо яе няма, як няма яе ў тых народаў, якія поўнаасцю асіміляваны і згубілі назаўсёды сваю нацыянальную адметнасць. І быццам бы існуюць...

...Паўразбураная агрэсарамі, згубіўшая амаль усе свае гістарычныя каштоўнасці, большасць сваіх выбітных імёнаў,

растрэсеных па ўсім свеце, наша культура захавалася дзякуючы моцнай народнай традыцыі ды генетычнаму коду, які неаднойчы ў гісторыі ратаваў нас і захаваў для нашчадкаў бабуліну «ласачку» і маміну калыханку.

Праблемы, якія зараз ёсць у галіне культуры — яны дробязь перад асноўнай: вярнуць людзям веру ў сваё, беларускае.

2007 г.

З гэтага нумара «Краязнаўчай газеты» мы ўводзім новую рубрыку «Спадчына ў небяспецы». Чытачы павінны ведаць, што менавіта такім словаспалучэннем фармулюе свае адносіны да крытычнага стану таго ці іншага помніка старажытнасці Міжнародная супольнасць у галіне адукацыі, навукі і культуры — ЮНЕСКА. У адпаведнасці з дакументамі ЮНЕСКА да крытычнага стану адносяцца помнікі, якім пагражае знішчэнне. Прытым пагроза гэта можа зыходзіць з розных акалічнасцей.

У адпаведнасці з «Канвенцыяй па ахове сусветнай культуры і прыроднай спадчыны» (прынята ЮНЕСКА ў Парыжы 16 лістапада 1971 г., ратыфікавана Беларуссю 12 кастрычніка 1988 г.) публікуюцца нават спецыяльны «Спіс сусветнай спадчыны ў небяспецы». Спіс уключае тыя каштоўнасці культурнай і прыроднай спадчыны, якім пагражаюць сур'ёзныя небяспекі, такія, як пагроза знішчэння ў выніку паскоранага разбурэння, з прычыны

шырокамаштабных грамадскіх ці прыватных праектаў, або праектаў імклівага развіцця гарадоў і турызму; вынішчэнне, выкліканае зменамі ў карыстанні ці ў праве ўласнасці на зямлю; бедствы, катаклізмы, вялікія пажары і іншае.

Нашым жа гістарычным каштоўнасцям і культурным краявідам пагражаюць і неадольныя сілы прыроды, і нядбайныя адносіны ўладальніка, і адсутнасць адпаведнай адукацыі (ад школы і аж да універсітэта), і абыхавасць да спадчыны некаторага чынавенства. А самая страшная пагроза нашай спадчыне ідзе, як бы мовіць, ад беспамяцтва людзей. Страшней бяды для спадчыны няма, яна імкліва пераходзіць у катэгорыю, якую мы і называем «спадчына ў небяспецы».

Гэтую рубрыку мы будзем імкнуцца весці рэгулярна, бо сённяшні стан вельмі многіх помнікаў гісторыі і культуры нашай краіны можна аднесці да гэтай катэгорыі. І, безумоўна, у першую чаргу, матэрыялы рубрыкі павінны стварацца з вашай, чыггацкай, дапамогаю. Інфармацыя, якую мы атрымваем ад вас, шаноўныя чытачы, дапаможа дзяржаўным органам і грамадскім арганізацыям, такім, як Нацыянальная камісія Рэспублікі Беларусь па справах ЮНЕСКА, Беларускаму камітэту міжнароднай рады па помніках і мясцінах (ІКАМОС), Беларускаму добраахвотнаму таварыству аховы помнікаў гісторыі і культуры, ствараемаму зараз Краязнаўчаму таварыству не толькі скласці аб'ектыўную карціну захаванасці помнікаў, але і вызначыцца з прэарытэтамі пры ўваходжанні ў ЮНЕСКА з прапановай аб уключэнні нашых помнікаў у Спіс помнікаў сусветнай спадчыны.

Рэдкалегія «Краязнаўчай газеты» і я, як галоўны рэдактар, будзем дамагацца, каб на ўсе крытычныя заўвагі з месцаў было адпаведнае рэагаванне органаў дзяржаўнага кіравання і аховы помнікаў гісторыі і культуры.

2004 г.

Час ад часу ў газетах і на тэлеканалах, у прамовах навукоўцаў, дзеячаў культуры і мастацтваў узнікае нязвыклае для паўсядзённай мовы загадкавае замежнае слова — «рэстытуцыя». Наш карэспандэнт сустрэўся з адным з самых набліжаных у краіне людзей да рэалізацыі зместу гэтага тэрміна, старшынёй Беларускага фонду культуры У.А. ГІЛЕПАМ.

— Слова «рэстытуцыя» (пошук і вяртанне нацыянальных каштоўнасцяў на радзіму) з'явілася ў нашых СМІ, стала ўжывацца больш-менш часта ў размоўнай мове пасля набыцця Беларуссю суверэнітэту. Дагэтуль пытанні вяртання каштоўнасцяў нават на ўзроўні кіраўніцтва СССР практычна не ставіліся. А калі і ўзнікалі, то ў тым сэнсе, што мы некаму нешта вярталі, а не атрымлівалі назад сваё.

З другога боку, у савецкія часы мы дакладна і не ведалі, а што ж канкрэтна наша знаходзіцца за мяжой. Ведасце,

тады на вельмі многім ляжаў грыф «сакрэтна». Аднак былыя савецкія рэспублікі, асабліва ў гады гарбачоўскай перабудовы, пачалі ўсё больш настойліва ставіць пытанні перад Масквой аб вяртанні іх нацыянальных каштоўнасцяў. Напрыклад, Украіна запатрабавала назад золата скіфаў. Свае прэтэнзіі прад'явілі рэспублікі Прыбалтыкі і Сярэдняя Азія. Дарэмна казаць, што пераважная большасць гэтых патрабаванняў не была задаволеная. На тое былі свае аб'ектыўныя прычыны. Шлях па тыпу «аддай — гэта наша» аказаўся недзеяздольным і бесперспектыўным.

Праблемы рэстытуцыі ва ўсе часы нялёгка вырашаліся. Развітвацца назаўсёды з каштоўнымі гістарычнымі рэчамі цяжка, асабліва калі доўгі час лічыў, што яны твае. Увогуле, рэстытуцыя заўсёды была працэсам доўгім, марудным, часам пакутлівым.

— Але, Уладзімір Аляксандравіч, калі існуе такая праблема міжнароднага характару, то павінны быць і адэкватныя спосабы яе вырашэння. Ці не так?

— Так. Таму яшчэ ў савецкі перыяд наш фонд выступіў з ініцыятывай грунтоўнага вывярэння ўсяго таго, што і дзе беларускае знаходзіцца ў свеце. У выніку была створана адпаведная грамадская камісія, у якую ўвайшлі вядомыя дзеячы культуры. Але з цягам часу стала відавочна, што грамадскасці без істотнай дзяржаўнай падтрымкі не абысціся. Дарэчы, Расія першай з былых рэспублік СССР стварыла такую дзяржаўную структуру па пытаннях рэстытуцыі. За ёй Украіна, краіны Прыбалтыкі. Прызнаюся, не зусім ёмка адчувалася мне на міжнародных сустрэчах па тэме вяртання, нават было сорамна, што ў нас няма такой структуры. Быццам бы Беларусь не зацікаўлена ў вяртанні каштоўнасцяў.

Дзеля справядлівасці трэба сказаць, што апошнім часам некаторыя дзяржаўныя органы ўсё актыўней працуюць у гэтым накірунку. МЗС краіны распачало пошук каштоўнасцяў за мяжой. Камітэт па архівах актыўна працуе з калегамі многіх

краін, скажам Германіі. А вось чамусьці Міністэрства культуры амаль зусім не займалася вяртаннем каштоўнасцяў.

Таму наспела пытанне аб стварэнні міжведамаснай камісіі па праблематыцы рэстытуцыі, якую б узначальваў намеснік прэм'ер-міністра. Пры камісіі прапаноўваецца стварыць групу высокакваліфікаваных экспертаў. Наколькі я ведаю, сёння ў Саўміне дадзенае пытанне знаходзіцца ў стадыі вырашэння. Упэўнены, гэтая камісія не застанецца без работы.

— Што маецца на ўвазе, калі размова ідзе аб вяртанні каштоўнасцяў?

— Зразумела, каштоўнымі могуць быць розныя старажытныя рэчы, рэліквіі, прадметы мастацтва. Мы ж у паняцце каштоўнасці ўключаем музейныя, бібліятэчныя і архіўныя каштоўныя рэчы.

— Ці існуюць больш-менш дакладныя даныя аб месцазнаходжанні за мяжой нашых каштоўнасцяў?

— На жаль, не. Каштоўнасці з Беларусі рабаваліся і вывозіліся далёка не за апошнія стагоддзі. Яшчэ ў часы войнаў і сутыкненняў Вялікага княства Літоўскага з Масковіяй, агрэсіяй польскіх, нямецкіх і іншых захопнікаў беларусы страчвалі кожны раз частку свайго нацыянальнага багацця. Пасля разгрому французай у вайне 1812 года з Нясвіжскага замка Радзівілаў былі вывезены ўнікальныя і рэдкія кнігі, дарагая, як сёння гавораць, эксклюзіўная мэбля, архівы, зброя, вялікая калекцыя карцін старажытных майстроў і г.д. у царскую Расію. Напрыклад, большая частка багацейшай (адной з лепшых у тагачаснай Еўропе) бібліятэкі Радзівілаў знаходзіцца ў Санкт-Пецярбургу.

Сёння, калі ідзе актыўная рэстаўрацыя Нясвіжскага замка, востра адчуваецца недахоп не тое што сапраўдных прадметаў той эпохі, а нават узораў мэблі і іншых рэчаў, па якіх можна было б зрабіць больш-менш дакладныя копіі.

У ходзе Другой сусветнай вайны былі літаральна вычышчаны і вывезены акупантамі на Захад фонды нашых музеяў.

І што самае галоўнае, практычна амаль нічога з нарабаванага назад не вярнулася. Час ад часу да нас даходзяць звесткі аб тым, што беларускія трафеі знаходзяцца ў музеях Францыі, Германіі, іншых заходнееўрапейскіх краін, у прыватных калекцыях ЗША і г.д.

— А ці заўсёды мы маглі абараніць у пасляваенны час ад вывазу (легальнага і нелегальнага) тое, што засталося з каштоўнасцяў на руках у насельніцтва?

— Адназначна — не. Яшчэ адносна да нядаўняга часу прадстаўнікі любога музея СССР маглі прыехаць да нас і без дазволу, пастаноўкі на ўлік пачаць экспедыцыйную дзейнасць па збору ў насельніцтва каштоўных рэчаў, дакументаў. А колькі прайдзісветаў з Масквы, Ленінграда літаральна прачосвалі вясковую мясцовасць і за капейкі скуплялі ў недасведчаных людзей старажытныя кнігі і іконы XVI—XVIII стагоддзяў, прадметы этнаграфіі. Яны «зачішчалі» Беларусь без якога-небудзь пярэчання з нашага боку.

— У СМІ часта з'яўляюцца паведамленні аб затрыманні мыгнікамі кантрабанды праз нашу мяжу культурных і гістарычных каштоўнасцяў. Гэта істотная крыніца папаўнення запаснікаў беларускіх музеяў?

— Цікавае пытанне. На першы погляд, падобны канфіскават павінен бы заставацца на нашай тэрыторыі. Але ў нас часта здараліся, ды і цяпер нярэдка здараюцца, дзіўныя рэчы з затрыманымі каштоўнасцямі. Праз пэўны час да нас прыезджалі з Масквы высокія чыноўнікі ад культуры, рабілі дасціпны агляд затрыманага і забіралі з сабой усё больш-менш каштоўнае. «Гэта наша», — казалі яны беларускім мыгнікам. І з маскоўскімі гасцямі не спрачаліся. Ім дапамагалі ўпакаваць у скрыні выбраныя рэчы і цёпла праводзілі.

Чамусьці ў нашых адказных асоб не ўзнікалі пытанні накшталт таго, чые гэта каштоўнасці, няўжо толькі расійскія? Можна праз Беларусь з Расіі нелегальна вывозілася нешта беларускае? Чаму мы без высвятлення гэтых абставін, без адпаведнай экспертызы, добраахвотна так лёгка аддаём у іншыя рукі

магчыма тое, што засталася нам у спадчыну ад прадзедаў? Агульнавядома, што ў мінулым бурлівым і багатым на ваеннае ліхалецце і ўзброеныя канфлікты стагоддзі, разам з міграцыяй мільёнаў людзей праз дзяржаўныя і адміністрацыйныя межы туды-сюды перасоўвалася велізарная колькасць старажытных прадметаў, твораў знакамітых мастакоў, скульптараў, унікальных выданняў, архіўных дакументаў і г.д. Напрыклад, вядома, што сёння ў Арле знаходзяцца выдатныя творы выяўленчага мастацтва з калекцыі былога беларускага роду Ціханавецкіх з Віцебскай вобласці.

Я чамусьці ўсё больш станаўлюся ўпэўненым у тым, што славыты крыж Еўфрасінні Полацкай таксама трэба шукаць на Усходзе, а не на Захадзе. Шмат існуе даных, якія гавораць на карысць гэтай версіі. Паступова адкрываюцца новыя факты і абставіны з вывазам беларускіх каштоўнасцяў у гады Першай і Другой сусветных войнаў.

— Як тады не ўпусціць за межы краіны тое, што па праву належыць яе народу?

— Зараз створана адпаведная дзяржаўная камісія, праз якую праходзяць усе затрыманыя на мяжы кантрабандныя каштоўнасці. Яна павінна друкаваць звесткі ў спецыяльным каталозе. І калі праз тры гады не аб'яўляліся сапраўдныя гаспадары той ці іншай каштоўнасці, то, згодна з міжнароднымі канонамі, яна б пераходзіла ва ўласнасць беларускай дзяржавы.

Ну а потым мы гатовы былі абменьваць падобныя рэчы з немцамі, французамі, італьянцамі, тымі ж расіянамі на каштоўнасці беларускага паходжання. Прыстойны цывілізаваны падыход. Паверце, знайшлося б што абмяняць.

— І якія беларускія рэчы, на ваш погляд, варта было б вымяняць у першую чаргу?

— Ну хаця б вярнуць такім чынам некалькі славытых у свой час на ўсю Еўропу слупкіх паясоў. Сорамна казаць, але ў нас няма ніводнага цэлага, добра захаванага, слупкага пояса — унікальнага мастацкага твора XVIII стагоддзя. Падкрэслію, нівод-

нага! У той жа час сотні іх знаходзяцца ў маскоўскіх і Санкт-Пецярбургскіх, Львоўскіх музеях, як і ў кракаўскіх, варшаўскіх, вільнюскіх і г.д. А ў Слуцку, адкуль пайшла сама назва паясоў, ніводнага свайго. Праўда, калі быць дакладным, то там экспануецца адзін пояс з запаснікаў былога музея этнаграфіі народаў СССР. Неаднаразова і наша Міністэрства культуры, і Беларускі фонд культуры звярталіся да расіян з просьбай вярнуць хоць бы адзін пояс, але безвынікова. Як і безвыніковымі засталіся звароты да іх вярнуць хоць бы адну «Біблію» Францыска Скарыны.

— Які шлях вяртання на радзіму каштоўнасцяў вам здаецца найбольш прымальным?

— Безумоўна, шлях перамоў. Для гэтага варта было б стварыць двухбаковыя міждзяржаўныя камісіі па пытаннях рэстытуцыі. Была ў пачатку 90-х гадоў зроблена спроба (на жаль, няўдала) аб'яднаць краіны СНД пад агульным дакументам па гэтай праблематыцы. Я быў у той час старшынёй камісіі па культуры СНД і добра памятаю ўсе дэталі. Няўдача нас напаткала таму, што, скажу шчыра, не зацікаўлена ў гэтым была Расійская Федэрацыя.

— Чаму, на ваш погляд?

— Бо з Расіі тады б прыйшлося вывозіць вельмі шмат культурных і гістарычных каштоўнасцяў. Бо кожная былая савецкая рэспубліка прадставіла б шырокі спіс вывезенага некалі ў цэнтр. Таму і атрымалася, што вышэйзгаданы дакумент падпісалі ўсе, акрамя Расіі.

Беларусь потым пайшла па шляху стварэння двухбаковых камісій з іншымі краінамі. З іх нядрэнна папрацавала толькі беларуска-польская. Менавіта яе ўдзельнікамі была ў свой час агучана ідэя рэканструкцыі Аўгустоўскага канала. Яе падтрымалі на дзяржаўным узроўні, і сёння мы маем адноўлены выдатны гістарычны аб'ект, які вабіць сотні замежных турыстаў.

Дзякуючы гэтай камісіі ў час рэстаўрацыі музея Міцкевіча ў Навагрудку там з'явілася нямала каштоўных арыгінальных экспанатаў. Потым іх вярнулі ў варшаўскі музей паэта, а ў Нава-

грудку засталіся неблагія копіі рэчаў, якія даюць добрасе ўяўленне пра тую эпоху, побыт і звычкі славутага паэта.

Дзякуючы намаганням гэтай камісіі ў адпаведным прадако-ле ёсць запіс аб тым, што пасля рэстаўрацыі залаў замка ў Няс-віжы польскі бок перадае туды на часовую дэманстрацыю творы карціннай галерэі Радзівілаў. Яна ў 1952 годзе вывезена ў Польшчу толькі пасля адной і не вельмі настойлівай просьбы яе тагачасных улад у ЦК КПСС. Адтуль прыйшла каманда: «аддаць». І нашы партыйныя кіраўнікі без пярэчанняў аддалі. Добраахвотна, што самае прыкрае. А гэта звыш 90 партрэтаў прадстаўнікоў роду Радзівілаў.

— І ёсць хоць бы нейкія шанцы вярнуць іх назаўсёды?

— Шанцы заўсёды ёсць, няхай і тэарэтычныя. Тут павінна весціся мэтанакіраваная, упартая і, што самае галоўнае, квалі-фікаваная работа, у якой першую скрыпку ігралі б вопытныя адукаваныя юрысты-міжнароднікі. Ім трэба будзе пераканаць польскі бок у тым, што калекцыю Радзівілаў аддавала іншая дзяржава — СССР, а не сённяшняя Рэспубліка Беларусь, неза-лежная і суверэнная краіна.

— Апошнім часам у Расіі практыкуецца даволі ціка-вая форма вяртання каштоўнасцяў. Алігархі, багатыя людзі за ўласныя грошы выкупіваюць на сусветна вядо-мых аўкцыёнах шэдэўры мастацтва, іншыя знакамітыя рэчы расійскага паходжання і прывозяць на радзіму. Такім чынам, напрыклад, назад трапілі ў Расію славу-тыя яйкі Фабержэ дзякуючы сродкам алігарха Вексель-берга. У нас магчымы такія падыходы?

— Чаму б і не. Праўда, у нас і блізка няма такіх багачаў і такой колькасці доларавых мільянераў, як у Расіі. Але ў нас ёсць прадпрыемствы і прыватныя фірмы, фінансавас станові-шча якіх дазваляе ўтрымліваць футбольныя і хакейныя каман-ды. А гэта дарагое задавальненне. Чаму б гэтым прадпрымаль-нікам частку грошай, магчыма ў складчыну, не накіроўваць на высакародныя мэты вяртання нацыянальных каштоўнасцяў. Іх імёны нашчадкі б успаміналі з удзячнасцю. Да прыкладу, чаму

б не выкупіць з уласнасці расійскай фірмы каштоўны пояс Вялікага князя літоўскага Вітаўта (шэдэўр XIV—XV стст.), які пакуль яшчэ не вывезены з Беларусі.

Безумоўна, цікавы для нас расійскі вопыт набываць за мяжой за дзяржаўныя сродкі страчаных у вихуры рэвалюцыі і Грамадзянскай вайны рарытэтаў. Скажам, рукапіс славутага літаратара. Думаю, і нашай дзяржаве ў бюджэце трэба мець на ўвазе пэўную суму для падобных мэт. Ёсць рэчы, якія абавязкова павінны быць вернуты на радзіму, бо яны частка культурнай спадчыны нашага народа.

Варты пераймання вопыт расіян па вяртанню на родную зямлю астанкаў сваіх слынных суайчыннікаў, якія пакінулі значны след у гісторыі краіны і якія павінны пакоіцца на радзіме. Мы пакуль толькі пачынаем асэнсоўваць неабходнасць гэтай важнай справы. Нядаўна з Польшчы перавезлі і пахавалі ў мінскім Чырвоным касцёле астанкі слыннага прадстаўніка Беларусі Э. Вайніловіча, аднаго з адукаванейшых людзей свайго часу. Дарэчы, гэты касцёл, які з'яўляецца адной з архітэктурных выдатнасцяў беларускай сталіцы, быў пабудаваны пры актыўнейшым удзеле Вайніловіча і на яго сродкі.

— Наколькі мне вядома, Беларускі культурны фонд апошнім часам займаецца славытымі імёнамі Бацькаўшчыны. Што ўжо зроблена?

— Выдадзены ўжо два тамы. Гэта праца, лічу, таксама ў рэчышчы вяртання нацыянальных каштоўнасцяў. Бо калі матэрыяльныя рэчы, бывае, вельмі цяжка вярнуць, то імёны, нярэдка незаслужана забытыя і замоўчваемыя раней па ідэалагічных прычынах, нам па сілах. І тут вельмі цікавае і ўдзячнае поле дзейнасці. Цяжка паверыць, што да нядаўняга часу мала хто ведаў пра нашага слыннага земляка Напалеона Орду. У савецкія часы Міцкевіча лічылі толькі польскім паэтам, а Манюшку — толькі польскім кампазітарам.

*Гутарыў Леанід Лахманенка
2007 г.*

Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь А.Р. Лукашэнка падпісаў Указ №330 «Аб развіцці гістарычнага цэнтра г. Мінска». Гэта адбылося 14 ліпеня 2004 года.

Я, асабіста, хацеў бы верыць у тое, што гэты дакумент павінен стаць лёсавызначальным для нашай сталіцы. Бо за доўгі час працы ва ўстановах і органах культуры я не памятаю рашэння ўладаў, якое дазваляла хаця б марыць аб тым, што на працягу нашага жыцця можна калі не аднавіць, то зрабіць першыя крокі да аднаўлення амаль страчанай гісторыка-культурнай спадчыны.

Не, шаноўныя чытачы, безумоўна, добрыя пастановы і справы па захаванні былі і за мінулы час. Як прыклад таму, адноўленая частка Траецкага прадмесця, работы па рэстаўрацыі Верхняга горада. Але ўсё, што было зроблена, — гэта вынік намаганняў гарадскіх уладаў. За што ім трэба сказаць «дзякуй». Але... ёсць і «але...» у гэтай няпростай справе. Горад Мінск прак-

тычна быў і заказчыкам, і выканаўцам і кантралёрам рэстаўрацыйных работ на гэтых гістарычных аб'ектах, што прыводзіла да супярэчнасцяў, а бывала, і да канфліктаў з грамадскасцю. Можна ўспомніць «разбурэнне Нямігі», неабгрунтаваны знос гістарычных і архітэктурных помнікаў у Верхнім горадзе, спробу (якая працягвалася) прабудовы на вул. «Няміга» аўтамабільнай стаянкі і іншае. Усё гэта нагадвала прынцып «сам будую — сам прымаю», якім, на жаль, да нядаўняга часу мы кіраваліся «па поўнай мерцы», не звяртаючы ўвагі на «канфліктуючую» грамадскасць.

І вось, нарэшце, з'яўляецца Указ, які і вызначыў верхаўства той улады, якая прыняла на сябе абавязкі «кантралёра» за справу рэстаўрацыі старажытнага Мінска. Хачу толькі напамінаць Уладзе, што ўвесь цывілізаваны свет даўно прывычаўся першасныя функцыі дарадцаў, экспертаў і кантралёраў ускладаць на сваіх самых кваліфікаваных спецыялістаў, якія ўваходзяць у склад грамадскіх арганізацый, што займаюцца праблемай захавання спадчыны. У еўрапейскіх краінах іх шмат, у нас значна менш. Але яны ёсць і ў Беларусі, аднак, часцей за ўсё, яны ў час узнікнення складаных горадабудаўнічых сітуацый амаль незаўважныя для ўлад. Гэта грамадскія арганізацыі, якія аб'ядноўваюць творчую інтэлігенцыю: Добрахотнае таварыства па ахове гісторыка-культурнай спадчыны, Беларускі фонд культуры, асацыяцыя «Канфедэрацыя творчых саюзаў» і інш. Да ліку незаўважных адносіцца і Беларускі камітэт міжнароднай рады па помніках і мясцінах (ІКАМОС) — арганізацыя, якая на сусветным узроўні магла б выкарыстоўвацца больш эфектыўна дзеля ўзвышэння досведу аб помніках і гістарычных мясцінах нашай краіны, лабіраваць айчынную спадчыну ў турыстычным свеце, павялічваць яе вартасць да сусветнага значэння.

Баюся, ой як баюся, што выкананне першага найважнейшага Указа Прэзідэнта аб гэтай справе можа паўтарыць тыя ж памылкі, што рабіліся і раней. Небеспадстаўна баюся. Бо ся-

род тых, хто будзе займацца арганізацыяй яго выканання (і ва Указе, і ў Канцэпцыі), зноў не знайшла сабе месца і справы грамадскасць і яе думка. Зноў кантролем будзе займацца вельмі паважаная арганізацыя — Камітэт дзяржкантролю, якая даўно прызвычалася ў выкананні сваіх функцый абавірацца ў асноўным на чыноўнікаў дзяржаўных устаноў.

І яшчэ пра адно. Сама ідэя аднаўлення і развіцця гістарычнага цэнтра г. Мінска — даўняя мара грамадскасці — складальнік многіх праектаў і ідэй, якімі многа год займаліся і Міністэрства культуры, і прасектныя інстытуты, асобныя мастакі і архітэктары. Нават я, здаўна быў захоплены гэтай ідэяй, зараз не магу ўспомніць прозвішчы тых, хто свой талент паклаў на яе развіццё. На памяці магу нагадаць распрацоўкі былога інстытута «Белспецпраектрэстаўрацыя», прапановы лаўрэата Ленінскай прэміі архітэктара Л.М. Левіна, археолага Г.В. Штыхава вельмі слушныя падыходы-распрацоўкі па «Мінскаму замчышчу» мастака Э.К. Агуновіча.

Хачу звярнуць увагу на апошнюю — мастак Э. Агуновіч невыпадкова сваю творчую працу прысвяціў «канцэптуальным» падыходам да стварэння гістарычнага цэнтра Мінска на яго старажытным замчышчы. Да таго часу ўжо былі праведзены археалагічныя раскопкі самага замка і яго пасада Г.В. Штыхавым каля дома фізкультуры — гэтага архітэктурнага «квазі-моды» Мінска, — былі адкрыты ўнікальныя гістарычныя і культурныя каштоўнасці XII—XVI стст., планіровачная структура старажытнага Мінска, што пры сучасных тэхналагічных магчымасцях дазваляе музеефіцыраваць і захаваць іх для нашчадкаў. Сучаснымі архітэктурнымі і мастацкімі формамі, нарэшце, можа быць услаўлена і бітва на Нямізе і праз яе — першы ўспамін аб нашым слаўным горадзе.

Хачу таксама ўспомніць і пра сваю прапанову, якую я выказаў у лісце да Мітрапаліта Мінскага і Слуцкага Філарэта аб аднаўленні да 1000-годдзя Хрысціянства на Беларусі першай археалагічнымі метадамі знойдзенай царквы ў Мінску, якая бу-

давалася на тэрыторыі «Мінскага замка» ў XII стагоддзі. На жаль, сёння нават той знак аб гэтай царкве, што стаіць на беразе р. Свіслач, паказвае не сапраўднае месца яе будаўніцтва, зводзіць у зман людзей, якія чытаюць надпіс на ім: «Тут была пабудавана...» Бо царква будавалася ў іншым месцы, аб чым сведчаць археалагічныя матэрыялы, якія павінны захоўвацца ў Нацыянальнай Акадэміі навук.

Я не зусім упэўнены, што аб гэтым вядома ў Мінгарвыканкаме і яго Камітэце архітэктуры і горадабудаўніцтва і што ўсе такія «дробязі» будуць улічаны пры падвядзенні вынікаў конкурсу на лепшы праект развіцця гістарычнага цэнтра.

Таму я, як старшыня Беларускага камітэта міжнароднай рады па помніках і мясцінах, ад імя сяброў камітэта (архітэктараў, археолагаў, архівістаў) хацеў бы параіць арганізатарам конкурсу далучыць да абмеркавання вынікаў яго ўсіх тых, хто ўжо шмат гадоў апякуецца тэмай аднаўлення страчанага Мінска, хто б яны ні былі — сённяшнія ці ўчарашнія чыноўнікі, грамадскія дзеячы ці простыя мінчане.

У. Гілеп
2005 г.

Аднойчы быў у Германіі. Нельга было не заўважыць, што ў вялікіх і малых гарадах, у вёсках (падобныя на малыя гарады) усюды і ўсё напісана па-нямецку. Нямецкая мова пануе ў гэтай краіне: назвы вуліц, устаноў і тое, што ў нас называецца «наглядная агітацыя» — рэклама, усё выключна па-нямецку. Прыдзірліва пачаў углядацца, шукаць іншаземнае. Знайшоў! У Гамбургу, каля малапрыкметнага ўваходу ў звычайны, відаць, недарагі бардэль, па-англійску прапанова — «Why not?» Сціпла, быццам саромеючыся самой з’явы, цураючыся яе як з’явы не нямецкай. Тое ж самае і на секс-шопах.

А цяпер давайце пройдземся па цэнтральных вуліцах нашага такога чыстага і прыгожага Мінска. Заглянем і на ўскраіны. Бачым, што наша чыстая сталіца засмечана замежнымі надпісамі-рэкламамі так густа, што праз іх свайму — беларускаму прабіцца проста немагчыма. Англійская, нямецкая, французская, італьянская, руская

мовы пануюць, не пакідаючы месца нацыянальнай, народнай (па Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь — дзяржаўнай) мове. І гэта паўсюль! Паглядзіце, што робіцца на вуліцах імя славытых песняроў — Багдановіча і Коласа! Не магла ім, барацьбітам за нашу мову, у самым страшным сне прысніцца карцінка засілля замежнымі мовамі беларускіх гарадоў, а зараз і вёсак (адзінае, што з гонарам заўважаем, дык гэта рэкламу па-беларуску фірмаў «Самсунг», «Філіпс» і некаторых іншых). Ці існуе якая-ніякая канцэпцыя ў кіраўніцтва горада (краіны) у гэтай дзяржаўнай справе?

Пытанне не рытарычнае: хто з службаў гарвыканкама кантралюе «рэкламную» справу ў горадзе? А ў краіне? Бо зараза (інакш і не назаву) распаўсюджваецца па ўсіх гарадах і вёсках. На сёння практычна толькі тры вялікія будынкі ў беларускай сталіцы засталіся незачэпленыя іншаземнымі рэкламамі: будынак Адміністрацыі Прэзідэнта, Дом Урада і Акадэміі навук.

Можа, і перагінаю, але не надта. Большасць з нас ужо прызвычаліся да такога становішча. А вось немцы — не, французы таксама прынялі закон, які абараняе іх краіну ад нашэсця замежных моў, расіяне — закон аб абароне рускай мовы, палякі — закон аб рэкламе на роднай ім мове.

Запрашаю зазірнуць у адзін з раёнаў Мінска. Тут Мінгарвыканкамам шырока рэкламуюцца сібірскія рэгіёны Расіі ў назвах вуліц (відаць, каб не забывалі мы пра тых беларусаў, якія навечна засталіся ў сібірскай зямлі). Вуліцы Ангарская, Енісейская, Байкальская, Алтайская, Іркуцкая, Ілімская ўпрыгожваюць Паўночны пасёлак. За кампанію з Адэскай, Дняпроўскай, Сацыялістычнай. Вуліца Берута — напамін пра тое, што гэты польскі дзяржаўны дзеяч аж 2 гады працаваў у бургамістраце Мінска ў час акупацыі яго фашыстамі, і не болей.

Тое ж робіцца і ў іншых гарадах і вёсках Беларусі (звычайна на *другой* дзяржаўнай мове). Аб гэтым я згадваў у папярэдніх нумарах «КГ». Адно дадам: і сёння ў Паставах адрэстаўраваны палац Тызенгаўзаў стаіць на вуліцы «Советской», а

ў Тураве так і не з'явілася вуліца імя Кірылы Тураўскага — не навучылася мясцовае кіраўніцтва шанаваць сваю глыбінную гісторыю за 16 гадоў незалежнасці нашай дзяржавы. Скажам, калі не шанаваць, дык хаця б выконваць указы і пастановы аб развіцці турызму не абьякава (да чаго ўжо прызвычаліся), а творча: які замежны турыст пасдзе ў краіну, дзе нічога няма свайго нацыянальнага?

Працяг тэмы — за кразнаўцамі.

2007 г.

Беларускі нацыянальны сувенір

Неабходнасць распрацоўкі такой праграмы відавочная і абумоўленая тым, што сярод краін-суседзяў Беларусь вызначалася найбяднейшым асартыmentам сувенірных вырабаў, якія б адлюстроўвалі яе нацыянальны каларыт. Больш з сувенірнага рынку быў вымыты нацыянальны сувенір, заменай яму стаў так званы «шарспажыў». Нават народныя майстры, прыстасоўваючыся да новых абставін, пачалі ставіць сваю творчасць «на паток». Дзяржава выпусціла гэтую праблему з-пад свайго кантролю, а рынкавы механізм спрацаваў так, як яму і след было спрацаваць: няма попыту — няма і вытворчасці.

Безумоўна, такое становішча недаравальна прыніжае годнасць маладой незалежнай дзяржавы, замянае ёй у развіцці як унутранага, так і знешняга турызму. Турызм — асноўны спажывец сувенірнага прадукта, ён і асноўны стымулятар вырабу сувеніраў. На жаль, рэзкае змяншэнне інтарэсу да нашай краіны, як да аб'екта міжнарод-

нага турызму, адгукнулася негатывам і на вырабе сувеніраў. Упэўненасць у тым, што турыстычная справа будзе рухацца ўперад і павінна стаць адной з прыбытковых галін эканомікі Беларусі, і падштурхнула Беларускі фонд культуры да стварэння такой адметнай праграмы, як «Траецкі кірмаш» — пастаянная дзеючая выстаўкі-продажу твораў народных майстроў, рамеснікаў Беларусі. Сярод іншых задач «Траецкага кірмашу» — папулярызацыя народнай творчасці, вызначэнне яе самакаштоўнасці і прыярытэтаў для пашырэння сувенірных вырабаў, фінансавая, маральная падтрымка майстроў. Праз «Траецкі кірмаш» у 1999—2001 гг. «пройдуць» многія рэгіёны Беларусі, адметныя сваёй культурай, этнаграфічнай і гістарычнай спадчынай, тым самым і праілюструюць непаўторнасць мясцовых сувенірных вырабаў.

Гэтую праграму падтрымалі Мінгарвыканкам, Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, творчыя саюзы народных майстроў, пісьменнікаў Беларусі.

Але калі гаворка ідзе аб поўнамаштабнай праграме, прысвечанай вырабу нацыянальнага сувеніра, патрэбна і маштабная падтрымка дзяржавы, яе асноўных інстытутаў, дзяржаўных і камерцыйных банкаў, прадпрыемстваў, прыватных прадпрыемальнікаў.

На жаль, сёння, як ужо было сказана вышэй, дзяржава амаль не падтрымлівае вытворцаў сувеніраў і іх рэалізатараў, якія імкнуцца прынесці краіне выгаду ад гандлю рэчамі мясцовых умельцаў, рамеснікаў, народных майстроў. Бадай, адзіным выключэннем за апошнія пяць гадоў з'яўляецца закон Рэспублікі Беларусь «Аб народным мастацтве, народных промыслах (рамёствах) у Рэспубліцы Беларусь» (1999 г.), які дае магчымасць знайсці падыходы да частковага вырашэння праблемы стварэння адметнага беларускага сувеніра. Аднак добра вядома, што ад прыняцця закону да яго рэалізацыі — вялікая адлегласць. Патрэбны шэраг падзаконных актаў на ўзроўні Савета Міністраў, міністэрстваў і ведамстваў. Патрэбны пэў-

ныя змены ў Падатковым кодэксе Рэспублікі Беларусь, якія б вызначылі льготы вытворцам і рэалізатарам сувеніраў. Наогул, патрэбна стварэнне Дзяржаўнай праграмы падтрымкі народнага мастацтва, народных промыслаў (рамёстваў), у якой асобным раздзелам значылася б падтрымка вырабу і збыту масавага нацыянальнага сувеніра.

Нацыянальны сувенір — гэта лустэрка дзяржаўнай нацыянальнай палітыкі ў адносініх да культуры свайго народа з глыбінь вякоў да сённяшняга дня, гэта павага да каранёў роднай творчасці ва ўсіх яе праявах: выяўленчых, лінгвістычных, музычных, спеўных і іншых. Прытым сутнасць беларускага нацыянальнага сувеніра ў тым, што ён не абмяжоўваецца нейкай «элітнай» этнічнасцю. Яго задача — раскрыццё карэннай культуры ўсіх народаў, якія жылі з прадвеку, живуць і будуць жыць на Беларусі: рускіх, украінцаў, палякаў, яўрэяў, татар, літоўцаў і іншых. Але знакавы сімвал кожнага сувеніру павінен быць адзін — «Наша Бацькаўшчына — Беларусь».

Гэтаму сімвалу належыць стаць неад'емнай часткай кожнага вырабу — як агульнанацыянальнага сувеніра, так і мясцовага (местачковага, рэгіянальнага). Мясцовы сувенір — выдатны ілюстратар адметнасці таго ці іншага этнічнага рэгіёну, горада, мястэчка, вёскі. Сям'і.

Умоўна сувенір можна падзяліць на некалькі груп: гістарычны, этнаграфічны, забаўляльны, ужытковы.

1. Гістарычны сувенір грунтуецца на вывучэнні гістарычнага мінулага Бацькаўшчыны, археалагічных знаходках, архіўных дакументах (кераміка, шкло, метал, скура, дрэва, папера).

2. Этнаграфічны сувенір уяўляе сабой у асноўным прадукт працы народных майстроў і адрозніваецца ад гістарычнага арыгінальнасцю вырабу (дрэва, саломы, ракіта, метал, папера і інш. металы).

3. Забаўляльны сувенір — свосасаблівы «народны вертэп»: казачны персанаж, сюжэты народных паданняў, прымаўкі і інш. (дрэва, кераміка, папера, тканіна і інш.).

4. Ужытковы сувенір — неабходныя рэчы гаспадарання этнаграфічнага і сучаснага паходжання (усе папярэднія матэрыялы, матэрыялы сучасных тэхналогій).

Як прыклад, прапануецца разгледзець магчымасць стварэння сувенірнага рынку ў Мінску. Сувенірны рынак Мінска ў сённяшні час запоўнены вырабамі (за рэдкім выключэннем), якія не маюць аніякіх адносін да гісторыі горада і яго насельніцтва. Тут знайшлі сваю «другую радзіму» расійская «матрэшка», падробкі пад «палех», вырабу з металу па матывах народнай творчасці прыбалтыйскіх народаў, распаўсюджваецца нават гуцульскі арнамент. Значная частка сувенірных вырабаў не ўяўляе ніякай мастацкай каштоўнасці, прапагандуе безгустоўнасць, адпостроўвае нацыянальны нігілізм. Складваецца ўражанне, што ў Мінску, як сталіцы краіны, ніколі не было сваёй адметнасці, сваёй гісторыі.

А між тым, гэта зусам не так. Мінск — горад з амаль 1000-гадовай гісторыяй, якая дасканала вывучана беларускімі археолагамі, гісторыкамі. За гэты час тут жылі, працавалі сотні пакаленняў майстроў-ювеліраў, кавалёў, керамістаў, ткачоў і іншых рамеснікаў. З пакалення ў пакаленне перадавалася характэрная для іх працы форма і арнаментыка вырабаў, тэхналогія вытворчасці — стагоддзямі апрацоўваўся нацыянальны каларыт.

Фонды Нацыянальнага музея гісторыі і культуры Беларусі, музея Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору НАН Беларусі, Інстытута гісторыі Акадэміі захоўваюць сотні тысяч узораў матэрыяльнай культуры мінуўшчыны X—XX стагоддзяў, якія б маглі стаць невычарпальнай крыніцай для распрацоўшчыкаў беларускага нацыянальнага сувеніра і, у першую чаргу, мінскага сувеніра.

З гісторыі горада добра вядома, што яго вуліцы і завулкі (Няміга, Верхні горад, Траецкае прадмесце, Татарскія агароды і інш.) былі запоўнены вырабамі рамеснікаў. Дзякуючы намаганням беларускіх гісторыкаў, археолагаў, этнографікаў, мас-

тацтвазнаўцаў, форма і арнаментыка гэтых вырабаў даследавана, класіфікавана і апублікавана. Задача сучаснага майстра па вырабе сувеніраў — падняць гэтыя матэрыялы, асэнсаваць іх гістарычную каштоўнасць і падаць у сучасным аздабленні.

Улічваючы той факт, што дзяржава пакуль не здолела яшчэ асэнсаваць ідэалагічную, эканамічную і гаспадарчую важнасць праблемы запаўнення рынку нацыянальным беларускім сувенірам, практычна адсутнічаюць структуры, якія былі б у стане зрушыць гэтую праблему, надаць ёй дынамізм. Рада Беларускага фонду культуры прапануе ўсім зацікаўленым у падтрымцы праграмы «Беларускі нацыянальны сувенір» аб'яднаць свае намаганні ў наступным.

1. На чале БФК стварыць Камісію па распрацоўцы эканамічнага абгрунтавання праграмы.

2. Вывзначыць кола дзяржаўных і недзяржаўных прадпрыемстваў, здольных распрацаваць узоры нацыянальнага сувеніра і гатовых перайсці да яго вырабу.

3. Вывзначыць крыніцы фінансавання праграмы і механізмы яе выканання.

4. На першым этапе працы разгледзець канкрэтныя прапановы Беларускага фонду культуры па праграме «Мінскі сувенір».

5. Распрацоўку камісіі па дадзеным пытанні ўнесці на разгляд Урада Рэспублікі Беларусь.

1999 г.

«Чалавек, які прадставіўся намеснікам начальніка па добраўпарадкаванні, паведаміў, што скрыні заміналі на пляцоўцы размяшчэнню будаўнікоў і рамонту будынка. Ён распарадзіўся вывезці іх на трактары на гарадскую звалку».

(З тлумачальнай запіскі загадчыка аддзела археалогіі С.В. Тарасава дырэктару Інстытута гісторыі НАН Беларусі)

Тыя, хто бачыў сёлета, 8 лютага, кароткае паведамленне па беларускім тэлебачанні, не маглі не заўважыць вялікай роспачы (нават слёз), з якой загадчык аддзела археалогіі сярэднявковага перыяду Інстытута гісторыі НАН Беларусі Сяргей Тарасаў паведаміў аб варварскім учынку, што адбыўся з археалагічнымі матэрыяламі старажытнага Мінска. Гэтыя матэрыялы амаль паўстагоддзя збіраліся археолагамі падчас раскопак на плошчах і вуліцах гістарычнага цэнтра Мінска для будучага музея гісторыі горада. Між іншым, менавіта таго гістарычнага цэнтра, абрысы якога дакладна былі вызначаны спецыяльным Указам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь № 330 ад 14.07.2004 г.

Так, матэрыялы па гісторыі горада збіраліся, ад месяца да месяца папаўняліся, захоўваліся таксама належным чынам адпаведна з рашэннем Мінгарвыканкама № 867 ад 05.06.2003 г. у нежылым памяшканні па вул. Рыбалка, 2, на падставе адпаведных дакументаў паміж Інстытутам гісторыі НАН Беларусі і домаўладальнікам — УП «ЖРЭА Ленінскага раёна г. Мінска».

Але так усё адбывалася да пары, пакуль нейкая ўладная рука не дала загад выкінуць «весь этот мусор» на гарадскі сметнік. Паколькі вынесці больш за 100 скрыняў (каля паловы з таго, што захоўвалася) з гістарычнымі экспанатамі было проста немагчыма (як паведамлялі рабочыя, якія гэта рабілі), быў заказаны трактар з прычэпам, на якім адправіўся ў апошнюю сваю дарогу унікальны груз.

Па свежых слядах пакуль што не ўдаецца нават даведацца: а хто ж з кіраўнікоў і якога ўзроўню выдаў рабочым такі загад. І што ж гэта за «сумленныя» грамадзяне-мінчукі яго выконвалі, скідваючы ў прычэп трактара скрынкі, на якіх вялікімі літарамі па-беларуску было напісана, менавіта што ў гэтых скрынках захоўваецца (а можа, і выкідалі таму, што напісана на нейкай «бэнэафаўскай» мове?). Адным словам, ва ўсім гэтым павінна разабрацца міліцыя Ленінскага раёна, куды і звярнуўся С. Тарасаў. Безумоўна, лічу неабходным заявіць, што гэты варварскі ўчынак у адносінах да спадчыны, якая ахоўваецца дзяржавай, павінен стаць аб'ектам прынцыповага разбіральніцтва Мінгарвыканкама і гарадской пракуратуры.

Скажам шчыра, дзяржаўныя органы аховы спадчыны, праваахоўныя органы, каму належыць па законе займацца такімі ўчынкамі, неахвотна раскручваюць махавік пошукаў вінаватых, і нават калі апошнія і знойдуцца, не прыцягваюць іх да законнай адказнасці. Можа таму, што ніхто не бярэ на сябе і адказнасць вызначаць кошт стратаў, якія нанесены дзяржаве ў выніку знішчэння «нейкіх чарапкоў» (нават калі іх і было аж 100 скрынак). Смешна ж ацэньваць вырабы з керамікі, скуру, косці, дрэва, шкла XI—XIX стагоддзяў з раскопак Мінскага

замчышча, Нямігі, Верхняга горада і Трасцкага прадмесця ў рублях ці ў далярах! Толькі ўявіце сабе, гаворка ідзе пра наш з вамі горад, пра той самы гістарычны цэнтр, аб якім дбаў Указ Прэзідэнта і дзе сказана: «Стварэнне адзінага архітэктурнага комплексу гістарычнага цэнтра г. Мінска здзяйсняецца ў мэтах духоўнага адраджэння, патрыятычнага і маральнага выхавання на аснове культурна-гістарычных каштоўнасцяў народа Беларусі».

Дык што ж, і на гэты раз пракуроры прамаўчаць? Альбо абмяжуюцца простым папярэджаннем?

Мне вельмі не хочацца, каб увесь гэты негатыў адносін мы раструсілі на ўсіх: «ад губернатара да простага арганізатара». Трэба ж, нарэшце, і вывады ўмець рабіць і рабіць на падставе існуючага заканадаўства. Вінаватыя павінны быць пакараныя. А тое, што ў адказ вінаватыя заявяць кшталту таго, што «не ведалі, не зналі, не па-руску напісалі», — гарантую: так і будзе. «Вінцік» стане вінаватым!

Паўстае яшчэ адно пытанне: няўжо ніхто не бачыў, што робіць «вінцік»? Няўжо за час пагрузчна-разгрузчных работ ніхто не заўважыў надпісаў на скрынях, якія сведчылі аб гістарычнасці матэрыялаў з раскопак старажытнага Мінска?

Можа, і так. Аднак зазірніце ў праграму тэлебачання, у анонсы газет, і вы ўбачыце, з якой неахвотаю прысвячаюцца эфір і старонкі газет пытанням спадчыны, як непрафесійна яны асвятляюцца, як нецікава, без уліку ўзросту і адукацыі глядацкай і чытацкай аўдыторыі яны падаюцца.

І тут зразумелай становіцца адмова Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусь у рэгістрацыі Беларускага краязнаўчага таварыства без тлумачэння прычынаў такога рашэння. Маўляў, навошта нам такое таварыства, калі ў грамадстве няма разумення нават таго, што гэта такое — краязнаўства, і на што яно скіравана? Можа, гэта і не зусім так, але са смуткам мушу сказаць: пакуль усе мы (зноў — «ад губернатара да арганізатара») не будзем зацікаўлены ў вартасным узвышэнні рэальнага стану

нацыянальнай свядомасці, узроўню ведаў па гісторыі і культуры — дагэтуль выхаванне народа-патрыёта будзе павісаць у паветры, будзе ствараць неадэкватнае ўспрыняццё мовы і культуры сваёй Айчыны. Вось чаму на пытанне, ці станем мы сапраўднымі грамадзянамі сваёй краіны Беларусі і патрыётамі свайго горада Мінска, пакуль адказу няма.

Выканкам Беларускага камітэта Міжнароднай рады па помніках і мясцінах і яго старшыня выказваюць шчырае спачуванне мінчанам з нагоды страты вялікага багацця горада — калекцыі археалагічных каштоўнасцяў з раскопак старажытнага Мінска за 1948—2005 гады.

2005 г.

Культурны ландшафт і лапатны менталітэт?

Наш карэспандэнт гутарыць са старшынёй Беларускага фонду культуры У.А. ГІЛЕПАМ на тэму зберажэння культурнага ландшафту краіны, якога, па словах рэспандэнта, шмат не бывае. Ужо 15 гадоў гэтай пачэснай справай займаецца так званая Нясвіжская акадэмія. Адным з ініцыятараў яе нараджэння з'яўляецца наш суразмоўца.

— Уладзімір Аляксандравіч, давайце спачатку нагадаем нашым чыгачам прычыны стварэння як самой акадэміі, так і вытокі паходжання яе назвы — Нясвіжская. А чаму не Капыльская ці Глуская?

— Таму, што ў Нясвіжы ў 1993 годзе адбылася салідная міжнародная канферэнцыя па захаванні культурнага ландшафту, у якой удзельнічалі прадстаўнікі амаль 40 краін свету: Польшчы, Аўстрыі, Францыі, Германіі, Канады і нават Аўстраліі. Прыс-

халі кіраўнікі міжнародных арганізацый па ахове гістарычных помнікаў, паркаў і сядзібных пабудоў. Гасцям спадабаліся Нясвіжскія паркі вакол замка, яго багаты культурны ландшафт.

Ідэя аб акадэміі ў Нясвіжы ўзнікла неяк сама па сабе падчас дыскусій і кулуарных размоў на канферэнцыі. Якраз тады Міністэрства культуры ўшчыльную занялося планами рэстаўрацыі замка Радзівілаў і навакольнай тэрыторыі. Узнікла патрэба ў адукаваных спецыялістах, здольных аднаўляць знакамітыя, але закінутыя архітэктурныя помнікі ландшафтным атачэннем. Такіх людзей у сябе мы не знайшлі. Дэфіцыт іх быў і ў нашых суседзяў.

Вось тады ў намеснікаў міністраў культуры Беларусі і Польшчы выспела думка адкрыць міжнародную школу для былых савецкіх рэспублік і краін Усходняй Еўропы. У 1993 годзе мы падпісалі адпаведнае пагадненне з міністэрствам культуры Польшчы. Быў распрацаваны статут акадэміі, вызначаны крыніцы фінансавання (міжнародная ўсё ж), вырашаны арганізацыйныя пытанні.

— Наколькі я ведаю, адным з тых намеснікаў былі вы, Уладзімір Аляксандравіч. Вашу зацікаўленасць у размяшчэнні акадэміі на нашай тэрыторыі я разумею, а вось якімі матывамі кіраваўся польскі калега?

— На той час у Польшчы была выдатна пастаўлена адукацыя і ў цэлым работа па падрыхтоўцы спецыялістаў у гэтай галіне. Больш таго, там паспяхова дзейнічала ўдала распрацаваная, на мой погляд, сістэма аховы, кансервацыі і рэстаўрацыі культурнага ландшафту. Таму вывучэнне польскага вопыту, яго творчага асэнсавання і наступнага ўкаранення ў нас уяўлялася справай карыснай.

І невяпадкова, што намаганні дзвюх устаноў, пад патранажам якіх арганізавана вучоба — Беларускага дзяржаўнага інстытута праблем культуры і польскага Нацыянальнага цэнтара даследаванняў і дакументацыі гістарычнай спадчыны —

падтрымліваюцца міністэрствамі культуры Беларусі і Польшчы, МЗС Беларусі і пасольствам нашай краіны ў Варшаве. За гэта ім вялікі дзякуй. Адкрыццё акадэміі ў Нясвіжы дазваляла нам у бліжэйшай будучыні істотна палепшыць сітуацыю з помнікамі сядзібна-паркавай спадчыны. І не толькі нам. Слухачамі школы потым сталі пасланцы Украіны, Расіі, Літвы, Малдовы і інш.

Вядома ж, далёка не апошняю ролю ў стварэнні акадэміі адыграў суб'ектыўны чалавечы фактар. Тады намеснікам міністра культуры Польшчы працаваў наш зямляк, этнічны паляк з Навагрудчыны, на вялікі жаль, ужо нябожчык, Тадэвуш Поляк. Ён шмат зрабіў для адкрыцця акадэміі.

— А чаму ўсё ж «акадэмія»? Гучыць, ведасце, нека прэтэнцыёзна.

— А фармальна ніякай акадэміі і няма. Акадэмія — гэта неафіцыйная назва, Правільная назва: двухгадовая міжнародная школа па паслядыпломнай перападрыхтоўцы спецыялістаў у галіне культурнага ландшафту. Тым не менш у нашым асяроддзі школу называюць акадэміяй. Магчыма, па змесце і атмасферы дзейнасці гэта школа творчага майстэрства яе слухачам і выкладчыкам нагадвае акадэмію. Няхай будзе так.

— Якую частку нацыянальных каштоўнасцяў акрэслівае тэрмін «культурны ландшафт»?

— Гэта даволі шырокае паняцце. Сюды адносяцца гістарычная забудова нашых вялікіх і малых гарадоў, старажытныя паркі і сядзібы, штучныя каналы, могілкі. Інакш кажучы, пад культурным ландшафтам мы разумеем усё тое, што звязвае чалавека з прыродай, што аб'ядноўвае мастацтва прыроды і чалавека. Карацей, гэта наш асяродак.

З набыццём суверэнітэту ў Беларусі актывізаваўся пошук і вяртанне нацыянальных каштоўнасцяў на радзіму, пачалі паіншаму глядзець на праблематыку культурнага ландшафту, яго класіфікацыю, захаванне і г.д.

— Уладзімір Аляксандравіч, я нешта не чуў, каб беларускія ВНУ выпускалі спецыялістаў у сферы культурнага ландшафту.

— Можа, я не валодаю апошнім інфармацыяй, але, на жаль, у нашай краіне на пастаяннай аснове спецыялістаў вышэйшай кваліфікацыі ў сферы культурнага ландшафту да нядаўняга часу не рыхтавалі. Гэта ў пэўным сэнсе абумоўлена інерцыяй мыслення савецкіх часоў. Тады чамусьці лічылі, што на тэрыторыі Беларускай ССР ужо няма старажытных паркаў, пасля вайны не засталася гістарычных сядзіб з іх ландшафтным аздабленнем. А значыць, навошта спецыялісты, якія будуць займацца невядома чым.

Акрамя таго, у той час у рэспубліцы не было каму ўзварухнуць грамадскую думку ў абарону культурнага ландшафту. Памятаю, працавала ў Беларускім політэхнічным інстытуце адна актыўная выкладчыца, выпускніца ленінградскага інстытута, нехта Шыльнікоўская, якая спрабавала ініцыяваць падрыхтоўку кадрў у галіне рэстаўрацыі гістарычных аб'ектаў. Большасць іх знаходзілася ў гаротным стане. Але пераканаць начальства ёй не ўдалося. Пазней жа само жыццё падштурхнула да рэалізацыі гэтай ідэі на базе «Нясвіжскай акадэміі».

— Цікава, дрэнная сітуацыя была ў нас, а вопыт — у Польшчы. Дык ці не прасцей было паслаць туды на стажыроўку беларускіх архітэктараў, мастакоў, рэстаўратораў, а не марнаваць час і грошы на адкрыццё Нясвіжскай акадэміі?

— Не згодны. Стажыроўка — гэта адно, а сталая падрыхтоўка класных спецыялістаў у такой тонкай галіне — зусім іншае. Паглядзіце, кожны чарговы курс слухачоў акадэміі, у якім налічваецца 15—20 чалавек, пачынаецца ў Беларусі. Лекцыі чытаюць у асноўным выкладчыкі з Беларусі і Польшчы, але прыязджаюць і з іншых краін — Чэхіі, Даніі, Англіі.

Пасля тэарэтычнай падрыхтоўкі слухачы адпраўляюцца ў 15-дзённае падарожжа па Польшчы, дзе знаёмяцца з лепшымі ўзорамі вядзення сядзібна-паркавай справы, сустракаюцца са спецыялістамі, навукоўцамі. Там жа адбываецца абарона дыпламаў.

Кожны слухач на тэрмін навучання атрымлівае канкрэтнае заданне ў залежнасці ад галоўнай тэмы (кожны раз — новая) навучання. Звычайна яно тычыцца сядзібна-паркавай праблематыкі. Скажам, па аднаўленні парку ў Нясвіжы, рэстаўрацыі ландшафту Здраўнёва — сядзібы сlynнага рускага мастака Іліі Рэпіна каля Віцебска, дома ў Баранавіцкім раёне, дзе нарадзіўся Адам Міцкевіч.

Упершыню ідэю і канкрэтныя захады па рэстаўрацыі Аўгустоўскага канала яшчэ 15 гадоў назад агучылі слухачы Нясвіжскай акадэміі. А вось больш свежыя прыклады. Нашы слухачы прыклалі свае веды і ўменне да аднаўлення парка імя Горкага ў Мінску. Выпускнік акадэміі, Леанід Несцярчук, кандыдат навук, аўтар чатырох кніг па тэматыцы культурнага ландшафту, працуе інспектарам па ахове помнікаў Брэсцкага аблвыканкама. Можна, таму гэта вобласць сярод іншых і вылучаецца ў лепшы бок адносінамі да гістарычных помнікаў, старажытных сядзіб і паркаў.

— Апошнім часам у нас шмат ідзе прагматычных і правільных размоў аб выкарыстанні гістарычнай спадчыны ў турыстычных мэтах. Як акадэмія ўлічвае гэтыя патрабаванні часу?

— Самым непасрэдным чынам. Дастаткова сказаць, што цяперашні, 13-ты, курс поўнасьцю прысвечаны турыстычнай тэматыцы, а дакладней — актывізацыі патэнцыялу культурнага ландшафту краіны. А поле дзейнасці тут, без перабольшання, неабсяжнае. Тое, што пакуль зроблена па аднаўленні культурнага ландшафту, — гэта, вобразна кажучы, кропля ў вядры вады.

У дарэвалюцыйнай Беларусі толькі палацава-паркавых комплексаў еўрапейскага ўзроўню было больш за 350. Сёння можна рэальна рэстаўрыраваць, зрабіць, як кажуць, цукерку — накітаваць замка ў Нясвіжы, больш сотні з іх. Напрыклад, пад Ляхавічамі ў Грушаўцы знаходзяцца прыгожая сядзіба і парк, якія выдатна захаваліся, між іншым, дзякуючы і савецкай ула-

дзе. На жаль, сёння гняздо вядомага роду Рэйтанаў часоў Вялікага княства Літоўскага і Рэчы Паспалітай закінута. А гэты комплекс знаходзіцца недалёка ад брэсцкай шашы, ён мог бы стаць адным з найбольш цікавых турыстычных аб'ектаў для наведвальнікаў з Польшчы і Літвы. Там можна было б адкрыць, скажам, міжнародны маладзёжны лагер ці невялікі гатэль. А як бы зазьяў пасля рэстаўрацыі палацавы ансамбль у Ружанах! Але патрэбны інвестыцыі. Без адпаведных укладанняў не ўзняць і не раскруціць для турыстаў такі памежны прыродны помнік высокага міжнароднага класа, як Палессе. Вось убачыце, ён яшчэ пры нашым жыцці ўвойдзе ў Спіс сусветнай спадчыны. Арыгінальнымі і прывабнымі турыстычнымі аб'ектамі могуць стаць шахты часоў неаліту ля вёскі Краснае сяло Ваўкавыскага раёна, дзе нашы продкі дабывалі крэмень. Між іншым, ЮНЕСКА ўзяла пад сваю ахову шэраг вугальных шахт XVIII—XIX стагоддзяў і старых вытворчых прадпрыемстваў у Еўропе.

— Аднак і сёння ў нас ёсць нямала людзей, у тым ліку і чыноўнікаў ва ўладзе, якія лічаць, што ў Беларусі бедны культурны ландшафт і, па вялікім рахунку, няма чаго гасцям паказаць. Адкуль такі нігілізм?

— З тых жа савецкіх часоў. Крамлёўскім ідэолагам карцела бачыць нацыянальныя ўскраіны былой Расійскай імперыі выключна беднымі, гаротнымі, якія толькі пасля кастрычніцкага перавароту большавікоў глынулі паветра свабоды, пачалі больш-менш прыстойна і культурна жыць. Вось так і быў штучна створаны вобраз лапатнай Беларусі. А між тым яшчэ ў сярэднявеччы Нясвіж называлі маленькім Парыжам і, відаць, невypадкова.

Так, хапапа ў Беларусі і галечы, і ў лапцях хадзілі вяскоўцы, але ж былі і высокая культура і мастацтва. Аднак пад уплывам ідэалогіі мы самі сябе прыніжалі, пагаджаліся з вобразам лапатнай Беларусі, які захаваўся ў ментальнасці многіх нашых сучаснікаў. Трэба канчаткова развясць гэты міф.

Дарэчы, на карысць супрацоўніцтва нашай акадэміі з Польшчай гаворыць і той факт, што архіўная дакументацыя па многіх беларускіх гістарычных помніках і сядзібах знаходзіцца сёння ў гэтай краіне. Як так атрымалася — тэма асобнай размовы. Скажу толькі, што гэта ў пэўнай ступені таксама вынік лапатнага менталітэту. Мы не толькі дакументацыю аддалі суседзям, але і слынных сваіх суайчыннікаў: Манюшку, Міцкевіча, Дастаеўскага, Орду, Кавалеўскую, Глінку і многіх іншых. У мяне не хопіць пальцаў, каб усіх пералічыць. Аддалі іх таму, што яны хадзілі ў ботах. А калі ў ботах, то гэта ўжо не беларус, а чужынец, пан. Бо хрэстаматыйны вобраз бедалагі-беларуса ўспрымасца ў лапцях.

Таму разам з аднаўленнем палацаў, сядзіб, увогуле культурнага ландшафту краіны мы вяртаем адначасова імёны нашых слынных продкаў. З іх вяртаннем, у прыватнасці ў школьныя падручнікі, да нас прыйдзе разуменне таго, што не такія ўжо бедныя і зацуканыя мы былі калісьці. Нам ёсць чым ганарыцца, у нас свая гісторыя і спадчына, свой беларускі гонар.

*Гутарыў Леанід Лахманенка
2006 г.*

Беларускаму фонду культуры 20 гадоў

На мой асабісты погляд, святкаванне такіх юбілеяў — гэта нагода для легальнай траты грошай. Зараз кожная малая і вялікая арганізацыі святкуюць юбілей праз 5 гадоў. Па стане ж нашай дзяржавы — стане эканоміі і беражлівасці — варта ўспомніць пастанову ўрада, якая вызначыла тэрміны святкавання юбілеяў: 25, 50, 75, 100. Мала ўспомніць, трэба было б і падтрымаць менавіта такую перыядычнасць юбілеяў. Астатнія «круглыя» даты можна адзначаць як пэўныя перыяды ў дзейнасці той ці іншай арганізацыі, установы.

Сваё 20-годдзе грамадскае аб'яднанне «Беларускі фонд культуры» не збіраецца адзначаць юбілейнай датай і адпаведнай пышнасцю. Мы вырашылі, што ў 2007 годзе мы збярэм сяброў фонду для таго, каб падвесці вынікі работы за апошняе дзесяцігоддзе. Чаму менавіта 10 гадоў?

Так склалася гісторыя нашай грамадскай арганізацыі, што перыяды яе

існавання падзяліліся амаль на палову, на два этапы. Першы — Беларускае аддзяленне Савецкага фонду культуры: бурнае развіццё грамадскага руху і культуры, стварэнне шэрагу новых, невядомых раней у краіне грамадскіх аб'яднанняў, моцная падтрымка іх з боку дзяржавы.

Беларускае аддзяленне Савецкага фонду культуры выступала (зноў жа з арганізацыйнай і фінансавай дапамогай дзяржавы) як заснавальнік шэрагу грамадскіх нацыянальных і патрыятычных рухаў, напрыклад, аб'яднанняў па падтрымцы роднай мовы, краязнаўства, народнай творчасці, фальклору, якія пачыналі сваю працу пад дахам БФК. Фонд стаў ініцыятарам і заснавальнікам многіх праектаў, якія былі аб'яднання ў адным дакуменце — праграме «Спадчына».

Праграма «Спадчына» стала асновай для доўгатэрміновай дзейнасці як Беларускага аддзялення Савецкага фонду культуры, так і яго паслядоўніка — Беларускага фонду культуры (пазней — грамадскага аб'яднання «Беларускі фонд культуры») на працягу ўсіх гадоў існавання. Ініцыятарам і непасрэдным стваральнікам праграмы «Спадчына» быў першы старшыня фонду народны пісьменнік Беларусі Іван Чыгрынаў.

Памятаю, з якім захапленнем, гордасцю за тое, што атрымаўся дакумент сапраўды эпохальны, Іван Гаўрылавіч гаварыў аб праграме «Спадчына» на калегіі Міністэрства культуры ў 1988 годзе. Сапраўды, гэта было штосьці новае, незвычайнае, бо пытанню захавання гістарычнай, культурнай спадчыны ў той час Міністэрствам культуры надавалася ўвагі вельмі мала.

«Спадчына» складалася з пяці раздзелаў, якія адпастроўвалі асноўныя накірункі дзейнасці Беларускага фонду культуры, яго абласных аддзяленняў. І на іх спыніцца неабходна больш падрабязна.

Гістарычны раздзел «Спадчыны» скіроўваў грамадскасць (у тым ліку навуковую) на падрыхтоўку і публікацыю такіх выданняў, як «Гісторыя гарадоў і вёсак Беларусі», поўнага збору беларускіх летапісаў і хронік, папулярнай гістарычнай энцык-

лапедыі, выпуск кніг пра вядомых і забытых сучаснай грамадскасцю, але знакамітых у мінулым дзеячаў навукі, культуры, адукацыі. Важнаю тэмай працы лічылася стварэнне краязнаўчага таварыства і яго работа са школьнікамі і студэнтамі, увядзенне спецыяльнага прадмета «Краязнаўства» ў школьную праграму.

Была прадугледжана таксама дапамога па стварэнні ў раёнах і гарадах кнігі «Памяць», якая была падказана ў той час аддзелам культуры ЦК КПБ, дзе мне асабіста давялося якраз працаваць. Тагачасная назва гэтай праграмы, разлічанай на многія гады, — «Летапіс народнай славы».

Раздзел праграмы «Культурная спадчына» прадугледжваў стварэнне аматарскіх аб'яднанняў народных майстроў, фальклорных суполак, шырокую прапаганду беларускай мовы, папулярызацыю жыцця і творчасці выдатных пісьменнікаў і паэтаў краіны: В. Дуніна-Марцінкевіча, Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча, М. Гарэцкага, А. Куляшова і інш.

У спецыяльным дадатку да вышэйназванай праграмы было вырашана ўшанаваць помнікамі славутых землякоў, гістарычныя падзеі, а таксама адкрыць новыя музеі.

Раздзел «Архітэктурная спадчына» ўводзіў ва ўжытак новае паняцце — «Захаванне гістарычных гарадоў і паселішчаў», вылучаў ідэю стварэння «Статусу гістарычнага горада краіны», «Міжнароднага турыстычнага калыца «Белая Русь»». БФК сумесна з мясцовымі выканкамамі пачаў ствараць масавы грамадскі рух «Родны горад», «Роднае сяло», «Малыя населеныя пункты — мястэчкі», што прывяло да шэрагу святочных мерапрыемстваў у час іх юбілеяў (Друцк, Слуцк, Копысь, Дрыса і інш.). Быў распрацаваны пералік помнікаў гісторыі і культуры, якім патрэбна была рэстаўрацыя. Сярод іх — Верхні горад (Мінск), палац у Косаве, кляштар брыгатак у Гродне, многія аб'екты Полацка.

Раздзел «Вяртанне гістарычнай і культурнай спадчыны» скіроўваў грамадскую думку (упершыню ў нашай гісторыі) на

неабходнасць вяртання на радзіму архіўных, музейных і біблія-тэчных каштоўнасцей, вывезеных за межы ў часы розных гістарычных катаклізмаў. З гэтаю мэтай пры БФК стварылася спецыяльная камісія «Вяртанне», у абавязкі якой уваходзіла вывучэнне, збор інфармацыі пра каштоўнасці нашага народа, якія апынуліся ў іншых краінах на працягу стагоддзяў. Камісію ўзначаліў вядомы гісторык і літаратар Адам Мальдзіс, які вось ужо на працягу 17 гадоў плённа працуе разам з сябрамі камісіі — вядомымі беларускімі даследчыкамі ў галіне архіўнай, музейнай і бібліятэчнай справы.

Планавалася гэтую работу БФК праводзіць разам з Міністэрствам замежных спраў, Нацыянальнай камісіяй ЮНЕСКА, Беларускім таварыствам дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі, іншымі грамадскімі арганізацыямі і творчымі саюзамі.

Трэба сказаць, што і другі этап дзейнасці БФК, які прыпадае на больш складаны час станаўлення Рэспублікі Беларусь як самастойнай і незалежнай дзяржавы, пацвердзіў правільнасць і дакладнасць абранага фонда накірунку. Як развіццё папярэдніх праграм фонду з'явіліся новыя праекты, такія, як «Славутыя імёны Бацькаўшчыны», «Траецкі кірмаш», выпуск што-тыднёвіка «Краязнаўчая газета»; разгарнулася выдавецкая дзейнасць створанага пад дахам БФК выдавецтва «Беларускі фонд культуры». Намаганнямі супрацоўнікаў фонду выйшлі, можна сказаць, рарытэтныя выданні: 7 зборнікаў з серыі «Вяртанне» (аб нашых каштоўнасцях, вывезеных за межы краіны); да 200-годдзя Адама Міцкевіча «Пан Тадэвуш», да 200-годдзя Аляксандра Пушкіна «Яўгеній Анегін», да 120-годдзя Якуба Коласа «Новая зямля» — на мове арыгіналаў і перакладах. Шэраг кніг, брашур былі прысвечаны асобным помнікам гісторыі і культуры, этнакультурным і моўным праблемам краіны.

Беларускі фонд культуры — адзін з ініцыятараў стварэння і заснавання Асацыяцыі грамадскіх аб'яднанняў «Беларуская

канфедэрацыя творчых саюзаў», у складзе якой мы цесна супрацоўнічаем з усімі творцамі, асабліва з тымі, хто падтрымлівае развіццё народнага мастацтва — Саюзам майстроў народнай творчасці, Саюзам фалькларыстаў. Адсюль вынікае і шэраг міжнародных праектаў, праз якія мы займаемся папулярызацыяй народнай культуры беларусаў за межамі нашай краіны (у Францыі, Швейцарыі, Польшчы, Расіі і інш.).

Як я адзначыў на пачатку артыкула, 20 гадоў — гэта яшчэ не юбілей. Для БФК — гэта чарговы этап работы ў час, не самы спрыяльны для здзяйснення задач, вызначаных статутам арганізацыі і агульнарэспубліканскай праграмай «Спадчына». Тыя цяжкасці, якія пераадольвае цяпер наша дзяржава, выпрабавальным цяжарам ляжаць і на нашай грамадскай арганізацыі. Так сталася, што нас амаль не заўважаюць (і не дапамагаюць у рабоце) чыноўныя міністэрствы культуры, адукацыі, інфармацыі, фінансаў. Усе кантакты з дзяржаўнымі ўстановамі фонд трымае дзякуючы добрым адносінам, разуменню важнасці творчай дзейнасці БФК з боку кіраўнікоў устаноў і арганізацый культуры: бібліятэк (і сярод іх найперш Нацыянальнай бібліятэкі), музеяў (і ў першую чаргу такіх, як Нацыянальны мастацкі музей, Музей гісторыі і культуры Беларусі, музеі Я. Купалы, Я. Коласа, П. Броўкі, М. Багдановіча, Музей тэатральнай і музычнай культуры) і інш. Прашу прабачэння за няпоўны пералік, аднак мушу назваць (далёка не ўсіх, хто заслугоўвае гэтага) тых сяброў фонду, хто сваім унёскам духоўнасці і аптымізму трымае сцяг Беларускага фонду культуры. Гэта прафесары А. Грыцкевіч, А. Мальдзіс, М. Касцюк, Р. Гарэцкі, Я. Сахута; музейведы, бібліятэкары і архівісты У. Адамушка, В. Скалабан, Т. Вяршыцкая, Н. Высоцкая, Л. Кірухіна, З. Кучар, Н. Чуева, В. Шаранговіч; пісьменнікі А. Бутэвіч, Г. Далідовіч, Н. Гальпяровіч, А. Кудравец; даўнія сябры Рады і Выканкама БФК Л. Бароўскі, А. Вірчак, В. Гедройц, А. Міхальчанка, Э. Агуновіч, І. Вашкевіч, В. Ліцэвінка, У. Стэльмашонак, М. Шавель і інш. Сумленнем БФК мы

лічым былога галоўнага рэдактара газеты «Звязда» Аркадзя Апанасавіча Тоўсціка (хоць ён ужо на пенсіі некалькі гадоў), які і сёння сваімі парадамі, заўвагамі падтрымлівае наш фонд, спрыяе агульнаму аптымістычнаму настрою, асабліва калі рукі апускаюцца (такое нярэдка здараецца) ад фінансавай безвыходнасці.

Вялікімі намаганнямі вось ужо чатыры гады БФК выдае сваю «Краязнаўчую газету». Пасля незразумелай з боку дзяржавы адмовы зарэгістраваць створанае грамадскасцю «Краязнаўчае таварыства» наша газета на абшарах Беларусі засталася практычна адзіным агульнадзяржаўным «прапагандыстам і агітатарам» краязнаўства. Краязнаўцы — школьнікі, студэнты, настаўнікі, работнікі музеяў, бібліятэк, архіваў і іншыя — усе зацікаўлены ў выхадзе такой газеты. Адсутнасць зацікаўлення застаецца хіба толькі... у школе, хоць і зразумела — там абавязковая падпіска на газеты ад «раёнкі» да «Советской Белоруссии» з'ядае ўсе школьныя грошы. Затое па-за ўвагай настаўнікаў і школьнікаў застаюцца такія важныя краязнаўчыя *дзяржаўныя* праграмы, як «Наш край» і «Жыву ў Беларусі і тым ганаруся!» Тыя, што знайшлі і знаходзяць сваё поўнае адлюстраванне ў «Краязнаўчай газеце». Гэтая немажлівасць школы падпісацца на «КГ», з аднаго боку, змяншае інфармаванасць па важных рэспубліканскіх акцыях, а з другога — не спрыяе адваротнай сувязі з «КГ»: атрымання вестак ад школьнікаў, настаўнікаў пра іх удзел у маштабных мерапрыемствах. Упэўнены, што школы, іх музеі і бібліятэкі адкрылі б для сябе многа новага з вопыту работы іншых устаноў, каб «рызыкнулі» падпісацца на «Краязнаўчую газету». Творчай і тэхнічнай работай па выпуску нашага штотыднёвіка занята ўсяго 8 чалавек. За іх самаадданую, практычна на грамадскіх пачатках працу я шчыра ўдзячны і не магу не назваць усіх пайменна: Генрых Далідовіч (намеснік галоўнага рэдактара), Леанід Бароўскі (намеснік старшыні фонду), Уладзімір Пучынскі (адказны сакратар), Ала Савасцянава (вярстальшчыца), Людміла

Голубева, Аліна Федарэнка, Ігар Грэчка, Леанід Ахромовіч.
Будзем жа разам і надалей!

Спадзяюся, што ў маі 2007 года мы, сябры Беларускага фонду культуры, збярэмся для падвядзення вынікаў чарговага праекта — праекта БФК, Жыткавіцкага раённага аддзела культуры і ўрада кантона Ааргау (Швейцарыя). Гэта будзе прэзентацыя нашай агульнай кнігі «Запрашэнне» аб народных побытавых традыцыях палешукоў і швейцарцаў.

А грамадскае аб'яднанне «Беларускі фонд культуры» працягвае сваю дзейнасць на карысць роднай гісторыі і нацыянальнай культуры...

2007 г.

Вяртанню каштоўнасцяў —
дзяржаўны інтарэс!

Уладзімір Гілеп, старшыня грамадскага аб'яднання «Беларускі фонд культуры»:

«Ад зборнікаў «Вяртанне» пара перайсці да стварэння каталогаў каштоўнасцяў: архіўных, бібліятэчных, музейных, якія знаходзяцца за межамі краіны».

— Уладзімір Аляксандравіч, у Савеце Міністраў Рэспублікі Беларусь зацверджаны склад пастаянна дзеючай Рабочай групы па пытаннях пошуку, вяртання і ўводу ў навуковы і культурны зварот страчаных беларускіх гісторыка-культурных каштоўнасцяў. Раскажыце, калі ласка, з якой нагоды яна была створана, якія яе задачы?

— Газета «Голас Радзімы» паслядоўна асвятляе праблему рэстытуцыі. На яе старонках з'яўляюцца сенсацыйныя матэрыялы. Але я хацеў бы паглыбіцца ў сутнасць актуальных праблем. Перш за ўсё трэба сказаць,

што камісія «Вяртанне» пры Беларускім фондзе культуры, якую ўзначальвае Адам Мальдзіс, працуе каля дваццаці год. Яна была створана па ініцыятыве А. Мальдзіса і І. Чыгрынава. У камісію ўвайшлі найбольш дасведчаныя ў гэтай галіне людзі, такія, як Т. Рошчына з Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, В. Скалабан з Нацыянальнага архіва, У. Адамушка, старшыня Дзяржаўнага камітэта па архівах і справаходству, і іншыя. Таксама ў гэтую камісію ўваходжу і я. За час яе існавання было вельмі многа напрацавана матэрыялаў, і, каб напрацаваныя матэрыялы не зніклі, было прынята рашэнне выдаваць зборнікі «Вяртанне». Пад уплывам эйфарыі першых вынікаў работы нам здавалася, што выяўлення каштоўнасці будучы вяртацца ў краіну адна за другою. Потым мы зразумелі, што ніхто нікому нічога не верне проста так. Таму змяніліся падыходы да работы камісіі — сталі надаваць больш увагі выяўленню і вывучэнню таго, што і дзе знаходзіцца за мяжой. Таму і нашы зборнікі пачалі ўключаць матэрыялы, накіраваныя не проста на вяртанне, а на сумеснае выкарыстанне каштоўнасцяў, якія знаходзяцца за межамі краіны. Каб разам уведзіць беларускія каштоўнасці ў навуковы ўжытак, выкарыстоўваць у якасці экспанатаў на сумесных выставах, у экспазіцыях музеяў, каб можна было рабіць копіі і выкарыстоўваць іх на радзіме. Гэта тычыцца ў першую чаргу архіваў і музеяў.

Выдадзена сем тамоў такіх матэрыялаў, падрыхтаваны восьмы том, які ляжыць ужо два гады, бо няма сродкаў, каб яго выдаць.

Камісія «Вяртанне» неаднойчы ставіла пытанне перад дзяржаўнымі ўстановамі, перад асобамі, якія зацікаўлены ў гэтым, аб неабходнасці стварэння дзяржаўнай структуры, якая б займалася гэтай праблемай. Прыводзім прыклад іншых краін, тых жа Расіі, Польшчы, Літвы, Украіны. Няма адной схемы, усюды па-рознаму вырашаюць гэту праблему, але ў кожнай з гэтых краін ёсць дзяржаўныя структуры, якія канкрэтна займаюцца праблемай рэстытуцыі. Выступленне Прэзідэнта ў Акадэміі

мастацтваў, дзе ён упершыню ўслых сказаў аб неабходнасці звярнуць увагу на праблему беларускіх каштоўнасцяў за межамі краіны, сапраўды засведчыла аб змяненні адносін да гэтай тэмы. Мы вярталі каштоўнасці іншым (і Расіі, і Украіне, якія ім належаць), а нам ніхто. Пасля гэтага выказвання было накіравана даручэнне ў Міністэрства замежных спраў і пры ім быў вызначаны Пасол па асобых даручэннях Н. Дрозд, якая пачала грунтоўна займацца рэстытуцыяй. Яна дакладна вывучыла праблему, склала некалькі інфармацыйных лістоў, якія трапілі да міністра, старшыні Савета Міністраў. У адказ пайшоў цэлы шэраг даручэнняў нашым пасольствам за межамі Беларусі. Самае галоўнае з гэтых даручэнняў я лічу тое, што ва ўвесь двухбаковы перагаворны працэс уключаецца праблема страчаных каштоўнасцяў Беларусі. Зараз гэты накірунак работы даручаны Паслу па асобых даручэннях У. Шчаснаму.

Паўстала пытанне стварэння спецыяльнай рабочай групы, якая б выпрацавала прапановы па далейшай рабоце. У лютым у Міністэрстве культуры сабраліся ўсе члены Рабочай групы па пытаннях пошуку, вяртання і ўводу ў навуковы і культурны ўжытак страчаных беларускіх гісторыка-культурных каштоўнасцяў. Быў абмеркаваны шэраг пытанняў і першае з іх — пашырэнне інфармацыі аб праблемах рэстытуцыі. А. Мальдзіс і я зрабілі даклад аб той рабоце, якая была выканана Беларускім фондам культуры і камісіяй «Вяртанне». В. Абламскі, начальнік упраўлення па ахове гісторыка-культурнай спадчыны Міністэрства культуры, прапанаваў план далейшай работы. Наша камісія таксама ўнесла прапанову: не спыняцца на створанай Рабочай групе, бо яна ў такім стане не дзеяздольная. Мэтазгодна, каб яе абавязкова ўзначальваў адзін з намеснікаў Старшыні Савета Міністраў, каб яна абавязкова была міжведамаснай.

— Уладзімір Аляксандравіч, скажыце, калі ласка, якія структуры яшчэ трэба стварыць, каб уся сістэма плённа працавала і давала вынікі?

— У прыватнасці, дадзена даручэнне дэкану гістфака А.Ходзіну стварыць аналітычную групу, якая будзе дзейнічаць на базе гістарычнага факультэта БДУ. Яе задача — на нацыянальным узроўні садзейнічаць пошуку, вяртанню і ўводу ў навуковы і культурны ўжытак краіны гісторыка-культурных каштоўнасцяў. Абавязкова павінна быць створана яшчэ адна група, якая займалася б падрыхтоўкай да друку самога выдання. Прапанавана стварыць гэту групу ў Беларускай дзяржаўным інстытуце праблем культуры. Усё слушнае ўвайшло ў пратакол, які, спадзяюся, будзе падпісаны і накіраваны ў Савет Міністраў. Самае галоўнае — павінна быць створана Міжведамасная камісія Савета Міністраў, якая будзе каардынаваць усю работу ў маштабах краіны, а пасля гэтага можна звярнуцца да стварэння спецыяльнай структуры. Дзе яна будзе? Можа, пры Міністэрстве замежных спраў, можа, пры Міністэрстве культуры.

Грамадства ўжо выказала сваю пазіцыю, назапасіла вялікі матэрыял, падняло праблему: давайце не толькі аддаваць, але абменьвацца, працаваць на парыгэце. Гэта зараз адзіны правільны шлях.

— З’явіліся паведамленні, што ў Беларусі ёсць намер стварыць каталог страчаных гісторыка-культурных каштоўнасцяў. Якое дачыненне да гэтага ідэі мае камісія «Вяртанне»?

— Менавіта наша камісія прапанавала перайсці ад зборнікаў «Вяртанне» да стварэння каталогаў каштоўнасцяў: архіўных, музейных, бібліятэчных, якія знаходзяцца за межамі краіны. Выйсці на новы ўзровень інфарматыўнасці. Уся бяда эфектыўнасці рэзультуцыі заключаецца ў тым, што перад вайной у нас практычна не было музейных каталогаў. З-за гэтага шмат праблем. Калі нам удалася стварыць каталогі, то можна ад маналога перайсці да дыялогу з любой краінай і запытацца, ці ёсць гэтыя рэчы ў іх? А калі ёсць, то можна дамаўляцца аб іх перадачы.

У Германіі, у Кобленцы, знаходзяцца архівы Радзівілаў з Нясвіжа, якія былі прывезены туды ў 1913 годзе. З таго часу яны ляжаць не разабраныя. Трэба наладзіць перагаворны працэс для таго, каб вызначыць, што з ім рабіць далей. Па законах Германіі, ніхто не мае права перадаваць арыгіналы, аднак можна зрабіць копіі, а нам для архіва і работы гэта вельмі карысна. У гэтым асабліва зацікаўлены Камітэт па архівах і справаводства, Нацыянальны архіў.

Вось такая сумесная работа вядзецца грамадскай арганізацыяй, разам з дзяржаўнымі ўстановамі, бо грамадская арганізацыя без дапамогі дзяржаўных устаноў нічога не зробіць, каб не падключыліся бібліятэчныя, архіўныя, музейныя работнікі, а таксама нашы землякі з Масквы, Санкт-Пецярбурга, якія працуюць там, але дапамагаюць нам у пошуку каштоўнасцей.

*Гутарыла Валянціна Грышкевіч
2006 г.*

«2007: Год Слова Купалы і Коласа»

Відаць, аб чым бы я зараз ні казаў, шаноўныя суразмоўцы, — гэта ўсе ўжо добра ведаюць. Бо краязнаўчыя маршруты па творах Якуба Коласа добра вывучаны, аб іх друкавалася і ў нашай «Краязнаўчай газеце». Звярніце ўвагу на загаловкі надрукаваных матэрыялаў за апошні год: «На радзіме Коласа», «З Коласам у глыб і глуш Палесся», «Малая радзіма Коласа — Пухавіччына», «Пінскія шляхі Якуба Коласа», «Шляхамі герояў Якуба Коласа». І гэта далёка не ўсе публікацыі на старонках газеты.

«Краязнаўчая» ставіла перад грамадскасцю і дзяржавай пытанні, якія, на наш погляд, павінны былі пашырыць геаграфію мемарыяльных Коласавых месцаў: аб стварэнні помніка Коласу і Купалу ў Варшаве, аб перайменаванні дзіцячага парку імя Горкага ў Мінску ў парк «Сымона-музыкі».

Па першым з гэтых пытанняў год таму была створана грамадская камісія з прадстаўнікоў польскай і беларускай

інтэлігенцыі. Па яе прапановах урад Варшавы прыняў рашэнне аб будаўніцтве помніка, вызначана месца яго размяшчэння. Але, на жаль, усё яшчэ нешта замінае хутчэйшаму выкананню гэтага рашэння.

Па другім пытанні (парк «Сымона-музыкі» ў Мінску) на мой ліст у Мінгарвыканкам я атрымаў адказ, што гэтае пытанне будзе разгледжана на чарговым пасяджэнні. Зноў жа, мінуў год, а ў нас, як і ў Варшаве, усё яшчэ нешта замінае вырашэнню пытання перайменавання месца, пра якое вялікі пралетарскі пісьменнік Максім Горкі ніколі нічога не чуў, а Якуб Колас там жыві і тварыў.

Колас і Купала сваімі паэтычнымі творамі, прозай, драматургіяй, публіцыстыкай паспрыялі фарміраванню нацыянальнай свядомасці беларускага народа, яго імкненню да «новай зямлі» — гэта значыць, сваёй дзяржаўнасці. Яны не былі ў палітычных партыях, не прымалі ўдзелу ў многіх грамадскіх баталіях пераломнага часу, але, несумненна, іхні натхнёны пісьменніцкі голас выключна шмат значыў у рэальным сцвярджэнні дзяржаўнасці Беларусі.

Яны выраслі ў волатаў беларускай літаратуры і культуры, сталі клапатлівымі настаўнікамі некалькіх новых пісьменніцкіх пакаленняў, любімымі сынамі нашага народа. І сёння іхнія шматлікія творы — вышэйшы ўзровень духоўнасці, мастацкай дасканаласці неўміручага беларускага слова.

Ідучы насустрач 125-годдзю з дня нараджэння нашых класікаў, упэўнены, што мы, удзельнікі круглага стала «Коласзнаўства на сучасным этапе», сабраўшыся ў дзень нараджэння Якуба Коласа на яго радзіме, гарача падтрымаем думку шырока адзначыць юбілейную 125-ю гадавіну з дня нараджэння пісьменнікаў. Я асабіста лічу, што гэтую дату трэба выкарыстаць не толькі для ўшанавання памяці і папулярызацыі іхняй творчасці, што, безумоўна, будзе зроблена аргкамітэтам і ідэалагічнымі міністэрствамі. Але ж мы таксама памятаем з недалёкага мінулага: адгучалі фанфары ў гонар песняроў у ліпені і

лістападзе — і зноў усё замоўкне да наступнага юбілею праз пяць гадоў. Зноў праз пяць гадоў аргкамітэт на высокім узроўні напамніць усім нам завет, што «трэба людзьмі звацца».

Я назваў сваё слова да вас так: «2007: Год Слова Купалы і Коласа». Гэта азначае, што я хачу заклікаць міністэрствы культуры, адукацыі, інфармацыі Рэспублікі Беларусь скіраваць свае планы асноўных мерапрыемстваў на 2007 год на ґрунтоўную і глыбокапатрыятычную работу з усімі ідэалагічнымі ўстановамі, творчымі, навучальнымі і працоўнымі калектывамі па шырокай прапагандзе Слова Купалы і Коласа.

Гэта б азначала, што такія традыцыйныя ўжо мерапрыемствы, як Дзень ведаў, Свята пісьменства і друку, іншыя, павінны прайсці пад прыкрытэтам купалаўскай і коласаўскай творчасці. А што? Хіба нельга скіраваць той жа «Славянскі базар», «Беларускую музычную восень» ці Маладзечанскі фестываль на гэтую святую для беларускага народа справу?

Я заклікаю вас падтрымаць ініцыятыву: няхай 2007 год стане Годам Слова Купалы і Коласа!

4 лістапада 2006 г.

Дзіцячы парк імя М. Горкага ці парк «Сымона-музыкі»?

1 верасня ў 18-ы раз Дзяржаўны літаратурна-мемарыяльны музей Якуба Коласа праводзіў у дзіцячым парку імя Максіма Горкага вялікае свята для школьнікаў Мінска «Песняй вітаю я вас...» у рамках Рэспубліканскага «Дня ведаў». На свята сабраліся паэты, пісьменнікі, дзесячы культуры. Былі шмат дзяцей. Гучалі вершы беларускіх паэтаў і, найперш, — самога Коласа. Дзеткі прысутным падаравалі канцэрт. Гучала мова Я. Коласа, наша мова.

Думка, якая нарадзілася ў час гэтага святочнага мерапрыемства, не павінна застацца са мною. Хацеў бы падзяліцца ёю з чытачамі і данесці яе да кіраўніцтва Мінска.

Мінскі дзіцячы парк за апошнія гады ператварыўся ў самае прыгожае месца адпачынку дзяцей горада. Былы губернатарскі сад, Парк культуры і адпачынку імя М. Горкага стаў любімым месцам, дзе бавяць свой вольны час не толькі дзеці, але і іх бацькі, пенсіянеры.

А цяпер пра думку... Усім, хто ведае жыццёвы шлях і творчасць Якуба Коласа, вядома, што на тэрыторыі гэтага парку (бліжэй да вуліцы Фрунзе) стаяў дом, у якім жыў і працаваў перад Вялікай Айчыннай вайной наш вялікі пісьменнік. Дом у першыя дні вайны згарэў падчас бамбардзіровак нямецкай авіяцыяй і пасля ўжо не аднаўляўся, бо ўрад Беларусі прыняў рашэнне пабудаваць для сям'і Якуба Коласа новы дом паблізу Акадэміі навук. Зараз у ім месціцца музей пісьменніка.

Але ж само месца, дзе стаяў дом у парку, з'яўляецца мемуарным, і яно павінна быць адзначана.

Я разумею, жыхары Мінска прывычаліся да назвы парку, які носіць імя «вялікага пралетарскага пісьменніка», заслужанага ў свеце чалавека, «буравесніка» Кастрычніцкай рэвалюцыі ў Расійскай імперыі. І пашану за гэта Максім Горкі атрымаў вялікую, у тым ліку і на Беларусі, хача і наведваў яе толькі праездам. Сустрэкаў яго ў Негарэлым і Я. Колас.

Таму я ўношу прапанову для абмеркавання грамадскасцю, органамі культуры і Мінгарвыканкамам аб перайменаванні Мінскага дзіцячага парку імя М. Горкага ў дзіцячы парк «Сымона-музыкі». Хачу адразу ж адказаць і на пытанне: «А што рабіць са скульптурнай выявай М. Горкага, якая знаходзіцца ў парку»? А нічога не трэба рабіць. Няхай Аляксей Максімавіч як сядзеў, так і сядзіць і спакойна пазірае на шчаслівых нашчадкаў Сымона-музыкі. Разам з тым, экскурсаводы, якія водзяць дзіцячыя экскурсіі і па парку, будуць даваць інфармацыю як пра «вялікага пралетарскага пісьменніка», так і пра «вялікага беларускага Песняра».

З надзеяй на водгукі.

2006 г.

Проект «Несвижская Академия»

247

(Статья для российского журнала «Культура»)

Двенадцать лет назад стала реальностью одна из моих инициатив — создание Национального историко-культурного заповедника в старинном белорусском городе Несвиже, расположенном в 120 километрах от Минска, недалеко от дороги Москва—Минск—Брест—Варшава—Берлин.

Города, как и государства, переживают периоды возвышения и упадка, чередуются в своей ведущей роли. В самом начале формирования белорусской народности, становления государственности на территории современной Беларуси городами-столицами феодальных княжеств были Полоцк, Туров, Гродно, Новогрудок. 300 лет столицей Великого княжества Литовского, общего литовско-белорусского государства, являлся г. Вильно (Вильнюс). Однако уже в XVI столетии, вместе с созданием Несвижского княжества и Радзивилловской ординации, появляется двойник этой столицы — город Несвиж. На протяжении трех

столетий Несвиж соперничал с Вильней. Роль его, как второй столицы Великого княжества Литовского, была официально признана и зафиксирована в документах: его владельцы — Радзивиллы имели исключительное право на собрание и хранение в несвижском замке государственного архива — Литовской метрики.

Политическое влияние, экономическая и военная мощь Радзивилловской державы к XVIII веку достигают своего пика. Ей принадлежат десятки городов, местечек, тысячи сел, и не только по Беларуси. Экономические и культурные связи отсюда шли в Западную Европу, Россию, Литву, Украину.

Благодаря своим политическим, хозяйственным и культурным контактам с окружающим миром, междунациональным бракам, Несвиж быстро превращался в классический европейский административный, торговый, культурный центр. Здесь возникает удивительный по своей художественной ценности архитектурный ансамбль. В него вошли замок, фарный костел с криптой Радзивиллов, ратуша с торговыми рядами, иезуитский коллегиум, монастырь бенедиктинок, рядовая городская застройка. Над всем этим доминировали искусно выполненные парковые ансамбли, сложная, даже для сегодняшнего исполнения, система водоемов. Исторический Несвиж — это уникальная среда обитания, созданная руками наших предков и, к великому счастью, до конца не разрушенная нашими руками.

Для тех, кто, быть может, не знаком с историей этого города и старинного рода Радзивиллов, сообщая, что в XVIII веке в Несвиже действовал первый на белорусских землях придворный (крепостной) театр. А в него входили оперная, балетная и драматическая труппы, симфонический оркестр. Для театра и оркестра оригинальные произведения писали сами Радзивиллы. Всемирное значение имели библиотечное и архивное собрания, музейная коллекция, которыми, используя войны XVIII—XX веков, существенно пополнили свои

хранилища Россия, Польша, Литва и другие государства Западной Европы.

Для истории Беларуси Несвиж уникален еще и тем, что исторические, архитектурные, ландшафтные ценности его имеют общеевропейские корни. Над их созданием трудились итальянские (Дж.М. Бернардини), немецкие, французские, австрийские архитекторы, композиторы, артисты.

Всё это даст нам основание не сомневаться в том, что Несвиж как неповторимый архитектурно-художественный ансамбль, центр общественно-культурной жизни и просветительства является общеевропейской ценностью, имеет полное право претендовать на особое внимание со стороны государства и может быть со временем отнесен к памятникам «нулевого класса».

Вместе с тем, осозная требования, предъявляемые к памятникам такого класса, мы видим, как серьезно отстаем мы в вопросах подготовки национальных кадров музеев, архитекторов-реставраторов, специалистов в области паркового искусства.

Предстоит работа огромного объема, и начать ее без подготовки кадров в области реставрации, консервации памятников исторического и природного ландшафта невозможно. Тем более, что у нас уже есть примеры, когда благородные порывы реставрировать такие памятники имеют печальный итог.

Сады, парки, исторические ландшафты по своей сути являются частью природы и, одновременно, произведениями садово-паркового искусства. Присутствие парков в среде обитания человека свидетельствует об уникальности их творцов, государств, народов, выпестовавших этих творцов. Исторические сады и парки объединяют в единое целое архитектурную композицию с природными богатствами места, где расположены, а также благодаря символике, поэзии, литературе сохраняют духовные ценности минувших столетий. Созданные человеком, они являются тонкой материей, которую лег-

ко уничтожить или деформировать. Отсюда необходима их охрана, умелая опека, правильное использование. Они требуют специальных консервационных и реставрационных мероприятий на долгосрочный период.

Сегодня неудовлетворительное положение с охраной окружающей среды, современные темпы урбанизации населенных пунктов делают актуальной задачу сохранения таких памятников культуры, как парки, исторические ландшафты. В Беларуси, на Украине, в России усложняют эту задачу еще и последствия Чернобыльской атомной катастрофы. Острота проблемы заключается и в том, что из почти 350 исторических садов, парков, усадеб и дворцово-парковых ансамблей, сохранившихся в той или иной степени в Беларуси, мы не имеем ни одного отреставрированного.

Пять лет тому назад я приложил значительные усилия, чтобы привлечь к этой проблеме внимание специалистов Европы (и не только). В Несвиже состоялась научная сессия Международного комитета по историческим паркам и местам ИКОМОС во главе с президентом этой организации, господином Робертом Ионгом, на тему «Проблемы исторических парков в Восточной Европе». В ней приняли участие 65 специалистов из 22 государств мира. На сессии были заслушаны доклады о состоянии исторических парков Беларуси, России, Украины. Однозначно отмечалась существенная роль и ценность исторических ландшафтов Беларуси в общеевропейской культуре.

К этому времени мы уже имели свой проект под названием «Несвижская Академия». Цель его — подготовка специалистов в области возрождения и сохранения паркового искусства. Под моим кураторством в г. Несвиже была создана 2-годичная летняя международная школа для 5 стран: Беларуси, Литвы, Польши, Украины и России. Создатели ее — Институт проблем культуры Министерства культуры Республики Беларусь и Центр охраны исторического ландшафта Мини-

стерства культуры и искусства Республики Польша. Слушателями этой школы стали историки, архитекторы, музеологи, работники служб охраны исторического наследия. Лекционную и практическую работу организовали специалисты из Польши, Голландии и Беларуси. Практическая реализация проекта нам виделась в подготовке специалистов и разработке документации по охране конкретных исторических парков и культурных ландшафтов на примере нескольких памятников Беларуси. Необходимо отметить, что инициатива создания «Несвижской Академии», ее программа, план работы получили полное одобрение Международного Комитета по историческим паркам и местам (ИКОМОС — ИФЛА).

Отметим, что проект «Несвижская Академия» существует благодаря большой поддержке со стороны городских властей г. Несвижа и успешно осуществляет свою деятельность. Состоялись первые выпуски слушателей Академии, которые не только прослушали цикл лекций по теме «Теория и практика охраны ландшафта, садов и парков», но и смогли усовершенствовать свои знания на практической работе в парках Несвижа, а также на преддипломной практике в парках Республики Польша.

В 1996 году слушателями Академии стали 15 человек из всех областей Беларуси, из Польши, Литвы, Украины. Темой занятий на этот раз избрана «Охрана и консервация кладбищ-памятников». Не буду распространяться о важности разработки этой темы для молодых независимых государств Восточной Европы. Она — очевидна. Многоконфессиональность этих государств определила в них наличие кладбищ-памятников христианской религии, ислама, иудаизма. Возможно, впервые в организационном порядке у нас получило свое начало изучение истории возникновения кладбищ, роль их в национальных и конфессиональных традициях, в художественной, научно-популярной литературе, в монументальной пропаганде.

Ниже, дабы обратить ваше внимание на главную проблему, без разрешения которой невозможна дальнейшая плодотворная работа Академии, я должен очертить хотя бы схематично круг проблем, заложенных в программу Академии.

Перед слушателями ставится задача:

- приобретение базовых теоретических знаний об охране ландшафтов;
- знакомство с парковой, садовой и кладбищенской документацией и практическим ведением документации;
- приобретение базовых знаний по истории средне- и восточноевропейского искусства, по истории европейского паркового искусства;
- знакомство с проблематикой ландшафтной, парковой, садовой и кладбищенской реставрации;
- знакомство с ведением планов пространственного благоустройства;
- обучение выявлению реставрационной проблематики на местности и др.

Все это требует как специальных знаний, так и большого опыта работы широкого круга специалистов. К сожалению, таких специалистов сегодня практически нет в молодых, независимых государствах, появившихся в Восточной Европе после распада СССР. И сегодня эта проблема становится проблемой № 1 для «Несвижской Академии».

Конечно же, нам готовы оказать помощь многие известные специалисты в этих областях знаний из Англии, Германии, Чехии, Соединенных Штатов Америки. С ними налажены контакты.

Однако если работа самой Академии финансируется в основном за счет Министерств культуры Беларуси и Польши, то расходы на приглашение специалистов из других стран не предусматривались. Попытка решить эту задачу через всевозможные благотворительные фонды, увы, не дала результата.

В 1998—1999 годах слушатели «Несвижской Академии» прослушали курс, защитили дипломы международного уровня сертификации по теме «Исторические парки и усадьбы. Охрана. Исследования. Документация. Револаризация. Пелегнация». Программа обучения предусматривала получение теоретических знаний и практических навыков по вопросам защиты окружающей среды, истории создания дворцовых, садово-парковых ансамблей, защиты зеленых насаждений, создания малых архитектурных форм и технической инфраструктуры парков, основах растениеводства, методологии создания проектной документации парков и др.

Заинтересованным читателям, вероятно, будет интересно узнать, что обучение и питание слушателей осуществляется за счет «Несвижской Академии». Организация, направляющая специалиста, оплачивает ему стоимость проезда и проживания в общежитии. А оплату пребывания слушателя во время двухнедельной стажировки в Республике Польша полностью берет на себя польская сторона.

2000 г.

Аўгустоўскі канал — у Спіс сусветнай спадчыны

У святomasць беларусаў і палякаў ўваходзіць разуменне таго, што мы — суседзі і павінны разам клапаціцца аб той культурнай і прыроднай спадчыне, якая пакінута нам нашай агульнай гісторыяй. Невыпадковым з’яўляецца і тое, што падрыхтоўку вялікага аб’ёму дакументацыі для ўключэння Нясвіжскага замка ў Спіс сусветнай спадчыны беларускія і польскія спецыялісты робяць разам.

Яшчэ адным прыкладам прыязных адносін паміж краінамі ў галіне сумеснага выкарыстання гістарычнай спадчыны для культуры нашых краін з’яўляецца стварэнне беларуска-польскай рабочай групы па пытанні падрыхтоўкі дакументаў для прадстаўлення гісторыка-культурнай каштоўнасці «Аўгустоўскі канал» у Спіс сусветнай спадчыны.

Група ўжо сабралася ў Гродне 27 кастрычніка гэтага года, каб вырашыць першачарговыя пытанні, якіх дужа многа паўстае перад спецыялі-

стамі дзвюх краін, і асабліва перад беларускімі, бо польская частка канала ўжо даўно існуе як аб'ект турызму і гаспадарчай дзейнасці. У ходзе пасяджэння было вырашана, што да 1 снежня 2004 г. матэрыялы па беларускай частцы канала будуць падрыхтаваны, складзены каштарыс работ, вызначаны ўсе пытанні функцыянальнага выкарыстання канала і яго інфраструктуры. Чарговае пасяджэнне групы прызначана на снежань бягучага года ў Польшчы.

Рабочую групу ўзначальвае (ад Польшчы) Яцэк Рулевіч — магістр, дырэктар Дзяржаўнага цэнтра даследаванняў і дакументацыі помнікаў Рэспублікі Польшча. Ад Рэспублікі Беларусь — Ігар Чарняўскі, намеснік начальніка Упраўлення па ахове гісторыка-культурнай спадчыны і рэстаўрацыі Міністэрства культуры Беларусі. У склад рабочай групы ўваходзяць вядомыя спецыялісты — гісторыкі, архітэктары, ландшафтнікі дзвюх краін.

На жаль, і беларускі, і польскі бок зноў наступаюць на старыя граблі — цалкам выключаюць з працэсу падрыхтоўкі дакументацыі, якая будзе разглядацца ў ЮНЕСКА, такія грамадскія арганізацыі гэтых краін, як іх нацыянальныя камітэты Міжнароднай рады па помніках і мясцінах (ІКАМОС), і ў першую чаргу тых спецыялістаў з гэтых арганізацый, хто шмат гадоў таму апекаваўся тэмай канала і назапасіў багаты матэрыял па названай тэме.

2004 г.

Зварот да ўдзельнікаў
IV Рэспубліканскага фестывалю
фальклорнага мастацтва
«Берагіня»

Шаноўныя гаспадары і госці фестывалю! Успамінаю два папярэднія мае прыезды ў Акцябрскі раён. Першы — для вызначэння мэтазгоднасці стварэння ў пасёлку Акцябрскі музея народнай славы (па заданні Міністэрства культуры БССР). Другі — па заданні сакратара ЦК КПБ А.Т. Кузьміна для абмеркавання пытанняў, звязаных са стварэннем у раённым цэнтры помніка, прысвечанага героям Рудабельскай рэспублікі. Ганаруся тым, што абодва мае прыезды не сталі безвыніковымі: і музей, і помнік упрыгожваюць сённяшні горад. Вельмі спадзяюся, што і трэцяе маё наведванне Рудабельскай зямлі прынясе яе жыхарам пэўны плён.

А спадзяванні звязаны з правядзеннем ужо традыцыйнага IV Рэспубліканскага фестывалю фальклорнага мастацтва «Берагіня». Сярод засна-

вальнікаў фестывалю і грамадскае аб'яднанне «Беларускі фонд культуры», які даўно папулярызуюе народную творчасць беларускага народа як у нашай краіне, так і за яе межамі. Каб дадаць важкасць мінулым справам БФК, нагадаю, што першае фальклорнае грамадскае аб'яднанне было створана менавіта па ініцыятыве Беларускага фонду культуры амаль дваццаць гадоў таму.

Рэспубліканскі фестываль фальклорнага мастацтва «Берагіня» з'яўляецца яскравым прыкладам імкнення нашай грамадскасці, дзяржаўных устаноў і кіруючых органаў забяспечыць ахову і развіццё нематэрыяльнай культурнай спадчыны, пашырыць яе ў свеце дзеля дасягнення ўзаемаразумення паміж народамі. Менавіта на гэта накіраваны змест і сэнс Міжнароднай канвенцыі аб ахове нематэрыяльнай культурнай спадчыны ЮНЕСКО ад 17 кастрычніка 2003 года, ратыфікаванай Рэспублікай Беларусь 20 снежня 2004 года. Унёсак нашай краіны ў пачэсную міжнародную справу — фальклорнае свята на зямлі Рудабелкі.

Новых поспехаў вам, дарагія ўдзельнікі IV фестывалю «Берагіня», у вашай высакароднай справе!

2006 г.

Прамова старшыні сходу
У.А. Гілепа ў час адкрыцця
Устаноўчай канферэнцыі
па стварэнні краязнаўчага
таварыства ў Мінску

Я, прымаючы ўдзел у стварэнні (аднаўленні) Беларускага краязнаўчага таварыства, мару аб адным — яно павінна працаваць плённа і доўга. Яно павінна працаваць грунтоўна — і грунтоўчыся на назапашаным вопыце пакаленняў краязнаўцаў, якія жылі і працавалі да нас, якія смела і паслядоўна ахоўвалі і зберагалі тое каштоўнае, што пакінула нам гісторыя і нашы продкі.

Я больш за ўсё баюся кампанейшчыны і заўсёды выступаў супраць яе, папярэджаў аб яе наступствах і на тым (мінулым) Устаноўчым з'ездзе краязнаўцаў у Доме літаратараў. Ідэя краязнаўства павінна авалодаць не гэтай залай, яна павінна стаць ідэяй надзённага жыцця моладзі, ідэяй патрыятычнага пачуцця роднай зямлі, роднай мовы, роднай культуры.

Людзі майго пакалення перажылі шмат кампаній. Як і ўсе папярэднія, яны закончыліся, і мы ведаем як. Праходзіць кампанія па прывядзенні прыроднага атачэння ў належны стан — і стан вяртаецца «на кругі свая». Прыбяром помнікі героям вайны да свята, а наступнае свята — праз 10 гадоў. І на працягу 10 гадоў да помніка ніхто не падыходзіць. Бо за гэтай кампаніяй ужо наступнае чарговая: прыводзіць у належны стан нашы вёскі.

Таму я заклікаю вас пачаць няспешную, адказную і доўгатэрміновую працу, працу без кампанейшчыны, працу з працягам усіх тых пачынаў, што з'яўляюцца ўсё часцей на месцах, што закладваюцца на дзяржаўным узроўні і накіраваны на зберажэнне гістарычнай і прыроднай спадчыны, нашай беларускасці і на гэтым падмурку служаць выхаванню моладзі.

Дазвольце сход з нагоды стварэння грамадскага аб'яднання «Беларускае краязнаўчае таварыства» лічыць адкрытым.

2004 г.

Жыццё — духоўнаму Адраджэнню!
Аляксандру Баршчэўскаму — 75!

Беларускі паэт (псеўданім Алесь Барскі), фалькларыст і літаратуразнаўца Аляксандр Андрэевіч Баршчэўскі нарадзіўся 2 лістапада 1930 года ў вёсцы Бандары на Беласточчыне. У 1955 годзе скончыў Лодзінскі ўніверсітэт. З 1956 года працуе выкладчыкам, а з 1975-га загадчыкам кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта. У 1966 годзе абараніў у Варшаўскім ўніверсітэце кандыдацкую дысертацыю — «Творчасць Якуба Коласа 1906—1930 гадоў», у 1984-м доктарскую — «Беларуская абраднасць і фальклор усходняй Беласточчыны». Апублікаваў цыкл навукова-папулярных артыкулаў: «Беларуская літаратура і беларускі фальклор» (газета «Ніва», 1965—1988). Аўтар ўніверсітэцкіх падручнікаў: «Гісторыя беларускай літаратуры — фальклор» (Варшава, 1976), «Гісторыя беларускай літаратуры — пісьменнасць Кіеўскай Русі і Вялікага Літоўскага княства» (1981); падручніка для 7 класа

«Дружба і праца» (з В. Шведам. Варшава, 1967), «Насустрач жыццю» (з В. Шведам. Варшава, 1974); навуковых кніг: «Беларуская абраднасць і фальклор усходняй Беласточчыны» (Беласток, 1990), «Ігнат Дварчанін — палітык і вучоны» (з А. Бергман, Е. Тамашэўскім. Варшава, 1990). Пераклаў паэму Янкі Купалы «Яна і я», уклаў «Выбраныя творы» Я. Купалы (Варшава, 1984). Складальнік і адзін з перакладчыкаў зборніка «Янка Купала і Якуб Колас: Да 100-годдзя з дня нараджэння» (Варшава, 1982).

Беларуская Беласточчына... Зямля з цікавым лёсам, з цудоўнымі людзьмі. Уваходзіць яна ў склад Польшчы. Але дзякуючы моцнаму асяродку беларускай мясцовай інтэлігенцыі, Беласточчына і сёння застаецца беларускай не па назве, а па духу, абуджае беларускае насельніцтва да самасвядомасці, нацыянальнай годнасці і павагі да свайго, роднага.

На гэтай зямлі і вырасла творчая постаць Алеся Барскага (Аляксандра Баршчэўскага). Пра яго жыццёвы і творчы лёс далей і пойдзе гаворка.

Продкі былі беларусы з этнічнага беларускага раёна. Сям'я з католікаў, хоць бацькаў дзед быў хрышчаны ў царкве, а не ў касцёле. А бацька, наадварот, быў хрышчаны ў касцёле, а быў шлюб ў царкве. Вось такая «сямейная хрысціянская унія».

Маці паходзіла з тыповай беларускай сям'і па прозвішчы Буйка. Лагодная, працавітая жанчына. Любіла дзяцей, сям'ю, гаспадарку. Род Баршчэўскіх празвалі «папамі». Невядома чаму. Можна, з-за барады, якую насіў дзед Антон, а мо і таму, што, выязджаючы на кірмаш з рашотамі, ён заўсёды напаўголаса маліўся. Гадаваўся Алесь у асяродку старэйшых за яго сяцёр і, як малодшы і адзіны сын, па ўласным прызнанні, быў моцна разбэшчаны, але выхаванне атрымаў па ўсіх законах сялянскага жыцця. Яго далучалі да працы па гаспадарцы, і ён быў добрым памочнікам.

У школе вучыўся няблага, але вундэркіндам не быў. «Пайшоўшы ў першы клас, — успамінае Алесь, — я часта ўцякаў з

яго, і маці сілаю цягнула мяне назад». Да верасня 1939 года скончыў два класы і з удзячнасцю ўспамінае Жэсчэўскіх — першых сваіх настаўнікаў, якія адкрылі яму чароўны свет кнігі.

У 1949 годзе юнак пакінуў вёску і паехаў вучыцца ў Бельск-Падляшскі ў сельскагаспадарчую школу. Пасля школы ён падаўся на універсітэцкія падрыхтоўчыя курсы ў Люблін. Закончыўшы курсы, Алесь накіраваўся на рускую філалогію Лодзінскага ўніверсітэта. Пасля заканчэння апошняга Алесь паспяхова абараніў магістарскую дысертацыю. У 1955 годзе стаў асіпірантам. Вось што ён успамінае: «І тут наступіла нечаканае і, можа, найбольш лагічнае — рашыў я пісаць кандыдацкую дысертацыю не па рускай, а па беларускай літаратуры. Дайшоў да голасу кліч крыві». І дзякаваць Богу, што дайшоў гэты кліч беларускай літаратуры і культуры да арыгінальнага паэта і даследчыка, гэтакага мажнага рушліўца — сейбіта на ніве роднай зямлі. З 1956 годзе Алесь пад кіраўніцтвам прафесара Антаніны Абрэмбскай-Яблонскай працуе на кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта. З таго часу пачаўся вялікі навуковы шлях А. Баршчэўскага, які доўжыцца ўжо паўстагоддзя.

Аўтарытэт Алеся Барскага (Аляксандра Баршчэўскага) вырас у адметную і значную з'яву на глебе беларускай літаратуры, культуры і навукі, што і дало права грамадскасці абраць яго членам праўлення Міжнароднай асацыяцыі беларусістаў, віцэ-прэзідэнтам асацыяцыі фалькларыстаў Беларусі. Ён шмат гадоў быў старшынёю праўлення літаратурнага аб'яднання «Белавежа», з'яўляецца членам рады Згуртавання беларусаў свету «Бацькаўшчына», з 1984 года — старшынёю праўлення Беларускага грамадска-культурнага таварыства.

Асоба вучонага фарміравалася на глебе даўніх беларуска-польскіх сувязей. Ён пільна сочыць за іх развіццём, бярэ ўдзел у кожнай важнай справе. У асобе Аляксандра Баршчэўскага выяўляецца прынцыповы, глыбока дасведчаны даследчык. Алесь Барскі актыўна, ахвотна і самаахвотна траціць энергію

няўрымслівай душы ў шмат якіх накірунках і сферах сённяшняга рэальнага жыцця. У яго асобе шчасліва ўжываюцца вопытны і таленавіты журналіст, фалькларыст, грамадскі дзеяч, філосаф і гаспадар, які ведае цану полю, лугу і аддае ім сваю павагу, клопат, розум і фізічную сілу селяніна.

Але галоўным сваім прызначнем і працай Алесь Барскі лічыць паэзію, якой шчыра, сардэчна і добрасумленна служыць, можна сказаць, усё сваё свядомае ад юнацкае пары жыццё. Акрамя шматлікіх вершаў, змешчаных на старонках «Нівы», альманаха «Белавежа», «Беларускага календара», іншых перыядычных выданняў, ён выдаў паэтычныя зборнікі «Беларускія матывы» (Беласток, 1962), «Жнівень слоў» (Мінск, 1968), «Мой бераг» (Мінск, 1975), «Блізкасць далёкага» (Беласток, 1983), «Лірычны пульс» (Мінск, 1987). У гэтых зборніках — яго душа, светапогляд, жаданні, імкненні, развагі, сумненні.

Паэтычны ўзлёт і поспех Алесь Барскага невыпадковы. Яшчэ ў 1962 годзе «Беларускі календар» пра яго пісаў: «Гэта паэт, які знайшоў тэму і стыль. Вершы яго характарызуюцца добрай мастацкай апрацоўкай, сучаснасцю і меладычнасцю. Тэматыка вершаў Барскага разнастайная: тут тэма бацькаўшчыны, тэма мастацтва, тэма прыроды. Але найбольш кранае паэта адвечная тэма — каханне. Прыгажосць кахання спалучаецца ў Барскага з прыгажосцю прыроды, красы. Прырода дапамагае аўтару выказаць думкі, пачуцці, пажаданні. Вершы Барскага захапляюць слухача лірызмам, таму яны і карыстаюцца заслужаным поспехам».

У шматлікіх вершах гучыць тэма Радзімы. Радзіма для Алесь Барскага — складанае і шырокае паняцце. Радзіма — у сэрцы паэта.

І толькі ў табе,
Зялёны родны краю,
Мой лес і шчасце.

І толькі ў табе
Я горача жадаю
Знайсіся і прapasці.

Аляксандр Баршчэўскі ў артыкуле «Аб талерантнасці» гаворыць: «Чалавек, які напаўняе сваё сэрца нянавісцю і пагардай да чалавека іншай нацыянальнасці, іншай веры ці іншых палітычных перакананняў, належыць да істот, заслугоўваючых якраз на нянавісць і пагарду. І такая асоба ў ніякім выпадку не можа атаясамлівацца не толькі з ідэяй Бога, але з істотай чалавека».

Прайшоўшы нялёгкі жыццёвы шлях, пісьменнік заяўляе, што калі б на пачатку гэтага шляху яму было прапанавана жыццё без клопатаў, без працы, жыццё, абсыпанае грашыма, або жыццё ахвярнае, працавітае, безграшовае, то тады ён выбіраў бы першае. Але каб адбыўся паварот жыцця і зноў яму ўсё гэта было прапанавана, то з сённяшніх пазіцый ён «выбраў бы жыццё цяжкае, бо толькі перамагаючы цяжкасці дасяца чалавеку здольнасць адчуваць шчасце».

2005 г.

У 1982—1996 гадах я працаваў першым намеснікам міністра культуры Беларусі і па сваіх службовых абавязках меў шмат цікавых кантактаў як у Беларусі, так і за яе межамі. Сам культурны напрамак дзейнасці спрыяў гэтаму. У тых гадах мы ў міністэрстве шмат надавалі ўвагі пашырэнню музейнай і бібліятэчнай справы, рэстаўрацыі і рэканструкцыі архітэктурных помнікаў і прыстасаванню іх пад мэты пашырэння музейных экспазіцый.

Менавіта ў той час пачаліся нашы кантакты з беларусамі Беласточчыны: узмацнілася сувязь паміж адукацыйнымі ўстановамі і культурніцкімі суполкамі, патроху наладжвалася дапамога беларускай дзяржавы суайчыннікам у Польшчы.

Аднойчы ў дзверы майго міністэрскага кабінета пастукаўся і, як кажуць, без папярэдняга даклада зайшоў ужо немалады чалавек і прадставіўся: «Я — Майсеня. Я з Гайнаўкі, што ў Польшчы. Займаюся будаўніцтвам цэнтра і музея беларускай культуры ў нашым горадзе».

Прызнаюся шчыра, я да гэтай сустрэчы вельмі мала ведаў аб дзейнасці Беларускага грамадскага аб'яднання Беласточчыны, іншых суполак беларусаў у Польшчы. Верагодна, таму што кантакты з імі адбываліся ў асноўным праз Міністэрства замежных спраў і адпаведныя аддзелы тагачаснага Савета Міністраў Беларускай ССР. Не спрыяла пашырэнню такіх кантактаў і цэнтралізаваная ў СССР палітычная і фінансаво-гаспадарчая сістэма: пры ёй мала было аднаго жадання нечым дапамагчы сваім суайчыннікам у суседняй дзяржаве, трэба было ў гэтым пераканаць Маскву і праз яе, альбо нейкім чынам у абыход яе, падтрымаць іх у нялёгкай справе захавання сваёй нацыянальнай адметнасці — тым, чым і займаліся многія нашы сябры на Беласточчыне, і сярод іх — Канстанцін Мікалаевіч Майсёня.

Усё, што я зараз выказваю, сведчыць аб тым, з якімі вялікімі цяжкасцямі сустракаўся шаноўны Канстанцін Майсёня ў калідорах улады Беларускай ССР у той час. Саўмін БССР, Дзяржплан, Дзяржснаб, міністэрствы адукацыі, культуры, замежных спраў — колькі яшчэ ўстаноў, ведамстваў трэба было прайсці яму, каб дабіцца той дапамогі, на якую ён разлічваў як наш суайчыннік і дырэктар адзінага культурнага цэнтра за межамі краіны-метраполіі. І далёка не ўсюды яму адчыняліся чыноўніцкія дзверы «без папярэдняга даклада».

Дзівуешся, як толькі яму хапала цяглікасці кожнаму чыноўніку паўтараць той аповед, што выслухаў і я ў сваім кабінце: пра беларусаў і Гайнаўку, пра дзейнасць беларускіх суполак і іх імкненне захаваць сваю нацыянальную адметнасць, мову. Гэта — пра агульнае становішча, а потым — аб канкрэтных цяжкасцях: матэрыяльна-тэхнічным і фінансавым забеспячэннем, мастацкім афармленні будучай экспазіцыі музея і гэтак далей.

Цяглікасці адной, безумоўна, было мала. Трэба было мець характарную настойлівасць, гэткую ўпартасць дасягнуць пастаўленай мэты — пераканаць, а не ўдасца — абысці ўсе

пасткі сістэмы дзеля вырашэння пастаўленага пытання. Упэўнены, што менавіта гэтымі здольнасцямі і валодаў паважаны дырэктар Майсёна. Яму верылі і пад яго імя выдавалі гарантыі і Савет Міністраў, і міністэрствы тагачаснай Беларусі.

Мне асабіста давялося яшчэ некалькі разоў сустракацца са спадаром Канстанцінам у Гайнаўцы, абмяркоўваць з ім пытанні зместу і афармлення будучага музея.

Кампетэнтнасць, дасведчанасць яго ў такіх, здавалася б, спецыфічных справах здзіўляла. Але ж абставіны прымушалі Майсёна быць, як ён казаў: «Я і жнец і на дудзе ігрэц».

Нарэшце, 9 верасня 2006 года падчас адкрыцця выставы, прысвечанай беларускаму песняру Якубу Коласу, я ўбачыў справу сэрца і рук усімі намі паважанага Канстанціна Мікалаевіча Майсёна завершанай. Я не ўбачыў пры гэтым толькі яго самога — цяжкая хвароба прыкавала яго да бальнічнага ложка. Шкада.

Хачу пажадаць яму самага галоўнага, чаго яму зараз не хапае, — быць здаровым і моцным духам.

2006 г.

Ён быў сваім...

Да 90-годдзя з дня нараджэння

П.М. Машэрава

Знайсці тэму, каб памянуць добрым словам першага сакратара ЦК КПБ Пятра Міронавіча Машэрава ў дзень яго 90-годдзя, мне не давялося доўга шукаць. У маім архіве захоўваецца план-схема аднадзённага палёту з ім, можна сказаць, кразнаўчай вандроўкі.

Схема тая зроблена вельмі прымітыўна, маёй рукой (на здымку). На ёй пазначаны маршрут, час вылету і прыземлення верталёта ў намечаных зараней пунктах. Дзень палёту — 2 верасня 1976 года, мэта — натхніць вядомага майстра кінематографа Элема Клімава стварыць фільм на партызанскую тэму.

Не многія памятаюць ужо пра той фільм, які Э. Клімаў назваў «Ідзі і глядзі». Фільм атрымаўся спрэчны па трактоўцы самога партызанскага руху і адназначна не быў прыняты былымі партызанамі і падполшчыкамі. Клімаў-

скас бачанне вайны — псіхалагічная драма з адпостраваннем моцных і слабых бакоў чалавека, які трапіў у абставіны трагедыі ўсяго чалавецтва. Яно было ўзмоцнена амаль сюррэалістычным аператарскім адпостраваннем, што прывяло ўрэшце да адмоўнай рэакцыі тутэйшага беларускага партызанска-партыйнага кіраўніцтва. Але гэта ўсё было пасля.

Па запрашэнні Пятра Міронавіча Элем Клімаў прыехаў у Мінск, каб разам з ім, былым партызанскім камандзірам, відавочцам і ўдзельнікам тых трагічных падзей, слухаючы яго, наведваючы месцы баёў, атрымаць уражанні, якія б дапамаглі стварэнню фільма «Ідзі і глядзі» (рабочая назва — «Забі Гітлера»).

Літарны верталёт, які камплектаваўся маскоўскім экіпажам і быў замацаваны за П.М. Машэравым як кандыдатам у члены Палітбюро ЦК КПСС, падняўся ў паветра з мінскага аэрапорта ў 10 гадзін 30 хвілін 2 верасня 1976 года. На яго борце, акрамя П.М. Машэрава і Э. Клімава, былі загадчык аддзела культуры Аляксандр Петрашкewіч, я — у той час інструктар гэтага ж аддзела, ахоўнік Машэрава. Экіпаж складаўся з 3 чалавек: 2 пілоты і бортправадніца. Верталёт — звычайны Мі-6 з пераабсталяваным салоном — для зручнасці працы меў па бартах два столікі, мяккі дыван уздоўж борта і крэслы, прымацаваныя да падлогі. На жаль, роў вінтоў у час палёту моцна замінаў, і далёка не ўсё было чуваць з таго, пра што гаварылі (звычайна крычалі) Машэраў і Клімаў, якія сядзелі насупраць адзін аднаго. Каля Ушачаў, на мемарыяльным комплексе «Прарыў» (там, дзе ў 1944 годзе адбыўся прарыў партызанскімі аб'яднанымі сіламі фашысцкай блакады), да нас далучыўся першы сакратар Віцебскага абкама КПБ С.М. Шабашоў.

Як я заўважыў, П.М. Машэраў за ўвесь час палёту прытрымліваўся адной, відаць, добра прадуманай ім лініі — хацеў уразіць Клімава велізарнымі ахвярамі, якія панесла Беларусь за час акупацыі. Ён нават менш засяроджваў увагу кінематагра-

фіста на баявых дзеяннях партызан, а расказваў пра страты з ліку мірных жыхароў. І літаральна «сыпаў па памяці» лічбамі страт па асобных вёсках Віцебшчыны, якія былі спалены разам з дзецьмі, жанчынамі, старымі. Пры гэтым фенаменальным экскурсе я паспеў запісаць толькі назву вёскі Гуйды (у родным яму Расонскім раёне), дзе загінула каля 90 чалавек. Успомніў Пётр Міронавіч (калі ляцелі над Асвеяй) вёскі Абразеева і Гарадзіпча (апошняя была спалена фашыстамі разам з 60-цю мірнымі жыхарамі). Па-праўдзе, пасля такога эмацыянальнага аповеда (умеў гэта рабіць Машэраў!) у Клімава павінна было скласціся ўражанне, што пад верталётам была не зямля, населеная людзьмі, а спрэс — пустка.

Там, дзе мы прыязмляліся, нас ніхто не чакаў, маршрут трымалі ў сакрэце, каб пазбегнуць разявак ды мясцовых кіраўнікоў. Але не бывае сакрэтаў, пра якія б не даведаліся нашы людзі. Напрыканцы дня і нашага маршрута, дзе б ні прыязмляўся верталёт, нас ужо чакалі. «Партызанскі тэлеграф, — сказаў Машэраў Клімаву, — ужо спрацаваў». Менавіта з гэтага і выйшаў канфуз, але ўсё па-парадку, потым...

На маёй схеме кропкі прыязмлення: Ушачы, рака Дрыса, Асвея, Курган Дружбы (сутыкненне мяжы Беларусі, Літвы і Расіі), Расоны, Зуева (ваенны аэрадром), Сураж (дакладней — вёска Заполле), Новалукомль, возера Палік, Мінск. Атрымаўся трохкутнік, кожны бок якога складаў прыблізна 200 кіламетраў.

На тых прыпынках, якія мы зрабілі па маршруце, яскрава запомніліся тры эпізоды.

Эпізод першы. Рака Дрыса. Пасадка на свежым іржышчы, каля чыгуначнага моста праз раку. Выйшлі з верталёта і апынуліся пад дажджом. Машэраў прапанаваў схавацца пад мостам. Вось там, пад мостам, глядзячы знізу ўверх на яго пралёты, Пётр Міронавіч і правёў экскурс у далёкі 1942 год — час, калі немцы рваліся да Сталінграда, калі на валаску вісеў лёс «вялікай і непераможнай» краіны, калі з вялікай зямлі штодня ішлі

тэлеграмы аб неабходнасці ўзмацніць барацьбу з акупантамі і тым самым ратаваць Сталінград. Аперацыя па падрыве моста праз Дрысу і была з шэрагу такіх.

Нагадаю, што тая чыгунка сапраўды была стратэгічна важнай: яна злучала Усходнюю Прусію з цэнтральнымі раёнамі Расіі (у той час акупаванымі), і па ёй ішлі ваенныя эшалоны немцаў — падмога іхнім арміям, якія вялі наступ на Сталінград. Таму мост праз Дрысу пільна ахоўваўся: адначасова на яго ахове было каля ўзвода салдат, падмацаваных мінамётамі і кулямётамі.

Партызанскія камандзіры (сярод іх і П.М. Машэраў) разумелі, што ўзяць мост «з бою» малаверагодна: вораг закапаўся ў зямлю, стварыўшы моцны апорны пункт. Нават адзіная партызанская малая гармата ў гэтым не магла дапамагчы.

Быў распрацаваны план, па якім разам са стрэлам гарматы па нямецкім гарнізоне атрад пачынаў штурм моста, адцягваючы ўвагу немцаў ад ракі, рэчышча якой ў гэтым месце выпіналася. А ў той час група мінёраў на пляцэ (падрыхтаваным зараней) накіроўвалася да моста па вадзе. Гэтая група, канечне ж, была заўважана немцамі, і яны адкрылі па пляцэ агонь. Але было ўжо позна, плыт быў пад мостам, яго прымацавалі да адной з апораў і бікфордаў шнур быў падпалены.

Вынікі аперацыі: мост моцна пашкоджаны, і рух эшалонаў па ім спынены на два тыдні. Вялікія страты ў людзях панеслі немцы і партызаны. Пётр Міронавіч на гэтым мосце (потым ён паказаў і дакладнае месца) быў паранены. Аперацыя па падрыве моста праз раку Дрысу была адзначана нават Вярхоўным камандаваннем Чырвонай Арміі.

Успамінаючы дэталі бою, месцы асобага яго накалу, свае асабістыя дзеянні ў самых напружаныя хвіліны атакі, Пётр Міронавіч літаральна ператвараўся зноў у таго партызана Машэрава. Ён паўтараў рухі ўзброеных рук: вось лязгат замка аўтамата, прыцэл, націск на курок... Ён быў там, у партызанскім 1942 годзе.

Э. Клімаў і ўсе мы, як зачараваныя, слухалі аповед сакрата-ра ЦК. А дождж ішоў, і пад яго дробныя кроплі мы паляцелі ў Расоны.

Эпізод другі. Расоны. Верталёт сеў на раённым стадыёне, каля школы. Тут у райкаме КПБ нас чакаў абед, бо было ўжо 3 гадзіны дня.

За сталом сядзелі ўсе, хто прыляцеў, да нас далучыліся гаспадары — першы сакратар райкама ды старшыня райвыканкама. Пачалі есці боршч, калі дзверы ў райкамаўскую сталовую ціхенька адчыніліся, і ў пакой зайшла старэнькая жанчына, проста апранутая, у хустачы. Машэраў да яе сядзеў спінаю і не бачыў, як яна падыйшла да яго і лёгенька абняла. Ад нечаканасці ён крыху ўздрыгануўся, а паглядзеўшы, усклікнуў: «Ох Вы, мамачка мая!» Пачаў запрашаць яе пасці тых прысмакаў, якімі райкам частаваў нас.

Памятаю, што бабулька нават не дакранулася да ежы, але пачала нешта нашэптваць Машэраву на вуха. Той уважліва слухаў, і калі старая скончыла, доўга і весела смяяўся. Потым, каб усе чулі, гучна сказаў: «Не, мілая мая, няма ў мяне шыферу. Я шыферам не камандую. Шыфер ёсць вось толькі ў яго, — і паказаў на старшыню выканкама. — Вы ідзіце да яго і ў яго прасіце шыфер. Калі ёсць, то дасць».

Затым Пётр Міронавіч патлумачыў і нам. У пачатку вайны ён вымушаны быў некаторы час хавацца ад немцаў у хатнім склепе гэтай жанчыны, практычна яна выратавала ягонае жыццё. Пасля ж вайны яна з сынам на тым месцы, дзе стаяла старая хата, пабудаваці новую на дзве палавіны, крытую шыферам. А ў старой хаце, дзе ён хаваўся, бабуля казала, будзе музей. Ды вось зараз хоча саламяны дах хаты перакрыць наоно, таму і просіць шыферу.

Мы доўга ўсе смяяліся з гэтых сялянскіх хітрыкаў, асабліва заходзіўся смехам Элем Клімаў. А я заўважыў, што не смяяўся толькі старшыня выканкама: шыфер сапраўды ў той час быў дыфіцытам, а каманда паступіла, лічы — даць!

Эпізод трэці. Ён адбыўся каля вёскі Заполле. Непадалёк расійская мяжа. У Вялікую Айчынную вайну тут каля года не было шчыльна закрытага фронта. У 1942 годзе байцам Калінінскага фронта і беларускім партызанам на складанай балоцістай мясцовасці ўдавалася ўтрымліваць частку лініі фронта адкрытай, што давала магчымасць дастаўляць партызанам зброю, боепрыпасы. У многіх прылеглых акупаваных раёнах Беларусі працавалі нават «ваенкаматы», якія прызывалі і накіроўвалі цераз лінію фронта папаўненні ў Чырвоную Армію. «Дзірка» ў фронце называлася «варотамі». У літаратуры — то «Віцебскімі», то «Суражскімі».

Каля памятнага знака гэтым «варотам» і прыязмліўся наш верталёт. Тут нас ужо чакалі мясцовыя жыхары. З павестра яшчэ было відаць, як сядзелі яны на зямлі — чакалі доўга, бо мы спазніліся гадзіны на дзве.

Як толькі мы выйшлі, мужчыны, а смялей — жанчыны абступілі нас, віталіся, але ж адразу пачалі і ўпікаць за спазненне. Аднак, абдымаючыся з жанчынамі, Машэраў заўважыў, што яны ўжо знаходзяцца на лёгкім падпітку.

— Што ж вы, калі чакалі ды не дачакаліся, пачалі без нас? На што самая бойкая адказала:

— Ды мы ж толькі пачалі і вам яшчэ пакінулі. Так што запрашаем, будзе чым пачаставаць.

Час быў ужо вячэрні, нерабочы, упікаць калгаснікаў не было за што. Яны гэта добра ведалі, таму і былі такія смелыя.

П.М. Машэраў жартваў з імі, смяяўся. А потым пачаў расказваць Э. Клімаву пра унікальную з’яву за ўвесь перыяд вайны — «вароты», якія моцна дапамаглі і партызанам, і, што падкрэсліў, мірным жыхарам. «Вясёлыя» калгаснікі актыўна ўдзельнічалі ў размове, устаўляючы характэрныя дэталі эпізодаў ваяннага часу, пра якія Машэраў мог і не ведаць. Потым ужо ён шчыра падзякаваў за дапамогу і паабяцаў пачаставацца «іхняй» гарэлачкай у наступны раз. Але між іншым папрасіў, каб яны дачакаліся яго ўсё ж цвярозымі.

Далейшы наш маршрут пралягаў яшчэ праз партызанскую зону на возеры Палік, што ў Барысаўскім раёне, і скончыўся позна, каля дзесяці гадзін вечара. Садзіліся ў мінскім аэрапорце ўпоцемках, парушаючы галоўнае правіла верталётчыкаў, якія абслугоўваюць VIP-пасажыраў: прызямляцца да захаду сонца. Але такі быў Пётр Міронавіч. У вачах беларусаў ён не застаўся VIP-грамадзянінам, ён быў сваім.

Успамін П.М. Машэрава пра сенакос 1946 года на Верхнядзвіншчыне

Віцебшчына спаленая, вынішчаная немцамі. Замест хатаў пакуль — зямлянкі. У іх толькі жанчыны і дзеці. Мужчыны яшчэ не дэмабілізаваліся з арміі, міжнароднае становішча не дазваляла скараціць армію ў адначасе.

Машэраў, тады сакратар Віцебскага абласнога камсамола, дамовіўся з камандаваннем вайсковых частак, што ў кожную вёску для стварэння запасаў сена і выканання нарыхтовак яны накіруюць салдат, якія ўмеюць касіць. Звычайна гэта вясковыя мужыкі.

Праз 10 дзён пасхаў Машэраў правярэць, як жа ідзе тая казёба. Прыязджае на луг і бачыць: бабы косяць, а салдат няма. Пытае ў жанчын, дзе салдаты. У адказ нешта няўцямнае. Прышлося выказаць пагрозу, што салдат могуць засудзіць як дэзерціраў за парушэнне дысцыпліны.

Тады адна найбайчэйшая ды і кажа: «Ты што, камандзір, не разумеш? Нашыя салдаты спяць, яны працавалі ноччу. Ці мы, бабы, вінаватыя, што пракаятая вайна забрала нашых мужыкоў? Вінаватыя і вы, камандзіры! А жывыя жа трэба!»

Каментуючы гэты эпізод, Машэраў падкрэсліў і жыццёвы, і філасофскі сэнс: род чалавечы павінны працягвацца, а без дзяцей жыццё не спраўдзіцца. Таму

так мудра былі размеркаваныя абавязкі паміж салдатамі і жанчынамі ў час сенакосу 1946 года.

275

І яшчэ адно было заўважана мною ў час палёту. Машэраў сцвярджаў і падкрэсліваў Клімаву, што мясцовыя жыхары, тутэйшыя, мінулую вайну ў пасляваенныя гады не называлі ні Айчыннай, ні Сусветнай. Яна мела толькі адну назву — «праклятая вайна». Мо гэта і зразумёў Элем Клімаў, вынес гэтую беларускую праўду з нашай паездкі і зняў фільм «Забі Гітлера», які не пасаваў да ідэалагічнай карцінкі таго часу.

2008 г.

Жанравыя замалёўкі.

Як я прыватызаваў кавалак зямлі

Кожны, хто валодае зямлёю, на якой стаіць дамок, што называецца «дача», ведае: суседа не выбіраюць, ён дастаецца па «жараб'ёўцы». Так і мне падфарціла — суседка дасталася мне яшчэ тая. На сядзібку — ні нагою. За 14 гадоў мо 3—4 разы прыехала, каб сабраць на сваім «полі» дзікую маліну, што расла бліжэй да лесу. Увесь жа астатні пляц год ад году па вясне квітнеў дзьмухаўцом ды іншай непатрэбнай у гаспадарцы краскаю.

Дзьмухавец адчуваў сябе гаспадаром і пакрыху пачаў адваёўваць прастору і на прылеглых тэрыторыях — у суседзяў. Аздолец і перамагчы яго можна было толькі атакай на самую гаспадыню. Бо за доўгія гады існавання нашага садовага таварыства яна ані разу рыдліёўку ў зямлю не ўсадзіла.

Прадай зямлю! Так пачалася атака на суседку. Але яна была хуценька адбіта аб'яўленай цаной за кожную сотку дзьмухаўца. Пераканаць нашу суседку маглі толькі прыклады таго,

што з года ў год цана на зямлю на Беларусі не расце, а памяншаецца. А яе намаганні пераканаць нас, суседзяў, што ў Ліване альбо ў Анголе яна (зямля) вырасла ў цане, не спраўдзіліся — мы спасылаліся на наш беларускі менталітэт і на тое, што Беларусь — не якая там далёкая Ангола.

Каб не тлуміць чытачу галаву і не псаваць паперу дарма, скажу: не прайшло і трох гадоў, як мы ўсё ж пераканалі суседчку скінуць цану ў тры разы, і пачалі «працэс» афармлення «здзелкі», як яго назваў знаёмы юрыст.

Я не ведаю, што робяць у Анголе, калі трэба аформіць куплю-продаж 0,25 гектара зямлі, але прыклад Беларусі можа служыць усім, як дзяржава беражэ ўласнасць сваіх грамадзян, пільна сочыць, каб яны не махлявалі зямелькаю.

Па-першае, зямлю трэба падзяліць паміж суседзямі на плане. Па-другое, трэба юрыдычна аформіць куплю-продаж у натарыуса. Па-трэцяе — аформіць законным актам дзярж-установы таго раёна, якому належыць зямля, уласнасць новага землеўладальніка.

Бачыце — усяго тры адрасы. Таму і пагадзіліся мы на такую акцыю. Каб толькі ведалі... На якія пакуты мы сябе прыгаварылі!

Усе тры ўстановы дзяржаўныя, і яны павінны пільна сачыць за дакладным выкананнем усіх дэкрэтаў і пастановаў кіраўніцтва Беларусі па зямлі. Апошнія ствараюцца, безумоўна, для таго, каб спрасціць бюракратычную валакіту, каб «працоўны» альбо «непрацоўны ўжо» таварыш не губляў шмат часу на «працэс».

Я ж вырашыў, каб не губляць час працы, выкарыстаць час чарговага адпачынку. Мой вопыт працы ў адміністрацыйных установах чамусьці не падказаў іншага шляху. Памылка гэта каштавала мне дорага — чарговы адпачынак, як кажуць, пайшоў «кату пад хвост», а за ім «плакала» вялікая сума грошай, якія трэба было заплаціць рознага роду бюракратам за афармленне давёдак, архіўных пошукаў і г.д.

Просты пералік інстанцый, якія трэба было наведаць, прывёў мяне ў жахлівы стан. А ўсяго іх было аж дзевяць. Самыя

галоўныя — інстытут землекарыстання, райвыканкам і натарыяльная кантора. А паміж імі — аддзелы, бюро, інспекцыі — па архітэктуры, экалогіі, пажарнай бяспекцы, падатках, санэпідэміялагічных справах, тэхнічных інвентарах і іншых. Прытым у кожную трэба было зайсці не адзін раз. Бо цябе, ці тваю маёмасць патрэбна даследаваць, нават з выездам на месца, дзе лепішча знаходзіцца. Чым заканчваюцца такія выезды — вядома. Таму сумленны чыноўнік, які афармляе даведку, часцей за ўсё нікуды не едзе, а дае яе «напавер». І толькі ў бюро тэхнічнай інвентарызацыі для таго, каб далі даведку, патрабуюць даведку садовага таварыства. Яе акуратна перадрукоўваюць, і за гэта ты абавязаны заплаціць. За час, пакуль ішло афармленне, толькі ў райвыканкам давялося схадзіць 7 разоў, у кожнай інстанцыі пастаяць гадзіну ў чарзе, і нарэшце, каб не прыязджаць за 40 км зноў, паднесці які-небудзь дробны падарунак.

Фіналам усяго з'яўляецца афармленне акта куплі-продажу ў натарыуса. Пасля чаго, з палёгкаю ўздыхнуўшы, я адчуў сябе землеўладальнікам Рэспублікі Беларусь.

2006 г.

Быццам бы і няма сэнсу запаўняць старонкі газеты байкамі пра тое, хто і як п'е гарэлку і іншыя слабыя і моцныя напоі. У розных народаў і розныя звычкі. Адны п'юць многа, другія — мала. Адны п'яняюць з малой чаркі, другім і многа здасцца «малым».

Даўно вядома, што расіянін п'е ўсё і многа, п'е за свой кошт, за кошт усіх, хто налівае, і нават у крэдыт. Французу накіравана піць многа, але тое, што ён п'е, у нас называецца «квасам». Гарэлкі француз баіцца, як агню, і... заплаці яму, піць яе не будзе. Немец гатовы «дрынкаць» памалу, але па часе — доўга і, у асноўным, за кошт «бліжняга». Паляк, як і беларус, п'е «нармальна» да «ўпору», праз «упор» не пералазіць, бо колькі б ні піў — ведае, што заўтра трэба ісці на працу. Любіць «чужую», але калі яна скончылася, дабірае «свай».

А вось як п'юць «непітушчыя» шведы, мала хто ведае! Яны «непітушчыя», таму што ў іх, у Швецыі, «сухі закон»... даведзены амаль да абсурду коштам на моцныя напоі.

Даведка: «Сухі закон» прыдумалі амерыканцы, якія і пры сваім «сухім законе» заўсёды хадзілі «мокрымі». Гэты унікальны вопыт яны праз акіян перадалі Еўропе. Спакусу «замачыць» «сухі закон» у ахвотку перанялі рускія, фіны і іншы люд. Яны спачатку стварылі свае «сухія» ці «паўсухія» законы, а потым, кожны сваім метадам, іх «размочвалі». Як гэта рабілася ў нас — мы ведаем, я ж хачу расказаць, як гэтае «размочванне» робіцца ў іх, — на прыкладзе шведаў.

Шведы наогул люд арыгінальны: дома ні-ні, нават паху яе смярдзючага не пераносяць. Усё сваё імкненне дагнаць і перагнаць нас яны пераносяць праз сваю мяжу, калі ўдаецца наладзіць своеасаблівы «экстрым-тур» у краіну, дзе традыцыйна ігнаруюць «сухі закон». Пра адзін такі выпадак, які я на свае вочы бачыў, і хачу расказаць...

Не так ужо і даўно быў я прынятым у адной балтыйскай краіне, мужчынскае насельніцтва якой звязана з намі, беларусамі, адным і тым жа генетычным кодам. Усё было як у людзей: і чарка, і шкварка (чамусьці яе замяняў паштэт з гусінай пячонкі). Трэба дадаць, што адбывалася гэта ў вельмі дарагім рэстаране, пры свечках і ціхай музыцы.

Мой субяседнік, як і належыць прадстаўніку краіны з глыбіннай гісторыяй і культурай, знайшоў у маёй асобе зацікаўленага слухача і разуменне яго гонару за сваю нацыянальную культуру, уключаючы і культуру пітва. Усё вакол нас спрыяла гэтай гаворцы.

Як раптам, за суседні стол уселася развясёлая кампанія з пяці чалавек, якім, відаць, не хапіла ў тым месцы, дзе дагэтуль былі. Нашай разумнай і культурнай бяседзе прыйшоў канец. Гучны смех суседзяў паступова перайшоў у звярыны роў, рытмічныя песні — у не менш рытмічны грукат кулакоў аб стол, тупат ног... Я адчуваў, што мой гаспадар гатовы быў праваліцца скрозь зямлю: ён рабіў усё, каб неяк прыпыніць разгул за суседскім сталом, але ўсё было дарэмна... Ад гэтага ўсяго ён стаміўся і нарэшце прастагнаў у апраўданне сваёй добрай, старой краіны: «Не, гэта не нашы, гэта шведы. Яны прыплываюць раніцай на пароме як

турысты, каб выпіць гарэлкі. Напіваюцца, а вечарам адпльваюць. Бывае, што падаюць за борт парома і гінуць». Я паспачуваў гаспадару і разам з тым паспачуваў і шведам, якія менш чым за суткі выбіралі сваю паўгадавую норму.

Можа, гэты эпізод і не захаваўся б у памяці, каб не паўтор яго адзін да аднаго на наступны вечар. Праўда, была іншая кампанія, іншы, больш малады склад яе, але пітво лілося, як і ў папярэдніх, вялікімі фужэрамі. Рогат стаяў той жа — весела ім было, як і папярэднікам. Яны ж таксама не думалі, што можна зваліцца з парома ў ваду.

Але па змрочным твары майго гаспадара я бачыў, што сітуацыя больш небяспечная, чым учарашняя. І я вырашыў, што настаў момант, каб яго супакоіць. Нічога іншага я не прыдумаў і паўтарыў тыя ж словы, якія ён сказаў мне напярэдадні: «Не звяртай увагі, гэта ж шведы. Яны на адзін дзень прыплываюць на пароме, як турысты. Цэлы дзень п'юць, напіваюцца, а вечарам адпльваюць. Бывае, і падаюць за борт у халодную ваду Балтыйскага мора».

Мой гаспадар засмяўся і адказаў: «Не, гэта не шведскія турысты. Гэта вельмі прыстойныя бюргеры-абарыгены нашай цывілізаванай краіны». Інцидэнт быў вычарпаны. З яго я вынес рэзюмэ, якое і хацеў бы перадаць усім, ад каго залежыць барацьба за «норавы нашага «мястэчка»:

— бяспрэчна, п'е ўсё свет, але не ўсе ў гэтым свеце разумеюць — колькі не пі, усяго не вып'еш;

— няма ідэальных народаў, якія навекі вечныя захоўваюць свой непагрэшны, «непітушчы» генетычны код;

— алкагалізм — не беларуская хвароба (пакуль!). Але па законах фізікі — колькасць вадкасці, якая ў бутэльку ўліваецца, прама прапарцыянальная той, што выліваецца. Памятаць пра гэта павінна сама дзяржава — мананаліст вадкасці, якая ператварае чалавека ў...



Калектыў Міністэрства культуры Беларусі. 1988 г.

Падчас перамоў аб культурным супрацоўніцтве (Варшава. Міністэрства культуры і мастацтва Польшчы). 1991.





На святкаванні 200-годдзя Адама Міцкевіча (в. Завоссе, Баранавіцкі раён). 1998.

Падпісанне дзяржаўнага акта прыёмкі помніка У.І. Леніну. Падпісваюць: намеснік міністра культуры Беларусі У. Гілеп (першы злева) і народны мастак Беларусі Анатоль Анікейчык (Барысаў). 1986 г.





Падчас падпісання акта аб перадачы парэшткаў караля Сігізмунда Аўгуста Панятоўскага з Беларусі ў Польшчу. У. Гілеп — трэці злева. У цэнтры: дырэктар гістарычнага музея І. Загрышаў (ад Беларусі), прэзідэнт Польскай Акадэміі навук А. Гейштар (ад Польшчы). 1988 г.



Уладзімір Гілеп (першы злева) разам з Антоніем Радзівілам і паслом Польшчы ў Беларусі Эльжбетай Смулэк (Нясвіж). 1993 г.

Дырэктар музея старажытнасцяў Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору НАН Беларусі В. Церашчатава паказвае экспанаты работнікам аддзела культуры ЦК КПБ С. Марцалеву, У. Гілепу, Я. Парватаву. 1976 г.



Падчас правядзення «Нясвіжскай акадэміі»: У. Гілеп, старшыня Беларускага фонду культуры (першы справа) разам з саветнікам па культуры пасольства Беларусі ў Польшчы Т. Стружэцкім, рэктарам Беларускага дзяржаўнага інстытута праблем культуры І. Багачовай, загадчыкам аддзела БелДПІК Т. Турко (Варшава). 2006 г.





Удзельнікі Першага з'езда беларусаў свету ў Дзяржаўным музеі архітэктуры і побыту: намеснік міністра культуры Беларусі У. Гілеп (у цэнтры), начальнік упраўлення ўстаноў культуры і народнай творчасці міністэрства Т. Стружэцкі (справа ад яго), дырэктар музея Г. Ткацэвіч (другі справа). 1993 г.



На Эльблонгскім канале (у час «Нясвіжскай Акадэміі», прысвечанай рэстаўрацыі Аўгустоўскага канала). Польшча. 2001 г.



У якасці экскурсавода па замку (першы злева — У. Гілеп).
Нясвіж. 1994 г.

З землякамі-маракамі. У. Гілеп — кіраўнік дэлегацыі Беларусі (другі злева), У. Ратабыльскі — дырэктар Беларускай філармоніі, М. Крыловіч — інструктар аддзела культуры ЦК КПБ (Мурманск). 1985 г.





На сустрэчы ў школе
(м. Крошын) У. Гілеп рас-
казвае аб П. Багрыме.
1997 г.

З дзеячамі беларускай
культуры і навукі на
Міжнародным фестыва-
лі народнай музыкі
«Грай, гармонік!» (Паста-
вы). 1993 г.



Раздзел трэці БЫЦЬ ЦІ НЕ БЫЦЬ БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ?

Культура — гэта душа, аблічча, годнасць народа і краіны (развагі культуролагаў, літаратура- і мастацтвазнаўцаў, музыкантаў, філосафаў, педагогаў, адказных службоўцаў па захаванні гісторыка-культурнай спадчыны).

Ахова і захаванне
нематэрыяльнай культурнай
спадчыны як сфера сацыяльна-
культурнай палітыкі Беларускай
дзяржавы на сучасным этапе:
праблемы і перспектывы

У 2004 г. беларускай дзяржавай ратыфікавана міжнародная Канвенцыя ЮНЕСКА аб ахове нематэрыяльнай культурнай спадчыны. Згодна з тэкстам Канвенцыі, нематэрыяльная культурная спадчына вызначаецца як звычаі, формы ўяўлення і адпостравання, веды і навыкі, а таксама звязаныя з імі інструменты, прадметы, артэфакты і культурная прастора, прызнаныя суполкамі і групамі ў якасці іх культурнай спадчыны. Такая нематэрыяльная

культурная спадчына, якая перадаецца з пакалення ў пакаленне, пастаянна ўзнаўляецца суполкамі і групамі ў залежнасці ад акаляючага іх асяроддзя, іх узаемадзеяння з прыродай і іх гісторыі, фармуе ў іх пачуццё самабытнасці і пераемнасці, што садзейнічае павазе да культурнай разнастайнасці і творчасці чалавека. Нематэрыяльная культурная спадчына праяўляецца ў такіх галінах жыццядзейнасці народа, як:

- вусныя традыцыі і формы самавыяўлення, уключаючы мову ў якасці носьбіта нематэрыяльнай культурнай спадчыны;
- выканаўчыя мастацтвы;
- звычаі грамадства, абрады і святы;
- веды і звычаі, якія адносяцца да прыроды і сусвету;
- веды і навыкі, звязаныя з традыцыйнымі рамёствамі.

Спецыфіка сучаснай культурнай сітуацыі на Беларусі выяўляецца ў тым, што традыцыйная культура і аўтэнтычны фальклор, як найбольш яскравая і поўная форма нематэрыяльнай культурнай спадчыны, аказаліся ўключанымі разам з сучаснымі формамі ў шматслойную структуру сучаснай культуры ў якасці яе інтэгратывнай часткі. Гэта нарадзіла цэлую групу праблем, сярод якіх найбольш вострымі выступілі праблемы аховы і захавання нематэрыяльнай культурнай спадчыны. Той факт, што менавіта яны выйшлі на міжнародны ўзровень, сведчыць аб сур'ёзнасці наступстваў глабалізацыі, агрэсіўнай урбанізацыі, усё большага адыходу чалавецтва ад прыроднага, натуральнага ў бок механістычнага, тэхнакратычнага, віртуальнага.

З мноства з'яў, феноменаў і відаў дзейнасці, якія запаўняюць сучасную культурную прастору Беларусі і якія ў найбольшай ступені ўплываюць на стан нематэрыяльнай культурнай спадчыны, спынімся на супярэчлівых ўзаемаадносінах сельскай і гарадской культур. Калі вызначаць іх узаемаадносіны ў тэрмінах культуралогіі, дык выступае такая з'ява, як экспансія гарадской культуры, што праяўляецца, як вядома, у распаўсюджанасці яе каштоўнасцей на культуру сельскую. Наступ-

ствы такой экспансіі добра вядомыя і ў адносінах да культуры вёскі могуць быць апісаны паняццем «культурны шок», за якім стаіць канстатацыя канфлікту на сяле паміж звыклымі «сваімі» культурнымі нормаі, арыентацыямі і нязвыклымі «чужымі» нормаі і арыентацыямі, якія ідуць з горада.

Рэакцыя вёскі на такі сацыяльны ціск дваякая: па-першае, гэта — працэсы акультурацыі, па другое — умоўна кажучы, інтэрыярызацыі. У працэсе акультурацыі носьбіты вясковай культуры часткова засвойваюць культуру горада (прычым, як правіла, у яе вонкавых, неістотных формах), не трацячы, аднак, сваю мясцовую культуру. Пры тым, што галоўным тыпам рэакцыі носьбітаў традыцыйнай культуры на працэсы акультурацыі з'яўляецца адаптацыя (пры якой адбываецца частковая замена вясковай культуры культурай гарадскога тыпу), не менш, а ў пэўнай ступені і больш важнай з'яўляецца інтэрыярызацыя, паколькі тычыцца яна ў першую чаргу менавіта нематэрыяльных каштоўнасцей і абазначае іх пераход са сферы жывога грамадскага бытавання ў памяць носьбітаў, дзе каштоўнасці захоўваюцца потым у пасіўным стане (у гэтым сэнсе тэрмін «інтэрыярызацыя» прапанаваны З. Мажэйка [1; 15]. Гэта адна з форм псіхалагічнай самаабароны вяскоўцаў, пазбаўленых прывычнага культурнага асяроддзя і прымушаных змоўкнуць ва ўмовах незапатрабавальнасці. У выніку такіх працэсаў жывая натуральная вясковая культура згасае, трацяцца і знікаюць механізмы яе самазахавання і самааднаўлення.

Аднак менавіта ў асяроддзі гарадской культуры і ў першую чаргу навуковай інтэлігенцыі выспела думка аб неабходнасці абароны нематэрыяльных каштоўнасцей вясковай культуры і арганізацыі захадаў па яе ахове і захаванні.

Гэтыя пытанні пачалі ўзнімацца беларускімі вучонымі-этнамузыкалагамі больш за сорак гадоў таму. Ужо тады кіраўніцтву Міністэрства культуры і аддзела культуры ЦК КПБ быў накіраваны шэраг аналітычных запісак аб небяспечным стане

аўтэнтычнага фальклору на Беларусі. Аднак толькі з пачатку 1990-х гадоў тут пачаліся станоўчыя зрухі, у выніку чаго на ўсіх узроўнях тагачаснай выканаўчай культурнай улады аўтэнтычны фальклор быў прызнаны самастойным і арыгінальным тыпам культуры, які нічым іншым прынцыпова заменены быць не можа і які неабходна ахоўваць, абараняць, ствараючы ўмовы для яго перадачы нашчадкам. Рашаючую ролю тут адыграла сумесная дзейнасць упраўлення ўстаноў культуры і народнай творчасці Міністэрства культуры Беларусі і лабараторыі традыцыйнага мастацтва Беларускага дзяржаўнага інстытута праблем культуры. Асноўным вынікам гэтай дзейнасці з’явілася распрацоўка такіх дакументаў, як праект закона «Аб ахове і захаванні аўтэнтычнага фальклору ў Рэспубліцы Беларусь», «Палажэнне аб аўтэнтычным фальклорным гурце ў Рэспубліцы Беларусь», Дзяржаўная праграма захавання і падтрымкі народнага мастацтва, народных промыслаў і рамёстваў у Рэспубліцы Беларусь, шэраг навукова-метадычных матэрыялаў, распрацаваных у ходзе выканання дзяржаўнай і галіновай праграм «Культура». Аўтары гэтых дакументаў зыходзілі з таго, што недастаткова *паставіць* праблему, не менш, а можа, і больш важным падасцца пошук такіх канкрэтных форм і спосабаў узаемадзеяння гарадской і сельскай культур, пры якіх каштоўнасці апошняй не знішчаюцца.

У адпаведнасці з Законам «Аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны ў Рэспубліцы Беларусь» нематэрыяльныя каштоўнасці ў фальклоры існуюць у двух падвідах: а) увасоблення ў носьбітах і б) фіксаваныя. Адрозненне паміж двума відамі гэтых каштоўнасцей маюць перадумовай і розныя аспекты іх абароны. У адносінах каштоўнасцей, увасобленых у носьбітах, галоўнай задачай становіцца іх ахова. Аб’ектамі аховы тут з’яўляюцца ўсе сутнасныя нематэрыяльныя праявы жыццядзейнасці аўтэнтычнага фальклору і яго асяроддзе:

- каляндарныя і сямейныя абрады ў натуральных умовах іх бытавання;

- спантанная праявы песеннай, інструментальнай, танцавальнай, гульнявой і інш. форм нематэрыяльнай традыцыйнай культуры;

- мясцовыя песенныя, інструментальныя, харэаграфічныя, гульнявыя, праязныя і інш. мастацкія стылі;

- традыцыйныя склады гуртоў спевакоў, музыкаў, танцораў, удзельнікаў гульнявых і драматычных дзеянняў;

- асобныя носьбіты аўтэнтычнай фальклорнай традыцыі, прызнаныя ў мясцовым фальклорным асяроддзі як карыфеі.

Галоўнай задачай у адносінах фіксаваных каштоўнасцей становіцца іх захаванне, што выступае як асобная праблема.

Калі закон «Аб ахове і захаванні аўтэнтычнага фальклору ў Рэспубліцы Беларусь» так і застаецца пакуль што праектам, то два іншыя вышэйназваныя дакументы прыняты і апублікаваны. Не пераказваючы змест артыкулаў афіцыйных дакументаў, падкрэслі толькі некалькі пунктаў, якія на практыцы садзейнічаюць ахове нематэрыяльнай культурнай спадчыны. Так, у «Палажэнні аб аўтэнтычным фальклорным гурце ў Рэспубліцы Беларусь» прадугледжваецца магчымасць прысваення найбольш яркаму мастацкім прадуктам носьбітаў мясцовай культурнай традыцыі статуса гісторыка-культурнай каштоўнасці, што патрабуе ад мясцовых спецыялістаў канкрэтных дзеянняў, якія забяспечваюць жыццядзейнасць аўтэнтычнага фальклорнага гурта і, адпаведна, яго мастацкай прадукцыі. У «Палажэнні» прапануюцца і новыя крытэрыі ацэнкі дзейнасці такіх спецыялістаў па двух наступных пунктах:

- ступені паўнаты і інтэнсіўнасці функцыянавання гурта ва ўмовах несцэнічнай традыцыі, а таксама перадачы максімальна большай колькасці праяў сваёй аўтэнтычнай культуры мясцовым дзецям і моладзі;

- наяўнасці створанага фальклорнага архіва, фонд якога складаюць зафіксаваныя рознымі тэхнічнымі сродкамі матэрыялы ўсіх відаў і жанраў фальклору, характэрнага для дадзенай мясцовасці.

Другі дакумент — гэта «Рэкамендацыі па ахове, захаванню, пераёмнасці і папулярызаванні беларускага аўтэнтчнага фальклору», якія складаюцца з дзвюх частак: у першай выкладаюцца канцэптуальныя асновы і канкрэтныя накірункі гэтай дзейнасці, у другой прапануюцца ўласна практычныя рэкамендацыі па кожным з накірункаў для розных тыпаў і ўзроўняў устаноў культуры рэспублікі — вясковых, раённых метадычных цэнтраў і аддзелаў культуры — з улікам іх кампетэнцыі. Так, для сельскіх устаноў культуры, у руках якіх зараз непасрэдна знаходзіцца ўвесь пласт нематэрыяльнай культурнай спадчыны, у накірунку аховы і захавання рэкамендуецца:

- аднаўляць мясцовую традыцыйную спеваў, танцаў, гульніў, музыцыравання на адкрытым паветры;
- высветліць у старэйшых жыхароў традыцыйныя мясцовыя формы правядзення вольнага часу і ў адпаведнасці з імі рэгулярна збіраць разам вяскоўцаў розных пакаленняў для нефармальных зносін і падтрымкі традыцый; арганізоўваць прысутнасць на такіх зборах дзяцей і моладзі;
- мэтанакіравана па распрацаванай метадыцы праводзіць фальклорна-этнаграфічнае абследаванне вёсак свайго сельсавета з мэтай выяўлення носьбітаў традыцый і запісу твораў фальклору розных жанраў;
- ствараць аўдыё- і відэазборы зафіксаваных фальклорных твораў з падрабязнай іх пашпартызаваннем;
- пастаянна аказваць дапамогу носьбітам мясцовай традыцыйнай культуры ў іх паўсядзённых патрэбах, арганізавываць медыцынскую дапамогу.

Пытанні аховы і захавання нематэрыяльных культурных каштоўнасцей немагчыма разглядаць асобна ад праблем іх пераёмнасці і папулярызаванні. Наша надзея тут — дзеці і моладзь, прычым пераважна сельскія і з невялікіх гарадоў, для якіх аўтэнтчны фальклор пры адпаведных умовах арганічна можа зрабіцца часткаю іх асабістага жыццёвага вопыту, на аснове

якога выпяваюць і пэўныя каштоўнасныя арыенціры. Гэта, канечне, не значыць, што да каштоўнасцей нематэрыяльнай культурнай спадчыны не могуць быць спрычынены гарадскія дзеці, тым больш, што на Беларусі тут ужо ёсць удалыя досведы. Нягледзячы на розныя формы засваення аўтэнтычнага фальклору сельскімі і гарадскімі дзецьмі і моладдзю, аб'ядноўвае іх тое, што гэтае засваенне патрабуе прынцыпова вуснага спосабу пераемнасці. Ён прадугледжвае пераемнасць або шляхам непасрэдных неформальных кантактаў з жывымі носьбітамі традыцый (часцей за ўсё гэта адбываецца ва ўмовах сельскага асяроддзя), або праз аўдыё- і відэазапісы (такі спосаб пераважае ў гарадскіх умовах).

Тут трэба падкрэсліць, што такога роду дзейнасць немагчыма зараз без удзелу ў ёй адукаваных і зацікаўленых людзей. Як паказвае практыка, такімі асобамі часта становяцца мясцовыя работнікі культуры і адукацыі, неабыхавыя да лёсу глыбіннай беларускай культуры, якія разумеюць як яе мастацкія вартасці, так і велізарны выхаваўчы патэнцыял. Аднак кіраўнікоў-арганізатараў такога роду яўна недастаткова, каб у справе пераемнасці традыцый народнай культуры вусным шляхам перайсці з узроўню асобных, няхай і вельмі ўдалых, спроб да аднаго з вядучых спосабаў захавання і далейшай перадачы набыткаў каранёвай культуры беларусаў нашчадкам.

І тут немагчыма пераацаніць дзейнасць факультэта традыцыйнай культуры і сучаснага мастацтва Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў (дэкан Вячаслаў Калацэй), на якім у 2004 г. ўведзена спецыялізацыя этнафоназнаўства, дзе рыхтуюць спецыялістаў менавіта ў галіне нематэрыяльнай культурнай спадчыны. Будучая дзейнасць такіх спецыялістаў павінна хця б часткова выправіць становішча ў спеўнай амаатарскай творчасці, дзе склалася неапраўданая дыспрапорцыя паміж колькасцю калектываў, якія імкнуцца як мага больш наблізіцца да сапраўднай народнай аўтэнтычнай манеры спеваў, і калектываў, што практыкуюць

манеру псеўданаходную. Гэтыя апошнія, як правіла, вельмі далёкія ад сапраўдных беларускіх традыцый. Іх творчасць арыентавана на паказ занадта абагуленага, усярэдненага вобразу традыцыйнай культуры, аднабаковую аднастайнасць. Нездарма такія аматарскія калектывы з розных рэгіёнаў Беларусі бываюць падобныя адзін на аднаго, як дзве кроплі вады, нездарма і тое, што на спецыялізаваных фальклорных міжнародных фестывалях яны, мякка кажучы, не карыстаюцца папулярнасцю: увесь свет даўно ўжо зразумеў прынцыповую, глыбінную розніцу паміж аўтэнтычным фальклорам і творчасцю сучасных аматараў народнай песні.

У маім слове могуць быць два варыянты завяршэння. Адзін, так бы мовіць, аптымістычны. Безумоўна, традыцыйная сельская культура беларусаў перажывае фазу крызісу. Але, страціўшы частку сваіх функцый, не будучы ў стане задаволіць духоўныя запатрабаванні соц്യума ў цэлым, яна ў жывой сваёй частцы працягвае, тым не менш, быць у нашым грамадстве актуальнай і паранейшаму з'яўляецца носьбітам светлых ідэалаў і маральна-духоўных каштоўнасцей. Іх сацыяльная якасць у жыццядзейнасці грамадства працягвае заставацца высокай. Многія праявы традыцыйнай культуры ўносяць у нестабільнае жыццё сучаснага грамадства той здаровы кансерватызм, які з'яўляецца паказчыкам устойлівасці, стабільнасці любой культуры. Традыцыйная культура ў цэлым і асабліва яе нематэрыяльныя формы, аўтэнтычны фальклор з'яўляюцца тым культурным фільтрам, які, калі і не стрымлівае зусім негатыўныя наступствы экспансіі чужых культур, дык з'яўляецца тым не менш эфектыўным сродкам нейтралізацыі такіх наступстваў.

Пры другім варыянце на першы план выходзяць нявырашаныя праблемы. З жалем прыходзіцца канстатаваць, што Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь на сучасным этапе сваёй палітыкі, можна сказаць, выкрасліла каранёвую культуру беларусаў як асобны накірунак са сферы сваёй увагі. Па меншай меры ў галіновай праграме «Захаванне і развіццё культу-

ры Рэспублікі Беларусь на перыяд 2006—2010 гг.» традыцыйнай культуры ў яе адвечных і спецыфічных аўтэнтычных формах месца не знайшлося. Цэлая галіна культуры аказалася раскіданай па іншых падпраграмах і растварылася, стала непрыкметнай Гэта тым больш дзіўна, што менавіта нематэрыяльныя формы традыцыйнай культуры, аўтэнтычны фальклор як «зыходзячы аб’ект» у першую чаргу падлягае захаванню, і гэта цалкам адпавядае аднаму з тых асноўных накірункаў дзейнасці, якія абвешчаны ў названай праграме. Тыя станоўчыя змены, якія адбыліся ў галіне аўтэнтычнага фальклору ў пачатку 1990-х гадоў пры непасрэдным і актыўным удзеле былога складу супрацоўнікаў упраўлення устаноў культуры і народнай творчасці, пры цяперашнім яго складзе аказаліся знішчальнымі. Па сутнасці Міністэрства культуры тут вярнулася на пазіцыі дваццацігадовай даўнасці, калі само слова «аўтэнтычны» у дачыненні да фальклору ў сценах гэтай установы выклікала, па меншай меры, непаразуменне. Афіцыйныя асобы зноў дэманструюць сваю непісьменнасць, у выніку чаго і ажыццяўляюць сумнавядомую палітыку «крок наперад, два назад».

Наступствамі такой устаноўкі з’яўляюцца:

- адсутнасць сістэмнага падыходу да стварэння канцэпцыі культурнай палітыкі ў адносінах нематэрыяльнай культурнай спадчыны на ўзроўні рэгіёнаў і, адпаведна, праграм яго аховы і захавання;
- адсутнасць каардынацыі і кааперацыі ў дзейнасці устаноў культуры і адукацыі, накіраваных на ахову, захаванне, вывучэнне і арганізацыю пераемнасці нематэрыяльнай культурнай спадчыны;
- прафесійная непадрыхтаванасць работнікаў культуры да працы з нематэрыяльнай культурнай спадчынай;
- кансерватызм і інертнасць устаноў культуры, якія не паспяваюць аператыўна рэагаваць на змену сітуацый у сваёй сферы.

У цэлым, абодва варыянты завяршэння майго слова — гэта два бакі адзінага працэсу дынамікі культуры, працэсу склада-

нага, працяглага і супярэчлівага. У дыялогу культур сельскай і гарадской голас першай павінен быць чутны ясна і выразна. Для Беларусі гэта будзе зарукай таго, што ў Рэпрэзентатыўным спіску ЮНЕСКА нематэрыяльнай культурнай спадчыны чалавецтва беларуская традыцыя будзе ўвесь час абнаўляцца і папаўняцца.

Літаратура

1. Можейко З. Аутентичный фольклор в современном мире: пути выживания и критическая грань исчезновения // Народная культура в условиях современных перемен у разных регионах Европы: Матэрыялы VI Еўрап. канф. Міжнар. арг. па нар. творчасці (IOV), 23—26 верас. 1997 г. Мн., 2000. С. 15.

2. Палажэнне аб аўтэнтычным фольклорным гурце ў Рэспубліцы Беларусь // Веснік Беларускага дзяржаўнага інстытута праблем культуры. Мн., 2001.

3. Рэкамендацыі па ахове, захаванні, пераемнасці і папулярызацыі беларускага аўтэнтычнага фольклору // Аператыўная інфармацыя па праблемах культуры і мастацтва. Мн., 2001.

Тамара Варфаламеева,
кандыдат мастацтвазнаўства

Прававыя асновы аховы гісторыка-культурнай спадчыны ў Рэспубліцы Беларусь

Ахова гісторыка-культурнай спадчыны, рацыянальнае выкарыстанне культурных каштоўнасцей — неад’емная ўмова ўстойлівага сацыяльна-эканамічнага развіцця дзяржавы. У сучасны перыяд гэтыя пытанні маюць асаблівае значэнне, што абумоўлена эканамічнымі пераўтварэннямі, зменамі чалавечага светапогляду, пэўнай пераацэнкай каштоўнасцей. Вопыт гістарычнага развіцця чалавецтва сведчыць, што менавіта ў такі час культурныя каштоўнасці найбольш безабаронныя перад грамадскімі навацямі, што вядзе да іх перайначання ці нават і фізічнага знішчэння. Вялікую небяспеку мае кантрабанда старажытных прадметаў, так званага антыкварыяту.

Эфектыўныя мерапрыемствы па прадукіленню негатыўнага ўздзеяння на гісторыка-культурныя каштоўнасці могуць ажыццяўляцца толькі з улікам безумоўнага выканання адпаведных

прававых норм, падрыхтоўка якіх заснавана на багатым міжнародным і нацыянальным вопыце аховы спадчыны.

Станаўленне справы аховы старажытнасцей прайшло складаны і шматвяковы шлях, на якім выдзяляюцца перыяды ўзнікнення, станаўлення, развіцця, заканадаўчага афармлення, канкрэтнай правапрямяльнай практыкі.

Значную ролю ў станаўленні нацыянальнага заканадаўства аб ахове спадчыны адыгрывае Арганізацыя Аб'яднаных Нацый па пытаннях адукацыі, навукі і культуры (ЮНЕСКА).

У дзейнасці ЮНЕСКА па ахове спадчыны асаблівае месца мае норматворчая дзейнасць, якая і заключаецца ў распрацоўцы і прыняцці канвенцый, рэкамендацыі і пратаколаў па іх выкананні. Другім накірункам работы арганізацыі з'яўляецца садзейнічанне развіццю міжнароднага навуковага супрацоўніцтва па пытаннях захавання і рэстаўрацыі помнікаў.

Міжнародная норматворчая дзейнасць у справе зберажэння культурных каштоўнасцей пачалася, бадай, з Гаагскіх канвенцый, датаваных 29 ліпеня 1899 г. і 18 кастрычніка 1907 г., прадоўжана Вашынгтонскім пактам ад 15 красавіка 1935 г., ідэі якіх увасобіліся ў **Канвенцыі і пратаколах да яе, падпісаных у Гаазе 14 мая 1954 г.** Усе яны датычаць абароны культурных каштоўнасцей у выпадку ўзброеных канфліктаў.

Надзвычай важным дакументам ЮНЕСКА, які датычыць пытанняў зберажэння спадчыны, з'яўляецца **Канвенцыя аб мерах, накіраваных на забарону і папярэджанне незаконнага вывазу, увозу і перадачы права ўласнасці на культурныя каштоўнасці**, прынятая 14 лістапада 1970 г.

Выключнае значэнне мае **Канвенцыя аб ахове сусветнай культурнай і прыроднай спадчыны**, прынятая Генеральнай канферэнцыяй ЮНЕСКА 16 лістапада 1972 г.

Усе гэтыя тры канвенцыі і два пратаколы да Гаагзкай канвенцыі, паслядоўна ратыфікаваныя Рэспублікай Беларусь, аказваюць значны ўплыў на справу аховы спадчыны, у тым ліку і на ўдасканаленне заканадаўчай яе базы. У апошнія гады адпавед-

нымі Указами Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь былі зацверджаны Канвенцыя аб ахове нематэрыяльнай культурнай спадчыны і Канвенцыя аб ахове і заахвочванні культурнага самавыяўлення.

Важнымі ў справе аховы гісторыка-культурнай спадчыны з'яўляюцца рэкамендацыі ЮНЕСКА, якія датычаць розных накірункаў гэтай дзейнасці: прынцыпаў міжнароднай рэгламентацыі археалагічных раскопак, у т.л. падводнай археалогіі (1956 г.), захавання прыгажосці і адметнасці краявідаў (1962 г.), мер забароны і папярэджання незаконнага вывазу, увозу і перадачы правоў уласнасці на культурныя каштоўнасці (1964 г.), абароны культурных каштоўнасцей пры правядзенні грамадскіх або прыватных работ (1968 г.), аховы сусветнай культурнай і прыроднай спадчыны на нацыянальным узроўні (1972 г.), міжнароднага абмену культурнымі каштоўнасцямі (1976 г.), аховы рухомах каштоўнасцей (1978 г.) і іншыя.

Пытаннімі аховы культурных каштоўнасцей займаюцца некаторыя іншыя неўрадавыя арганізацыі, заснаваныя ЮНЕСКА. У іх шэрагу Міжнародная рада помнікаў і выдатных мясцін (ІКАМОС), устаноўчы кангрэс якой адбыўся ў ліпені 1965 г. Асноўнай функцыяй гэтай арганізацыі з'яўляецца сусветнае аб'яднанне архітэктараў і тэхнічных спецыялістаў у справе захавання помнікаў даўніны дзеля пашырэння навуковых падыходаў да аднаўлення і зберажэння архітэктурнай спадчыны. Не менш важнай па значэнні арганізацыяй з'яўляецца, бадай, Міжнародны даследчы цэнтр захавання і рэстаўрацыі культурнага набытку (ІККРОМ).

Базавыя прынцыпы захавання і рэстаўрацыі архітэктурнай спадчыны былі вызначаны і прыняты на **Міжнароднай канферэнцыі па рэстаўрацыі помнікаў архітэктуры, якая прайшла ў 1931 г. у Афін**ах. Важнейшае яе палажэнне заключаецца ў тым, што характар знешняга аблічча гарадоў павінен павяжацца, асабліва ў супастаўленні са старажытнымі помнікамі. Гэты дакумент з'явіўся рэакцыяй на імклівую мадэрнізацыю гарадскога асяроддзя.

На Венеційнскім кангрэсе (1964) было пашырана патрабаванне зберажэння акружэння помніка — тое, што сёння мы называем зберажэнне асяроддзя яго існавання. Тым самым удзельнікі кангрэса разглядалі помнік не асобна, а разам з бліжэйшым атачэннем. Важнейшым дакументам, прынятым на кангрэсе, стаў тэкст «**Міжнароднай хартыі захавання і рэстаўрацыі помнікаў і мясцін**» або **Венецыянскай хартыі**. У ім сфармуляваны тэарэтычныя прынцыпы і прапановы, якія датычаць кансервацыі і рэстаўрацыі помнікаў, правядзення археалагічных раскопак. Адна з важнейшых высноў Венецыянскай хартыі зводзіцца да выслоўя «Рэстаўрацыя заканчваецца там, дзе пачынаецца гіпотэза». Гэтым падкрэслівалася дапушчальнасць рэстаўрацыі ў выключных выпадках, калі яна прадыктавана неабходнасцю зберажэння помніка, пры гэтым рэстаўрацыйныя работы не павінны парушаць ранейшых субстанцый і мусяць абавірацца на доказныя дакументы. Усялякія новаўнясенні ў аб'ект спадчыны павінны залежаць ад архітэктурнай кампазіцыі і вызначацца характарнымі рысамі эпохі іх стварэння.

Напластаванні розных перыядаў належыць захоўваць. Узноўленныя часткі павінны быць гарманічна ўзгоднены з помнікам, адрозніваючыся, аднак, ад аўтэнтычных частак так, каб рэстаўрацыя не фальсіфікавала мастацкі і гістарычны вобраз помніка. Абавязковай умовай работ па рэстаўрацыі, кансервацыі і археалагічных даследаваннях павінна быць іх падрабязнае дакументальнае афармленне з вельмі пажаданай публікацыйнай гэтых матэрыялаў.

Працягам Венецыянскай хартыі стала **Міжнародная хартыя па ахове гістарычных гарадоў**, прынятая ў 1987 г. у Вашынгтоне, што і дало ёй назву **Вашынгтонская хартыя**. Яна развівае некаторыя палажэнні рэкамендацый ЮНЕСКА 1976 г. адносна аховы гістарычных або традыцыйных ансамбляў і іх ролі ў сучасным жыцці.

У Вашынгтонскай хартыі ахова гістарычных гарадоў разглядаецца ў якасці мер, неабходных як для абароны, кансерва-

цый і рэстаўрацыі гэтах гарадоў, так і пастаяннага развіцця і гарманічнага прыстасавання да сучаснага жыцця.

Ахова гістарычных гарадоў і кварталаў можа быць дзейснай, калі стане неад'емнай часткай адзінай палітыкі эканамічнага і сацыяльнага развіцця і будзе ўлічвацца ў тэрытарыяльных і горадабудаўнічых планах усіх узроўняў.

Важным фактарам належнай арганізацыі работ у стара-свецкім горадзе і далейшага яго ўтрымання з'яўляецца шырокае інфармаванне грамадскасці.

У апошнія гады зацверджаны Канвенцыі ЮНЕСКА аб ахове нематэрыяльнай спадчыны і аб ахове і заахвочванні разнастайнасці форм культурнага самавыяўлення, якія ўступілі ў сілу для Беларусі адпаведна 20 красавіка 2006 г. і 18 сакавіка 2007 г.

Апроч названых важнейшых нарматыўных і метадычных міжнародных дакументаў, шырокую вядомасць маюць Нарскі дакумент адносна аўтэнтычнасці аб'ектаў спадчыны, Фларэнцыйская хартыя аб зберажэнні гістарычных садоў і інш. Для Беларусі і нашых суседзяў немалаважнымі ў арганізацыі мерапрыемстваў па ахове спадчыны з'яўляюцца **Нерынгская рэзалюцыя 1997 г.**, якая датычыць комплекснага захавання гістарычных гарадоў, і **Рыжская хартыя 2000 г.**, прысвечаная гістарычным рэканструкцыям. Абодва дакументы падрыхтаваны спецыялістамі аховы спадчыны Беларусі, краін Балтыі і Украіны з удзелам экспертаў ІКАМОС і ІККРОМ. Іх значэнне абумоўлена спецыфікай развіцця рэспублік былога СССР ва ўмовах XX стагоддзя, калі адбываліся значныя разбурэнні ў часы ваенных ліхалеццяў і з прычыны валонтарысцкіх рашэнняў па перайначванні гістарычнага асяроддзя.

Міжнародныя нарматыўна-прававыя дакументы адыгралі і адыгрываюць істотную ролю ў станаўленні і развіцці нацыянальнага заканадаўства па ахове спадчыны.

З абвяшчэннем незалежнасці Беларусі пачаўся новы этап заканадаўчага афармлення дзейнасці па ахове гісторыка-культурнай спадчыны.

На сённяшні дзень звыш семнаццаці актаў заканадаўства ўтрымліваюць прававыя нормы, якія датычаць сферы аховы спадчыны. У гэтым пераліку Зямельны кодэкс, Законы аб мясцовым кіраванні і самакіраванні, аб нетрах, аб тэрыторыях асаблівай аховы, адміністрацыйны і крымінальны кодэксы.

Важныя палажэнні адносна аховы спадчыны ўтрымлівае Закон Рэспублікі Беларусь **«Аб асновах архітэктурнай, горадабудаўнічай і будаўнічай дзейнасці ў Рэспубліцы Беларусь»**, паводле якога тэрыторыі, дзе размешчаны гісторыка-культурныя каштоўнасці, аднесены да зон асобага дзяржаўнага рэгулявання архітэктурнай, горадабудаўнічай і будаўнічай дзейнасці. Заканадаўчы акт вызначае ў якасці асноўнай падставы для планавання архітэктурнай і горадабудаўнічай дзейнасці горадабудаўнічы праект, які з'яўляецца юрыдычным дакументам, выяўляе якасць навакольнага асяроддзя, характар забудовы і ўзровень добраўпарадкавання тэрыторыі, **зберажэння гісторыка-культурнай спадчыны і навакольнага асяроддзя**. Пры гэтым звернута ўвага на неабходнасць устанаўлення зон аховы нерухомах матэрыяльных гісторыка-культурных каштоўнасцей, у межах якіх забараняецца або абмяжоўваецца архітэктурная, горадабудаўнічая і будаўнічая дзейнасць, што можа прычыніць шкоду помнікам даўніны. У якасці парушэнняў заканадаўства аб асновах архітэктурнай і горадабудаўнічай дзейнасці вызначана саматужнае будаўніцтва, рэканструкцыя, рамонт і рэстаўрацыя будынкаў і пабудов, пагаршэнне іх тэхнічнага стану, змена элементаў і дэталей помнікаў гісторыі, культуры і архітэктуры. Да кампетэнцыі мясцовых выканаўчых і распарадчых органаў аднесена арганізацыя грамадскага абмеркавання горадабудаўнічых праектаў, пытанняў добраўпарадкавання населеных пунктаў, жыллёвага і іншага будаўніцтва, што цалкам адпавядае палажэнням Вашынгтонскай хартыі.

Паводле Закона Рэспублікі Беларусь **«Аб культуры»** незаконным абвешчаны вываз з краіны і перадача ва ўласнасць

замежных краін, юрыдычных асоб і грамадзян культурных і гістарычных каштоўнасцей, якія прызнаны нацыянальным побыткам Рэспублікі Беларусь.

Закон Рэспублікі Беларусь «**Аб нацыянальным архіўным фондзе і архівах у Рэспубліцы Беларусь**» вызначае дакументы Нацыянальнага архіўнага фонду Рэспублікі Беларусь у якасці гістарычнай і культурнай спадчыны і ўласнасці народа Беларусі, яго дакументальнай памяці. Гэтыя матэрыялы служыць задавальненню патрэб грамадзян і дзяржавы, а таксама рэалізацыі правоў і законных інтарэсаў грамадзян. Закладзена ў заканадаўчы акт і палажэнне аб захадах дзяржавы па **вяртанні** гістарычных дакументаў, заахвочванні і фінансаванні пошуку і вяртання на радзіму вывезеных і гістарычна звязаных з Рэспублікай Беларусь дакументаў.

Уваходзіць у шэраг актаў заканадаўства аб ахове спадчыны і Закон Рэспублікі Беларусь «**Аб музеях і Музейным фондзе**», які вызначае, што музей збірае, вывучае, экспануе, папулярызуюе і зберагае рухомую і асобную нерухомую гісторыка-культурную спадчыну, садзейнічае павышэнню ўзроўню адукаванасці насельніцтва, распаўсюджвае веды аб чалавеку і яго асяроддзі, служыць духоўнаму развіццю грамадства.

Закон Рэспублікі Беларусь «**Аб мясцовым кіраванні і самкіраванні**» ўстанаўлівае, што да кампетэнцый мясцовых Саветаў дэпутатаў пачатковага тэрытарыяльнага ўзроўню адносяцца як удзел у распрацоўцы, зацвярджэнні, рэалізацыі праектаў планіроўкі і забудовы населеных пунктаў, так і **захаваўне народных традыцый і звычаяў**.

У лістападзе 1992 г. Вярхоўны Савет Рэспублікі Беларусь прыняў новы Закон Рэспублікі Беларусь «**Аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны**». У перыяд яго дзеяння прыняты шэраг пастаноў Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь і Указаў Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь. У маі 2002 года Урадам краіны зацверджаны прынцыпы фінансавання бюджэтнымі сродкамі мерапрыемстваў па ахове спадчыны. У развіццё гэтага

дакумента ў кастрычніку 2002 года была прынята пастанова Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь, якой вызначаны 50 прыярытэтных аб'ектаў рэстаўрацыі і прынята доўгатэрміновая праграма па распрацоўцы і рэалізацыі праектаў рэгенерацыі гістарычных гарадоў. Адпаведным дакументам беларускім урадам вызначаны этапы выканання работ і аб'ёмы іх фінансавання на палацава-паркавым ансамблі ў Нясвіжы і Замкавым комплексе «Мір». Выключнае значэнне ў сферы зберажэння гістарычна-культурнага набытку мае пастанова Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь, якой зацверджана Палажэнне аб ахове археалагічных аб'ектаў пры правядзенні земляных і будаўнічых работ. Паводле Указа Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь ад 8 студзеня 2004 г. № 2 пачатыя і ў кароткія тэрміны выкананыя унікальныя для нашай краіны работы па рэканструкцыі беларускай часткі Аўгустоўскага канала. Адметнай рысай гэтых маштабных мерапрыемстваў было аднаўленне страчаных за гады архітэктурна-будаўнічых асаблівасцяў гідратэхнічнага збудавання XIX стагоддзя і выяўленне ў ім характэрных рысаў, якія былі набытыя ім у працэсе рамонтаў і рэканструкцый. Такі прыём выяўлення і захавання асаблівасцяў помніка розных храналагічных перыядаў добра вядомы па работах на замкавым комплексе «Мір» і палацава-паркавым ансамблі ў Нясвіжы. Ход рэканструкцыі беларускай часткі Аўгустоўскага канала перш за ўсё вызначаўся комплексным падыходам да працэсу праектавання і вытворчых мерапрыемстваў.

24 ліпеня 2006 г. уступіў у дзеянне, замяніўшы папярэдні акт заканадаўства, Закон Рэспублікі Беларусь «**Аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны Рэспублікі Беларусь**». Важнай яго асаблівасцю стала ўдакладненне прынцыпаў ажыццяўлення дзяржаўнай палітыкі ў сферы аховы спадчыны і ўстанаўленне кампетэнцыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, урада Беларусі, Міністэрства культуры і мясцовых органаў кіравання. Істотнае месца ў вырашэнні гэтых задач адведзена Беларускай

рэспубліканскай навукова-метадычнай радзе па пытаннях аховы гісторыка-культурнай спадчыны пры Міністэрстве культуры, на якую ўскладзены функцыі экспертнага органа. Замацавана ў заканадаўчым акце і роля грамадскіх аб'яднанняў.

Закон аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны Рэспублікі Беларусь вызначае парадак правядзення ўліку гісторыка-культурных каштоўнасцей, вядзення Дзяржаўнага спіса гісторыка-культурных каштоўнасцей Рэспублікі Беларусь і вядзення Банка звестак аб гісторыка-культурнай спадчыне Рэспублікі Беларусь. Важна падкрэсліць, што два апошнія пастановай Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь ад 29 мая 2001 г. № 784 аднесены да катэгорыі інфармацыйных рэсурсаў, што маюць дзяржаўнае значэнне. Тым самым дастаткова адназначна падкрэслена вартасць, якую займаюць аб'екты спадчыны ў сістэме нацыянальных прыярытэтаў краіны.

Закон 2006 года вызначае асноўныя меры па захаванні гісторыка-культурных каштоўнасцей і падыходы да выканання работ на гісторыка-культурных мясцінах. Работы ў абавязковым парадку павінны быць заснаваны на навукова абгрунтаваных праектных рашэннях або праводзіцца на падставе абгрунтаванай праграмы навукова-даследчых работ.

Палажэнні акта заканадаўства катэгарычна забараняюць прычыненне або стварэнне пагрозы прычынення любых форм шкоды гісторыка-культурным каштоўнасцям, у тым ліку ў адносінах да іх тэхнічнага стану. Дзейнасць, якая можа ўплываць на такога роду аб'екты і праявы творчасці чалавека павінна ажыццяўляцца з улікам неабходнасці безумоўнага захавання адметных духоўных, мастацкіх і (або) дакументальных іх вартасцей. Забараняецца навукова не абгрунтаванае змяненне гісторыка-культурных каштоўнасцей і пагаршэнне іх успрымання, уключаючы навакольнае асяроддзе і зоны аховы нерухомых матэрыяльных гісторыка-культурных каштоўнасцей.

Беларускім заканадаўствам вызначана забарона аказання на аб'екты спадчыны дынамічнага і іншага неспрыяльнага ўздзе-

яння, якое можа ўзнікаць у выніку гаспадарчай дзейнасці, стварацца транспартнымі сродкамі, па прычыне забруджвання павяшанага і воднага басейнаў.

Усе віды работ на гісторыка-культурных каштоўнасцях могуць выконвацца толькі з дазволу Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь. Гэты дакумент не толькі фармальна дазваляе распрацоўку навукова-праектнай дакументацыі або правядзенне вытворчых мерапрыемстваў, але і ўстанаўлівае ўмовы іх ажыццяўлення, улічваючы спецыфіку кожнага з аб'ектаў спадчыны. Пры правядзенні работ на гісторыка-культурных каштоўнасцях прызначаецца навуковы кіраўнік, які павінен мець адпаведную кваліфікацыю, пацверджаную спецыяльным пасведчаннем.

Асаблівая ўвага ў акце заканадаўства надаецца правядзенню работ на гісторыка-культурных каштоўнасцях катэгорый «0», «1», «2», навукова-праектная дакументацыя адносна правядзення якіх можа быць зацверджана Міністэрствам культуры толькі пасля станоўчага заключэння Беларускай рэспубліканскай навукова-метадычнай рады па пытаннях аховы гісторыка-культурнай спадчыны пры Мінкультуры.

Гісторыка-культурныя каштоўнасці могуць знаходзіцца ва ўласнасці Рэспублікі Беларусь, адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінак Рэспублікі Беларусь, юрыдычных і фізічных асоб, у тым ліку індывідуальных прадпрыемстваў. Ажыццяўленне правоў уласнасці ў сферы аховы спадчыны зыходзіць з палажэнняў грамадзянскага заканадаўства краіны з улікам спецыфікі Закона аб ахове гісторыка-культурнай спадчыны.

Комплексны падыход да распрацоўкі і прымянення нацыянальнага заканадаўства, міжнароднага прававога досведу дазваляе эфектыўна арганізаваць дзейнасць у сферы зберажэння культурнага набытку. Належнае валоданне прававой інфармацыяй, яе выкарыстанне ў практычнай дзейнасці на ўсіх узроўнях функцыянавання дзяржавы з'яўляецца ўмовай паступальнага развіцця грамадства. Галоўным прынцыпам у дзейнасці

па ахове гісторыка-культурнай спадчыны павінна быць прадухіленне прычынення любых форм шкоды помнікам даўніны, выяўленне і беражнае захаванне іх мастацкіх, дакументальных, матэрыяльных вартасцяў, будаўнічых традыцый, якія былі характэрнымі ў перыяд стварэння старасвецкіх аб'ектаў, мелі ўплыў на гэтыя сведчанні мінуўшчыны ў пазнейшыя перыяды.

Ігар Чарняўскі,

намеснік начальніка ўпраўлення па ахове гісторыка-культурнай спадчыны і рэстаўрацыі Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь

Фальклор як мастацкая сістэма

Паняцце фальклору ў яго мінулых і сучасных інтэрпрэтацыях неадназначнае. Будзем мець на ўвазе яго шырокі і спецыфічна больш вузкі сэнсы. У шырокім аспекце паняцце *фальклор* ахоплівае ўсю традыцыйную народную культуру, у тым ліку заснаванае на ёй аматарства, мастацкую самадзейнасць. Не толькі вербальную (вусную) творчасць, але і традыцыйныя абрады, міфалогію, народнае дойлідства, харэаграфію, дэкаратыўна-прыкладнае мастацтва, традыцыйныя павер'і і спецыфічную народную філасофію, практычныя веды і традыцыйную тэхналогію, народнае лекарства, звычайнае права, народную мудрасць (філасофію народа), фалькларызацыю прафесіянальнай мастацкай творчасці. Унікальнае дасягненне айчыннага беларусазнаўства — двухтомная ілюстраваная энцыклапедыя «Беларускі фальклор» (Т. 1—2, Мн., БелЭн, 2005—2006) фактычна ахоплівае ўсю народную культуру, хоць акцэнты перанесены на спецыфічна фальклорную праблематыку.

Я хачу павесці размову пра фальклор у спецыфічным значэнні гэтага паняцця як вербальнай культуры, але з улікам яе генетычнай і функцыянальнай сувязі і з іншымі відамі і родамі традыцыйнай народнай культуры.

Удакладненне паняцця фальклору як развітай мастацкай сістэмы мае не толькі тэарэтычнае значэнне, але і мастацка-практычную актуальнасць. Метадалагічная памылка былой (XIX — першая палова XX ст.) этнаграфіі, некаторых сучасных даследаванняў, урэшце, дылетанцкіх уяўленняў заключаецца, па-першае, у празмерным збліжэнні фальклору з архаічным светапоглядам і міфалогіяй; па-другое, у поглядзе на фальклор толькі ў рэтраспектыўным аспекце, толькі ў яго вусным бытаванні. Гэтую памылку дапускалі нават прафесійныя даследчыкі. Напрыклад, расійскі філосаф Майсей Каган убачыў у фальклору толькі «сінкрэтычнае мастацкае дзеяства першабытнага грамадства». І ў адпаведнасці з гэтым памылковым пастулатам прапанаваў канцэпцыю адмірання фальклору¹. Грунтуючыся на такой памылковай пасылцы, ягоны зямляк, Гусеў, сцвярджаў, быццам бы «фальклорам сацыялістычнай эпохі становіцца самадзейная калектыўная творчасць любой сацыяльнай групы народа»². Нават таленавіты фалькларыст сацыяльна-гістарычнай школы Уладзімір Проп дапусціў збліжэнне развітага фальклору з міфалогіяй — аж да іх тоеснасці. «Міф і казка, — пісаў ён, — адрозніваюцца не па сваёй форме, а па сваёй функцыі»³. Праўда, пазней гэты даследчык звярнуўся да эстэтычнага і структурнага аналізу чарадзейных казак, даказваў умоўна-мастацкі сэнс казачных сюжэтаў, дзе міфы і эмпірычныя рэаліі эстэтычна пераасэнсаваны, і ў гэтым іх мастацкая прывабнасць⁴.

Канцэпцыя адмірання фальклору вынікае, па-першае, з рэтраспектыўнага збліжэння фальклору з архаічнай міфалогіяй; па-другое, з дагматычнага погляду на фальклор як толькі вусную творчасць; па-трэцяе, з арыентацыі толькі на тую частку грамадства, якая пакуль што адарвалася ад каштоўнасцей

традыцыйнай народнай культуры. У першым выпадку фальклор як развітая мастацкая сістэма атаясамліваецца з яе міфалагічнымі і рэлігійнымі архетыпамі. У другім выпадку не ўлічваюцца новыя сацыякультурныя ўмовы бытавання фальклору, калі страты ад затухання фальклорнай творчасці часткова кампенсуюцца выхадам яе на прафесійны ўзровень і на сродкі масавай інфармацыі: спачатку ў форме літаратурных і музычных фіксацый, дакладным апісаннем харэаграфіі і абрадаў, а пазней таксама сродкамі электроннага дэпаніравання і распаўсюджвання. Урэшце, у трэцім выпадку аўтары канцэпцыі адмірання фальклору не ўлічваюць працэсаў адраджэння класічных тыпаў культуры і ўзроставай цыклізацыі ў аўдыторыі, калі на пэўных стадыях жыцця чалавек звяртаецца да сваіх быццёвых і духоўна-творчых каранёў.

Захаваная такім чынам фальклорная спадчына актуалізуецца метадамі *мастацка-практычнай фалькларыстыкі*, тэарэтычнай і метадычнай распрацоўкі гэтых метадаў. Яе задача — паступовая актуалізацыя класічных відаў народнай творчасці як развітай мастацкай сістэмы, увядзенне яе ў кантэкст сучаснай мастацкай культуры. У гэтым творчым працэсе выкарыстоўваюцца не толькі захаваныя ў сучасным побыце і народнай памяці фрагменты вуснай і візуальнай (абрады, харэаграфія, музыка) народнай творчасці, але ўвесь корпус запісаных і дэпаніраваных твораў фальклору з улікам яго нацыянальнай самабытнасці і рэгіянальных варыянтаў.

У адрозненне ад міфалогіі, якая сёння страчвае сваю містычную сутнасць і набывае эстэтычныя функцыі, фальклор у сваёй класічнай завершанасці — гэта развітая мастацкая сістэма, заснаваная на распрацоўцы міфічных, біблейскіх, хрысціянскіх архетыпаў у кантэксце актуальных жыццёвых праблем, народных ідэалаў. Міфалагічныя сюжэты і вобразы набываюць тут сэнсы эстэтычных і этычных каштоўнасцей, паэтычных тропай, віртуальных рэальнасцяў. Адбываецца ўзаемадзеянне і ўзаемапрапранікненне фальклору і прафесійнай мас-

тацкай творчасці. Прафесійныя творцы (не толькі рэалісты, але таксама мадэрністы і постмадэрністы) па-свойму, у кантэксце сваіх метадаў і сваёй стылістыкі шырока карыстаюцца фальклорам як крыніцай, якая надае іх творчасці нацыянальнае аблічча. З іншага боку, з даўніх часоў адбывалася *фалькларызацыя* папулярных узораў прафесійнай творчасці, увядзенне яе сюжэтаў, вобразаў у кантэкст фальклорных твораў⁵.

Звод твораў класічнага беларускага фальклору характарызуецца шырокім вар'іраваным дыяпазінам эстэтычных катэгорый, паўнотой паэтычных тропаў. Традыцыйная народная культура — першая форма эстэтычнага засваення і мастацкага выяўлення быцця і культуры. Архаічныя тыпы культуры (міфапаэтычная творчасць) характарызуюцца аксіялагічным сінкрэтызмам — адзінствам практычна-жыццёвых (утылітарных), этычных, рэлігійных і эстэтычных каштоўнасцей — карыснага, прыгожага, добрага і святога. Можна гаварыць пра вітаісцкую (або віталісцкую) сутнасць народнай эстэтыкі (ад лацін. *Vita* — жыццё). Універсальнае дабро ў ёй — усё, што нараджала і захоўвала жыццё на зямлі. А злом аказаліся процілеглыя жыццю з'явы і падзеі. Усеагульным дабром і крыніцай жыцця ёсць *святло* — крыніца жыцця.

У міфалогіі і ранніх формах рэлігіі адбылася сакралізацыя жыццядайных сіл прыроды — сонечнага святла, зямлі, вады. Сімволіка святла ёсць у новазапаветным адкрыцці Бога як Слова — Логаса: «У ім было жыццё, і жыццё было святлом людзей. І святло ў цемры свеціць, і цемра не агарнула яго» (Ян 1:1—5). Міфапаэтычны вобраз святла, яго дабра і красы перайшоў у біблейскую інтэрпрэтацыю гэтага паняцця. Першы акт светатварэння, паводле Бібліі — аддзяленне святла ад цемры. У перакладзе Ф. Скарыны этычнае паняцце быцця як дабра набыло эстэтычны сэнс: «В начале сотворил Бог небо и землю. Земля же была неплодна и не украшена <...> И рече Бог, да будет свет. И виде Бог свет яко добро, и разлучи Бог межы светом и межы тьмою, и нарече свет день и тьму ночь».

Чырвоны (красны) колер крыніцы святла набыў значэнне прыгажосці, красы. Поруч з сонцам, месяцам, зоркамі вітаісцкім сімвалам красы сталі золата, серабро, дарагія каменні; з’ялены колер — сімвал красавання і вясенняга адраджэння прыроды (рэфрэн вясенніх песняў «Вясна красна на ўвесь свет», зачыны калядных песняў «красна, красна каліна ў лузе // Красней таго Мар’я ў маткі, // Па двару хадзіла — увесь двор красіла, // У сені ўвайшла — сені свеціцца, // А да цэрквы ўвайшла, як зара ўзышла...»). Прыгажосць і гарманічнасць малых жанраў фальклору выяўляецца ў дасціпнасці і вытанчанасці выказвання, напрыклад, загадка «Божую хвалу за хвост цягну» (Царкоўны звон).

Катэгорыя ўзнёслага шматтранна выявілася ў велічальных і віншавальных песнях, прымеркаваных да каляндарных (Каляды, Вялікдзень) і сямейных (радзіны, вяселле) абрадаў. Сціплы сялянскі падворак у шчадроўскіх песнях падвышаецца да казначнага палаца, напрыклад: «Багаты двор... Пятра дом. // Каля яго двара ўсё шаўковая трава, // Усё шаўковая трава, усё жалезны тын <...> // На яго двары ды чатыры церамы стаяць: // У першы цераму ясны месяц, // Другі церам — ясная зара, // Трэці церам — дробны звёздачкі, // Чацвёрты церам — буён вецер: // Ясны месяц — сам гаспадар, // Ясная зара — яго жана, // Дробны звёздачкі — яго дачушкі, // Буён вецер — яго сын».

Узнёслая лексіка і танальнасць дамінуюць у жніўных песнях, напрыклад: «Жыта пажалі, // У копы паклалі. // Ой, часта, густа // На небе звёзды, // Ой часцей, гусцей // На полі копы» («Павейце, ветрык»). У валачобных песнях сялянскі двор ператвараецца мастацкай фантазіяй у палац, які «між азёр стаіць на пагурачку». У ім «шулы точання, пазалочаныя», на падворку «паня ходзіць, залатыя ключы ў руках носіць». Узнёслы настрой на Вялікдзень акцэнтуюцца рэфрэнамі: «Хрыстос уваскрос на ўвесь свет!», «Вясна красна на ўвесь свет!».

Традыцыйная народная культура арыгінальна выявіла ўвесь дыяпазон *камічнага*, асабліва ў чарадзеіных казках і казках пра жывёл, камічна арыентаваных легендах, паданнях, выслоўях, прыказках і прымаўках, загадках, у сямейна-абрадавых песнях, гульнях і танцах карнавальнага тыпу. Народнай культуры падуладныя ўсе віды камічнага — ад мягкай іроніі, гумару, пародыі, гратэску да сатыры, карыкатуры, сарказму. Адрозненне камічнага ад іншых эстэтычных катэгорый — яго выключна людскі змест. Прырода ў разнастайнасці свайго быцця, шматлікіх жывых істотаў мае свае прыгожыя, узнёслыя, трагічныя, нізкія і брыдкія аспекты. Смешнай яна бывае толькі па аналогіі з людскім жыццём. Гэтую спецыфіку камічнага дасціпна выявілі казкі пра жывёл у выніку тэатралізаванай устаноўкі казачнікаў на смешнае, экстрапаляцыйна паводзін, учынкаў і калізій людзей на жывёл і птушак. Камічны эфект узнікае ў выніку мастацкага сумяшчэння людскога і жывёльнага ладу жыцця.

Паводле даследчыка еўрапейскай народнай культуры Міхаіла Бахціна, гратэскавы смех і травестацыя — спецыфічныя прыёмы фальклорнай творчасці, генетычна звязанай з карнавальнай культурай⁶. На эстэтыцы гратэскавага смеху і травестацыі грунтуюцца анекдоты, небыліцы, шмат прыказак, прымавак, чарадзеіных казак і легендаў. Камічнае ў фальклоры нярэдка кантамінуецца з трагічным, ствараючы трагікамічныя вобразы і сюжэты. Захаваліся цыклы чарадзеіных казак на матывы так званага сарданічнага смеху (смех над смерцю і нябожчыкам). Яны сведчаць пра віртуальны свет казкі. Разам з тым тут ёсць алюзіі на даўнія язычніцкія абрады камічнага расстання са смерцю.

На этапе класічнага квітнення аўтэнтычнай народнай культуры склалася дасканалая паэтыка фальклору. Паводле кампазіцыі сюжэтныя творы (казкі, апокрыфы, паданні, быліны, легенды, балады, народны тэатр) бываюць аднафабульнымі (падзеі адбываюцца толькі ў часе і прасторы адной сюжэтнай

лініі з адным або некалькімі матывамі) і шматфабульныя (кантамінацыя некалькіх фабул, сюжэтных ліній). Да аднафабульных твораў адносіцца большасць казак пра жывёл, былічкі, анекдоты, балады. Большасць чарадзейных казак і спектаклі паводле народных драм складаюцца з некалькіх кампазіцыйна злучаных сюжэтных ліній, напрыклад, казкі «Таратурка», «Каваль», «Прыгажуня жонка».

Склаліся кананічныя тыпы вербальных і візуальных жанраў фальклору, асабліва казкі, абрадавыя песні, балады, традыцыйныя народныя і фалькларызаваныя класічныя танцы. У фальклоры багата выкарыстаны разнастайнасць паэтычных тропай — простых (эпітэты, параўнанні) і складаных (алегорыя, гіпербала, гратэск, іронія, метанімія, метафара, перыфраза, сімвал, сінекдаха). Багацце тропай абумовіла метафарычную стылістыку вербальных жанраў фальклору. Стыль аўгалагічны (бязвобразны) тут сустракаецца рэдка, пераважна ў другасных і рэдуцыраваных формах фальклору, сведчыць пра спрашчэнне фальклорнай класікі.

Эстэтыка і паэтыка фальклору звычайна кананічныя і нарматыўныя. Аднак фальклор можа пахваліцца разнастайнасцю варыянтаў — сюжэтных, вобразных, архетыповых, стылістычных. Спецыфіка фальклорнай паэтыкі адлюстравана ў некалькіх манаграфіях⁷ і ўжо названай энцыклапедыі «Беларускі фальклор». Тут застаецца яшчэ вялікая прастора для сучасных даследаванняў. Прывяду толькі адзін прыклад вытанчанай паэтычнасці фальклорных эўфемізмаў. У цыкле балад «Ціхоня» словы «памерла», «утанілася» замяняюцца метафарычным іншасказаннем. Шукаючы дачку-тапельніцу, маці звяртаецца да ракі:

Ой, Дунаю, Дунаю, зяцю мой!

Ты ж ні вяселія не спраўляў,

Ты ж музыкаў не наймаў,

Ты ж маю дачушку ціха ўзяў.

Сучасны ўзровень тэарэтычнай і практычнай фалькларыстыкі дазваляе прапанаваць наступныя высновы і рэкамендацыі:

1. Погляды на класічны фальклор як на рэліктавае, «мастацкае дзейства першабытнага грамадства» (М. Каган), які быццам бы ў сучаснай цывілізацыі замяняюцца самадзейнасцю «любой сацыяльнай групы людзей» (В. Гусеў і інш.), урэшце, заснаваная на гэтых памылковых высновах канцэпцыя адмірання фальклору не маюць пад сабою навуковай асновы. Так, адбываецца працэс затухання фальклорнай творчасці ў яго класічных узорах, у сучасным народным побыце захаваліся яго фрагменты або рэдуцыраваныя канспекты. Але традыцыйная народная культура і фальклор — іх арганічная частка захаваліся як запісаная і сістэматызаваная мастацкая сістэма ў апублікаваных серыйных і асобных зборніках, часткова дэпапіравана ў электронных варыянтах, у навуковых аналітычных апісаннях. Яна можа быць актуалізавана (уведзена ў сучаснае творча-мастацкае жыццё метадамі мастацка-практычнай фалькларыстыкі), а таксама ў сістэме народнай адукацыі на ўсіх яе ўзроўнях.

2. У сучаснай навуцы, публіцыстыцы, крытыцы, у грамадскай свядомасці захаваліся аднабокія ўяўленні пра ўзасмадзяненне паміж фальклорам, прафесійнай творчасцю і арганізаванай самадзейнасцю. За фальклорам нярэдка пакідаюць толькі пасіўную пазіцыю як крыніцы або нават як «сырога матэрыялу» для аўтарскай творчасці і арганізаванай самадзейнасці. Аднак гісторыя мастацкай культуры сведчыць пра іх двухбаковыя ўзасмаўплывы і ўзасмапранікненні. Творцы фальклору заўсёды былі здольнымі засвойваць эстэтыку, паэтыку, ідэалогію прафесійнай творчасці — сучаснай і даўняй, у тым ліку антычную мастацкую традыцыю. Гэтая творча-пераўтваральная «экспансія» фальклору ў мастацкую прастору прафесіяналаў маркіруецца паняццем *фалькларызацыя* — перавод цэлых тэкстаў, харэаграфічных і музычных кампазіцый у мастацкую

сістэму аўтэнтычнай народнай творчасці. У гэтай фальклорнай сістэме творы прафесіяналаў перапрацоўваюцца, ускладняюцца або спрашчаюцца, або цалкам захоўваюцца, вар’іруюцца з некаторымі кампазіцыйнымі і стылістычнымі зменамі. Напрыклад, народная беларуская харэаграфія фалькларызавала класічныя танцы XVIII—XIX стст. — не толькі айчынных і еўрапейскіх, але і далёкай Амерыкі, іншых кантынентаў. У нашую народную песенную культуру арыгінальна ўпісаліся аўтарскія песні на вершы паэтаў Янкі Купалы («Явар і каліна»), К. Буйло («Люблю наш край»), М. Багдановіча («Зорка Венера»), А. Шыдлоўскага («Колькі ў небе зор...»), Н. Гілевіча («Вы шуміце, бярозы»), А. Русака («Вясельная застольная»).

3. Вынікі даследаванняў сучаснай традыцыйнай мастацкай культуры трох рэгіёнаў Беларусі⁸ засведчылі яе багацце і рэгіянальную варыянтнасць. У памяці вяскоўцаў старэйшага пакалення яшчэ захаваліся цэлыя пласты або фрагменты былога класічнага квітнення фальклору, у тым ліку абрадавай і харэаграфічнай культуры. Яе здолелі адкрыць і сістэматызаваць мясцовыя энтузіясты і прафесіянальныя даследчыкі, стварыць грунтоўныя зборнікі, адаптаваныя да мастацка-практычнай фалькларыстыкі. Разам з тым, выявіўся заняпад традыцыйнага вясковага побыту, а разам з ім знікае фальклорная сінергетыка — здольнасць рэшты традыцыйнай вёскі да сацыякультурнай самарэалізацыі для тварэння народнай культуры. Зафіксаваны ў зборніках мемуарны стыль інфармацыі былых яе творцаў (некалі «хадзілі», «гулялі», «танцавалі, «маліліся», «варажылі»), настальгічная танальнасць гэтай споведзі сведчаць пра затуханне актыўнай фальклорнай творчасці ва ўмовах знікнення вясковага шматлюддзя. Апублікаваныя тэксты і апісанні абрадавай культуры адлюстравалі былое квітненне фальклору, скарачаныя варыянты раней апублікаваных першакрыніц.

4. Асноўным навуковым і мастацка-практычным дасягненнем серыйнага, рэгіянальна арыентаванага выдання «Трады-

пыйная мастацкая культура беларусаў», сучаснай практычнай фалькларыстыкі, фундаментальнай энцыклапедыі «Беларускі фальклор» у тым, што яны падрыхтавалі ўмовы для актуалізацыі фальклору, яго вяртання ў сучасную элітарную і масавую культуру як мастацкую традыцыю з дамінацыйнай яе эстэтычных сэнсаў праз сістэму адукацыі, выхавання і прафесіянальную асветніцкую практыку. У Беларусі ёсць багаты вопыт гэтай адраджэнскай дзейнасці, яркія ўзоры актуалізацыі традыцыйнай мастацкай культуры народа.

У 1970—1990-х гадах былі арганізаваныя этнамузыкалагам Зінаідай Мажэйка і яе супрацоўнікамі этна-музычныя канцэрты аўтэнтычнай народнай песні, цыклы мастацка-дакументальных фільмаў «Палескія калядкі» (1972), «Галасы вякоў» (1979), «Памяць стагоддзяў» (1982), «Палескія вяселлі» (1989), «Пранясі, Божа, хмару» (1990), «Крывыя вечары» (1993), «Рух зямлі» (1999). У канцы ХХ — пачатку ХХІ стст. — гэта арганізаваныя Мікалаем Казенкам і яго калегамі фальклорна-этнаграфічныя фестывалі і ўзорна-фальклорны гурт «Берагіня» пры Мётчанскай школе-садку Барысаўскага раёна (кіраўнікі М. Козенка і А. Абрамовіч).

5. Парадоксы сённяшняй сацыякультурнай сітуацыі ў тым, што ініцыятарамі захавання і развіцця фальклорнай традыцыі становяцца вялікія універсітэцкія гарады з іх універсітэтамі, інстытутамі культуры, а не тое асяроддзе, дзе яна зарадзілася і ўзнялася да мастацкіх вышын. Бо традыцыйная вёска на Беларусі (а можа, і ва ўсім урбанізаваным свеце) сціскаецца, як той Бальзакаўскі сімвал памірання — шагрэнева скура. Можна асцярожна прагназаваць у нейкай перспектыве павольнае пераразмеркаванне матэрыяльных, людскіх і творча-культурных рэсурсаў на карысць сённяшняй правінцыі — вёскі, мястэчка, малых гарадоў. Можна асцярожна спадзявацца на пераарыентацыю магутнай інфармацыйна-прапагандысцкай сістэмы з рэкламы кічавых і прымітыўных форм псеўдакультуры на адраджэнне яе

класічных традыцый — аўтэнтычных народных і прафесіянальных.

Але эканамічная і сацыяльна-палітычныя праблематыка адраджэння традыцыйнай народнай культуры — тэма асобнага даследавання.

¹ *Каган М.С.* Лекции по марксистско-ленинской эстетике. 2-е изд. Л., 1971. С. 633.

² *Гусев В.Е.* Эстетика фольклора. М., 1967. С. 41.

³ *Пропп В.Я.* Исторические корни волшебной сказки. Л., 1946. С. 16.

⁴ *Пропп В.Я.* Фольклор и действительность: Избр. статьи. М., 1976. С. 87.

⁵ Гэтай праблеме прысвечана манаграфія: *Конан У.* Ля вытокаў самапазнання: Станаўленне духоўных каштоўнасцяў у святле фальклору. Мн., 1989. С. 238.

⁶ *Бахтин М.* Творчество Франсуа Рабле и народная культура Средневековья и Ренессанса. М., 1965.

⁷ *Гілевіч Н.С.* Паэтыка беларускай народнай лірыкі: Словы і вобраз. Паэтычны сінтаксіс. Мн., 1975; яго ж: Паэтыка беларускіх загадак. Мн., 1976.

⁸ Традыцыйная мастацкая культура беларусаў. У 6 т. Т. 1: Магілёўскае Падняпроўе. Мн., 2001. 797 с.; Т. 2: Віцебскае Падзвінне. Мн., 2004. 910 с.; Т. 3: Гродзенскае Панямонне. У 2 кн. Кн. 1. Мн., 2006. 608 с.; Кн. 2. Мн., 2006. 736 с.

Уладзімір Конан,
доктар філасофскіх навук,
лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі

Сучаснае народнае мастацтва Беларусі: асаблівасці і праблемы бытавання і развіцця

Адзін з найбольш дзейных сродкаў самавыяўлення кожнага народа, магчымасць заявіць усяму свету пра сваю адметнасць і самабытнасць — традыцыйная народная творчасць. Асабліва ўзрастае яе роля ў перыяд нацыянальна-культурнага адраджэння, аб'яднання народа на аснове нацыянальнай самасвядомасці, станаўлення дзяржаўнага суверэнітэту, вызначэння свайго месца ў міжнароднай супольнасці — усіх тых працэсаў, якія мы якраз і перажываем апошнім часам.

Ужо досыць звыклым стаў наш гонар за тое, што, насуперак працэсам глабалізацыі, беларусы да нашых дзён змаглі захаваць многія віды і формы традыцыйнага фальклору, абрады, звычаі, святы, вераванні, рамёствы, промыслы — неацэнны нацыянальны набытак, даўно страчаны многімі еўрапейскімі народамі пад наступам на-

вукова-тэхнічнага прагрэсу. Зразумела, што гэтыя працэсы не маглі абмінуць і Беларусь, тым не менш яшчэ ў канцы 1980-х гадоў жылі некаторыя віды традыцыйнага народнага мастацтва, бытавалі асобныя мастацкія рамёствы і промыслы. Аднак сфера іх бытавання прадаўжала інтэнсіўна звужацца, адны іх віды маглі канчаткова знікнуць з-за незапатрабаванасці ў сучасным побыце, другія — ператварыцца ў звычайную самадзейнасць, ардынарнае рукадзелле, пазбаўленае традыцый, глыбіннага сэнсу і нацыянальнай адметнасці.

Карэнныя грамадска-палітычныя пераўтварэнні канца 80-х — пачатку 90-х гадоў не толькі стабілізавалі гэтыя працэсы, але і сталі штуршком для адраджэння і нават прыкметнага развіцця многіх відаў народнай мастацкай творчасці, у тым ліку народнага мастацтва, рамёстваў і промыслаў. Асновай гэтага працэсу стала карэнная змена грамадскай думкі пра народнае мастацтва не як пра набытак мінулага ці музейную архаіку, а як пра жывую з'яву сённяшніх дзён, нацыянальны набытак суверэннай дзяржавы. У нас нібыта адкрыліся вочы на яшчэ жывыя скарбы традыцыйнай народнай творчасці, якімі можна з поўным правам ганарыцца. Разам з тым відавочнай стала неабходнасць тэрміновых мераў па іх зберажэнні, адраджэнні, уключэнні ў сучасныя культурныя працэсы.

Такія змены сітуацыі ў адносінах да народнага мастацтва, заклапочанасць яго становішчам і перспектывамі закранулі як грамадства, так і дзяржаву, запатрабавалі ад яе рэальнай падтрымкі, перш за ўсё заканадаўчай. Закон аб індывідуальнай працоўнай дзейнасці 1986 года, хоць прама і не датычыўся народнага мастацтва, але заадно зняў колішнія абмежаванні з народных майстроў і рамеснікаў-саматужнікаў, стварыў спрыяльныя ўмовы для адраджэння некаторых запатрабаваных сёння рамёстваў і промыслаў. Гэтым паспяхаліся скарыстацца як майстры старэйшага пакалення, якія «раптам» успомнілі забыты, а то і забаронены занятак, так і моладзь, што ахвотна ўзялася засвойваць сакрэты даўніх традыцый. Прыняты ў

1999 годзе Закон «Аб народным мастацтве, народных промыслах (рамёствах) у Рэспубліцы Беларусь» ураўняў статус народнага мастацтва з прафесійнымі відамі мастацкай дзейнасці, звярнуў увагу дзяржавы на праблемы народнага мастацтва, неабходнасць падтрымкі народных майстроў. Хоць закон аказаўся ў многім дэкларацыйны, але нельга адмаўляць яго галоўнае дасягненне — вылучэнне народнага мастацтва ў адзін з важнейшых раздзелаў нацыянальнай культуры, а народных майстроў — у захавальнікаў традыцый і мастацкіх творцаў.

Такія змены ў грамадскай свядомасці, пэўныя захады з боку дзяржавы прынеслі рэальныя вынікі. Адрадзілася забытая практыка арганізацыі прадстаўнічых выставак народнага мастацтва, рэгулярнай з'явай у культурным жыцці краіны сталі такія новыя формы папулярызацыі гэтага галіны нацыянальнай культуры, як фестывалі, святы-конкурсы, агляды і інш. Літаральна на вачах сталі адраджацца і актыўна ўключаліся ў культурны працэс многія яшчэ нядаўна практычна забытыя рамёствы.

Разам з тым з усёй відавочнасцю паўстала праблема навуковага аналізу гэтых пазітыўных працэсаў, вызначэння характару і асаблівасцей сучаснага народнага мастацтва. Нават павярхоўны погляд прыводзіў да высновы, што яно далёка не заўсёды адэкватнае «класічнаму», як бы мы не імкнуліся абсалютна дакладна паўтарыць колішнія ўзоры. У большасці выпадкаў яны ўжо страцілі ранейшы глыбінны сэнс і змест, як не вызначаецца ім, напрыклад, сучасная сцэнічная імітацыя традыцыйных абрадаў і свят.

Перш за ўсё, відавочна, што ў наш час роля і месца народнага мастацтва ў жыцці грамадства прыкметна змянілася. Тэндэнцыя абнаўлення ў большай ці меншай ступені была характэрнай для народнага мастацтва на ўсіх этапах яго бытавання, аднак сёння ў сувязі з дынамічнымі зменамі ў грамадстве яна ўзмацнілася і паскорылася, што абумовіла розныя формы яго сучаснага бытавання, характар асартыменту вырабаў, іх мас-

тадкае вырашэнне, сістэму вытворчасці народнымі майстрамі. У кожным разе, народнае мастацтва перш за ўсё пацвердзіла, што яно — не аб'ект музеіфікацыі і кансервацыі, а жывая, натуральная, арганічная частка культуры любой эпохі, у тым ліку і нашага часу, якая ідзе ў нагу з ім і ў большай ці меншай ступені мяняе свой характар, сутнасць і змест.

Пэўна, галоўная асаблівасць сучаснага народнага мастацтва — амаль поўная страта калісыці асноўнай для яго бытавой, практычнай функцыі. Засталася ў мінулым раней досыць істотная аснова народнай творчасці. Магчымасць набываць адзенне, прылады працы, прадметы ўжытку, упрыгожванні, посуд і іншыя рэчы прамысловай вытворчасці здымае патрэбу ў іх уласнаручным вырабе. У пэўнай ступені кольшніны практычныя функцыі захавалі хіба толькі традыцыйныя формы ганчарства, пляцення з лозы і сасновай лучыны, некаторыя віды дрэваапрацоўкі (напрыклад, выраб бандарнага посуду).

Гэтыя аб'ектыўныя працэсы, аказаўшы прыкметны ўплыў на характар і маштабы народнага мастацтва і мастацкіх промыслаў, тым не менш не змаглі канчаткова выцесніць іх з сучаснага побыту, прывесці да поўнага заняпаду, зрабіць набыткам мінулага, што песімістычна прадракалася яшчэ паўстагоддзя таму. І справа не толькі ў нашым сённяшнім свядомым звароце да традыцый як да нацыянальнага набытку, які патрабуе зберажэння і падтрымкі, але і ў інтуітыўным супраціўленні грамадскай свядомасці нівеліруючым праявам навукова-тэхнічнага прагрэсу і працэсам глабалізацыі, стандартызацыі, нівеліроўкі. Масавая прамысловая прадукцыя далёка не заўсёды вызначаецца неабходным узроўнем мастацкай насычанасці, адпаведнасцю асаблівасцям менталітэту, душэўнай цеплынёю, непаўторнасцю, духоўленасцю. Рукатворныя вырабы народных майстроў зноў аказаліся запатрабаванымі, аднак ужо не столькі як бытавыя, утылітарныя, колькі як дэкаратыўныя, мастацкія творы, а таксама як нацыянальна адметныя сувеніры. Паказальна, што ў гэтай ролі сёння могуць выкары-

стоўвацца нават традыцыйныя вырабы з пераважнай бытавой функцыяй, напрыклад, звычайныя гліняныя збан у якасці дэкаратыўнай вазы для кветак, лыкавыя лапці або драўляная лыжка — у ролі сувеніраў.

Такая прыкметная змена месца, ролі і прызначэння вырабаў сучасных рамёстваў і промыслаў, зразумела, не магла не ўнесці адпаведныя карэктывы ў іх характар, асартымент, формы і дэкор. На першы план вылучаюцца дэкаратыўныя, мастацкія задачы, утылітарнасць і функцыянальнасць нярэдка ўвогуле адсутнічаюць, як, напрыклад, у большасці ўзораў выцінанкі, аплікацыі саломай, глінянай, драўлянай, саламянай пластыкі, мастацкай апрацоўкі скуры, бяросты і інш. У сувязі з гэтым прыкметна ўзрастае дэкаратыўны бок вырабаў, нярэдка тых ці іншых відаў дэкору набываюць рэчы, якія раней яго не мелі. Узмацненне дэкаратыўнага пачатку сведчыць пра тое, што не функцыя, не зручнасць у карыстанні дыктуюць сэнна форму вырабу, яго дэкаратыўнае вырашэнне, а перш за ўсё духоўныя, эмацыянальныя, мастацкія памкненні.

Сучаснае народнае мастацтва прыкметна змяніла не толькі свой характар і прызначэнне. Змяніліся сфера яго бытавання, склад спажывцоў і вытворцаў, што ў значнай ступені ўплывае і на асартымент, і на мастацкае вырашэнне вырабаў. У процівагу інтэнсіўнаму заняпаду ў традыцыйным вясковым асяроддзі адраджэнне народнага мастацтва і мастацкіх промыслаў адбываецца сёння ў горадзе, які больш востра ўсведамляе іх нацыянальна-культурную каштоўнасць, адраджае забытыя віды, інтэрпрэтуе іх у адпаведнасці з сучаснасцю і нярэдка вяртае вёсцы. Некаторыя адраджаныя віды (выцінанка, кавальства, саломаліценне, нізанне бісерам, апрацоўка скуры, бяросты) пакуль так і застаюцца пераважна гарадскімі.

Пры ўсім тым варта канстатаваць, што народнае мастацтва даўно перастала быць масавай з'явай. Працэсы скарачэння яго маштабаў прыкметна заявілі пра сябе ўжо ў сярэдзіне

XX ст., да канца 1980-х гадоў традыцыі падтрымлівалі толькі адзінкавыя майстры старэйшага пакалення — апошнія захавальнікі рамесніцкіх сакрэтаў, перанятых натуральным шляхам ад продкаў. Апошнім часам ім на змену актыўна прыходзіць пакаленне маладых майстроў. Як правіла, гэта людзі адукаваныя (нярэдка з мастацкай адукацыяй), якія свядома ставяць перад сабой задачы падтрымкі, адраджэння і развіцця традыцыйных рамёстваў і промыслаў, засвойваюць іх тэхналогію, нацыянальныя і мастацкія асаблівасці звычайна з літаратуры, сродкаў масавай інфармацыі і інш. Генетычна не звязаныя з традыцыямі, яны могуць інтэрпрэтаваць іх досыць адвольна, што нярэдка пераводзіць такую творчасць у катэгорыю звычайнай самадзейнасці. Аднак па-ранейшаму асноўным вызначальным крытэрыем паняцця «народнае» з'яўляецца сінонім «традыцыйнае» — ці ў амаль дакладным паўтарэнні, як, напрыклад, у ткацтве, вышыўцы, ганчарстве, лозапляценні, ці пэўным чынам інтэрпрэтаванае, як, скажам, у саломяпляценні, выцінанцы, кавальстве, апрацоўцы дрэва, скуры, бяросты і інш.

Паколькі колішні механізм перадачы і пераемнасці традыцый (на ўзроўні сям'і, ад бацькоў да дзяцей) сёння амаль страчаны, на першы план вылучаюцца розныя «арганізаваныя» формы навучання: гурткі, студыі, школы, вучылішчы, курсы, семінары і інш. Асаблівую папулярнасць і пашырэнне набываюць дамы, цэнтры і школы рамёстваў, арганізаваныя ў большасці раёнаў, а на Віцебшчыне — ва ўсіх раёнах вобласці. З асновамі традыцыйных рамёстваў знаёмяць у дзіцячых садах і сярэдніх школах, іх вывучаюць у сельскіх клубах, мастацкіх каледжах і нават вышэйшых навучальных установах. Вядома, такую зацікаўленасць можна толькі вітаць. У любым выпадку навучэнцы пранікаюцца ўсведамленнем каштоўнасці традыцыйнай культуры, яе багацця, разнастайнасці, нацыянальнай адметнасці. Нярэдка авалоданне тым ці іншым рамяством становіцца прафесійным заняткам.

Такім чынам, працэсы, звязаныя з характарам і бытаваннем сучаснага народнага мастацтва, сведчаць пра неадназначнасць, складанасць, шматаспектнасць з'явы. Адно яго віды захаваліся амаль без змяненняў у сваіх традыцыйных формах, другія, не знайшоўшы свайго месца ў сучасных культурных працэсах, сталі набыткам мінулага, трэція адрадзіліся з небыцця, набылі новае жыццё, пры гэтым прыкметна змяніўшы свой характар, формы, асаблівасці бытавання і прымянення. Ці не найбольш яркім прыкладам апошняга з'яўляецца саломаліценне — без перабольшання, самая яркая з'ява ў сучаснай народнай творчасці. Увабраўшы, пераасэнсавалі і перапрацавалі вопыт папярэднікаў, сучасныя майстры саломаліцення змаглі выйсці на новы, значна больш высокі ўзровень у гэтай галіне творчасці: ад утылітарна-бытавых рэчаў і ўмоўна-сімвалічных вырабаў аграрна-абрадавага прызначэння — да сапраўдных твораў мастацтва. Шырокую папулярнасць набыла таксама аплікацыя саломы па дрэве і тканіне. Літаральна апошнім часам з поўнага заняпаду адроджаны мастацкас кавальства, выцінанка, апрацоўка скуры, бяросты і інш. Прыкметна акрыяла лозаліценне, папулярнасцю карыстаюцца розныя віды тэкстылю — ткацтва, вышыўка, карункаліценне, тэкстыльная мазаіка.

І ўсё ж, адзначаючы відавочнае паляпшэнне сітуацыі ў гэтай галіне нацыянальнай культуры ў нашыя дні, неабходна аб'ектыўна ацэньваць усе аспекты гэтых працэсаў, што далёка не заўсёды дэманструюць сапраўды народнае мастацтва ці хоць бы нават увогуле мастацтва. На практыцы нярэдка за яго выдаюць ардынарную самадзейнасць або звычайнае рукадзелле, называюць уражальную дынаміку развіцця, рост колькасці майстроў і інш., што далёка не заўсёды адпавядае рэчаіснасці.

Спрыяльныя ўмовы для творчай дзейнасці, прыкметны рост цікавасці да народнага мастацтва нярэдка прыцягваюць у гэтую сферу розных аматараў і ўмельцаў, якія авалодалі некаторымі нескладанымі тэхналагічнымі прыёмамі таго ці іншага

рамяства і лічаць сябе народнымі майстрамі, а сваю творчасць — народным мастацтвам. Жылое асяроддзе, інтэр’еры грамадскіх збудаванняў, месцы адпачынку, гульнявыя і дзіцячыя пляцоўкі аздабляюцца псеўданароднымі работамі, часам знешне падобнымі на ўзоры традыцыйнага народнага мастацтва, але пазбаўленымі яго глыбіннага зместу. У некаторых дамах і цэнтрах рамёстваў практыкуюцца вышываныя крыжыкам натуралістычныя «карцінкі» сюжэтна-тэматычнага ці пейзажнага характару (звычайна перанятыя з замежных часопісаў), набіваныя іголкай безгустоўныя дываны, рэчы, вязаныя ў тэхніцы макрамэ, выплоўванне з фанеры і іншыя нетрадыцыйныя, а то і ўвогуле антымастацкія віды творчасці, якія выдаюцца за народнае мастацтва, ствараючы яго аптымістычную карціну. Дзейнічаюць шматлікія курсы па навучанні розным рамёствам, якія пасля двух-трох месяцаў практычнага авалодання тэхналогіяй таго ці іншага рамяства нават выдаюць пасведчанні, якія пацвярджаюць належную кваліфікацыю новаспечанага «майстра». Зразумела, што гэта вядзе да дэвальвацыі паняцця «народнае мастацтва».

Не лепшым чынам на становішча, характар і асабліва перспектывы развіцця народнага мастацтва аказвае катастрофічнае старэнне і заняпад вёскі — найбольш натуральнага асяроддзя для яго бытавання. Узвядзенне аграгарадкоў сітуацыю ў гэтых адносінах не выратуе. Магчыма, яно вырашыць дэмаграфічныя праблемы вёскі, але не праблемы народнага мастацтва на вёсцы. Безаблічнае, стандартызаванае, уніфікаванае жылое асяроддзе пры ўсіх яго бытавых зручнасцях зусім не спрыяе творчай дзейнасці традыцыйнага характару, асабліва сярод моладзі, на якую гэтае будаўніцтва перш за ўсё і разлічана.

Прамым пацвярджэннем гэтых працэсаў могуць быць ужо відавочныя вынікі нацыянальнай трагедыі — чарнобыльскай катастрофы. Значныя тэрыторыі пацярпелых рэгіёнаў, дзе да апошняга часу захоўваліся многія самабытныя праявы народнай творчасці, абязлюдзелі, насельніцтва іх пераселена, прад-

меты матэрыяльнай культуры вывезены або знішчаны. Адселе-
ныя ў іншыя мясціны, звычайна ў паселішчы сучаснага тыпу,
пазбаўленыя звыклага ладу жыцця і натуральнага асяроддзя,
народныя майстры старэйшага пакалення кідаюць любімы за-
нятак, забываюць традыцыі, у лепшым выпадку — пераклуча-
юцца на безаблічнае рукадзелле ці самадзейнасць. Зразумела,
што ўсё гэта вядзе да нівеліроўкі народнага мастацтва, страты
рэгіянальнай адметнасці ці ўвогуле да яго заняпаду.

Здавалася б, свой прыкметны ўклад у адраджэнне і развіццё
народнага мастацтва павінны ўносіць сродкі масавай інфарма-
цыі і асабліва друкаваная прадукцыя — адзін з найбольш дзей-
сных сучасных сродкаў пераемнасці і засваення традыцый. На
жаль, даводзіцца канстатаваць у цэлым несумненную шкоду
гэтага сродку. Бяда ў тым, што навуковыя ці метадычныя пуб-
лікацыі і выданні належнага ўзроўню па розных відах трады-
цыйнага народнага мастацтва Беларусі складаюць нязначны
працэнт у моры безгустоўшчыны і антымастацтва, што запаў-
няе сучасны кніжны рынак. Між тым у народзе яшчэ моцны
давер да друкаванага слова, у многіх майстроў яшчэ не выпра-
цаваўся імунітэт да ўзораў масавай культуры, што прапаганду-
юць яркія глянцавыя выданні, якія лезуць на вочы ў кожнай
кнігарні ці газетным кіёску. Таму асаблівая адказнасць кла-
дзецца на тых, хто непасрэдна звязаны з працэсамі арганізацыі
і функцыянавання розных форм бытавання і развіцця сучас-
нага народнага мастацтва. Мала быць дасведчанымі самім,
важна ўмець тактоўна, ненавязліва і пераканаўча дапамагчы
разабрацца сваім выхаванцам, усім, хто хоча ўнесці свой уклад
у нацыянальную культуру.

Ва ўмовах інтэнсіўных эканамічных, гандлёвых, інфарма-
цыйных кантактаў культура Беларусі непазбежна адчувае ма-
гутны ўплыў яе масавых відаў і стандартаў, што вядзе да страты
яе нацыянальнай адметнасці і ў рэшце рэшт да засілля безгус-
тоўшчыны і антыкультуры. Народнае мастацтва з яго ярка вы-
яўленым эстэтычным характарам здольнае супрацьстаяць гэ-

тым негатыўным працэсам, выконваць функцыі зберажэння і сцвярджэння нацыянальных мастацкіх каштоўнасцей, садзейнічаць выяўленню беларускім народам уласнай культурнай самабытнасці. Але ў сённяшніх умовах гэтая важнейшая галіна нацыянальнай культуры з такою роляй справіцца толькі пры актыўнай і рэальнай падтрымцы, зацікаўленым, пастаўленым на навуковую аснову кіраўніцтвам адзначанымі працэсамі.

Яўген Сахута,
доктар мастацтвазнаўства, прафесар

Фестываль фальклорнага мастацтва «Берагіня»

Сярод вялікай колькасці фестываляў аматарскай творчасці канца XX — пачатку XXI стагоддзяў, скіраваных на дзяцей і моладзь¹, яскрава вылучаецца фестываль фальклорнага мастацтва «Берагіня»². Ён адзіны ў краіне арыентаваны на аўтэнтычныя формы народнай культуры, выхаванне дзяцей, падлеткаў, навучэнскай і працоўнай моладзі сродкамі традыцыйнага мастацтва ва ўсіх яго каранёвых праявах.

У агульнай дынамічнай сістэме «Берагіні» кожны фестываль (а іх прайшло чатыры, пачынаючы з 1999 г.) мае свае характэрныя рысы. Разам з тым, усе яны аб'ядноўваюцца паводле асноўных базавых прынцыпаў.

Яны маюць на мэце:

- ахову і захаванне рэгіянальнай і лакальнай традыцыйнай народнай спадчыны;

выконваюць задачы:

- выяўлення і вяртання ў практыку разнастайных форм фальклорнай спадчыны свайго краю;

• далучэння дзяцей, падлеткаў, моладзі да аўтэнтычных форм народнага мастацтва *шляхам вуснага навучання*;

скіраваныя на сістэмную, шматузроўневую, комплексную і сумесную працу дзяржаўных органаў і ўстаноў культуры і адукацыі, а таксама зацікаўленых грамадскіх арганізацый;

ставяць пытанні:

стымулявання традыцыйных форм народнай культуры ў месцах іх натуральнага бытвання;

фармавання каштоўнасных арыенціраў і грамадскай думкі ў кірунку асэнсавання значнасці традыцыйнага мастацтва ў сістэме беларускай і сусветнай культуры.

Структуру фестываляў «Берагіня» складаюць аўтаномныя і ў той жа час узаемазвязаныя ўстойлівыя кампаненты, своеасаблівыя комплексы (размова пра іх пойдзе ніжэй).

Механізмамі рэалізацыі розных аспектаў Праекта абраны: калектыўныя і індывідуальныя формы творчасці, сістэмныя вертыкальныя (цэнтр — перыферыя) і гарызантальныя (установы культуры і адукацыі, гурты, ансамблі, асобныя выканаўцы) сувязі.

У фестывалі «Берагіня» спалучаюцца практычныя і тэарэтычныя аспекты: першыя — у форме шматлікіх мастацкіх праяў, другія — як навукова-практычныя канферэнцыі і фальклорныя чытанні³.

Асноватворным ядром фестываляў з’яўляецца **танец**, які аб’ядноўвае вакол сябе асноўныя віды і жанры фальклорнага мастацтва, узаемадзеінічае з імі праз носьбітаў і спадкаемцаў аўтэнтычных традыцый у прасторы і часе.

Як аптымальная мадэль фестываль разлічаны на два гады і складаецца з чатырох этапаў.

Першы этап — працяглы па часе, складаны ў арганізацыі і сэнсавы прынцыпова значны. Менавіта на гэтым этапе закладаецца падмурак, на які потым абапіраецца ўся складаная будова фестывалю.

У гэты перыяд на мясцовым узроўні — у агульнаадукацыйных школах, дашкольных і пазашкольных установах, ва ўстановах клубнага тыпу ажыццяўляецца шэраг мерапрыемстваў (у тым ліку фальклорныя, краязнаўчыя экспедыцыі) па вывучэнні гісторыка-культурнай спадчыны свайго краю (абрадаў, звычаяў, харэаграфічнага, музычнага, дэкаратыўна-побытвага мастацтваў і інш.)⁴.

На аснове выяўленых і адноўленых узораў аўтэнтычнага мастацтва (у асаблівасці каранёвых форм) вядзецца навучанне дзяцей (пачынаючы з дзіцячых садкоў) і моладзі народным танцам, карагодам, песням, гульням, ігры на народных музычных інструментах, мастацтву ткацтва, традыцыйнай вышывкі, салома-, лоза-, карункапляцення, пляцення паясоў, выразання выцінанак і іншым рамёствам, характэрным для сваёй мясцовасці.

Дзеці разам з клубнымі работнікамі, настаўнікамі, бацькамі, кіраўнікамі мастацкіх калектываў вырабляюць-аднаўляюць сваімі рукамі этнічныя строі (касцюмы).

Другі і трэці этапы ладзяцца па схеме, набліжанай да ўмоў заключных мерапрыемстваў рэспубліканскага фестывалю.

Завяршаецца фестываль традыцыйна ў гарадскім пасёлку Акцябрскі Гомельскай вобласці і звычайна прымяркоўваецца да аднаго з вясенне-летніх народных свят.

У заключных мерапрыемствах удзельнічаюць фальклорныя калектывы, ансамблі, асобныя выканаўцы (танцоры, спевакі, музыкі, апавядальнікі), творчая дзейнасць якіх грунтуецца на засваенні этнічнай культуры *мэнавіта шляхам вуснага пераімання*.

Мастацкія праграмы ўдзельнікаў фестывалю фармуюцца ў першую чаргу з адноўленых і бытуемых у мікрарэгіёне ўзораў каляндарнага (вясна-лета) і сямейна-родавага цыклаў, а таксама пазаабрадавых рознажанравых твораў (танцаў, песень, гульняў, найгрышаў, казак, былічак і інш.). Абавязковым твораў у праграме мае быць мясцовая полька.

Змястоўная частка заключных імпрэзаў фестывальнай сістэмы ўключае шэраг інавацыйных праектаў. А д н ы — як рухомыя складальнікі пэўных фестываляў: напрыклад, у *Першым* (1999) — конкурс сямейных ансамбляў, выстаўкі старадаўніх і ўзноўленых фартушкоў, паясоў, народных касцюмаў Рудабелышчыны, калекцыі ручнікоў і абразоў з фондаў Веткаўскага музея народнай культуры; у *Другім* — агляд-конкурс штандараў (своеасаблівых візуальных сімвалаў, мастацкіх знакаў (эмблем) калектываў); у *Чацвёртым* — турнір салістаў — выканаўцаў твораў народнай спадчыны, выставы: «Берагіня» ў прасторы і часе» фотажурналіста беларускай газеты «Звязда» Яўгена Пясецкага, «Майстры і вучні» — студэнтаў і выкладчыкаў факультэта традыцыйнай беларускай культуры і сучаснага мастацтва Універсітэта культуры і мастацтваў. У заключных імпрэзах *Пятага* фестывалю (2008 г.) — свята народнай творчасці Заходняга Палесся, мае быць рэалізавана праграма «Народная проза» — з трох намінацый: *казка, скарагаворка, імправізацыя на зададзеную казкавую тэму*) і інш.

Д р у г і я праекты ў фестывальным коле з’яўляюцца асноватворнымі, базавымі, напрыклад: *конкурс танцавальных пар-выканаўцаў народных побытавых танцаў, навукова-практычная канферэнцыя «Традыцыйная культура і дзеці», турнір фальклорных калектываў.*

Т р э ц і я — выступаюць своеасаблівай падсістэмай, як, напрыклад, Рэспубліканскі эксперыментальны праект «Танцавальны фальклор і дзеці», 2001—2003 гг. Такімі ж самастойнымі структурамі ў кантэксце *Пятага* фестывалю (2008 г.) будуць: *Пяты* рэспубліканскі конкурс танцавальных пар — выканаўцаў народных побытавых танцаў, *Другі рэспубліканскі* турнір салістаў — выканаўцаў твораў народнай спадчыны, *Чацвёртая* рэспубліканская навукова-практычная канферэнцыя «Традыцыйная культура і дзеці: праблемы этнавыхавання». Адметнасць *Пятага* фестывалю «Берагіня» і ў тым, што яго заключныя мерапрыемствы пачнуцца з лютага месяца

2008 г. і будуць доўжыцца да чэрвеня таго ж года. Фінальная частка — «Турнір фальклорных калектываў» — пройдзе пад час Купальскага свята.

Квінтэсенцыяй фестывальнага працэсу «Берагіня» выступае конкурс танцавальных пар⁵ — актыўная форма сацыялізацыі малодшага пакалення беларускага грамадства, з'ява надзвычай эмацыянальная, запальваючая, якая запамінаецца надоўга. Нягледзячы на тое, што ў Пятым фестывалі, як ўжо адзначалася, конкурс вылучаны ў самастойны праект, асобныя ўзроставыя групы будуць мець магчымасць выступіць у аднайменным конкурсе ў рамках «Турніру фальклорных калектываў». Да народных побытавых танцаў (асабліва ў Акцябрскім раёне) далучаюцца выхаванцы дзіцячых садкоў, дзеці малодшага школьнага ўзросту. Але ўдзельнікамі конкурснай практыкі з'яўляюцца вучні 3—11-х класаў і моладзь. Сярод школьнікаў конкурсы праводзяцца ў чатырох узроставых групах (3—4, 5—6, 7—8, 9—11 класы). Конкурсная праграма прадугледжвае выкананне мясцовых варыянтаў амаль 20 народных побытавых парных танцаў («Какетка», «Бабачка», «Матлёт», «Субота», «Падэспань», «Лысы», «Кракавяк» і інш.). Сярод абавязковых у кожнай узроставай групе — «Полька», «Лявоніха», «Мікіта» («Таўкачыкі», «Зайчык»).

Конкурсныя туры танцавальных пар, як і ўсе імпрэзы фестывалю ў цэлым, ладзяцца пад «жывое» суправаджэнне музычных інструментальных ансамбляў традыцыйнага складу.

Інавацыйны комплекс «Турнір фальклорных калектываў»⁶, як і іншыя праекты фестывалю «Берагіня», заснаваны на прынцыпах традыцыйнай народнай педагогікі беларусаў.

Сэнс Турніра заключаецца ў тым, што адны і тыя ж дзеці ўдзельнічаюць у калектыўных і індывідуальных конкурсах: танцуюць, спяваюць, граюць на народных музычных інструментах, спаборнічаюць у майстэрстве па некалькіх відах народных рамёстваў, прэзентуюць калекцыі сваіх работ і іншае — усё натуральна, як у традыцыйным народным вяско-

вым побыце — ад нараджэння да стварэння сям’і... Мастацка-творчая конкурсная разнастайнасць акумулявана ў пяці праграмах: *Харэаграфічнае мастацтва, Музычнае мастацтва, Дэкаратыўна-побытавае мастацтва, Народная проза, Канцэртная праграма*. Кожная праграма мае пэўную колькасць намінацый⁷.

Асаблівага разгляду патрабуе Рэспубліканскі эксперыментальны праект «*Танцавальны фальклор і дзеці*», 2001—2003 гг.⁸. Эксперымент праводзіўся ў дзевяці раёнах: Драгічынскім Брэскай, Ушацкім і Гарадоцкім Віцебскай, Акцябрскім і Лельчыцкім Гомельскай, Ваўкавыскім Гродзенскай, Барысаўскім і Любанскім Мінскай, Асіповіцкім Магілёўскай абласцей — у 158 установах культуры і 97 установах адукацыі. Складаўся з шэрагу падпраектаў. У выніку, у конкурсе выканаўцаў народных побытавых танцаў прынялі ўдзел 1195 танцавальных пар. Работаючы культуры, адукацыі і дзецьмі на падставе даследавання гісторыі і культуры свайго краю было падрыхтавана на раённыя фальклорныя чытанні і рэспубліканскую навукова-практычную канферэнцыю 187 дакладаў і паведамленняў, з іх: 82 — метадыстамі РМЦК, мастацкімі кіраўнікамі і дырэктарамі дамоў культуры, бібліятэчнымі і музейнымі работнікамі, спецыялістамі цэнтраў рамёстваў; 9 — удзельнікамі калектываў мастацкай творчасці, якія працуюць на базе устаноў культуры; 56 — настаўнікамі і 35 — вучнямі агульнаадукацыйных школ.

Істотныя вынікі маюцца ў даследаванні аўтэнтычных мастацкіх традыцый свайго краю.

У *Акцябрскім раёне* (начальнік аддзела культуры С.А. Беразоўская) спецыялістамі метадычнага цэнтра (дырэктар А.В. Кругаль), клубнымі і бібліятэчнымі работнікамі, удзельнікамі фальклорных калектываў у эксперыментальны перыяд (2001—2003 гг.) праведзены 19 фальклорных экспедыцый, абследавана 36 населеных пунктаў, запісана больш за 1000 адзінак абрадавых і пазаабрадавых песень, гульняў, твораў народнай прозы, 14 карагодаў (траецкія, юраўскія,

купальскія), 64 аўтэнтчныя танцы (разнастайныя варыянты полек, мясцовыя варыянты вальсаў «Качан», «3 пацалункам», танцы «Хадося», «Чамель», «Дзева ў сенях стаяла» і інш., звесткі пра 392-х народных майстроў, якія працуюць у розных відах традыцыйнага мастацтва і інш.

Любанскім раённым Цэнтрам культуры (спецыяліст па фальклору і этнаграфіі С. Г. Высварка) выяўлена 96 узораў танцавальнага фальклору, у тым ліку: 16 карагодаў (масленічны, «як вясну сустракаюць», велікодныя, траецкія, вясельныя, пазаабрадавыя), 28 полек («Трасуха», «Дробненькая», «Ухватная», «Салавей», «Пчолка», «Казёл», «Чачотка», «Манька», «Праз нагу», «3 прыгупам» і інш.), 22 варыянты сольных танцаў, 6 кадрыляў на 4, 6, 12 «штрофаў» (кален).

У Драгічынскім раёне Брэсцкай вобласці (спецыяліст па фальклору РАМЦа М.В. Крук) у ходзе рэалізацыі Праекта зафіксавана амаль 4000 аўтэнтчных узораў. Сярод іх: 80 — малавядомых песень («як полюць» і касарскія: «Вышла хмара», «Іду вульцёю», «Ой, дай, Божа, шчэ рано», «Пожыну я сывы волы» і інш.); 68 — гульні, звыш 500 прыпевак і інш. У галіне народнай харэаграфіі выяўлена 11 абрадавых і прымеркаваных да абрадаў танцаў, карагодаў, у тым ліку: адзін велікодны карагод («Стрілька»), адзін восеньскі «як убіраюць лён» («Тэрніца»), дзевяць вясельных танцаў («Каза», «Танец бацькі і маці з хлебам», «Грэчка», «На табурэтцы», «Прыспеў» і інш.). Вялікую групу ўяўляюць непрымеркаваныя да абрадаў танцы (іх запісана звыш за 90), сярод якіх: *сольныя* («Мікіта», «Лявоніха», «Казачок», «Грэчанікі» і інш.), *парныя* («Каханачка», «Генспансер», «Барадайка», «Валец хуткі», «За гасм» і інш.), *з няцотнай колькасцю выканаўцаў* (танцы тройкамі — «Гапак», «Ва саду лі», «Кракавяк» і інш.), *парна-гуртавыя* («Кадрэль», «Вальс з камандамі», «Кракавяк з аб'явамі», «За гасм» — на дзве пары і інш.), *сольна-гуртавыя* («Сербіянка», «Рускага», «Прыпеў»); *карагоды-гульні* («А мы проса сеялі», «Піцічкі», «Явар»), *танцы-гульні* («Платочак», «Адбіяна з

тылу» і інш.). Сярод выяўленых пазаабрадавых танцаў 31 *полька* («Трасуха», «Рах-цях-цях», «Гопся-сюся», «З пад-гоцам», «Шалёная», «Скакуха», «Матылёк», «Босая», «Ухва-тава», «Шабасоўка», «Пчолка», «Полька-сцо!», «Жыдоўская» і інш.). Яскрава лакальнымі рысамі вылучаюцца шматфігурныя полькі: «Мост», «Галёпка», «Гарбуз».

Пэўныя вынікі ёсць і ў іншых эксперыментальных раёнах.

Для фестывалю «Берагіня» характэрна абагульненне навуковага, метадычнага і практычнага вопыту: да кожнага фестывалю выдаецца навукова-папулярны зборнік⁹, матэрыялы навукова-практычнай канферэнцыі, а ўсе разам яны ўяўляюць своеасаблівую гісторыю фестывальнага руху «Берагіня» ў асобах і фактах.

Абагульняючы выказанае, адзначым:

«Берагіня» на сёння — аптымальная сістэма актыўнага пазнання дзецьмі і моладзю духоўнай і мастацкай матэрыяльнай культуры сваёй малой Радзімы; яскравая, змястоўная і плённая форма самарэалізацыі пры дапамозе шматлікіх праяў і разнастайнасці традыцыйнага народнага мастацтва.

«Берагіня» — гэта мастацкі вопыт многіх пакаленняў носьбітаў і пераемнікаў рэгіянальнай і лакальнай *аўтэнтычнай народнай культуры вуснага тыпу*, гісторыка-культурны летапіс сваёй сям’і, рода, вёскі, краю; асобны, абагульнены ў літаратурна-паэтычных вобразах, погляд прадстаўнікоў розных сацыяльных груп сучаснага грамадства на традыцыйную культуру сваёй Айчыны і ролі ў ёй асобы.

«Берагіня» паказала, што якасны ўзровень змен у адраджэнні і трансляцыі мастацкіх каштоўнасцей сваёй Айчыны магчымы толькі пры творчым узаемадзеянні навукі і практыкі¹⁰.

Як сацыяльна-культурны і адукацыйна-выхаваўчы праект «Фэстываль фальклорнага мастацтва «Берагіня» — як частка доўгатэрміновай праграмы «Традыцыйная культура і дзеці» — з’яўляецца пастаянна ўзнаўляючымся універсальным арганіз-

мам, які актывізуе і стымулюе ўваходжанне асобы ў этнакультурную прастору сваёй грамадскай супольнасці.

Але плён у рэалізацыі фальклорных Праектаў залежыць ад скаардынаванасці намаганняў як унутры сістэм культуры і адукацыі, так і на міжсістэмным узроўні. На жаль, сцвярджаць што тут ёсць паразуменне і бачанне перспектывы ў выхаванні асобы беларуса сродкамі традыцыйнай народнай культуры, пакуль што не прыходзіцца.

Фальклорная фестывальная практыка шматразова сцвердзіла, што фестывальныя праекты «Берагіня» — бяспроігрышныя! І надалей яны могуць быць *стратэгіяй усагульнага сацыяльна-адукацыйнага, культурна-мастацкага, ідэалагічнага выйгрышу!*

¹ Сярод асноўных — міжнародныя фестывалі: «Звіняць цымбалы і гармонік» (г. Паставы Віцебскай вобласці), «Сожскі карагод» (г. Гомель), «Палескі карагод» (г. Пінск Брэсцкай вобласці), дзіцячай творчасці — «Зямля пад белымі крыламі» (г. Мазыр Гомельскай вобласці), «Залатая пчолка» (г. Крычаў Магілёўскай вобласці) і іншыя.

² Пачынаючы з 2004 г. гэты фестываль ладзіцца ў рэчышчы Плана мерапрыемстваў па рэалізацыі Канцэпцыі нацыянальнай бяспекі Рэспублікі Беларусь, зацверджанай распараджэннем Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь ад 07.08.2002 № 218 рп. Заснавальнікі фестывалю — Міністэрства культуры, Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь, Гомельскі аблвыканкам, Акцябскі райвыканкам, Беларускі фонд культуры. Арганізатары — лабараторыя традыцыйнага мастацтва Беларускага дзяржаўнага інстытута праблем культуры і адзел культуры Акцябрскага райвыканкама. Аўтар ідэі і кіраўнік праекта М. Козенка.

³ Першыя фальклорныя чытанні ладзіліся на ўзроўні адной вясковай школы — Мётчанскай Барысаўскага раёна Мінскай вобласці (2001 г.), у іх прынялі ўдзел

настаўнікі і вучні гэтай установы. У Другіх Мётчанскіх чыганнях, якія адбыліся ў рамках «Рэспубліканскага эксперыментальнага праекта «Танцавальны фальклор і дзеці» (2001 — 2003 гг.) акрамя вучняў (удзельнікі фальклорнага гурта «Берагіня» І. Чаравічнік, П. Абрамовіч, В. Сцепановіч, Н. Пугчык, С. Сцепановіч, Д. Колбік, В. Радзюк і інш.) і настаўнікаў (А. Абрамовіч, Дз. Абрамовіч, А. Крачкоўская, Т. Абрамовіч і інш.) школы, удзельнічалі навукоўцы і практыкі, якія выступілі з дакладамі: «Этнакультурнае выхаванне як неабходны складальнік сацыялізацыі навучэнцаў (на прыкладзе дзейнасці Мётчанскай СШ)» — Вячаслаў Калацэй (г. Мінск), «Фальклор як эксістэма культуры (да пытання этнакультурнага выхавання дзяцей і моладзі)» — Таццяна Пладунова (г. Мінск), «Роля традыцыйнай культуры беларусаў у сучасным выхавальным працэсе» — Таццяна Кухаронак (г. Мінск), «Праблема «Традыцыйная культура і дзеці» і спецыфіка фальклорных фестываляў у Беларусі на сучасным этапе» — Мікола Козенка (г. Мінск), «Дынаміка як сродак формавання ў традыцыйным спеўным выканальніцтве» — Ірына Мазюк (г. Мінск), «Народны танец у вясновых святах і абрадах Рудабельскага краю» — Але на Пазняк (г. п. Акцябрскі), «Народны танец у традыцыйным вяселлі Любаншчыны» — Сяргей Высварка (г. Любань). Выбраныя даклады былі апублікаваныя ў зб. «Народная спадчына Бацькаўшчыны. Матэрыялы фальклорных чыганняў. Мн.: Чатыры чвэрці, 2002.

⁴ Пры вывучэнні аўтэнтычнай народнай творчасці выкарыстоўваюцца навукова-метадычныя распрацоўкі супрацоўнікаў лабараторыі традыцыйнага мастацтва Беларускага дзяржаўнага інстытута праблем культуры: па календарнай абраднасці (В. Басько), сямейнай абраднасці (Т. Варфаламеева), танцавальным фальклору (М. Козенка), народным касцюме (Г. Лапацін, А. Чыжова), мастацкіх рамёствах і промыслах (В. Лабачэўская), народнай прозе (А. Боганева).

⁵ Конкурс танцавальных пар — выканаўцаў народных побытавых танцаў — вопыт Чачэрскага і Акцябрскага раёнаў Гомельскай вобласці, *Мётчанскай сярэдняй агульнаадукацыйнай школы* Барысаўскага раёна Мінскай вобласці, фармаваўся на аснове рэалізацыі аўтарскага праекта М. А. Козенкі. Як адзначыла расійскі вучоны прафесар Эмілія Шумілава, «*конкурсы такога тыпу — беларускі феномен*». А наш сучасны кандыдат культуралогіі, дэкан факультэта традыцыйнай беларускай культуры і сучаснага мастацтва БДУКіМ Вячаслаў Калацэй вызначыў гэты тып конкурсу і фестываль «Берагіня» — як «*эксклюзіў у межах Еўропы*».

⁶ Эксперымент дадзенага праекта праводзіўся на базе аднаго раёна — Акцябрскага, у рамках III Рэспубліканскага фестывалю «Берагіня» (2001 г.).

⁷ *Харэаграфічнае мастацтва* — «Конкурс выканаўцаў побытавых танцаў», «Карагод», «Кадрыля»; *Музычнае мастацтва* — «Народныя спевы» (выконваюцца дзве абрадавыя песні з каляндарнага ці сямейна-родавага цыклаў у гуртавым выкананні), «Інструментальнае музыка» (праграма танцавальных і песенных найгрышаў у ансамблевым выкананні); *Дэкаратыўна-побытавае мастацтва* — «Выстаўка-конкурс твораў ДПМ (хатняе заданне — калекцыя вырабаў непасрэднымі ўдзельнікамі Турніра)», «Прэзентацыя выстаўкі» (у мастацкай форме), «Адкрытыя конкурсы на лепшы выраб: з саломкі, пляценне з прыродных матэрыялаў, выраб пояса, разьба па дрэве»; *Народная проза* — казка, скарагаворка, імправізацыя на заданую казкавую тэму; *Канцэртная праграма* складаецца з абрадавых і пазаабрадавых твораў розных відаў і жанраў традыцыйнага народнага мастацтва, якія не выконваліся ў папярэдніх праграмах і намінацыях.

⁸ Вынікам рэалізацыі Рэспубліканскага праекта на месцах сталі фестывалі розных узроўняў: напрыклад, *раёніныя* — «Драгічынскі карагод» (г. Драгічын Брэсцкай вобл.), «Танцы пад гармонік» (г. Любань Мінскай

вобл.); *рэгіянальны* — «Палескі трохкутнік» (г. Акцябрскі Гомельскай вобл.), які аб'яднаў народных выканаўцаў і іх пераемнікаў (танцавальныя, спеўныя фальклорныя калектывы, салістаў) трох абласцей — Гомельскай, Мінскай, Магілёўскай.

Акрамя агульнаадукацыйных школ і ўстаноў культуры, у пракце ў парадку эксперыменту задзейнічаны і некаторыя дзіцячыя школы мастацтваў. Сярод іх: Асіповіцкая (Магілёўская вобл.) і Драгічынская (Брэсцкая вобл.), якія на сённяшні дзень могуць разглядацца як свосасаблівыя вучэбна-метадычныя і даследніцкія цэнтры традыцыйнага мастацтва ў сістэме першапачатковай прафесійнай адукацыі.

⁹ «Берагіня»: Першы фестываль фальклорнага мастацтва (1999), Другі... (2001), Трэці... (2004), Чацвёрты... (2006). Аўтар-укладальнік усіх зб. М. Козенка. Мн.: Чатыры чвэрці».

¹⁰ Гл. зб. *матэрыялаў навукова-практычных канферэнцый*: «Традыцыйная культура і дзеці: праблемы захавання і пераемнасці. 1—3 чэрвеня 2001 г., г. п. Акцябрскі (Мазыр, 2001); «Традыцыйная культура і дзеці». Вып. 1. Рэспубліканскі эксперыментальны праект «Танцавальны фальклор і дзеці». 2001 — 2003 гг. (Мінск, 2004); «Традыцыйная культура і дзеці: праблемы этнавыхавання». 19 — 20 красавіка 2006 г., г. п. Акцябрскі. Вып. 2. (Мінск, 2006); *даведачныя зборнікі* — «Берагіня»: Першы фестываль фальклорнага мастацтва (1999), Другі... (2001), Трэці... (2004), Чацвёрты... (2006). — Мн.: Чатыры чвэрці. Аўтар ідэі, кіраўнік праектаў і ўкладальнік вышэйназваных выданняў М. Козенка.

Мікола Козенка,

ст. навуковы супрацоўнік Беларускага дзяржаўнага інстытута праблем культуры

Праз традыцыйна-побытавы танец — да «традыцыі» напоўніцу

Уводзіны

У сучаснай гуманітарыстыцы існуюць асобныя навуковыя адгалінаванні — кінэтыка і пракземіка, якія вывучаюць асаблівасці рухаў, жэстаў як прыкметы этнічнай і індывідуальнай псіхалогіі, паводзіннай культуры асобы і паводзіннай культуры чалавечых супольнасцей. Ці здольны чалавек існаваць без руху, перасоўванняў, пераадолення адлегласцяў?

Беларуская *абрадавая харэаграфія*, *традыцыйныя гульні з рухам*, *народны* (т.зв. «побытавы») *танец* — часткі народнага мастацтва беларусаў — далёка не апошнія са складнікаў іх этнічнай культуры. Яны ў значнай (калі ўлічыць вышэйсказанае пра рух і жыццё, то — у вельмі значнай) ступені выконвалі этназахаваўчую функцыю і функцыю сацыяльнай адаптацыі беларусаў. Увогуле этнічнае мастацтва

было нагэтулькі глыбока інтэгравана ў побыт, светасузіранне людзей на абшарах ад узгоркаў і выспаў Падзвіння да палескіх нізінаў, якіх апісвалі, запісвалі, здымалі апошнія 200 гадоў (ад Марыі Чарняўскай да Зінаіды Мажэйка), што нават зараз, пад «постіндустрыяльным» прэсінгам ХХІ ст., яно ўсё яшчэ мае шанец на жыццё і спадкаемства на Беларусі. Таму апошніяе слова ў гісторыі беларускага п о б ы т а в а г а т а н ц а, традыцыйных карагодаў і гульніў вясковай культуры (падобна, як і ў гісторыі спроб навучыць ім) сёння яшчэ не сказана.

Мэта гэтага артыкула — вызначыць асноўныя праблемы, нявырашанасць якіх замінае ператварыць сёння такі жанр народнай музыкі, як побытавы танец, у агульнапрыняты ў сістэме адукацыі сродак этнакультурнага выхавання.

Фальклорны рух і спецыяльная дыдактыка

Патрэба сістэмна суаднесці выхаваўчы працэс у галіне навучання дзяцей і моладзі народнай харэаграфіі з канцэпцыяй нацыянальнага культурнага адраджэння Беларусі і сёння, як ніколі, актуальна для Беларусі. Шматгадовае вывучэнне скарабаў народнага мастацтва, выпрацаваны такім чынам густ і жыццёвы досвед падводзяць да высноў, што «ад танцавальнай творчасці ніяк нельга адлучыць і пытанні этыкі, маральнага і фізічнага выхавання» і «чалавек, які атрымаў элементарнае выхаванне на ўзорах сапраўднага народнага танца, мае неабыхавыя адносіны і да мастацтва народнага касцюма як часткі народнай і матэрыяльнай нацыянальнай культуры, што непадзельна з гісторыяй народа; у яго больш развіты густ і абвостранае ўспрыняццё прыгажосці». П а д ы х о д ы і м е т о д ы к і, якія былі прапанаваны і (што нетыпова для большасці навуковых канцэпцый і тэорый), здаецца, паспяхова ўвасобіліся ў жыццё ў рамках шэрагу ніжэйпералічаных практаў.

Асноўная пляцоўка эстэтычнага выхавання дзяцей сродкамі фальклору на Беларусі сёння — фальклорныя ансамблі

пры ўстановах адукацыі і ўстановах пазашкольнага навучання і выхавання. Метадалагічная невыверанасць працы ў іх адкрыла шырокі шлях разнастайным сурагатным формам, якія літаральна запаланілі падмосткі дзіцячых конкурсаў, аглядаў, канцэртаў. У выніку сапраўднай вясковай культуры месца там не засталася. У асяродку дзіцячых калектываў народнага танца і спеваў пануе тое ж самае, што і ў прафесійных «народных» калектывах: засілле штампавы і «псеўда-славянскай» культуры. Гэта ўжо зусім не тая культура, не тое мастацтва беларусаў, якія «народныя» калектывы павінны захоўваць і прапагандаваць. Задачы, якія перад такімі калектывамі ставіліся, за выкананне якіх іх кіраўнікі атрымліваюць заробную плату, — не выконваюцца. Напэўна, каб рэальна ўяўляць хібы і перавагі існуючых спосабаў далучэння дзяцей на традыцыйнай культуры, трэба, перш-наперш, удакладніць некаторыя асноўныя паняцці, якія выкарыстоўваюцца ў асяродку дзеячаў мастацтва «народнікаў». Навукоўцы прапануюць пэўныя недвухсэнсоўныя вызначэнні такіх «адзінак» народнай творчасці, як «фальклорны ансамбль» [табліца 1], «народная песня», «народны танец», «абрад», «ігрышча». Калі падоўжыць, развіць гэтыя вызначэнні з папраўкамі на адукацыйна-выхаваўчыя акалічнасці, то атрымаем і вызначэнне «дзіцячы фальклорны ансамбль».

Табліца 1

Вызначэнні адзінак фальклорнага руху

Фальклорны ансамбль	Дзіцячы фальклорны ансамбль
Устойлівая суполка выканаўцаў, якія ўдзельнічаюць у адпраўленні народных абрадаў.	Суполка дзяцей-выканаўцаў пад кіраўніцтвам прафесійнага педагога альбо лідэра-аматара, у якой наладжаны працэс далучэння іх да выканаўчай практыкі ў межах мясцовай аўтэнтычнай фальклорнай традыцыі

Прычым, тут маецца на ўвазе далучэнне не да *традыцыйнай культуры, фальклору ўвогуле*, а да фальклору, да *этнакультурнай спадчыны свайго рэгіёну, свайёй вёскі, свайёй малой радзімы*. Як паказала 30-ці гадовая практыка ўстаноў адукацыі і культуры краіны, пры невыкананні гэтай умовы дзейнасць калектываў ператвараецца ў фармальныя заняткі харэаграфіей, харавымі спевамі, ансамблева-інструментальным выканаўствам, акцэнт у якіх перанесены не на захаванне народных традыцый, а на падгонку фальклору пад штучна створаныя сцэнічныя штампы.

Пры навучанні ў асяродках, дзе традыцыі няма (*горад; мясцовасць, дзе носьбітаў не захавалася, альбо выхавацель не мае магчымасці забяспечыць з імі рэгулярны кантакт; тэрмін навучання абмежаваны навучальнымі планамі установы*), паграбуюцца сістэма, вывераная дыдактыка. Іншымі словамі: абмежаваны тэрмін, на які ставяцца пэўныя навучальныя задачы і ў які ўкладваюцца крокі па дасягненні апошніх. Прыкладам паступеннай сістэмы з выверанай дыдактыкай далучэння да беларускага танца (да традыцыйнай культуры праз побытавы танец) можа быць навучальны курс «Пачатковае харэаграфічнае навучанне».

Прыкладны тэматычны план праграмы «Пачатковае харэаграфічнае навучанне»

Тэма	Год навучання				Усяго
	I	II	III	IV	
Сродкі стварэння мастацкага вобраза	6 (16)	5 (14)	5 (11)	4 (10)	20 (51)
Элементы класічнага танца	3 (11)	4 (9)	4 (10)	5 (10)	16 (40)
Азбука і анамент беларускага народнага танца	9 (13)	8 (15)	7 (16)	7 (17)	31 (61)
Харэаграфічны рэпертуар і яго музычнае суправаджэнне	14 (24)	15 (26)	16 (27)	16 (27)	61 (104)
Агульная колькасць гадзін	32 (64)	32 (64)	32 (64)	32 (64)	128 (256)
Усяго	96	96	96	96	384

Эфектыўнасць вышэйпрыведзенай праграмы і падыходаў да традыцыйнай танцавальнай культуры Беларусі, якія прапанаваў пры навучанні дзяцей народнаму танцу М.Козенка (метады ўключанага назірання; па магчымасці непарыўнасць («з нагі на нагу») традыцыі пры навучанні; комплекснасць навучання з улікам жанравай непадзельнасці фальклору (ланцуг «танец-інструментальная музыка-спевы-касцюм-святы»); неабходнасць «жывых» форм праяўлення традыцыі — у фэстах, святах, рэгіянальных конкурсах), праявілася адразу ў некалькіх галінах культурнага і грамадскага жыцця Беларусі 1990-х і пачатку 2000-х гг.

Доўгатэрміновыя фальклорныя практыкі і фестывальны фальклорны рух

У 2000 годзе Саветам Міністраў краіны была зацверджана «Праграма аховы народнага мастацтва і народных промыслаў і рамёстваў у Рэспубліцы Беларусь». У яе межах у шэрагу раёнаў Беларусі падоўжаны пачаты напрыканцы 1990-х гадоў эксперыментальны праект «Танцавальны фальклор і дзеці». Каардынацыю праекта ажыццяўляе лабараторыя традыцыйнай культуры Беларускага дзяржаўнага інстытута праблем культуры. Намаганнямі яе супрацоўнікаў да праграмы падключалася сістэма адукацыі: з 2002 года праграма стала абавязковай для ўстаноў адукацыі Міншчыны.

У краіне наладжана сістэма фестываляў народнага мастацтва, дзе фальклорныя калектывы, у тым ліку і дзіцячыя, маюць магчымасць заявіць пра сябе. Гэта міжнародныя фестывалі «Звіняць цымбалы і гармонікі» у Паставах (усе жанры), «Сожскі карагод» у Гомелі (харэаграфія). Трэба аднак заўважыць, што большасць калектываў, што бяруць у іх удзел, зарыентаваны ўсё ж такі на самадзейныя формы народнага мастацтва. У Мінскім палацы моладзі праводзяць сталічны фальклорны фестываль дзіцячых і юнацкіх калектываў «Залаты птах». Апошнім часам (з арганізацыйнай і метадыч-

най падтрымкай аддзела традыцыйнай культуры БелДПК) моцна заявілі пра сябе як скіраваныя на аўтэнтычныя формы фэст «Беларуская полька» (пераважна харэаграфія), што ладзілі пераважна на Чачэршчыне і фестываль фальклорнага мастацтва «Берагіня» у г.п.Акциябрскі (усе жанры). Было праведзена некалькі фестываляў «Мядоцкі край і яго таленты» (усе жанры — фестываль фальклорнага мастацтва) у Барысаўскім раёне.

Адукацыйна-выхаваўчы працэс у галіне традыцыйнага мастацтва

У Мінску на аўтэнтычныя формы навучальнага працэсу з 1990-х гадоў скіраваны дзіцячы спеўна-харэаграфічны гурт Таццяны Пладуновай «Верас» і Марыі Пляшчовай «Гронка» НЦМТДМ, малодшая група гурта Вячаслава Калацэя «Ветах», фальклуб «Маладзёвы» Ірыны Мазюк з Беларускай мастацкай акадэміі.

Мінская вобласць. *Мінскі раён.* Выхаванцы таленавітага педагога Ларысы Рыжковай (в. Міханавічы), якія выдатна авалодалі аўтэнтычнымі спевамі (за некалькі гадоў існавання яе гурт «Калыханка» стаў узорным) апошнім часам таксама актыўна далучаюцца да танцавальнага руху. *Барысаўскі раён.* Сярод калектываў цікавыя і разнастайныя, працу якіх варта адзначыць — ансамбль «Берагіня» з вёскі Мётча (кіраўнікі А. Абрамовіч і М. Козенка), дзіцячы фальклорны калектыў Карсакавіцкага СДК (кіраўнік Ларыса Піліпёнак); фальклорны калектыў «Прыданкі» з вёскі Навасёлкі (арганізатар Інэса Небышынец); фальклорны калектыў «Лаўнічанка» (кіраўнік Ганна Казлова); фальклорны калектыў «Спадчына» (кіраўнік Васіль Шутко). *Любанскі раён.* Тут сваім майстэрствам выдзяляецца фальклорны танцавальны ансамбль «Расіца» і дзіцячы танцавальны гурт «Расічка» з в. Сарачы, педагог-лідэр Надзея Крупянкова; дзіцячы фальклорна-этнографічны гурт «Нашчадкі» з в. Забалаць, педагог-лідэр Ірына

Караліс; дзіцячы фальклорна-этнаграфічны гурт «Верабейкі» з г. Любань, педагог-лідэр Сяргей Высварка; народны дзіцячы ансамбль «Вытокі» з в. Сосны, педагог-лідэр Любоў Серавокая.

Гомельская вобласць. *Акцябрскі раён.* Можна ганарыцца існаваннем такіх носьбітаў традыцыі, што перадаюць свой досвед моладзі і дзецям, як: фальклорны гурт в. Валосавічы; гурт в. Гаць; сталыя спявачкі і моладзь, іх спадкаемцы з вёсак Майсееўка, Пратасы, Рассвет; удзельнікі фальклорнага гурта з вёсак Ляскавічы і Забалацце; гурт в. Новая Дуброва; пяцёра шаноўных спявачак з в. Слабодка; сям'я Беразоўскіх з гурта в.Харомцы, калектыў «Вечарына» з вёскі Харомцы; удзельнікі дзіцячых фальклорных калектываў «Рудабельскія зорачкі», «Некрашынка» і «Брачынскія музыкі» з в. Чырвоная Слабада, кіраўнікі якіх актыўна далучаюць сваіх вучняў да мясцовай культурнай спадчыны. *Чацэрскі раён.* На заняткі па традыцыйнаму мастацтву, музыцы і танцах у школы, клубы вёсак Мяркулавічы, Бабічы, Нісімкавічы, Бяляеўка, Матнявічы, Бацвінава, Залессе прыходзяць вучыць сваіх унукаў спявачкі і знаўцы гульніаў, майстрыхі і танцоркі — адмысловыя носьбіты традыцыйнай культуры. Магчыма адзначыць гурты «Надзея» і «Крынічка», ансамбль з вёскі Валосавічы і «Лёс» з вёскі Бабічы. Становіцца на ногі і ансамбль «Палескія званочкі» з вёскі Мілавічы *Жыткавіцкага раёна.*

Віцебская вобласць. Чуйнасць, любоў да роднага краю на вельмі моцным мастацкім і этнаграфічным узроўні сведчыць тэатр фальклору «Цярэшка» *Глыбоцкага Дома культуры.* У *Расонах* традыцыйным побытавым танцам, гульнямі і спевамі актыўна заняўся гурт «Нежачкі» ЦДТ, кіраўнік Валанціна Літвінава, «Сунічкі» з в. *Стаі Лепельскага раёна,* «Скарбонка» з *Шуміліна.*

Брэсцкая вобласць. Варта адзначыць дзіцячыя фальклорныя калектывы з *Драгічынскага раёна,* в. Хрыса Бярозаўскага раёна, «Сунічка» *Лунінецкага раёна.*

Магілёўская вобласць. Заяўляе пра сябе ансамбль «Вытокі» *Дрыбінскага раёна*.

Цяжка ўявіць, што ўсё гэта матэрыялізавалася шмат у чым дзякуючы своеасабліваму «каталізатару» аднаго чалавека. Дзейнасць у галіне традыцыйнага побытавага танца Беларусі, пачатая мною і аднадумцамі з аддзела традыцыйнага мастацтва БелДППК, пазначыла шэраг праблем, якія тычацца не толькі традыцыйна-побытавага танца, але і *традыцыйнай культуры, фальклорнай асновы нацыянальнай культуры Беларусі* ўвогуле.

Заклучэнне

Асноўнымі праблемамі, без вырашэння якіх немагчыма паўная якасна зрабіць традыцыйную музыку, побытавы танец дзейснымі сродкамі этнакультурнага выхавання, з'яўляюцца наступныя:

1. Адрасная недакладнасць дзяржаўнага падыходу да праблематыкі этнакультурнага выхавання.

У Міністэрстве культуры Беларусі традыцыйнай культурай займаюцца, але яны не абавязаны займацца пераасмэнсцю і педагогікай. У Міністэрстве адукацыі Беларусі сфера этнапедагогікі дакладна не выдзелена нават у структуры адміністрацыйных органаў. Фальклор далучаюць да эстэтычнага, мастацкага выхавання і практыкуюць да яго адпаведныя падыходы. Гэта, як правіла, глуміць фальклор у дзіцячых «народна арыентаваных» гуртках і калектывах, якіх бессэнсоўна «цягнуць» да ўяўных тытулаў «узорны», «народны». Крытэрыі кшталту: «спадніцы адной даўжыні», «паклон з усмешкай», «абавязковае трохгалоссе», «тры ансамблевых групы: хор, балет, аркестр» даўно патрабуюць перагляду. Трэба браць прыклад з Расіі, дзе праблемамі этнічнай культуры ў сістэме адукацыі займаецца спецыяльны сектар у аддзеле выхавання пры Міністэрстве адукацыі.

2. Адсутнасць дзяржаўнай інфраструктуры дзейнасці па этнакультурнаму выхаванню.

Спецыялісты, быццам бы, ёсць — БМА, БДУ культуры і мастацтваў, БДПУ імя М.Танка, БАМ, БДУ, вучэльні і каледжы сфер адукацыі і культуры. Але іх выпускнікі фактычна не здольны сябе праявіць: няма рэгулярных фэстаў, змен ў летніках, сістэмы стымулявання і абмену вопытам спецыялістаў у галіне этнапедагогікі. Усё, што адбываецца ў гэтай галіне — адбываецца не «згодна», а «насуперак» культурна-адукацыйнай завядзёнцы. Інфраструктуру дзейнасці ў галіне этнакультурнага выхавання трэба тэрмінова ствараць.

Пры дэтальным разглядзе гэтых праблемы «распаўзаюцца» на шэраг больш дробных: метадычная і рэпертуарная незабяспечанасць, кадравыя пытанні ў рэгіёнах, матэрыяльная забяспечанасць навучальнага працэсу. Гэтыя праблемы абумоўлены, вядома, агульнай няўцямлівасцю дзяржаўнай палітыкі ў галіне адукацыі і культуры, але гэта не значыць, што яны будуць бясконца чакаць свайго вырашэння. Не хацелася б, каб вядомы парафраз: «Аднойчы вы прачнеццеся і заўважыце, што вы вымерлі», — нейкім чынам стаў актуальны для носьбітаў этнічнай культуры, этнапедагогаў і беларусаў як этнічнай супольнасці.

Літаратура

Козенка М.А. Пачатковае харэаграфічнае навучанне: Прагр. для I—IV кл. агульнаадукац. шк. Мн., 1998. С. 10.

Козенка М.А. Лексіка беларускага народнага танца, Мн., 1993.

Алехнович А.М. Ансамбль фольклорный // Славянский фольклор: словарь научной и народной терминологии. Мн., 1993.

Вячаслаў Калацэ́й,
кандыдат культуралогіі

Навуковая дзейнасць у сферы культуры

Арганізацыя навукова-даследчыцкай дзейнасці Міністэрства культуры ажыццяўляецца ў адпаведнасці з прыярытэтнымі напрамкамі галіновай праграмы «Захаванне і развіццё культуры Рэспублікі Беларусь на перыяд 2006—2010 гг.», Дзяржаўнай праграмы інавацыйнага развіцця, праграмы «Памяць Беларусі». Усе гэтыя дакументы з’яўляюцца арыенцірамі навукова-даследчыцкай дзейнасці ў сферы культуры.

У мэтах рэалізацыі дзяржаўнай навуковай палітыкі ў галіне культуры, рашэння пытанняў далейшага развіцця навуковай дзейнасці і павышэння ўзроўню актуальнасці дысертацыйных даследаванняў пры Міністэрстве культуры быў створаны Каардынацыйны савет па навуковай дзейнасці ў сферы культуры і мастацтва. Яго галоўная задача — выпрацаваць дзяржаўны заказ у галіне навуковых даследаванняў з улікам актуальных праблем культуры.

У апошнія гады ў арганізацыях, падпарадкаваных Міністэрству культу-

ры, узмацнілася мэтавая арыентацыя навуковых даследаванняў на рашэнне прыярытэтных для краіны праблем.

У беларускай культуры ідуць плённыя працэсы падрыхтоўкі навуковых кадраў вышэйшай кваліфікацыі праз аспірантуру і дактарантуру. Загадамі Міністэрства культуры вызначаны 11 спецыяльнасцей, па якіх вядзецца падрыхтоўка навуковых работнікаў. Агульная колькасць аспірантаў (ад'юнктаў), дактарантаў і саіскальнікаў, якія навучаюцца за кошт сродкаў рэспубліканскага бюджэту, складае 221 чалавек. Ва ўстановах адукацыі галіны працуюць 29 дактароў навук, 168 кандыдатаў навук, 66 прафесараў, 213 дацэнтаў, 8 лаўрэатаў Дзяржаўных прэмій Рэспублікі Беларусь, 27 заслужаных дзеячаў мастацтваў, 4 народныя мастакі, 2 акадэмікі.

Асноўнай тэмай навукова-даследчыцкай дзейнасці Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў у 2007 г. з'яўлялася «Прафесійнае мастацтва і нацыянальная мастацкая школа Беларусі». Над праблемай распрацоўкі спецыфікі айчыннага дызайну працуе навукова-даследчая лабараторыя камп'ютэрнага дызайнерскага практавання. У 2007 г. лабараторыяй пачаты работы па этапу даследаванняў «Дызайн на Беларусі: этапы станаўлення і развіцця», распрацавана структурна-лагічная схема медыятэкі «Перыяд прота-дызайну на Беларусі».

У 2007 г. на базе Беларускай акадэміі мастацтваў праведзена Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя «Культура. Навука. Творчасць». Было заслухана больш за 100 дакладаў і паведамленняў. У Акадэміі праведзена 41-я Студэнцкая навукова-творчая канферэнцыя, у межах якой, акрамя прадстаўлення навуковых матэрыялаў, адбыліся мастацкая выстаўка студэнцкіх работ і прагляд работ студэнтаў тэатральнага факультэта.

Вынікам навуковых даследаванняў стаў шэраг публікацый, якія маюць навуковае і навукова-метадычнае прызначэнне. Быў падрыхтаваны спецыяльны нумар часопіса «Мастацтва» пад назвай «Тэатральная школа: настаўнікі і вучні», дзе зме-

шчаны артыкулы як выкладчыкаў, так і аспірантаў, і студэнтаў, рыхтуецца новы спецыяльны нумар гэтага часопіса, прысвечаны дызайнерскай школе. Навукоўцамі Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў у 2007 г. падрыхтаваны наступныя метадычныя і навуковыя выданні: «Крытыка — давераная асоба мастацтва», метадычны дапаможнік па вусных тэмах па англійскай мове, матэрыялы II Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі «Творчасць. Філасофія. Мастацтва», «Фэстывальныя гарызонты: ад класікі да сучаснасці», «Міжнародны тэатральны фестываль «Белая вежа — 2006» вачамі маладых крытыкаў», «Маладыя кінаведы аб XIII Мінскім міжнародным кінафестывалі «Лістапад».

Навукова-даследчыцкая работа ў Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі ў 2007 г. вялася па актуальных праблемах сучаснага музыказнаўства.

У савете па абароне доктарскіх і кандыдацкіх дысэртацый па спецыяльнасці «Музычнае мастацтва» Беларускай дзяржаўнай акадэміяй музыкі пасляхова абаронены 6 кандыдацкіх дысэртацый па актуальных праблемах сучаснага музыказнаўства. Адзначаны дасягненні выдавецкай дзейнасці Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі. У 2007 г. рэдакцыйна-выдавецкім аддзелам Акадэміі апублікаваны 4 манаграфіі, 2 зборнікі навуковых прац, 2 навукова-тэарэтычныя часопісы, 10 падручнікаў, 12 нотных вучэбных праграм, 5 нотных выданняў.

Выкладчыкі Акадэміі прынялі ўдзел у арганізацыі і правядзенні 60 рэспубліканскіх і міжнародных навуковых канферэнцый (Аўстрыя, Беларусь, Казахстан, Літва, Польшча, Расія, Украіна).

Праблемнай навукова-даследчай лабараторыяй музыкі «Захаванне і прапаганда беларускага музычнага мастацтва: Гісторыя. Тэорыя. Музычная адукацыя» праведзена сацыялагічнае даследаванне «Аўдыторыя музычнага мастацтва Беларусі»; падрыхтаваны манаграфія «Інструментальныя канцэрты Галіны Гарэлавай», падручнік «Гісторыя літургічнай музыкі ў Бе-

ларусі», вучэбна-метадычныя дапаможнікі-хрэстаматыі на матэрыяле беларускай музыкі «Музычны рамантызм у Беларусі» і «Камерна-інструментальная, камерна-вакальная і харавая музыка беларускіх кампазітараў XX—XXI стст.», навукова-тэарэтычны часопіс «Весці Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі», № 11.

Навукова-даследчымі лабараторыямі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў здзяйсняецца распрацоўка такіх навуковых напрамкаў, як адраджэнне і развіццё традыцыйных тэхналогій дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва і тэхналогій вырабу і выкарыстання беларускіх народных інструментаў. Праведзена акустычнае даследаванне беларускіх народных духавых інструментаў, вывучана тэхналогія іх вырабу, распрацаваны метадычныя дапаможнікі «Школа ігры на беларускіх народных духавых інструментах», «Грай, мая дудка» і інш.

Вынікам навукова-даследчыцкай працы стала публікацыя 4 манаграфій, 399 навуковых артыкулаў у афіцыйных выданнях і 28 — у замежных, а таксама выпуск камплекта дыскаў (5 шт.) з запісамі твораў беларускай народнай музыкі ў выкананні аркестра беларускіх народных інструментаў «Гуды», падрыхтоўка дыпломных работ па дэкаратыўна-прыкладному мастацтву з выкарыстаннем традыцыйных тэхналогій, абарона 2-х кандыдацкіх і 1-й доктарскай дысертацый.

Ва ўніверсітэце былі праведзены навуковая канферэнцыя «Аўтэнтычны фальклор: праблемы бытавання, вывучэння, пераймання», Міжнародны навукова-практычны семінар «Кнігазнаўчыя даследаванні ў Беларусі і Польшчы: вопыт, арганізацыя, перспектывы: да 490-годдзя беларускага кнігавыдання»; адбыліся XIII міжнародныя Кірыла-Мяфодзіёўскія чытанні. Па выніках гэтых мерапрыемстваў апублікаваны зборнікі.

Культура, яе навуковы патэнцыял вызначаюцца, безумоўна, і працай бібліятэк. Узначальваючы сістэму публічных біблія-

тэк краіны, Нацыянальная бібліятэка Беларусі з'яўляецца лідэрам у развіцці сукупнага інфармацыйнага рэсурсу, мае найбольш поўныя дакументальныя фонды, электронныя рэсурсы ўласнай генерацыі і буйнейшых сусветных вытворцаў.

Створаныя на базе галоўнай універсальнай навуковай бібліятэкі краіны рэспубліканскія інфармацыйныя і сацыякультурныя цэнтры актыўна садзейнічаюць ажыццяўленню карыстальнікамі розных відаў інавацыйнай, навуковай, самаадукацыйнай, вытворчай, навучальнай і творчай дзейнасці.

У 2007 г. у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі працягвалася інтэнсіўная работа па падрыхтоўцы і выпуску інфармацыйных выданняў на розных носьбітах. Падрыхтаваны бюлетэні «Новыя кнігі Беларусі», матэрыял да буклета «Нацыянальная бібліятэка Беларусі»; распрацаваны макеты 2-х мультымедычных кампакт-дыскаў: «Шэдэўры беларускай нацыянальнай спадчыны», «Спадчына Напалеона Орды: да 200-годдзя з дня нараджэння»; створана база даных «Беларусь: ад мінулага да сучаснага». У рамках праекта «Гісторыя бібліятэчнай справы на Беларусі» падрыхтаваны да друку 5-ы выпуск зборніка «Бібліятэчная справа на Беларусі. Дакументы і матэрыялы. Першая палова XIX — пачатак XX ст.», штогоднік «Здабыткі: Дакументальныя помнікі на Беларусі».

Вядзецца навукова-даследчыцкая работа па выяўленні рэсурсаў і папаўненні базы даных электроннага каталога НББ «Рэдкая кніга»: «Беларускія выданні XVI — XVIII стст. лацінкай», «Архіўныя матэрыялы», «Калекцыя рускіх эмігранцкіх выданняў 1919—1940 гг.», «Палоніка XVIII ст.» і інш.

На аснове праграмы ЮНЕСКА «Памяць міра» НББ распрацавала Дзяржаўную праграму «Памяць Беларусі», у рамках якой здзяйсняюцца праекты «Францызск Скарына — беларускі і ўсходнеславянскі першадрукар першай трэці XVI ст.», «Падпольны і партызанскі друк Беларусі» і інш.

Нацыянальная бібліятэка правяла ў 2007 г. сацыялагічныя і маркетынгавыя даследаванні: «Электронныя інфармацыйныя

рэсурсы НББ і іх выкарыстанне чытачамі. Базы даных і вэб-рэсурсы», «Вывучэнне попытку патэнцыяльных карыстальнікаў базы даных «Беларусь: ад мінулага да сучаснага», «Інфармацыйныя патрэбы насельніцтва аграгарадкоў».

Праведзены значны аб'ём работы па ўвядзенні ў эксплуатацыю тэхнічнага абсталявання па электроннай апрацоўцы дакументаў. Адсканіраваны 192 вінілавых дыскі, 236 кніг, 69 бібліяграфічных паказчыкаў, 163 падшыўкі газет, 3693 кадры мікраафіш. На прамысловы рэжым выйшла вытворчасць штрых-кодаў (для выданняў).

Адным з праектаў Уладзіміра Аляксандравіча Гілепа з'яўляецца Міжнародная летняя школа «Нясвіжская Акадэмія», якая створана ў 1994 годзе на аснове пагаднення паміж Беларускім дзяржаўным інстытутам праблем культуры і Нацыянальным Цэнтрам даследаванняў і дакументацыі гістарычных помнікаў у Варшаве.

Асноўнай мэтай стварэння і дзейнасці Акадэміі з'яўляецца павышэнне кваліфікацыі спецыялістаў Беларусі, Літвы, Украіны, Расіі, Польшчы па пытаннях аховы гісторыка-культурнай спадчыны, аховы і развіцця культурнага ландшафту, функцыянавання палацава-паркавых ансамбляў, мастацтвазнаўства і г.д.

Вельмі важным аспектам дзейнасці школы з'яўляецца тое, што яна рыхтуе не вузкіх спецыялістаў, кампетэнтных толькі ў справе аховы спадчыны, але і прафесіяналаў, якія здольныя стварыць гнуткую стратэгію адаптацыі культурнай спадчыны ў сучаснай сацыякультурнай сферы, не замянаючы інавацыям, але прыстасоўваючы іх да гістарычнага ландшафту.

На працягу 14 гадоў Нацыянальным Цэнтрам даследаванняў і дакументацыі гістарычных помнікаў у Варшаве, Беларускім дзяржаўным інстытутам праблем культуры, Фондам культуры Беларусі распрацоўвалася праграма Нясвіжскай акадэміі. Тэарэтычныя і практычныя заняткі праводзяць высока-

кваліфікавання спецыялісты-практыкі і вучоныя з Польшчы і Беларусі.

Навучанне слухачоў у Акадэміі праходзіць у два этапы:

I этап — тэарэтычна-практычны, праводзіцца ў Беларусі;

II этап — стажыроўка і абарона выпускных работ — у Польшчы.

Па заканчэнні навучання слухачы Акадэміі атрымліваюць міжнародны сертыфікат па адпаведнай тэме.

Першы набор слухачоў у Нясвіжскую акадэмію праводзіўся ў 1995 г. па тэме «Ландшафтна-паркавая архітэктура».

Другі (1996—1997 гг.) — «Ахова і рэстаўрацыя гістарычных могілак».

Трэці (1997—1998 гг.) — «Ахова і фарміраванне гістарычнага ландшафту».

Чацвёрты (1998—1999 гг.) — «Тэорыя і практыка аховы пеленгацыі гістарычных паркаў».

Пяты (1999—2000 гг.) — «Ахова і фарміраванне ландшафту гарадоў і пасёлкаў».

Шосты (2000—2001 гг.) — «Ахова, фарміраванне і турыстычнае асваенне Аўгустоўскага канала і прылягаючага басейна».

Сёмы (2001—2002 гг.) — «Практычныя аспекты добраўпарадкавання гістарычных помнікаў садова-паркавай архітэктуры».

Восьмы (2002—2003 гг.) — «Ахова і кансервацыя гістарычных могілак».

Дзевяты (2002—2003 гг.) — «Фартыфікацыйная культурная спадчына, ахова і магчымасці турыстычнага выкарыстання абарончых збудаванняў».

Дзесяты (2003—2004 гг.) — «Міждысцыплінарнае вывучэнне палацава-паркавых ансамбляў».

Адзінаццаты (2005—2006 гг.) — «Ахова і магчымасці выкарыстання помнікаў прамысловай архітэктуры і тэхнікі».

Дванаццаты (2006—2007 гг.) — «Ахова і развіццё культурнага ландшафту».

Усяго за перыяд 1995—2007 гг. Нясвіжскую Акадэмію закончылі 154 чалавекі, з іх 86 — з Беларусі, 35 — з Літвы, 1 — з Польшчы, 31 — з Украіны, 1 — з Расіі.

Выпускныя работы 6 слухачоў з Рэспублікі Беларусь былі прадстаўлены на Міжнародны конкурс імя Захватавіча ў Польшчы і атрымалі першыя прэміі: Гілеп Н. У. — 1996 г., Пасадская Ж. В. — 1997 г., Лукаша А. А. — 1999 г., Арлова Т. А. — 2000 г., Казакоў У. М. — 2002 г., Федарук А. А. — 2003 г.

У 2007 г. адбыўся трынаццаты набор у Міжнародную летнюю школу па тэме «Выкарыстанне гістарычных аб'ектаў у турыстычных мэтах».

Навучанне спецыялістаў, якія могуць комплексна вырашаць праблемы аховы, выкарыстання і адаптацыі культурнай спадчыны ў сучасным грамадстве, дае імпульс для стварэння новых аналагічных структур і вучэбных курсаў у Беларусі і Польшчы.

Ірына Багачова,

рэктар УА «Беларускі дзяржаўны інстытут праблем культуры», кандыдат педагагічных навук, дацэнт

Арганізацыя інфармацыйнай прасторы ў традыцыйнай і сучаснай культурах

Чым адрозніваецца сучасная культура ад культуры традыцыйных грамадстваў?¹

1. Перш за ўсё адносінамі: пісьменнасць — вуснасць. Г. зн. спадкамі захавання, апрацоўкі і перадачы інфармацыі. Мы жывем у культуры і цывілізацыі тэхнічнага (пісьмовага) тыпу. З пункту гледжання тэорыі інфармацыі, тэхнічны тып камунікацыі² — той, што мае спосабы фіксацыі інфармацыі (не толькі друкаваны, але і аўдыевізуальны). Культура традыцыйных грамадстваў — культура вуснага тыпу.

2. Асноўныя адрозненні гэтых культур тычацца арганізацыі калектыўнай памяці. У чым сутнасць адрознення? Памяць культуры вуснага тыпу не можа збіраць бясконцую колькасць інфармацыі ў сілу натуральнай абмежаванасці свайго аб'ёму.

3. Для паспяховага захоўвання інфармацыі, памяць культуры вуснага

тыпу адмысловым чынам упарадкаваная, структураваная як на макра, так і на мікра ўзроўнях. «У вуснай культуры ў інфармацыйных мэтах максімальна выкарыстоўваліся, калі так можна выказацца, падручныя сродкі. Прыроднаму і культурнаму асяроддзю чалавека (элементам ландшафту, начиння, часткам жылля, ежы, вопратцы і *т. л.*) надаваўся знакавы характар. Усе гэтыя сяміятычныя сродкі разам з моўнымі тэкстамі, міфамі, тэрмінамі сваяцтва, музыкай і іншымі з’явамі культуры валодалі адзіным і агульным полем значэнняў, у якасці якога выступала цэласная карціна свету»³.

4. Цэласнасць карціны свету ў традыцыйнай культуры забеспечвалася таксама адзінствам рэлігійнага (для славян — хрысціянскага) светапогляду.

5. Культура вуснага тыпу наскрозь аксіялагічная, г. зн. дакладна арыентаваная ў каштоўнасных адносінах. У сувязі з гэтым у калектыўнай памяці захоўваліся і трансліраваліся тэксты, якія:

- пэўным чынам рэгулююць і ўпарадкоўваюць жыццядзейнасць калектыву (абрадавыя тэксты);

- маюць дыдактыка-выхаваўчае прызначэнне (розныя жанры);

- даюць веды аб сакральнай сферы (розныя жанры);

- тлумачаць паходжанне прыродных і культурных аб’ектаў, істот, устанавленняў, адносін (легендарныя тэксты);

- адлюстроўваюць важныя бакі грамадскіх і сямейных адносін, выяўляюць яўную або неяўную ацэнку падзей (розныя жанры);

- паведамляюць аб спосабах аховы ад варожых звышнатуральных сіл;

- маюць спадарожную іншым функцыям эстэтычную каштоўнасць.

5. Візуальныя мастацкія выявы (рэчы) у традыцыйнай культуры (строй, арнамент, абрадавая атрыбутыка, рамесныя вырабы, цацкі і інш.) практычна заўсёды ўмоўныя, сімваліч-

ныя, закадзіраваныя (напрыклад, традыцыйны геаметрычны арнамент). Такія выявы зразумелыя для носбіта традыцыі (кожнаму ў сваю меру) і незразумелыя (абываковыя) для знешняга назіральніка. Але гэтыя візуальныя выявы прынцыпова *неагрэсіўныя* ў дачыненні да чалавека.

6. Вербальная вобразнасць тэкстаў традыцыйнай культуры, наадварот, носіць у выяўленчым плане, як правіла, канкрэтна-пачуццёвы характар⁴. Пры тым адзін і той жа вобраз (аб'ект, істота) у агульнай сяміятычнай сістэме значэнняў можа быць носбітам розных сэнсаў (часам узаемна процілеглых)⁵.

7. Такім чынам традыцыйнай культуры ўласцівая абстрактнасць візуальнага і выяўленчая канкрэтнасць вербальнага вобразу.

8. У традыцыйнай вуснай культуры няма выразных межаў паміж слухачамі і выканаўцамі, аўдыторыяй і творцамі. Сённяшні слухач заўтра можа ўзнаўляць той тэкст, які ўчора чуў. І ў гэтым акце ўзнаўлення ён будзе не толькі слепа паўтараць і капіраваць, але штуром хоць бы збольшага вырабляць зноў, рабіць тэкст. Імправізацыя, калектыўнасць творчасці — неад'емныя ўласцівасці фальклору.

9. У традыцыйнай культуры ўспрыманне любога твора, тэкста, артэфакта адбываецца ў межах існуючых калектыўных каштоўнасцей, норм, правіл, у межах агульнай для пэўнай супольнасці карціны свету, якая выступае адносна індывіда зададзенай, безумоўнай, бяспрэчнай⁶.

10. Памяць пісьмовай культуры практычна не абмежаваная для бясконцага напаўнення. Адбор адсутнічае. Пры сучасных спосабах фіксацыі і захоўвання інфармацыі, у тым ліку электронных, гэтае папаўненне некрытычнае і некантралюемае і ў маштабе чалавецтва, і для асобнага чалавека. Інфармацыя адарвалася ад асобы, і на сённяшнім этапе можна гаварыць, што інфармацыя кантралюе чалавецтва, а не чалавецтва інфармацыю.

11. Адсюль «шматгалосіца даследчыкаў сама па сабе гарантуючая эклектызм сучаснай культуры («паліфанію», «мазаіч-

насць»)⁷. Электызм («паліфанія», «мазаічнасць») сучаснай культуры абумоўлены электызмам, паліфаніяй і мазаічнасцю сучаснага светапогляду. «Мы разглядаем неаглабалізм як першую па часе універсальную ідэалогію эпохі постмадэрна, які спалучаецца з дэкананізацыяй усяго корпуса папярэдняй культуры. Постмадэрнізм, які стаў на зыходзе XX стагоддзя асноватворнай культурнай плынню сучаснасці, азначае наступленне эпохі радыкальнага плюралізму, <...> каласальны па наступствах тэктанічны зрух у індывідуальнай і сацыяльнай псіхіцы людзей, пачатак эры постгуманізму, спалучанай з <...> дэхрысціянізацыяй свету»⁸.

12. Той, хто ўспрымае (чытае, слухае) пісьмовы аўтарскі тэкст (размова ідзе аб мастацкіх творах) заўсёды знаходзіцца ў межах аўтарскай падачы матэрыялу, у поле аўтарскага светаразумення, у вызначанай ступені душэўнага і духоўнага ладу аўтара. Інакш гаворачы, аўтар праз свой твор можа пэўным чынам уздзейнічаць на чытача (гледача, слухача), выклікаць (часта невідавочным спосабам) свае ўстаноўкі, навязваць сваё светаразуменне, у некаторых выпадках маніпуліраваць свядомасцю рэцыпіента.

13. Асабліва дзейсныя (а значыць, і небяспечныя) у гэтым дачыненні аўдыевізуальныя выявы (тэлебачанне, мультымедыя). У адрозненне ад традыцыйнай культуры, дзе візуальныя выявы ўмоўныя і нясуць сімвалічную нагрузку, у сучаснай культуры візуальная выява мяжова натуралістычная, нават фатаграфічная. Гэта выявы, якія імітуюць рэальнасць, як бы мімікрыруюць пад яе.

14. У сучасных аўдыевізуальных выявах практычна перастае адрознівацца прыватнае і агульнае, пры гэтым у сілу агульных псіхалагічных асаблівасцяў успрымання прыватнае ператвараецца ў агульнае. «У вобразаў маецца «платанічная сіла», яны ператвараюць прыватныя ідэі ў агульныя. Так, сродкамі візуальных камунікацый прасцей праводзіць стратэгію пераканання, сумніўную ў некаторых выпадках. Чытаючы ў га-

зеце, што «нехта» абвясціў: «Ікса — у прэзідэнты!», я разумею: пераказваецца нейчае меркаванне. Але калі па тэлевізары невядомая мне асоба агітуе: «Ікса — у прэзідэнты», то воля індывіда ўспрымаецца як згустак агульнай волі»⁹.

15. Сучасная культура — культура аўдыевізуальнага, лімітава сенсіўнага тыпу. Абыкнуўшы да атрутных у сваёй яркасці колеравых выяваў (тэлебачанне, рэклама, мультымедыя) пачуцці чалавека прыгупляюцца, ён перастае рэагаваць на больш тонкія ўражанні рэчаіснасці. Асабліва гэта прыкметна на дзецях.

16. У сучаснай культуры і тэхнагеннай цывілізацыі ціск візуальнага даходзіць да візуальнага тэрору. Пры гэтым, з псіхай чалавека штосьці несумненна адбываецца: прыходзіць прывычка да жахаў (крыві, забойстваў, монстраў, прышэльцаў, паўчалавекаў і інш.), названае разам з тэлевізарам становіцца часткай побыту. «У прамежках паміж трансляцыяй засунутых за перыферыю фактычнага паўсядзённага досведу спажываўца жахаў рэклама прапаноўвае яму кампенсаванне: купіць латэ-рэйны квіток, злётаць на Канары, з’есці скаладку, пазбавіцца ад перхаці, пажаваць жавальную гумку»¹⁰.

17. Акрамя прыгуплення натуральных пачуццяў спажывец аўдыевізуальнай прадукцыі (асабліва такія «класічны» спажывец, як падлетак, неабцяжараны культурным, інтэлектуальным і жыццёвым вопытам) перастае адрозніваць рэальнае і нерэальнае, дазволенае і недазволенае, у крайнім варыянце жыццё і смерць (сваю і чужую).

18. Эфект такога ўздзеяння забяспечваецца семіятычнымі ўласцівасцямі візуальнай выявы. Яна аказвае ўздзеянне на свядомасць больш прамое і непасрэднае ў сілу свайго іканічнага падабенства з рэальным аб’ектам. Рэакцыя на прэзентацыю аб’екта цвёрда абумоўлена ў адрозненне ад знакавага (сімвалічнага) спосабу падачы і ўспрымання інфармацыі. Візуальны вобраз не распаўядае пра што-небудзь, а паказвае, і тым самым захоўваецца ў свядомасці значна мацней тэкставых выяў («лепш адзін раз раз убачыць, чым сто раз пачуць»). «Можна

сказаць: «Аднарогаў не існуе», але намаляваць, што іх не існуе, нельга: калі аднарога намалявалі, вось ён і ёсць»¹¹.

19. Калі ў вуснай традыцыйнай культуры слухач і выканаўца могуць мяняцца месцамі, выканаўца ў сілу калектыўнасці творчасці можа быць сааўтарам, сатворцам тэксту, то пісьмовая культура, асабліва тэлебачанне, выходзіць са жывой культуры інфармацыі. Такім чынам, ствараюцца перадумовы для водападзелу на тых, хто ўздзейнічае, і тых, хто ўспрымае; таго, хто вядзе, і таго, каго вядуць; культурна-інтэлектуальнай эліты і спажывцоў-прафанаў, у горшым мяжовым выпадку — зомбі.

20. Свосааблівай прышчэпкай ад спажывецтва можа быць выкарыстанне вопыту вуснай культуры ў культуры пісьмовай: засваенне мастацкіх форм традыцыйнай культуры ў працэсе выхавання і сацыялізацыі асобы.

¹ Пад традыцыйным грамадствам тут разумеецца грамадства з пануючай культурай вуснага тыпу. Менавіта культура вуснага тыпу нават яшчэ сто гадоў назад была найбольш масавай. Даступная не для ўсіх пісьмовая, кніжная культура з'яўлялася ў большай або меншай ступені (у залежнасці ад пэўнага гістарычнага перыяду) элітарнай.

² «Тэрміны «тэхнічны» і «натуральны» канал інфармацыі запазычаны у А. Моля, які так пазначае адпаведныя каналы сувязі (А. Моль. Теория информации и эстетическое восприятие. М., 1966)». Цыт. па: Чистов К. В. Специфика фольклора в свете теории информации // «Вопросы философии», 1972, № 6. С. 112.

³ А. К. Байбурин, Ритуал в традиционной культуре, СПб, 1995. С. 11.

⁴ За выключэннем жанру былічак — апавяданняў аб сустрэчы з варожай звышнатуральнай сілай. Тут «страх» можа паказацца і нябачным, і бясформенным. Аднак нават і ў гэтым жанры больш тыповымі з'яўляюцца выпадкі, калі «страх» апісваецца вельмі канкрэтна: у выглядзе паніча з бліскучымі гузікамі і ў капелюшы (таксама паніча з конскімі або кароўскімі нагамі,

курынымі лапамі), беллага баранчыка ў лесе (ката, шчапюка, цяля, парсючка), дзяцей, што танцуюць на могілках (русалкі) і да т. п.

⁵ Напрыклад, дваістымі з'яўляюцца адносіны да хтанічных істот — чарапах, змей, жаб і інш. З аднаго боку, іх лічылі апекунамі пладавітасці, ураджаю, вільгаці, з другога боку, мяркуючы, што гэтыя істоты ведаюць таямніцы зямлі і маюць непасрэдныя адносіны да падземнага свету, царства памерлых, лічылі, што яны могуць дапамагаць чарадзеям і іншым варожым чалавеку сілам.

⁶ Што характэрна для постфігуратыўнай культуры, як яе разумее Маргарэт Мід: «Мінулае старэйшых пакаленняў аказваецца будучым для падростаючага пакалення. Без пісьмовых сродкаў фіксацыі асноўныя навыкі і веды перадаюцца дзіцяці вельмі рана, безумоўна і надзейна ва ўпэўненасці, што свет заўсёды аднолькавы. <...> Для постфігуратыўнай культуры ў асабліва моцнай меры характэрна генерацыйнасць, здольнасць да ўзнаўлення. Захаванне такой культуры залежыць ад устаноўак старых і ад таго амаль невывішчальнага следу, якія яны пакідаюць у душах маладых». М. Мид. Культура и мир детства: Избранные произведения. М., «Наука». 1988.

⁷ Зорич А. Вероятная геометрия культуры // <http://www.zorich.ru/articles/b02.htm>

⁸ Савицкая Т. Новая локальность // <http://www.intelros.ru/lib/statyi/savitskaya1.htm>

⁹ Эко У. От интернета к Гутенбергу. Текст и гипертекст. // <http://www.philosophy.ru/library/eco/internet.html>

¹⁰ Зорич А. Вероятная геометрия культуры // <http://www.zorich.ru/articles/b02.htm>

¹¹ Эко У. От интернета к Гутенбергу. Текст и гипертекст. // http://www.phildep.univ.kiev.ua/eec_dep/biblio/eco_gutta.html

Алена Боганева,

заг. лабараторыі традыцыйнага мастацтва Беларускага
дзяржаўнага інстытута праблем культуры

Зборнікі «Вяртанне» Беларускага фонду культуры

367

Вучоныя да гэтага часу спрачаюцца пра тое, колькі працэнтаў матэрыяльных і духоўных скарбаў засталася ў Беларусі пасля Другой сусветнай вайны. Адно сцвярджаюць: не больш дзесяці, другія: не больш пяці, трэція: не больш аднаго працэнта. І ніхто не бярэ на сябе смеласць хаця б наблізіцца да пяцідзесяці, нават калі ўлічыць, што многае было вернута, пераважна з Германіі, у рамках рэстытуцыі. Дакладныя падлікі тут, вядома, немагчымы. Аднак нават прыблізны аналіз сведчыць, што па колькасці знішчаных, разграбленых і вывезеных музейных, бібліятэчных і архіўных каштоўнасцей Беларусь ці не найбольш пацярпелая сярод усіх еўрапейскіх краін.

Еўрапейскі вопыт паказвае, што каб паспяхова вырашаць праблемы рэстытуцыі, патрэбны па меншай меры тры структуры: дзяржаўная, навуковая і грамадская. У Беларусі, як выключэнне з правіла, існуе толькі апошняя,

грамадская: гэта — камісія «Вяртанне» пры Беларускам фондзе культуры. Створана яна была гадоў семнаццаць назад, аб'яднала вакол сябе групу апантаных агульным імкненнем спецыялістаў. Спачатку мы проста збіраліся на пасяджэнні, потым вырашылі выдаваць зборнікі, ствараць базу даных у выглядзе картатэкі, дасье з выразкамі, урэшце, камп'ютэрызаванай сістэмы звестак. Сталі патрэбнымі дзяржаве, у многіх выпадках давалі звесткі дзяржаўным структурам. Аднак, не маючы рэальнай улады, камісія не магла істотна паўплываць на нялёгкае працэс рэстытуцыі. Калі што і было вернута, перададзена на радзіму, то пераважна дзякуючы асабістым кантактам (навагрудская археалагічная калекцыя з Санкт-Пецярбурга, атрыманая дзякуючы старанням У. Гілепа), добрай волі суайчыннікаў (А. Алехнік, В. Кіпель, В. Швэдзюк і інш.) дзесячаў культуры, генетычна звязаных з беларускай зямлёй (А. Цеханавецкі). Былі атрыманы рэдкія кнігі і экспанаты для музея «Беларусы ў свеце» былога Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтра імя Ф. Скарыны, Музея беларускага кнігадрукавання ў Полацку і, вядома, для Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі.

Выяўленню вывезеных каштоўнасцей павінна служыць серыйнае выданне пад той жа назвай «Вяртанне». Паколькі некаторыя яго кнігі сталі ўжо рэдкасцю, зробім хаця б кароткі агляд гэтай серыі.

Першы выпуск «Вяртання» ўбачыў свет у 1992 г. Складаўся ён пераважна з розных дакументаў і яшчэ не меў парадкавага нумара. У «Вяртанні — 2» (Мінск, 1994) ужо з'явіліся аўтарскія артыкулы. Адкрываўся зборнік уступным словам-прывітаннем тагачаснага старшыні Беларускага фонду культуры Івана Чыгрынава «Дзеля Бацькаўшчыны». Артыкулы былі згрупаваны ў тэматычныя блокі «Лёсы музейных экспанатаў», «Знойдзена ў архівах», «Пошукі кніг, рукапісаў, перыёдыкі» (тут вылучаецца публікацыя Мікалая Нікалаева «Беларуская рукапісная кніга ў Пецярбургскіх зборах»),

«З друкаваных крыніц», «Перапіска і каментарыі да яе», «Вярнутыя каштоўнасці». Апошнія тры раздзелы надавалі зборніку падабенства з альманахам, перыядычным выданнем.

Праз два гады выйшаў зборнік артыкулаў і дакументаў «Вяртанне — 3». Адкрываўся ён матэрыяламі Міжнароднага «круглага стала» «Лёсы беларускіх матэрыяльных і духоўных каштоўнасцей ў час Другой сусветнай вайны і пасля яе (перамяшчэнне, выяўленне, вяртанне)», праведзенага ў час II Міжнароднага кангрэса беларусістаў (Мінск, 1995). У абмеркаванні надзённых пытанняў прынялі тады ўдзел супрацоўнікі Даследчага цэнтра «Усходняя Еўропа» (Германія) Дорыс Леммермаер і Габрыэле Фрайтаг, старшыня Камітэта па архівах і справаходству Рэспублікі Беларусь Аляксандр Міхальчанка, намеснік старшыні Камітэта па вяртанні культурных каштоўнасцей пры Савеце Міністраў Украіны Валянціна Урублеўская, загадчык аддзела старажытнабеларускага мастацтва Дзяржаўнага мастацкага музея Беларусі Надзея Высоцкая. Пра вяртанне кніжных скарбаў гаварылі навуковы супрацоўнік Нацыянальнай бібліятэкі Расіі (Санкт-Пецярбург) Ірына Мацвеева і загадчык аддзела рэдкіх выданняў Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Таццяна Рошчына. Тут жа змешчаны «Рэкамендацыі», прынятыя на пасяджэнні. Асабліва ўвага ў іх звярталася на неабходнасць стварэння міждзяржаўнай структуры, якая каардынавала б дзейнасць банкаў інфармацыі пра нацыянальныя каштоўнасці, што апынуліся на тэрыторыях іншых краін.

Юры Піскун і Мая Яніцкая апублікавалі ў зборніку папярэднія кароткія звесткі пра паступленні беларускіх каштоўнасцей у музеі, бібліятэкі, архівы і культавыя ўстановы Масквы (кніжным выданням і рукапісам прысвечаны спецыяльны падраздзел). Большую частку зборніка займае складзеная супрацоўнікамі Беларускага рэстаўрацыйна-праектнага інстытута публікацыя «Санкт-Пецярбургскія архіўныя матэрыялы пра археалагічныя (нумізматычныя) знаходкі і цэрквы Беларусі»

(звесткі пададзены па губернях, суправаджаюцца геаграфічным паказальнікам). Ёсць раздзелы «Дзесяцца вопытаў нашых суседзі» (Віктар Акуленка з Кіева і Іна Кацай з Харкава) і «З надрукаванага».

19—20 чэрвеня 1997 г. у Мінску прайшла Міжнародная навуковая канферэнцыя «Рэстытуцыя культурных каштоўнасцей: праблемы вяртання і сумеснага выкарыстання (юрыдычныя, навуковыя і маральныя аспекты)», якая была арганізавана пад эгідай ЮНЕСКА Нацыянальным навукова-асветным цэнтрам імя Ф. Скарыны і Беларускам фондам культуры. У канферэнцыі прынялі ўдзел вучоныя, бібліятэчныя, архіўныя і музейныя работнікі з Беларусі, Вялікабрытаніі, Германіі, Польшчы, Расіі, Украіны, Чэхіі. Матэрыялы гэтага форуму склалі зборнік «Вяртанне — 4» (Мінск, 1997).

У зборніку трэба найперш выдзеліць раздзел «Сумеснае выкарыстанне бібліятэчных збораў». Ён складаецца з тэкстаў чатырох дакладаў: «Страты бібліятэк Украіны: праблемы выяўлення і пошуку» Алены Аляксандравой (Кіеў), «Бібліяграфічны ўлік кніжных помнікаў і рэканструкцыя гістарычных беларускіх кнігазбораў як адзін са шляхоў іх вяртання» Таццяны Рошчынай (Мінск), «Праблема супрацоўніцтва пры выкарыстанні кніжнай спадчыны Беларусі, што захоўваецца ў бібліятэках, архівах і музеях Санкт-Пецярбурга» Міколы Нікалаева (Санкт-Пецярбург), «Бібліятэка Храптовічаў: вяртанне ці сумеснае выкарыстанне?» Анатоля Фурса (Мінск). У кнізе змешчаны таксама матэрыялы двух пленарных пасяджэнняў, раздзелы «Прававыя аспекты рэстытуцыі», «Сумеснае выкарыстанне музейных экспанатаў», «Сумеснае выкарыстанне архіўных фондаў». У «Дадатку» ёсць падраздзелы «Публікацыі пра вяртанне напярэдадні канферэнцыі» (тут трэба выдзеліць артыкул Маі Яніцкай «Што напаткала Сапязжанскі збор?»), «Беларускі і замежны друк пра канферэнцыю» (артыкул Андрэя Федарука з Кіева пададзены на англійскай мове) і «Хроніка вяртання», дзе, сярод іншага, Таццяна Антонова

расказвае пра перадачу з Вільнюса, з Цэнтральнай бібліятэкі Акадэміі навук Літвы, у Нацыянальную бібліятэку Беларусі па-майстэрску выкананай копіі Тураўскага Евангелля, а Анд-рэй Ханк — пра вяртанне з Беларусі ва Украіну аўтографа Уладзіміра Сасюры.

Кніга пятая «Вяртання» (Мінск, 1998) мае манаграфічны характар. Заслужаны артыст Беларусі Віктар Скорабагатаў прапанаваў чытачам «Цыкл нарысаў з гісторыі прафесійнай музычнай культуры Беларусі» пад назвай «Зайгралі спадчын-ныя куранты». Навізной звестак, уведзеных у навуковы ўжы-так, вылучаюцца раздзелы «Залаты век беларускага музычнага мастацтва XVI—XVII стагоддзяў і кантавая культура XVI—XVIII стагоддзяў» (аналізуюцца так званы «Полацкі сшытак», псалмы на вершы Сімяона Полацкага, зборнік «Куранты»), «Рамансавая творчасць Міхала Клеафаса Агінскага», «Ян Та-расевіч». Некаторыя раздзелы напісаны ў сааўтарстве: «Класі-цызм у беларускай музыцы» — з Ганнай Каржанеўскай, «Ан-тоні Генрык Радзівіл» — з Наталляй Собалевай, «Станіслаў Манюшка» — з Уладзімірам Мархелем.

У зборніку «Вяртанне — 6» пад назвай «Выяўленне, суме-снае выкарыстанне і вяртанне архіўных, бібліятэчных і музей-ных каштоўнасцей, якія захоўваюцца ў замежных краінах» (Мінск, 1999) матэрыялы згрупаваны па краінах (выключэнне складае раздзел «Тэорыя, агульныя пытанні»). Цікавыя і нават сенсацыйныя звесткі прыведзены ў раздзелах «Германія», «Літва», «Францыя». Назаву некаторыя бібліятэказнаўчыя публікацыі. У раздзеле «Расія» гэта — «Кнігі са збораў Радзі-вілаў і Сапегаў у Санкт-пецярбургскіх бібліятэках» і «Невядо-мае бібліёграфам «рускае» выданне XVIII ст. лацінскім шрыф-там» Міколы Нікалаева (Санкт-Пецярбург), «Перамешчаныя беларускія кнігазборы: Бібліятэка Радзівілаў (Нясвіж — Санкт-Пецярбург — Хельсінкі)» Таццяны Рошчынай (Мінск); у раздзеле «Польшча» — «Дакументы па гісторыі Беларусі ў Варшаўскай публічнай бібліятэцы» Аляксея Літвіна (Мінск).

Пра змест зборніка «Вяртанне — 7» (Мінск, 2002) красамоўна сведчыць яго назва: «Нясвіжскія зборы Радзівілаў, іх фарміраванне, гістарычны лёс, цяперашняе месцазнаходжанне і шляхі выкарыстання». Ала Галубовіч і Аляксандр Міхальчанка вызначаюць прынцыпы стварэння навукова-даведачнага апарата да Нясвіжскага архіва, характарызуюць асноўны змест віртуальнага архіва князёў Радзівілаў. Святлана Паўловіч публікуе складзенае ёю апісанне «Дакументы па гісторыі Беларусі ў фондзе «Радзівілы, князі» Дзяржаўнага гістарычнага архіва Літвы». Доктар мастацтвазнаўства Надзея Высоцкая выступае з чатырма артыкуламі (адзін — у сааўтарстве з А. Міхальчанкам) пра нясвіжскую калекцыю партрэтаў Радзівілаў, уводзіць у навуковы ўжытак невядомыя раней або забытыя каталогі і інвентары гэтай галерэі. Чаго не стае ў зборніку, дык гэта даследавання (або даследаванняў) пра трагічныя лёсы нясвіжскіх кнігазбораў, расцярушаных сёння па розных краінах свету.

Урэшце, трэба сказаць некалькі слоў пра зборнік «Вяртанне — 8», які здадзены Беларускай фондам культуры ў друкарню. Павінен мець назву «Супольная спадчына: беларускія архіўныя, бібліятэчныя і музейныя каштоўнасці, якія знаходзяцца за мяжой». Прынцып размяшчэння матэрыялаў — амаль той жа, што і ў «Вяртанні — 6»: за раздзелам «Агульныя праблемы» ідуць «Расійская Федэрацыя» (звыш 10 публікацый), «Польшча», «Літва», «Украіна», «Іншыя краіны» (тут прысутнічаюць Германія, ЗША, Францыя, Швецыя). З бібліятэказнаўчых публікацый, уключаных у падрыхтаваны зборнік, адзначу «Перамешчаныя беларускія кнігазборы. Стардрукі з беларускіх гістарычных калекцый у сховішчах памежных краін» Таццяны Рошчынай, «Рукапісныя кнігі беларускага паходжання ў адзеле рукапісаў Нацыянальнай бібліятэкі Расіі» Міколы Нікалаева, «Асабісты фонд У. І. Пічэты ў Архіве Расійскай акадэміі навук» і «Перадача прадметаў мастацтва і кніг з Гродзенскага краязнаўчага музея ў Беластоцкі дзяржаўны музей выяўленчых мастацтваў» Віталія Ска-

лабана, «Беларуская пражская эміграцыя і Украінскі педагагічны інстытут імя М. Драгаманава (1923—1933)» Вольгі Зубко (Кіеў), «Лісты беларускіх літаратараў з ЗША» Анатоля Мельгуя, «Знаходка ў Берлінскай бібліятэцы» Кацярыны Любецкай, «Польска-царкоўнаславянскі слоўнік Сімяона Полацкага ў зборах Carolina Rediviva» Андрэя Катлярчука (Стакгольм). Для зборніка былі падрыхтаваны бібліяграфіі «Жыццё і дзейнасць Ф. Скарыны як супольная спадчына» і «Супольная спадчына ў беларускім і замежным друку», але не ўвайшлі ў яго з-за абмежаванага аб'ёму выдання.

Як бачым, матэрыялы апублікаваных і неапублікаваных кніг серыі «Вяртанне» вызначаюцца тэматычнай разнастайнасцю, багаццем звестак. Праўда, яўна пераважаюць артыкулы з архіўнай тэматыкі. Гэта тлумачыцца тым, што заказчыкам пры падрыхтоўцы ў трох выпадках выступаў былы Камітэт па архівах і справаводства. Даволі шырокае кола аўтараў: у яго ўваходзяць як беларускія даследчыкі, так і беларусісты з іншых краін, пераважна з Расіі. Аднак трэба адзначыць, што назва «Вяртанне» мае свае і плюсы, і мінусы. Часам яна аказваецца не зусім дакладнай, таму што ў апошнія гады гаворка ідзе не столькі пра фізічнае вяртанне ў межах рэстытуцыі ці добрай волі, колькі пра выяўленне і сумеснае выкарыстанне супольнай спадчыны. А ў некаторых выпадках назва проста палюхае замежных карыстальнікаў. Паасобным зборнікам яўна не стае імянных і геаграфічных паказальнікаў.

Відаць, ужо настала пара па прыкладзе іншых краін, найперш Расіі, перайсці ад тэматычных зборнікаў да ілюстраваных каталогаў страт. Бачацца, прынамсі, тры такія выданні: па бібліятэчных, музейных і архіўных каштоўнасцях. А для гэтага неабходна стварэнне адпаведнага навуковага калектыву.

Само сабой зразумела, што камісія «Вяртанне» пры Беларускім фондзе культуры працуе пад вопытным кіраўніцтвам яго старшыні і сённяшняга юбіляра.

Адам Мальдзіс, доктар, прафесар

Не быць пустым звяном у павязі
стагоддзяў,
або Споведзь вясковай
настаўніцы

...Патомнас дзіця вёскі, заўсёды з
болем успрымаю развагі аб «некульту-
расці» вясковага ладу жыцця, выказван-
ні на конт дэградацыі сельскага людз,
абвінавачванні яго ў месчакласці і
абмежаванасці светаўспрымання.

І хоць шматлікія факты і неабход-
насць аналізаваць іх «знутры» у боль-
шасці выпадкаў прымушаюць розум з
такімі вывадамі пагаджацца, сэрца
пратэстуе: яно разумее і спачувае,
спрачаецца, любіць і баліць... А па-
мяць — паслужлівая спадарожніца не-
абыхавага сэрца — мудра абараняе
«маю» вёску гаючымі малюнкамі і ад-
чуваннямі дзяцінства, якое калыхалася
на жытнёвых палетках, бегала па пя-
чаных сцежках, сталела ў сасновых ба-
рах роднага Палесся.

Як лёгка там дыхалася, як шчыра
жылося, як хораша спявалася! Колькі
ўвагі пры сціптых матэрыяльных умо-

вах атрымалі там мы — васьмёра ўнукаў ад дзвюх дачок бабулі Пелагеі Дзянісаўны! Дарослыя і дзеці, мы ўсе сябравалі, ведалі ўсе таямніцы сваёй сям'і і свята іх захоўвалі. Дапамагалі адзін аднаму перажыць і радасці, і нягоды. Цяжка працавалі, але ўмелі весела адпачываць.

Колькі сябе памятаю, заўсёды побач гучала песня. Пяшчо-цілася над калыскай, якая амаль не пуставала, гучала пад музыку верацяна, якое лоўка круцілася ў жаночых руках (прасці ўмелі і бабуля, і мама, і абедзве цёткі) і цяжка церлася аб няўмелыя дзіцячыя далонькі, цяргліва чакаючы ад нас патрэбнага спрыгу.

Спяваць вучыліся разам з першым словам. Нягледзячы на занятасць (праца, зямля, гаспадарка), нашы бацькі заўсёды знаходзілі хвілінку, каб пагушкаць малых на назе, панасіць на плячы, падкінуць пад столь, а самых маленькіх — прымусіць «патанцаваць», стоячы яшчэ няцвёрдымі ножкамі на бацькоўскіх каленях. Мужчыны не саромеліся «сыграць» немаўляці «пад язык»:

Тылі, тылі, тылі-лі,
Каб капусты налілі,
Каб капусты налілі,
Яшчэ й кашкі далі!

Падрастаючы, вучыліся працаваць. Разам з бабуляй — не-заменнай нянькай і сяброўкай збіралі свінням зелле (траву), бралі ягады, шукалі грыбы, палолі грады, выбіралі бульбу... І ўвесь час чулі спевы, казкі, былічкі, загадвалі і адгадвалі загадкі.

Ніколі не чулі зняваг і абгавораў суседзяў, сварак з аднавяскоўцамі. Дзверы хаты не сумавалі: і з раніцы, і ўдзень, і ўвечары прыходзілі да нас людзі — нешта пазычыць, нечым пачаставаць, аб нечым папрасіць, проста пасядзець і пагаварыць. А якім выхаваўчым урокам былі для мяне ў дзяцінстве адносіны маіх бацькоў да адзінокай суседкі бабы Харыты, якая, пакіну-тая роднымі дзецьмі, шгодзённа з самай раніцы завітвала ў

нашу хату, каб падсілкавацца фізічна і духоўна ў коле вялікай сям'і. Калі Харыта не заходзіла, нехта з дзяцей бег паглядзець, ці не здарылася з ёй чаго.

Часта гасцявалі ў нас родзічы і знаёмыя. Прывязджалі, а часцей прыходзілі з навакольных вёсак, не зважаючы на адлегласць. І зноў гучалі песні, цікавыя аповеды, трапныя жарты...

Потым мы, дзеці, налаўчыліся доўгімі зімовымі вечарамі ставіць перад дарослымі свае канцэрты (часу для гэтага ставала, бо тэлевізара яшчэ ніхто ў вёсцы не прыдбаў). Спявалі, танчылі, складалі і чыталі вершы, паказвалі «сцэнкі» — кароткія жартоўныя інсцэніроўкі. Найвялікшай узнагародай было захапленне нашымі «талентамі».

Несумненна, не абыходзілася без турбот. Здараліся непаразуменні паміж бацькамі, непрыемнасці ў школе і дома, цяжка было пераадольваць матэрыяльныя складанасці. Але і з добрага, і з цяжкага выкрышталізаваліся каштоўнасці, замены якім няма і ўжо ніколі не будзе: маміны рукі, бацькава плячо, пах толькі што вынятага з печы хлеба, чысціня вышпараванай дзеркачом драўлянай падлогі; новая сукенка на Вялікдзень з вялікай кішэняй для фарбаванага яйка і цукерак, таямнічы паўзмрок цёплага поліка (ляжанка), дзе да ўзросту пятага класа былі прачытаны ўсе кнігі невялікай школьнай бібліятэкі... І над усім гэтым — бабулін высокі голас, які так праўдзіва праз усе гады спявае і спявае мне пра непаўторнасць жыцця, непапраўнасць страт і непазбежнасць кахання:

«Там за гаём зеляненькім.

Брала ўдова лён драбненькі.

Яна брала, выбірала,

Тонкі голас падавала.

А там Васіль сена косіць,

Тонкі голас пераносіць...»

На юнацтва прыпалі гады вучобы ў горадзе — цудоўным Гомелі, але яны пакінулі след толькі ў памяці розуму, а не сэрца. І амаль праз чвэртку стагоддзя, зноў трапіўшы на знаёмыя

вуліцы горада свайго юнацтва, была надзвычай уражана тым, што ніводная струнка душы не адгукнулася настальгіяй, не зазвінела жалем аб незваротных маладых гадах. Прыгожыя чыстыя вуліцы, велічныя гмахі старых і новых будынін, знаёмыя плюшчы і скверы, утульны дагледжаны парк па-над Сожам выклікалі захапленне, але не жаданне тут застацца. Цягне ў вёску...

Іншы раз уяўленне паслужліва малое стомленаму ад бясконцай вясковай працы цэлу ўтульнасць гарадской кватэры. Бывае, што ўцякаеш у горад, калі наведвае жаданне адзіноты. Яго немагчыма спазнаць у вёсцы — тут заўсёды да цябе некаму ёсць справа. Каб наталіцца адзінотай, трэба з'ехаць у вялікі горад і там зліцца з натоўпам такіх жа адзінокіх і абыякавых да цябе людзей.

Можна даць адпачынак цэлу і розуму, можна прымусіць іх да знямогі працаваць, але як задаволіць тую часцінку душы, якая ўсё часцей і часцей просіцца ў памяць пражытых гадоў, туды, дзе ў цемры распачнай незваротнасці прыветна мігцяць святлом ад смалістай лучынкi на прыпечку акенцы невялічкай, але зграбнай бабулінай хаткі? Каб трапіць у яе ўтульную цеплыню, не трэба напружваць зрок у цемры, мацаць нагамі сцежку, а рукамі шукаць неіснуючую засаўку на неіснуючых весніцах неіснуючага плоту. Ногі самі адчуваюць кожную выбоіну, кожную звільну вузенькай сцежкі, якая не спатыкаецца аб агароджу, бо яе ніколі вакол хаты не было, а проста робіць рэзкі паварот да ганка каля ігрушыны-дзічкі, што спрадвеку расце на ўзмежку бабулінага двара. Яна не звычайная, гэтая ігруша: высокая, стройная, заўсёды аднолькава строгая і сумная, нават у пары квецені. Можна таму, што пасля кветак на калючых галінках не завязваецца пладоў. (Ужо у пару сталасці да мяне прыйшло нечаканае адкрыццё: ігрушка-дзічка паўтарыла лёс маёй старэйшай цёткі Марыі, якая прыгожа і годна пражыла каля бабулі сваё жыццё і ніколі не мела ўласнай сям'і.)

Павярнуўшы да ганка, праз некалькі крокаў аспярожна ўзыйду на невысокую прыступачку і спынюся. Скрушана схілю галаву. Я не змагу ні пастукаць у дзверы, ні націснуць на халодны язычок металічнай клямкі, бо маё «рацыё» прачынаецца і падказвае мне, што не варта адчыняць дзвярэй у мінулае, бо за імі — толькі ўспаміны, і ўжо ніколі не ўспыхнуць цёплым блакітам мне насустрач прыветныя вочы цёткі, не прагучыць здзіўлена-радаснае «А Божэ мой, аткуль ты, дзіцятко?». Ніколі ўжо мяккія бабуліны рукі не дакрануцца да майго твару, каб дапамагчы невідзным вачам падказаць імя любімай унучкі.

А можа, я дарэмна баюся даць волю свайму «эмоцыё»? Ці не лепш было б увайсці ў апусцелую хатку, выплакаць боль ад непапраўнасці і незваротнасці жыцця?

Можа, пасля гэтага мяне, нарэшце, пакінула б неадольнае жаданне зазірнуць у кожную сустрэчную вясковую хатку, падобную да бабулінай, пастаяць спінай ля цёплай грубкі, зазірнуць у выпцільны ад гадоў і ад іх жа такія мудрыя старэчыя вочы?

...Прымушаю сябе вярнуцца ў рэчаіснасць. Безумоўна, вёска майго дзяцінства за гэты час моцна змянілася, як змянілася і родная вёска маіх дзяцей барысаўская Мётча, якая прыняла мяне ў дружны род Абрамовічаў амаль чвэрць стагоддзя назад.

Змены закралі і тысячы іншых беларускіх вёсак і вёсчак, што спрадвеку былі на нашай зямлі запаведнікамі хрысціянскай веры і цвёрдай маралі, калыскамі выдатнейшых талентаў у галіне духоўнай і матэрыяльнай беларускай культуры.

Наступствы цывілізацыі адыгралі ў развіцці сяла як станоўчую, так і адмоўную ролю. А палітыка дзяржавы ў адносінах да перспектывіўных вёсак увогуле стварыла шэраг глабальных сацыяльна-культурных і выхаваўчых праблем.

Даўно заўважана, што сэрцам любой вёскі з'яўляецца школа. Ёсць школа — ёсць будучыня, бо яна распаўсюджвае свой адукацыйна-выхаваўчы ўплыў не толькі на вучняў, але і на бацькоў, і на грамадскасць.

...Вяртаючыся зноў у мінулае, успамінаю лета 1977 года, калі маладой настаўніцай пераступіла парог Мётчанскай школы — першай і пакуль што адзінай у сваім працоўным жыцці. Тады дзяцей у школе было ўдвая больш, а ў суседзяў дзеткі весела бегалі ў Дроздінскую, Леванюўскую, Унтальянскую, Вяліка-Негнаўскую школы, якія ў хуткім часе зачыніліся, каб з дакорам глядзець зараз на вяскоўцаў пустымі вокнамі заняўдбаных, а то і разбураных памяшканняў...

Сацыяльна-культурныя ўмовы гарадскога жыцця даюць магчымасць для фізічнага і духоўнага развіцця чалавека з першых яго гадоў. Бацькі могуць вызначыць асаблівасці і схільнасці свайго дзіцяці і змалку накіраваць іх у патрэбнае рэчышча. Для гэтага дзецям прадастаўлены спецыялізаваныя школы і дзіцячыя садкі, палацы культуры і спорту, Цэнтры творчасці дзяцей і моладзі, музычныя і харэаграфічныя школы, розныя мастацкія калектывы, гурткі і студыі, нядзельныя школы.

У вёсцы ж не кожны выхавальнік, загадчык клуба ці бібліятэкі, іншы раз і настаўнік, маюць адпаведную адукацыю. Ды што там адукацыя, калі не кожная вёска нават мае дзіцячы садок, клуб і школу.

Апошнім часам катастрофічна падае адукацыйны ўзровень бацькоў вясковых вучняў (2 % бацькоў з вышэйшай, 15 % — з сярэдняй спецыяльнай адукацыяй), назіраецца ўстойлівае зніжэнне ўзроўню матэрыяльнага дабрабыту (каля 90% сем'яў малазабяспечаныя). Рабочаму саўгаса «Мётча» адміністрацыя выплочвае за адну гадзіну 160 рублёў, а за поўны працоўны дзень ён зарабляе толькі на адзін бохан хлеба). Гэта, у сваю чаргу, выклікае дэградацыю духоўнасці і абывакасць да лёсу ўласных дзяцей, бо бацькі ў першую чаргу вымушаны думаць пра рубель.

Настаўнікі і выхавателі, як ніхто іншы, у поўнай меры адчуваюць, як з кожным годам усё складаней шукаць дарогу да сэрцаў дзяцей, абуджаць у іх цікавасць да вучобы і грамадска-ка-

рыснай працы, выхоўваць культуру паводзін і пачуццяў (як можна займацца свядома і мэтанакіравана выхаваннем асобы дзіцяці — будучыні Беларусі, калі вясковая школа па загадзе зверху абавязана зарабляць грошы, а адміністрацыя распрацоўваць і абараняць перад вышэйшым начальствам так званыя бізнес-планы).

Зразумела, што наша Мётча мае лепшыя шанцы для сацыяльна-культурнага развіцця, чым тыя трынаццаць населеных пунктаў, жыхары якіх штодзень пешшу і на калёсах адпраўляюць сваіх дзетак на вучобу за некалькі кіламетраў у Мётчанскую школу. Гэтыя дзеці ў пераважнай сваёй большасці абмежаваны ў магчымасцях інтэлектуальнага і духоўнага развіцця, бо затрачваюць шмат часу на дарогу і вымушаны падпарадкоўвацца рэжыму падвозу (У Мётчанскай школе вучацца дзеці з 16 навакольных вёсак!). Яны не задзейнічаны цалкам у рабоце мастацкіх гурткоў і спартыўных секцый, часта вымушаны толькі часткова ўдзельнічаць у выхаваўчых мерапрыемствах (або зусім не наведваць іх. І не таму, што не жадаюць. Так складаюцца абставіны: дзецям патрэбна паспець на аўтобус, каб даехаць дадому). Вельмі праблемным паўстае ў такіх умовах кантроль за арганізацыяй вольнага часу дзяцей і падлеткаў па месцы жыхарства, асабліва ў аддаленых ад Мётчы вёсках.

Гэтыя і дзесяткі іншых прычын прымушаюць настаўнікаў і кіраўнікоў школы ўвесь час шукаць такую мадэль выхавання, якая была б матэрыяльна даступнай ва ўмовах вясковага соцыуму і блізкай па духу дзецям, карані якіх пакуль яшчэ моцна трымаюцца за родны кут, бацькоўскую хату, сямейныя традыцыі. Прыкладам такой мадэлі можа служыць дзейнасць фальклорнага гурта «Берагіня», якую на любы класны калектыў можна зарыентаваць яшчэ з большым поспехам, у выніку знікаюцца праблемы рознаўзроставай групы, якую нялёгка сабраць разам, бо і расклад урокаў не супадае, і рэжым падвозу дэзарганізуе сумеснюю працу.

Арганізацыйныя моманты дзейнасці «Берагіні» ўскладняюцца яшчэ і тым, што тут займаюцца дзеці з розных класаў (з 3 па 9-ты), дзе часта праходзяць свае, запланаваныя класным кіраўніком, мерапрыемствы. Тым не менш удзельнікі «Берагіні» не толькі паспяхова авалодваюць некалькімі відамі мастацкай дзейнасці (танчаць, спяваюць, вышываюць, ткуць паясы, малююць, ды і іграюць на музычных інструментах), але і ствараюць пісьмовую гісторыю свайго калектыву (як прыклад — кніга «Мы — «Берагіня»), даследуюць мастацкую спадчыну Мядоцкага краю, навучаюць народнаму мастацтву малодшых дзяцей, папулярызуюць мастацкую традыцыйную культуру перад гледачамі рознага ўзросту і сацыяльнага ўзроўню.

Многія дзеці ўжо не з'яўляюцца ўдзельнікамі «Берагіні», але заняткі народным мастацтвам пакінулі свой добры след на стылі іх узаемаадносін з іншымі людзьмі, развілі творчыя здольнасці, узбагацілі ведамі пра свой край, яго культуру і гісторыю, пазнаёмілі з многімі цікавымі, унікальнымі асобамі. І няхай не сёння, але праз некаторы час нашым дзецям абавязкова спатрэбяцца веды, уменні, навыкі, здабыткі народнай культуры, прыдбаныя імі ў працэсе ўзаемін з цудоўным педагогам кіраўніком гурта, мінчанінам-навукоўцам Міколам Козенкам, з настаўнікамі, якія вучылі іх спяваць, іграць на музычных інструментах, шыць, вышываць, плесці, пісаць, апавядаць і інш. Яны будуць ганарыцца тым, што называліся сябрамі вядомых на Беларусі людзей — вучоных, артыстаў, работнікаў культуры, носьбітаў мастацкіх традыцый.

А яшчэ так хочацца, каб у хаце кожнага дзіцяці заўсёды мігцелі той прыветны агеньчык, які асвятляе нялёгкі шлях ад маленства да старасці і ўсё жыццё кліча да роднага парога, да блізкіх сэрцу людзей, не дае забыцца, хто ты і адкуль.

Заўсёды да болю шкада дзяцей з так званых праблемных сем'яў. І шкада не столькі з-за таго, што бацькі не дадалі свайму дзіцяці ежы, адзення, іншых матэрыяльных выгод. Абурае тое,

што сваімі паводзінамі яны дазволілі іншым паставіць кляймо непашаннасці на святая святых сваёй сям’і, якая прадаўжае не імі пачаты Род. І не матэрыяльныя нястачы разбураюць душу маленькага чалавека, які выходзіць з такой сям’і. Яе разбураюць цёмныя сілы, якія пранікаюць праз пашкоджаную ахоўную ауру, якая мацуецца з усведамлення, што твае бацькі — самыя дарагія, самыя клапацілівыя, самыя лепшыя.

Значыць, выхаванне дзіцяці патрэбна пачынаць з выхавання бацькоў. Яны, адлучаныя ад духоўнай культуры сваіх продкаў сістэмай, пазбаўленай нацыянальнага духу, таксама маюць патрэбу ў агульначалавечых каштоўнасцях.

Здавалася б, традыцыі павінны перадавацца з пакалення ў пакаленне паслядоўна: дзяды — бацькі — дзеці. У сапраўднасці ж бацькі нашых вучняў у большасці сваёй не ведаюць звычаяў сваёй мясцовасці, не танчаць народных танцаў, не спяваюць абрадавых песень. Сёння 30—40-гадовыя людзі выходзілі ў сістэме, з’арыентаванай на адмаўленне свайго нацыянальнага, самабытнага. Гэта на іх школьныя гады прыйшлося тое скрытае разбурэнне нацыянальнай школы, калі найпершая яе ўмова — родная мова навучання — ігнаравалася настолькі, што настаўнікі беспакarana раздвойвалі асобу дзіцяці, выкладаючы на рускай мове матэрыял, зафіксаваны ў беларускамоўным падручніку.

Цяжка нават уявіць, які складаны шлях сэнсавых пераўтварэнняў павінна была прайсці кожная выказаная настаўнікам думка, каб трапіць нарэшце ў душу дзіцяці і зрабіцца яго інтэлектуальнай уласнасцю.

Вучоныя-псіхологі даўно даказалі, што для кожнага чалавека самы аптымальны сродак вербалізацыі — яго родная мова. У генетычны код закладзены не толькі пэўныя асаблівасці артыкуляцыі (вымаўленне), але і асаблівасці ўспрымання гукаў. Некаторыя гукавыя спалучэнні, не ўласцівыя роднай мове, наш мозг «не чуе», а значыць і не ўспрымае зашыфраваную ў іх інфармацыю. З гэтага вынікае, што навучанне і выхаванне

на спрадвечных традыцыях найбольш эфектыўныя. Неабходна толькі, каб гэты працэс навучання і выхавання быў сістэматычным, паслядоўным і абавязковым для кожнага педагога.

На жаль, гвалт над адзінствам слова, думкі і здаровага сэнсу мае сёння месца нават і ў беларускамоўных школах і мы тут — не выключэнне. Настаўнікі чамусьці «даруюць» сабе і трясянку на ўроках, і граматычныя памылкі ў пабудове сказаў, і нават моўныя і арфаэпічныя памылкі, забываючыся, што адзіны арфаграфічны рэжым — закон як для вучня, так і для настаўніка. Патрыёты на словах, некаторыя з нас ігнаруюць родную мову як жыццёвую неабходнасць, а карыстаюцца ёю, як шырмай, каб прыкрыць сваю абыхавасць і раўнадушша да самага балючага пытання сучаснасці — захавання духоўнай спадчыны свайго народа.

Як часта мы, настаўнікі, скардзімся на беднасць матэрыяльна-тэхнічнай і метадычнай базы школы, на тое, што разбураны ідэалы, што няма на чым і на кім выходзіць... На павярхоўны погляд з гэтым можна пагадзіцца. Але давайце зазірнем глыбей. Няўжо нам, сучасным настаўнікам, няма з чым супраставіць культу жорсткасці і насілля, культу грошай і разбэшчанай уседазволенасці?

Хіба на змену аджыўшым камуністычным ідэалам не прыйшла да нас магчымасць вярнуць у змест навучання і выхавання спрадвечныя нормы хрысціянскай маралі, якія здаўна перадаваліся з пакалення ў пакаленне і вызначалі накірунак жыцця і паводзін чалавека ў грамадстве?

Хіба з пераацэнкай у сістэме адукацыі не адкрыўся для рухлівага настаўніка-творцы агромністы выхаваўчы патэнцыял традыцыйных народных свят і абрадаў, якія адухаўляюць асобу, асабліва ў дзіцячым узросце, вучаць нас шанаваць прыроду як таямнічую сілу, паважаць яе законы, спасцігаць у працэсе выканання святочных рытуалаў адметнасць і самабытнасць сваёй духоўнай культуры сярод культуры іншых народаў?

Хіба зачынены перад неаб'якавым настаўнікам дзверы вясковых хат, дзе яшчэ пакуль жывуць носьбіты мясцовых культурных традыцый, якія ведаюць сваю гісторыю і могуць перадаць дзецям мастацкія ўменні і высокія маральныя нормы? Хто забараняе сучаснаму вясковому настаўніку выходзіць дзяцей не ў заарганізаваных формах школьных мерапрыемстваў, а ў жывым дзейсным асяроддзі творчага пошуку? Магчымасцей — шмат, не стае аднаго — жадання.

Можна толькі пазаздросціць сучасным дзецям, якія могуць свабодна зайсці ў царкву і сцішана памаўчаць, з асцярогай узіраючыся ў суровыя лікі святых. Можна толькі парадавацца, пачуўшы дзіцячыя калядныя і купальскія спевы. Можна з палёгкай уздыхнуць, сустракаючы на шляху да Радаўнічных могілак дзяцей, якіх вядуць за руку бацькі, каб навучыць іх шанаваць памяць свайго Роду. У нашым жа савецкім школьным дзяцінстве і Каляды, і Радаўніца, і Купалле не проста ігнараваліся — удзел дзяцей у іх лічыўся дысцыплінарным парушэннем.

Ці забудзецца тое адчуванне ўзнёсласці, радасці, хараства, калі ты вясновым сонечным ранкам у новай, спецыяльна прыдбанай мамай да гэтага дня сукенцы, падбегам спяшаешся да сяброўкі, каб пахваліцца перад ёй незвычайнага колеру і ўзору велікодным яйкам? Яго паклала табе ў руку любімая бабуля, і ты быццам трымаеш у далоньці цяplo яе добрай душы. Але што з табой, малеча? Хто прымусіў цябе засаромецца пачуцця еднасці і роднасці з навакольным светам?.. Ты яшчэ наіўнае дзяўчо, і не ведаеш, што Ніна Пятроўна, якая назаўтра высмяе цябе перад усім класам, сама цішком фарбуе на Вялікдзень яйкі, загадваючы ўласным дзецям нікому пра гэта не казаць. Яна адначасова баіцца парушыць і законы продкаў, і правілы сістэмы, у якой працуе.

...А ты між тым падрастаеш, сталееш. Дома разам з бабуляй спяваеш «А што гэта за вярба, што без караня расла?...», а ў школе «Растёт в Волгограде берёзка», «Юный барабанщик».

Увабраўшыся ў сілу, па праве маленькай гаспадынькі сцелеш пад ногі саматканяя ўзорыстыя пасцілкі, бо яны «нямодныя». Замест іх прыбіраеш пасцелі крамнымі, купленымі, такімі, як ва ўсіх. А потым жыццёвая плынь падхоплівае цябе і нясе праз выпрабаванні горадам, вучобай, працай, дружбаі, каханнем, сям’ёй, паўсядзённымі справамі. Як і ўсе, ты ідзеш на Першамайскую дэманстрацыю, святкуеш дзень Кастрычніцкай рэвалюцыі, сустракаеш Новы год. А на Каляды — мыеш бялізну, на Вялікдзень — клеіш шпалеры, у нядзелю прасуеш, шыеш, вяжаш... Злуеш на бабуль, якія ціснуцца ў перапоўненым аўтобусе, каб трапіць на Спаса ў царкву, пагардліва глядзіш на купку дзівакоў, якія на сучасным вяселлі, дзе няма месца старым звычаям ды забабонам, адваёўваюць у моладзі права хоць некалькі хвілін паскакаць і паспяваць пад гармонік. Нітачка, што звязвае цябе з тваімі каранямі, усё танчэе і танчэе.

Але вось аднойчы прыбягае са школы тваё дзіця з такімі чыстымі, як некалі ў цябе, вачыма, прымушае кінуць хатнія справы і ўвесь вечар дапытваецца, як звалі прадзедаў, прабабак, дзе яны жылі, чым займаліся, якія песні спявалі, як гулялі і танцавалі. І ты малюеш на аркушы паперы сваё радаводнае дрэва, саромеючыся пустых галінак і лісцікаў, з-за якіх дакорліва глядзяць на цябе вочы родзічаў, чые імёны ты ці то забыла, ці то ніколі не ведала.

У наступны раз тваё дзіця дапытваецца, якія ты ведаеш бабуліны танцы. Далей вальса і полькі твае пазнанні ў народнай харэаграфіі не ідуць, а дачка называе такія дзіўныя: «Матлёт», «Каханачку», «Падзікатр», «Нарэчаньку», «Гапак»... Тады і твая памяць падказвае табе і «Каробачку», і «Кракавяк», і «Падыспань». А праз некаторы час ты з гордасцю і любасцю глядзіш на сваё дзяўчо, якое ў пары з суседскім хлопчыкам надта ж хораша і бадзёра вытанцоўвае на сцэне «Лявоніху» і выбівае абцасамі завадныя «Грачанікі». Ты бачыш гэтыя танцы ўпершыню, але яны быццам вяртаюць цябе ў далёкае

дзяцінства, пад цёплае бабуліна крыло... Тваё дзіця ратуе цябе ад бяспамяцтва, ад здрады свайму роду, мацуе нітачку, якая гатова была вось-вось парвацца. І ты, дакрануўшыся да сэнсу і прыгажосці народнага мастацтва, паступова перастаеш быць пустым звяном у павязі пакаленняў.

А яшчэ ты раптам усведамляеш, што з гэтага дня ад цябе залежыць будучыня. Будучыня тваіх дзяцей, тваёй сям'і. Будучыня тваёй справы, якой аддадзена жыццё. Будучыня тваёй вёскі — радзімы тваіх дзяцей. Будучыня вёскі, якая мудра маўчыць у адказ і шчодро гоіць чыстым паветрам, смачным хлебам, блакітным небам, добрым словам. Вёскі, якая не развучылася смяяцца і плакаць, спяваць, танчыць, іграць на гармоніку, працаваць і святкаваць, павучаць і спачуваць, любіць і пагарджаць. Вёскі, дзе кожнаму з нас праз даўгія гады прыветна мігае вакенца самай дарагой і ўтульнай хаткі, з якой мы некалі вылечылі ў неспазнаны свет...

Антаніна Абрамовіч,
намеснік дырэктара па этнавыхаванні
Мётчанскай школы Барысаўскага раёна



З Данілам Міцкевічам. 1994 г.

У літаратурным музеі М. Багдановіча (Мінск). 2001 г.





З дзядзькам Юзі-
кам Міцкевічам у
Смольні. 1974 г.

У. Гілеп, намеснік дырэктара па навуцы (стаіць першы злева), з калек-
тывам Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай
вайны. 1974 г.



З Алесем Пісь-
мянковим каля
дома М. Багда-
новіча (Яра-
слаўль, Расія).
1991 г.



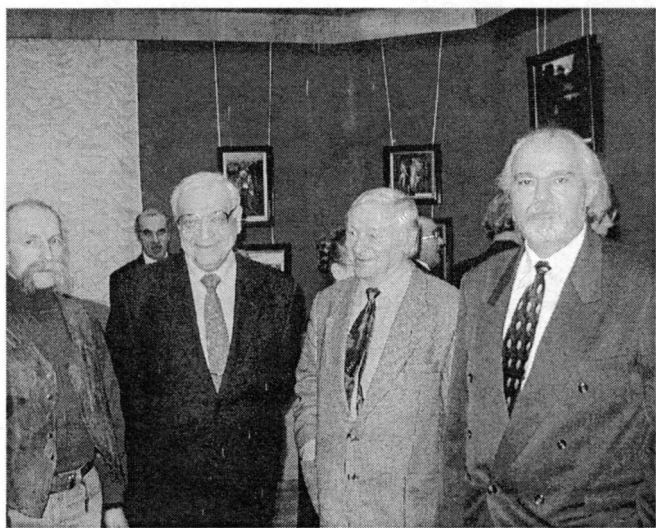
У.А. Гілеп — у цэнтры (Лангепас, Сібір). 1985 г.





У.А. Гілеп — першы злева (Ульянаўск, Расія). 1988 г.

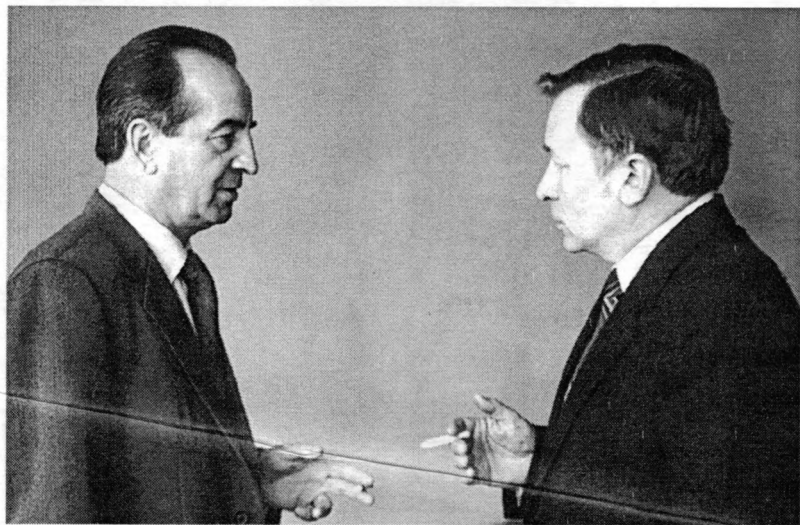
На 50-годдзі Слудкага музея (2002 г.). Злева направа:
У. Вішнеўскі, А. Грыцкевіч, У. Гілеп, У. Басальга.

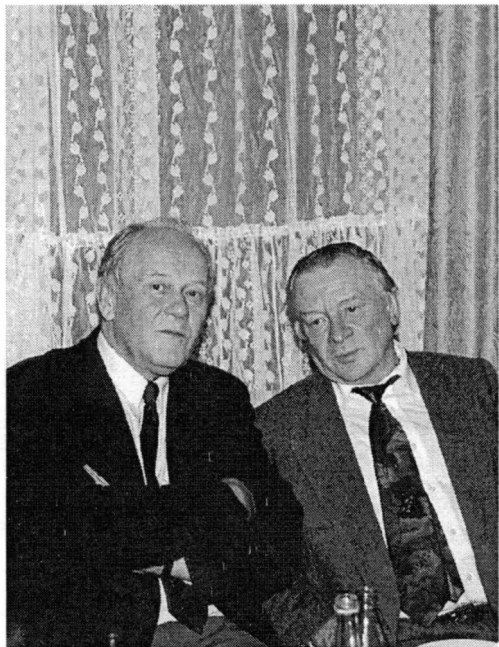




Каля помніка ахвярам сталінскіх рэпрэсій: У. Гілеп, Т. Шаранговіч, К. Федарышкін, М. Шатохін (в. Чарнагубава, Капыйльскі раён). 2002 г.

Сябры па жыцці — намеснікі міністра: У. Гілеп (справа) і А. Ваніцкі (Мінск, Дом дружбы). 1983 г.





Двое сяброў: намеснікі
міністра культуры
Польшчы і Беларусі
(Нясвіж). 1994 г.

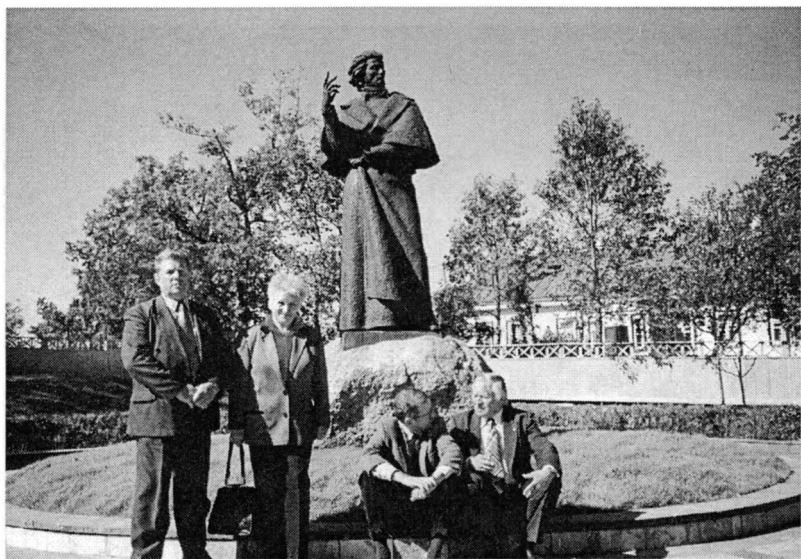
У. Гілеп (першы справа)
разам з Л. Гулякам і
А. Бутэвічам.





У краязнаўчым музеі г. Навагрудка: Т. Поляк, Т. Вяршыцкая, У. Гілеп.
1999 г.

У Міцкевіча. У. Гілеп — першы справа (Навагрудак). 2002 г.





На свяце народнага мастацтва (Копысь, Аршанскі раён). 1996 г.

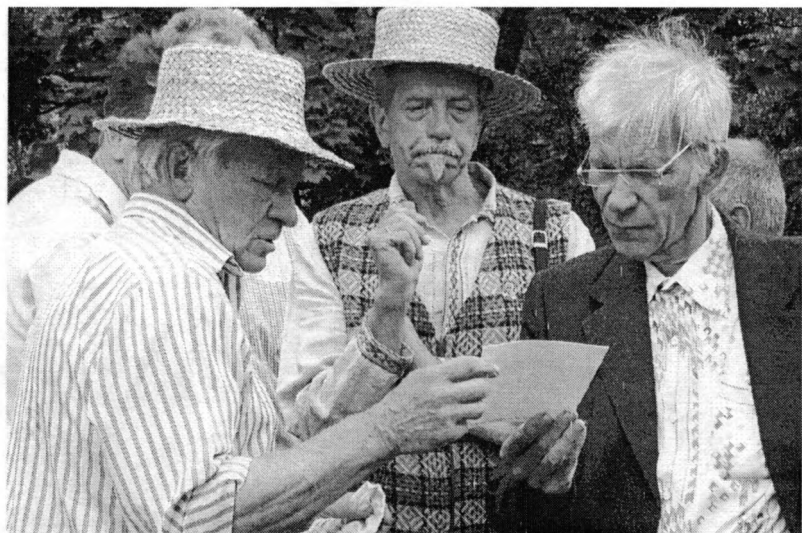
Сватам таксама быў... 2005 г.





Танцуюм разам — падчас Першага з'езда беларусаў свету. 1993 г.

Тры беларусы.

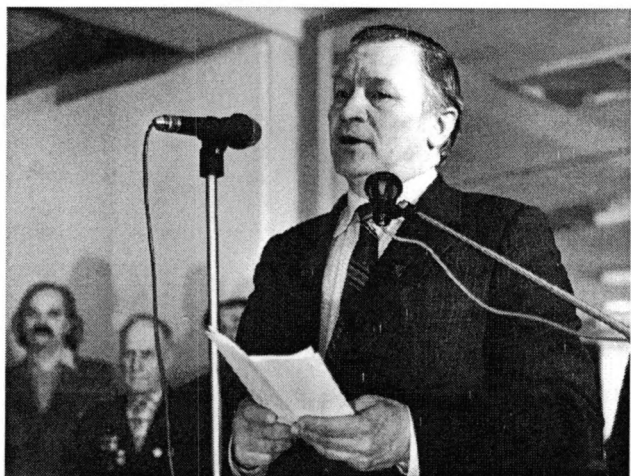




У. Гілеп з выдаўцом і сябрам Беларускага фонда культуры
Л. Анцух. 2006 г.

Старшыня Беларускага фонду культуры У.А. Гілеп (першы злева) з сябрамі: (злева направа) Т. Стружэцкі, М. Козенка, А. Сабалеўскі, Н. Гальпяровіч, М. Мірановіч, Я. Адамовіч на выставе народнага мастацтва Рудабельшчыны (Мінск. Траецкі кірмаш). 2004 г.





Адкрыццё Рады Беларускага фонду культуры

Г. Далідовіч, В. Хурсік, У. Гілеп — сябры па рэдкалегіі «Краязнаўчай газеты». 2007 г.



Прадмова	3
----------------	---

Раздзел першы ПРЫЗНАННІ КАЛЕГ, СЯБРОЎ

Выдатны дзеяч культуры адзначае свой юбілей	5
Жыццёсапантаны няўрымснік	7
Слова пра настаўніка і старэйшага сябра	12
Адно хобі на дваіх	18
Зялёная вуліца жыцця	26
Рыцары беларускай спадчыны	32
Не магу не паважаць	37
Мы — з беларускага ўзвышша	41
З сапраўдных грамадзян	44
Гаспадар	46
Хранітель культурнага наследия земли белорусской	47
О нас, белорусах... ..	50
Предназначение	54
Сапраўдны грамадзянін нашай краіны	57
Працаўнік на ніве культуры	62
За словам паследовало дело	64
І я ў яго вучыўся	67
У выгоках вечнасці	71
Наши в Америке	77
Аб стварэнні музея ў Навагрудку	87
Да юбілею старшыні Беларускага фонду культуры	
Уладзіміра Гілепа	93
Дасведчаны, чуйны, дзейны	96
Элегантна і проста!	105

З удзячнасцю ад іванаўцаў.....	108
Наша родная любімая сярняя Слуцкая школа № 1	111
Быў. Ёсць. Будзе	115
...Вы ў мяне ёсць!	121
Адрасы дзелавых паездак	123

Раздзел другі

КРАЯЗНАўЧА-ЖУРНАЛІСЦКІ НЕСПАКОЙ.

СЛОВА — УЛАДЗІМІРУ ГІЛЕПУ

Жыццiяпіс ад Ігната да Андрэя	141
Цехава	152
Родны дом	157
Год як адно імгненне	160
Слова ад краязнаўцаў	163
Ушануем сваё... ..	166
Показка пра вясковы сыр	168
Славутыя імёны Бацькаўшчыны	172
Аб тым, што трымае тваю душэўную цеплыню з самага дзяцінства	174
Будзем разам з «КГ»	176
Нашы віншаванні	179
Мы не пыл на ветры	181
«Да нас нічога не было...»	188
Закіньце слоўка... ..	191
«Спадчына ў небяспецы»	197
Уладзімір Гілеп: «Нам неабходны пакуты рэстытуцыі»	199
Выратуем разам	207
Шануем сваё... ..	211
Беларускі нацыянальны сувенір	214
Мінская спадчына — на сметніку	219
Культурны ландшафт і лапатны менталітэт?	223
Беларускаму фонду культуры 20 гадоў	230
Вяртанню каштоўнасцяў — дзяржаўны інтарэс!	237
«2007: Год Слова Купалы і Коласа»	242

Дзіцячы парк імя М. Горкага ці парк «Сымона-музыкі»?	245
Проект «Несвижская Академия» (Стаття для російскаго журналу «Культура»)	247
Аўгустоўскі канал — у Спіс сусветнай спадчыны	254
Зварот да ўдзельнікаў IV Рэспубліканскага фестывалю фальклорнага мастацтва «Берагіня»	256
Прамова старшыні сходу У.А. Гілепа ў час адкрыцця Устаноўчай канферэнцыі па стварэнні краізнаўчага таварыства ў Мінску	258
Жыццё — духоўнаму Адраджэнню! Аляксандру Баршчэўскаму — 75!	260
Справа жыцця	265
Ён быў сваім...	
Да 90-годдзя з дня нараджэння П.М. Машэрава	268
Жанравыя замалёўкі. Як я прыватызаваў кавалак зямлі	276
Як... з кім... і колькі...	279

Раздзел трэці

БЫЦЬ ЦІ НЕ БЫЦЬ БЕЛАРУСКАЙ КУЛЬТУРЫ?

Ахова і захаванне нематэрыяльнай культурнай спадчыны як сфера сацыяльна-культурнай палітыкі Беларускай дзяржавы на сучасным этапе: праблемы і перспектывы	289
Правыя асновы аховы гісторыка-культурнай спадчыны ў Рэспубліцы Беларусь	299
Фальклор як мастацкая сістэма	310
Сучаснае народнае мастацтва Беларусі: асаблівасці і праблемы бытвання і развіцця	321
Фестываль фальклорнага мастацтва «Берагіня»	331
Праз традыцыйна-побывавы танец — да «традыцыі» напоўніцу	343
Навуковая дзейнасць у сферы культуры	352
Арганізацыя інфармацыйнай прасторы ў традыцыйнай і сучаснай культурах	360
Зборнікі «Вяртанне» Беларускага фонду культуры	367
Не быць пустым звяном у паязі стагоддзяў, або Сповідзь вясковай настаўніцы	374

Навукова-папулярнае выданне

ЗРОДНЕННЫ З КУЛЬТУРАЙ

Кам'ютэрны набор

А. А. Федарэнка, Т. М. Матусевіч,
А. М. Каваленка, В. І. Басько

Над выданнем працавалі:

Л. М. Самасейка, А. В. Селязнёва,
У. С. Пучынскі, І. В. Мацкевіч,
Ю. В. Шабан

Дызайн вокладкі

І. В. Мацкевіч

Падпісана да друку 5.03.2008. Фармат 60х84 $1/_{16}$.
Папера афсетная. Гарнітура Galleon. Афсетны друк.
Ул.-выд. арк. 18,0. Ум. друк. арк. 23,25. Тыраж 200 экз.
Заказ

УА «Беларускі дзяржаўны інстытут праблем культуры».
ЛИ № 02330/0131610 ад 10.10.2005 г.
220086, г. Мінск, вул. Каліноўскага, 12.

Надрукавана ў РУП «Выдавецкі дом «Беларуская навука».
220141, г. Мінск, вул. Ф. Скарыны, 40.



Кніга прысвечана вядомаму дзеячу беларускай культуры, музейнаму работніку і краязнаўцу, арганізатару культурнага будаўніцтва і захавальніку гісторыка-культурнай спадчыны Беларусі, старшыні Беларускага фонду культуры, кіраўніку Беларускага камітэта Міжнароднай рады па помніках і мясцінах (ІКАМОС), галоўнаму рэдактару «Краязнаўчай газеты» Уладзіміру Аляксандравічу Гілепу.

Эрөөгчид зориулсан Бусдын